

Република Северна Македонија
Министерство за финансии

**ПРОГРАМА НА ЕКОНОМСКИ РЕФОРМИ
2021-2023 ГОДИНА**

јануари 2021 година

Содржина

Листа на кратенки.....	IV
Листа на табели и графикони.....	VI
i. Вовед.....	VIII
1. Општа рамка и цели на политиката.....	1
2. Реализација на препораките од Заедничките заклучоци.....	2
3. Макроекономска рамка.....	10
3.1 Последни економски движења.....	10
3.2 Среднорочно макроекономско сценарио.....	20
3.3 Алтернативни сценарија и ризици.....	34
4. Фискална рамка.....	37
4.1 Фискална стратегија и среднорочни цели.....	37
4.2 Извршување на Буџетот во 2020 година.....	38
4.3 Буџетски план за 2021 година.....	40
4.4 Среднорочни буџетски очекувања.....	44
4.5 Структурен дефицит (циклична компонента на дефицитот, еднократни и привремени мерки, фискален став).....	49
4.6 Управување со јавен долг, состојба и проекции на движењето на јавниот долг.....	50
4.7 Сензитивна анализа и споредба со претходната програма.....	54
4.8 Квалитет на јавни финансии.....	56
4.9 Фискално управување и буџетски рамки.....	57
4.10 Одржливост на јавните финансии.....	59
5. Структурни реформи во 2021-2023 година.....	59
5.1 Идентификација на клучните предизвици за конкурентност и инклузивен раст.....	59
5.2 Резиме на реформските мерки.....	63
5.3 Анализа по области и структурни реформски мерки.....	64
5.3.1 Реформи на пазарот на енергија и транспорт.....	64
5.3.2 Земјоделски сектор, индустрија и услуги.....	79
5.3.2.1 Развој на земјоделскиот сектор.....	79

5.3.2.2	Развој на сектор индустрија	93
5.3.2.3	Развој на сектор услуги	95
5.3.3	Деловно опкружување и намалување на неформалната економија.....	95
5.3.4	Истражување, развој и иновации и дигитална трансформација	106
5.3.5	Реформи за економска интеграција.....	112
5.3.6	Образование и вештини	120
5.3.7	Вработеност и пазар на труд.....	125
5.3.8	Социјална заштита и инклузија, вклучувајќи и здравствена заштита	126
6.	Трошоци и финансирање на структурни реформи	137
7.	Институционални прашања и вклучување на заинтересирани страни.....	138
	Прилог 1: Преглед на податоци	140
	Прилог 2: Придонес од надворешните консултации за ПЕР 2021 – 2023	165
	Прилог 3: Степен на реализација во јануари 2021 година на препораките од третиот заеднички заклучок од Економско - финансискиот дијалог од мај 2020 година	179
	Прилог 4: Показатели за македонската економија за 2019 година согласно Процедурата за макроекономските нерамнотежи на Европската комисија.....	181
	Прилог 5: Анализа на одржливоста на надворешниот долг	182
	Прилог 6: Резултати од работењето на ФИТР	184
	Прилог 7: Поврзаност на реформските мерки со клучните предизвици согласно Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022, Целите за одржлив развој, Зелен план на ЕУ и Дигитална стратегија на ЕУ	186
	Прилог 8: Вклучени институции во подготовка на ПЕР 2021 - 2023.....	196

Листа на кратенки

АД ЕСМ	Електрани на Северна Македонија
АД МЕПСО	Македонски електропреносен систем оператор
БДП	Бруто домашен производ
БИТ	Билатерален договор за инвестиции
ВБИФ	Инвестициска рамка за Западен Балкан
ВФП	Вкупна факторска продуктивност
ГМ	гранични премини
ГМП	гарантирана минимална помош
ДДВ	Данок на додадена вредност
ДЗС	Државен завод за статистика
ДП 5	Дополнителен протокол 5
ДХВ	Државни хартии од вредност
ЕБОР	Европска банка за обнова и развој
ЕЕ	Енергетска ефикасност
ЕК	Европска комисија
ЕЛС	Единици на локална самоуправа
ЕСКО	Компании кои доставуваат енергија
ЕТУ	Една точка на услуги
ЕУ	Европска унија
ЕЦБ	Европска централна банка
ЗБ	Западен Балкан
ЗГЖС	Заедничка гранична железничка станица
ИЈЗ	Институт за јавно здравје
ИКТ	Информатичко-комуникациски технологии
ИПА	Инструмент за претпристапна помош
ИР	Истражување и развој
ИТ	Информатичка технологија
ИТС	Интелигентен транспортен систем
ИФМИС	Интегрираниот информационален систем за управување со јавни финансии
ЈИЕ	Југоисточна Европа
ККП	клучни државни премини
МЕМО	Организиран пазарен оператор
МЗШВ	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
МИОА	Министерство за информатичко општество и администрација
МИП	Меѓународна инвестициска позиција
ММФ	Меѓународен монетарен фонд
МОН	Министерство за образование и наука
МОТ	Меѓународна организација на трудот
МСП	Мали и средни претпријатија
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МФ	Министерство за финансии
НАПЕЕ	Национален акциски план за енергетска ефикасност
НБРСМ	Народна банка на Република Северна Македонија
НЕМО	National Organised Electricity Market
НРК	Национални рамки за квалификации
НТП	Научно – технолошки парк
ОЕО	Овластен економски оператор
ОЕЦД	Организација за економска соработка и развој
ОИЕ	Обновливи извори на енергија
ОПС	Оператор на преносен систем
ПДД	Персонален данок на добивка
ПЕЕ	Подобрување на енергетската ефикасност
ПЕР	Програма на економски реформи
ПЗЗ	Примарна здравствена заштита
ПИСА	Програма за меѓународни оценки на учениците

п.п.	процентен поен
РЕДК	Реален ефективен девизен курс
РКЕ	Регулаторна комисија за енергетика
СДИ	Странски директни инвестиции
СЕЗ	Секретаријат на Енергетска заедница
СЕН	Системот за единствена најава
СОО	стручно образование и обука
ССА	Спогодба за стабилизација и асоцијација
СТО	Светска трговска организација
ТАИЕКС	Инструмент за техничка помош и размена на информации
УЈФ	Управување со јавни финансии
УКИМ	Универзитет Св.Кирил и Методиј
ФИТР	Фонд за иновации и технолошки развој
ха	Хектари
ХС	Хидросистем
ЦЕФ	Центар за извонредност во финансии
ЦЕФТА	Централно Европски Договор за слободна трговија
ЦЈЗ	Центри за јавно здравје
ЦОР	Цели за одржлив развој
CACM	Capacity Allocation and Congestion Management
DAOA	Day Ahead Operational Agreement
DMS	Динамични знаци за пораки
eIDAS	EU regulation on electronic identification and trust services
EMF	Рамка за управување со животната средина
ENQA	Европска асоцијација за осигурување на квалитет во високото образование
EQAR	Европски регистар за обезбедување на квалитет во високото образование
ESPP	Систем за е-набавки
ETF	Европска фондација за обука
EU CACM Regulation	ЕУ Регулатива за алокација на капацитети и управување со задушувањата
EU NIS директива	Директива за безбедност на мрежните и информативните системи
FAO	Организацијата за исхрана и земјоделство
GHG	Системи за мониторинг на емисии на стакленички гасови
IBEX	Independent Bulgarian Energy Exchange
JRC	Здружениот истражувачки центар на Европската Комисија
LTF	Тестирање на локално тргување
MAP REA	Повеќегодишен акциски план за Регионалната економска област
MRC	Multi Regional Coupling
MRC OPSCOM	Multi Regional Coupling Operations Committee
NECP	Национални планови за енергија и клима
NEET	не се во образовен процес, не се вработени, ниту се во процес на обуки
NGA мрежи	next generation access networks
PSC DAMI	Programme Steering Committee for Day-Ahead Market Integration
PSC MRC	Programme Steering Committee for Multiregional Coupling
RWIS	Системи за информација за временски услови на пат
SLCP	загадувачи на клима со краток век
TRACES	Trade control and expert system
UNFCCC	Рамковна конвенција на Обединетите нации за климатски промени
VPN	виртуелна приватна мрежа
WB6	Western Balkans 6
WBIF	Инвестициска рамка за Западен Балкан
WBTF	Проект за олеснување на трговија и транспорт на Западен Балкан
WIM	тежина во движење
WTTC	Светски совет за патување и туризам

Листа на табели и графикони

Табела 3.1. Биланс на плаќања	14
Табела 3.2. Основни показатели за банкарскиот систем (во проценти).....	19
Табела 4.1. Буџет на општа влада.....	38
Табела 4.2. Реализација на Буџетот заклучно со ноември 2020 година	39
Табела 4.3. Проценето фискално влијание на кризата предизвикана од ковид-19 во 2020 година.....	40
Табела 4.4. Буџет на Република Северна Македонија (милиони денари)	41
Табела 4.5. Потреби и извори на финансирање (во милиони денари).....	48
Табела 4.6. Агрегатни фискални индикатори (%).....	49
Табела 4.7. Состојба на јавен долг (во милиони евра)	50
Табела 4.8. Сензитивна анализа на буџетскиот дефицит	54
Табела 4.9. Анализа на сензитивноста на трошоците за сервисирање на надворешниот државен долг при промена на каматните стапки и девизните курсеви	55
Табела 4.10. Проектирани капитални расходи во периодот 2021-2025 година	57
Табела 5.1. Либерализација на пазарот на електрична енергија.....	65
Табела 5.2. Промена во цените на пазарот на електрична енергија.....	67
Табела 5.3. Вкупен инсталиран капацитет на производители на ОИЕ:.....	70
Табела 5.4. Учество на вработени во сектор земјоделство, шумарство и рибарство во вкупно вработени.....	79
Табела 5.5. Статус на 15 проекти за консолидација на земјиштето	84
Табела 5.6. Невработеност во ЗБ земји.....	120
Табела 5.7. Лаекен индикатори за сиромаштијата и социјалната исклученост, 2013-2018 година.....	126
Графикон 3.1. Глобален економски раст (во %)	11
Графикон 3.2. Структура на економскиот раст според производниот метод (придонес во раст, п.п.).....	11
Графикон 3.3. Структура на растот на извршени градежни работи(придонес во раст, п.п.).....	12
Графикон 3.4. Годишен раст на индустриското производство (во %).....	12
Графикон 3.5. Расходна структура на економскиот раст (придонес во раст, п.п.).....	12
Графикон 3.6. Број на вработени и стапка на невработеност	13
Графикон 3.7. Раст на просечната нето-плата (во %).....	13
Графикон 3.8. Инфлација (годишни промени, во %)	15
Графикон 3.9. Банкарски депозити и кредити.....	16
Графикон 3.10. Каматни стапки (во %, годишни).....	16
Графикон 3.11. Финансиско посредување (во проценти).....	17
Графикон 3.12. Расходна структура на растот на БДП (придонес во раст, п.п.).....	21
Графикон 3.13. Раст на бројот на вработени и стапка на невработеност	22
Графикон 3.14. Продуктивност на трудот и ВФП (стапки на раст)	22
Графикон 3.15. Производен јаз, % од потенцијалниот производ (лево) и придонес во растот на факторите на производство, во п.п. (десно)	23
Графикон 3.16. Стапка на инфлација (% , на годишно ниво).....	24
Графикон 3.17. Валутна структура на депозити и кредити и каматен распон.....	25
Графикон 3.18. Показатели за адекватност на девизните резерви	25
Графикон 3.19. Структура на извозот според производи (во %)	27
Графикон 3.20. Географска дистрибуција на извозот (учества во %).....	27
Графикон 3.21. СДИ според економски дејности (% од вкупните СДИ).....	28
Графикон 3.22. Извоз и увоз на новите компании со странски капитал (учество, во %)	28
Графикон 3.23. Извозен пазарен удел (% од светскиот извоз на стоки и услуги).....	28
Графикон 3.24. Извоз и увоз на стоки и услуги/БДП (во %)	29
Графикон 3.25. МИП и нето надворешен долг.....	29
Графикон 3.26. Структура на обврски кон странство (%).....	30
Графикон 3.27. Бруто надворешен долг.....	30
Графикон 3.28. Показатели на задолженоста.....	30
Графикон 3.29. Биланс на плаќања (% од БДП).....	31

Графикон 3.30. Компоненти на тековната сметка (% од БДП).....	31
Графикон 3.31. Економски раст, основно и алтернативни сценарија	35
Графикон 4.1. Движење на вкупното и на примарното буџетско салдо (во % од БДП).....	37
Графикон 4.2. Капитални расходи (во милиони денари)	43
Графикон 4.3. Капитални расходи на Буџетот на РСМ	45
Графикон 4.4. Основно и циклично прилагодено буџетско салдо (%)	49
Графикон 4.5. Државен долг на земјите членки на ЕУ и земјите во регионот во К-2 2020 година (% од БДП)	51
Графикон 4.6. Проекција на вкупен јавен долг (државен и гарантиран јавен долг).....	52
Графикон 4.7. Проекција на гарантиран јавен долг	52
Графикон 4.8. Просечни каматни стапки на ДХВ без и со девизна клаузула.....	53

i. Вовед

Програмата на економски реформи (ПЕР) за 2021 - 2023 година ја прикажува среднорочната макроекономска и фискална рамка, како и секторските структурни реформи за промовирање на конкурентноста и растот.

Програмата е изработена во согласност со Програмата за работа на Владата за 2020-2024 година, ревидираната Фискална стратегија за периодот 2021-2023 (со изгледи до 2025) и Буџетот на Република Северна Македонија за 2021 година, како и другите национални стратешки документи: Националната програма за усвојување на правото на Европската Унија, Спогодбата за стабилизација и асоцијација и националните секторски стратегии: Програма за реформа на управувањето со јавните финансии 2018-2021, Стратегија за формализација на неформалната економија 2018–2022 година, Стратегијата за иновации 2012-2020, Стратегијата за конкурентност 2016-2020, ревидираната Програма за реформи во вработувањето и социјална политика 2020-2022, итн.

Исто така, Програмата е во согласност со Стратегијата на ЕУ за брз, одржлив и сеопфатен економски развој „Европа 2020“, Европскиот зелен план, Одржливите развојни цели на Обединетите нации, Стратегијата за Југоисточна Европа - ЈИЕ 2020 на Советот за регионална соработка наречена „Работни места и просперитет во европската перспектива“ којашто одблиску ја следи визијата на Стратегијата „Европа 2020“, Повеќегодишниот акциски план за регионално економско поврзување на земјите од Западен Балкан, Зелената агенда за Западен Балкан, Дигиталната агенда и Економско-инвестицискиот план за Западен Балкан.

При подготовката на Програмата земени се предвид препораките наведени во Извештајот за напредокот на Република Северна Македонија за 2020 година во поглавје 3. Економски развој и конкурентност, а се однесуваат на постоење функционална пазарна економија и капацитети за справување со конкурентските и пазарните сили на Унијата. Земени се предвид трите клучни предизвици од Извештајот на ЕК со оценка на Програмата на економски реформи 2020-2022 година, а коишто се однесуваат на: подобрување на квалитетот и релевантноста на образовниот систем, подобрување на конкурентноста на домашните компании и интеграција во глобалните синџири на вредности и формализација на економијата, како и заедничките заклучоци од Економско-финансискиот дијалог од мај 2020 година.

Целокупниот процес на подготовка на документот го координираше Министерството за финансии со учество на релевантните државни институции. Предложените секторски структурни реформи беа споделени со социјалните партнери и бизнис-заедницата преку интернет-страницата на МФ и преку електронска пошта, а беа разгледани и на Економско-социјалниот совет. Во текот на изработката на документот имаше континуирана соработка со ЕК и ЦЕФ преку мисии и работилници со цел подобрување на квалитетот на ПЕР и јакнење на капацитетот на институциите за приоритизација и координација на економските политики.

1. Општа рамка и цели на политиката

Пандемијата со ковид-19 во 2020 година ја предизвика најголемата здравствена и економска криза во светот досега. Владите преземаа драстични мерки за спречување на ширењето на коронавирусот што доведе до прекини во глобалниот синџир на снабдување и предизвика пад на светската економија, којшто се очекува да изнесува 4,4% во 2020 година. ЕУ, како најголем трговски партнер на земјата, се очекува да забележи пад од 7,6%. Како резултат на пандемијата, за првпат после две декади стапката на сиромаштија во светот порасна.

Влошеното меѓународно окружување и ограничувачките мерки што ги презеде Владата на Република Северна Македонија со цел спречување на ширењето на коронавирусот во земјата, предизвикаа пад на економската активност од 5,9% во првите девет месеци од 2020 година, со најголем пад во вториот квартал од речиси 15%. Во третиот квартал падот на економската активност значително забави, односно тој изнесуваше 3,3%. Пандемијата најмногу влијаеше врз извозниот сектор, индустриското производство, како и врз дел од дејностите во услужниот сектор, како што се трговијата, транспортот, угостителството и забавата и уметноста. Владата итно реагираше со сет мерки за заштита на здравјето на граѓаните и за зачувување на работните места, кои ги дополни во втората половина на годината со мерки за поддршка на закрепнувањето на економијата, со што се влијаеше падот на економската активност во 2020 година да биде помал, и истиот е проценет на 4,4%.

Последиците од пандемијата врз глобалната економија се очекува да се чувствуваат и на почетокот од 2021 година поради појава на нов вид на коронавирус, којшто предизвика продолжување на карантинските мерки кај некои земји, а во очекување на масовно вакцинирање на населението. Со цел намалување на ефектите од глобалното окружување врз домашната економија, Владата и во 2021 година ќе продолжи со спроведување мерки за поддршка на компаниите и загрозеи категории граѓани, но и за закрепнување на економијата и овозможување одржлив развој преку спроведување на неопходните структурни реформи.

Во својата Годишната оцена за претходната Програма на економски реформи (ПЕР) 2020 - 2022, Европската комисија (ЕК) го посочи истото, односно преземање на краткорочни мерки за надминување на социо-економските последици од ковид-кризата, и истовремено ги идентификуваше структурните реформски предизвици и приоритети, вклучително во областа на фискалното управување, како клучни за обезбедување одржлив економски развој по завршување на кризата. Оттаму, таа ги истакна како неопходни реформите во управувањето со јавните финансии, како и структурните реформи за надминување на клучните предизвици: 1. подобрување на квалитетот и релевантноста на образовниот систем, 2. подобрување на конкурентноста на компаниите и нивно вклучување во глобалните синџири на вредности и 3. формализација на економијата. Притоа, ЕК ја истакна потребата од поврзување на реформите со исполнувањето на економските критериуми на ЕУ за пазарна и конкурентна економија, како и со главните стратешки определби на ЕУ за зелен раст и дигитална економија и општество, и целите на ОН за одржлив развој.

Имајќи предвид дека ковид кризата носи неизвесност и големи ризици, со цел економијата да стане поотпорна, Владата ја дефинираше следната среднорочната фискална политика врз основа на три платформи: А. Паметен раст 2021-2025 за закрепнување и одржлив развој на економијата, Б. Фискална консолидација 2021-2025 и В. План за јавни инвестиции 2021-2025.

Концептот на паметни финансии - стратешко, одржливо, мерливо, реформски ориентирано и транспарентно работење е концепт којшто Министерството за финансии го најави со Буџетот за 2021 година, како прв чекор од паметните финансии и прв среднорочен буџет усвоен од Собранието, со очекување за раст на економијата во 2021 година од 4,1% и буџетски дефицит од 4,9% од БДП. Приоритети на фискалната 2021 година се здравјето на граѓаните, заздравување на економијата и реформи за воспоставување основи за одржлив раст.

При планирањето и проектирањето на Буџетот за 2021 фискална година, се отиде чекор понатаму и се вклучија петгодишни проекции за растот, дефицитот и планот за јавни инвестиции. На среден рок, со спроведување на политиките, мерките и реформите, се очекува просечниот годишен раст за периодот 2022 – 2025 година да изнесува 5,3%.

Првиот предизвик е стабилизација и креирање нов фискален простор преку постепено стеснување на буџетскиот дефицит, а притоа да се поддржи економскиот раст. Преку политиките за фискална консолидација се очекува постепено стеснување на дефицитот, при што тој е проектиран да достигне 2% од БДП во 2025 година. Планираната фискална консолидација ќе се спроведе преку подобрување на наплатата на буџетските приходи, намалување и реструктурирање на буџетските расходи, дополнето со промена во изворите на финансирање на буџетскиот дефицит.

Планот за јавни инвестиции 2021-2025 година се фокусира на имплементација на капиталните инфраструктурни проекти во патната и железничката инфраструктура, енергетската и комуналната инфраструктура, капитални инвестиции за подобрување на условите во здравствениот, образовниот и социјалниот систем, земјоделството и заштитата на животната средина. Поконкретно, во периодот од 2021 до 2025 година се планираат капитални проекти во вкупен износ од 3,2 милијарди евра, од кои од буџетски средства би се финансирале 1,28 милијарди евра, преку ИПА фондови 118 милиони евра, а со средства од меѓународни финансиски институции/билатерални кредитори би се финансирале инвестиции од 1,84 милијарди евра.

Воспоставување здрави основи за повисок и одржлив економски раст подразбира спроведување на неопходните реформи. Во таа насока, ПЕР 2021-2023 ги најави реформите за наредниот среднорочен период за подобрување на управувањето со јавните финансии, а се однесуваат на: новиот Закон за буџети, којшто е во собраниска процедура и којшто во себе содржи, меѓу другото, одредби за фискални правила, воспоставување фискален совет, среднорочно буџетско планирање; усвоената Стратегија за реформи во даночниот систем; и активности за формирање посебна организациона единица во Министерството за финансии за подобрување на управувањето со јавните инвестиции. Во ПЕР се содржани и 20 структурни реформски мерки за подобрување на енергетскиот и транспортниот пазар, обновливи извори на енергија и енергетска ефикасност, на земјоделскиот сектор, подобрување на деловното окружување и намалување на сивата економија, реформи во образовниот систем, дигитализирање на административните услуги, иновации, истражување и развој, економско поврзување на регионот, социјалната политика, и на здравствениот сектор.

Спроведувањето на овие реформски мерки треба да придонесе за зголемување на конкурентноста на македонската економија, забрзување на економскиот раст и зголемување на потенцијалот за раст, креирање работни места и намалување на невработеноста. Дополнително, структурните реформи идентификувани во ПЕР и нивното спроведување, како и спроведувањето на препораките од заедничките заклучоци од Економско-финансискиот дијалог со ЕУ, ќе овозможат значителна инвестициска поддршка од Економско-инвестицискиот план на ЕУ за Западен Балкан, којшто има за цел долгорочно закрепнување на регионот преку зелена и дигитална транзиција, што ќе доведе до одржлив економски раст.

2. Реализација на препораките од Заедничките заклучоци

Заеднички заклучоци Насоки за политики со препораки	Активности и степен на реализација
Заеднички заклучок 1: Користење на фискалната политика за намалување на влијанието од кризата врз растот и вработувањето. Усвојување на Стратегијата за реформа на даночниот систем 2020-2023 и подобрување на капацитетите за собирање приходи во согласност со Стратегијата. Понатамошно подобрување транспарентноста на јавните финансии со објавување на редовни фискални извештаи за јавните претпријатија и преземање чекори за нивно вклучување во статистиката на општата влада во согласност со методологијата за процедурата за прекумерен дефицит.	
П 1: Користење на фискалната политика за намалување на влијанието од кризата врз растот и вработувањето.	Со цел намалување на последиците од пандемијата, во текот на 2020 година беа донесени два Ребаланси на Буџетот, како и две одлуки за прераспределба на средства помеѓу буџетските корисници и фондовите.

П 2: Усвојување на Стратегијата за реформа на даночниот систем 2020-2023 и подобрување на капацитетите за собирање приходи во согласност со Стратегијата.	Стратегијата за реформа во даночниот систем 2021 – 2025 е усвоена од страна на Владата на 29 декември 2020 година. Главна цел на стратегијата е да се обезбеди праведен, ефикасен, транспарентен и современ даночен систем кој ќе се темели на современи дигитални технологии и иновации во оданочувањето, во функција на постигнување на забрзан, инклузивен и одржлив економски раст. Преку менаџирање на реформскиот процес, односно преку комплементарни мерки, надлежните органи ќе настојуваат да се постигне најголема економска ефикасност, како и политичка и социјална поддршка на процесот при што преку константно инвестирање во човечкиот капитал, како и вложување во технологијата ќе се постигнат континуирани подобрувања во наплатата на даноците и даночната усогласеност.
П 3: Понатамошно подобрување на транспарентноста на јавните финансии со објавување на редовни фискални извештаи за јавните претпријатија и преземање чекори за нивно вклучување во статистиката на општата влада во согласност со методологијата за процедурата за прекумерен дефицит.	Реализирани активности за подобрување на транспарентноста на јавните финансии: - За зголемување на транспарентноста на јавните претпријатија, Министерство за финансии започна со редовна тримесечна објава на ниво на претпријатие на податоци за приходи и расходи на јавните претпријатија и трговските друштва во државна сопственост. - Во Електронскиот систем за пријавување и евиденција на обврски (ЕСПЕО), се евидентираат и објавуваат податоци за износот на доспеаните, а неплатените обврски на јавните претпријатија и трговските друштва основани од државата или општините. - Државниот завод за статистика (ДЗС) на редовна основа доставува ЕДП табели (табели за прекумерен дефицит) до Евростат. Опфатот на секторот Држава вклучува јавни претпријатија (како што се ЈП за железничка инфраструктура, Национална радио телевизија, Фонд за осигурување на депозити, итн.), во согласност со методологијата на Евростат, ЕСА 2010. Списокот на институционални единици во сектор - Држава е јавно достапен на интернет страницата на ДЗС. - Министерството за финансии, во февруари 2020 година, го надгради порталот Отворени финансии со податоци за јавниот долг, каде се презентирани трендовите по години, отплатата, исплатите за тековната година и начинот на неговото финансирање. Во јуни 2020 година, порталот Отворени финансии беше проширен со податоци за трансакции на општини. - Министерството за финансии започна со редовна објава на извршување на буџетот на локална власт (фискална табела за локална власт), на квартално ниво.
Заеднички заклучок 2: <i>Како поддршка на економското закрепнување, да се подобри управувањето со јавните инвестиции со цел ублажување на техничките пречки за спроведување на капиталните инвестиции. Воспоставување на сеопфатен регистар на државна помош и разгледување на субвенциите на ниво на фирма врз основа на нивната економичност. Преземање почетни законски и оперативни чекори за воспоставување на фискални правила и фискален совет со цел зајакнување на фискалната одржливост и обнова на фискалните амортизери на среден рок.</i>	
П 4: Како поддршка на економското закрепнување, да се подобри управувањето со јавните инвестиции со цел ублажување на техничките пречки за спроведување на капиталните инвестиции.	Со цел подобрување на управувањето со јавните инвестиции, во 2020 година се преземени следните активности: - Спроведена е Процената на управувањето со јавните инвестиции (ПИМА) од страна на експертски тим од Одделот за фискални работи на ММФ, во периодот 21 јануари – 4 февруари 2020 година, и доставен е Извештај од Процената до Министерството за финансии на 28 април 2020 год. - Владата на седница одржана на 7 декември 2020 г. усвои Акциски план за спроведување на препораките од Извештајот за ПИМА. - Во почетокот на 2021 година, Министерството за финансии ќе формира работна група за имплементација на Акцискиот план, при што се очекува релевантните институциите да достават номинации. - Подготвена е Функционална анализа на МФ која предвидува формирање на посебно Одделение за управување со јавни инвестиции. Следен чекор ќе биде измена на соодветните Правилници и формирање и екипирање на одделението, и обука на вработените.
П 5: Воспоставување на сеопфатен регистар на државна помош и разгледување на субвенциите на ниво	Во текот на 2020 година, во рамки на подготовка на програмата за поддршка на реформите во Секторот за конкурентност и иновации преку ИПА 3 инструментот, започната е сеопфатна консултација во врска со воспоставувањето на Регистар на државна помош. Дополнително, во Програма за работа на Владата воспоставувањето на единствениот регистар на државна помош е потенциран како една од клучните точки на

на фирма врз основа на нивната економичност.	уредување во областа на државната помош. Координатор на спроведувањето на активностите за воспоставувањето на овој регистар е Кабинетот на Заменикот на Претседателот на Владата задолжен за економски прашања, координација со економските ресурси и инвестиции. Во тек се интензивни активности за дефинирање и воспоставување на предметниот регистар, при што освен меѓуинституционална се остварува интензивна соработка и со донаторската заедница, вклучително и со Делегацијата на ЕУ.
П 6: Преземање почетни законски и оперативни чекори за воспоставување на фискални правила и фискален совет со цел зајакнување на фискалната одржливост и обнова на фискалните амортизери на среден рок.	Новиот предлог закон за буџети е усвоен од Владата и е во Собраниска процедура. Во предлог Законот се содржани одредби за воспоставување на фискални правила и Фискален совет, како и зајакнато среднорочно планирање со цел фискална одржливост на среден рок.
Заеднички заклучок 3: Внимателно следење на предизвиците на финансиската стабилност кои произлегуваат како последица на пандемијата со корона вирусот и доколку е потребно да се преземат соодветни активности. Операционализација на повторно воспоставениот Комитет за финансиска стабилност и обезбедување на правно разјаснување на мандатот на Централната банка за утврдување на макропрudentни политики. Натамошно спроведување на стратегиите за денаризација и справување со нефункционални пласмани, обезбедување на ефикасност на преземените мерки и преземање на соодветни прилагодувања доколку е потребно.	
П 7: Внимателно следење на предизвиците на финансиската стабилност кои произлегуваат како последица на пандемијата со корона вирусот и доколку е потребно да се преземат соодветни активности.	Уште во првите месеци од почетокот на пандемијата, Народната банка презеде повеќе мерки и активности заради ослободување дополнителна ликвидност на банките и олеснување на финансиските услови, со крајна цел да се обезбеди поддршка на економијата преку поддршка на кредитирањето. Двата основни столба на стабилноста на банкарскиот систем, високата ликвидност и солвентност, овозможува заштита од негативните последици предизвикани од ковид-19. Со регулаторните промени од март 2020 година беа овозможени две промени на кредитните услови за добрите клиенти со редовен статус, со што се избегнува прекумерно кумулирање на ризици.
П 8: Операционализација на повторно воспоставениот Комитет за финансиска стабилност и обезбедување на правно разјаснување на мандатот на Централната банка за утврдување на макропрudentни политики.	Во април 2020 година, надлежните органи за супервизија на одделните сегменти на финансискиот систем потпишаа Меморандум за соработка заради одржување на финансиска стабилност. Со овој Меморандум беше формиран Комитет за финансиска стабилност како преодно решение до донесување на посебен закон. Од формирањето на Комитетот до денес, одржани се три седници (во април, август и ноември 2020 година). Одржани се и по две седници на двата поткомитета. Меморандумот за соработка заради одржување на финансиска стабилност ќе биде заменет со нов Закон за финансиска стабилност, согласно Регулатива за макропрudentен надзор на финансискиот систем и за воспоставување на Европски одбор за системски ризици. Нацрт - Законот за финансиска стабилност е изготвен и беше на Единствениот национален електронски регистар на прописи (ЕНЕР) за консултации со јавноста. Периодот за консултации истече во втората половина на декември 2020 година. По разгледување на коментарите и забелешките, текстот на Нацрт Законот ќе биде доставен во јануари 2021 година до Владата за негово прифаќање и испраќање до Парламентот на усвојување, кое се планира до крајот на првиот квартал 2021 година. Основна цел на предложеното законско решение е да се следи праксата на ЕУ и да се воспостави тело кое ќе ги идентификува опасностите и ризиците за финансиската стабилност, и синхронизирано ќе презема макропрudentни мерки заради одржување на финансиската стабилност во Република Северна Македонија. Народната банка ќе има водечка улога во креирањето и спроведувањето на макропрudentната политика и одржувањето на финансиската стабилност.

П 9: Натамошно спроведување на стратегиите за денаризација и справување со нефункционални пласмани, обезбедување на ефикасност на преземените мерки и преземање на соодветни прилагодувања доколку е потребно.	Спроведување на Стратегијата за денаризација: 1. Стратегиска определба за одржлива макроекономска политика - Активностите за одржлива макроекономска политика се спроведуваат постојано. 2. Доминантно издавање на ДХВ во денари и постепено намалување на издавањето на ДХВ со девизна клаузула - 89,3% од издадените државни хартии од вредност во 2020 година се без девизна клаузула. 3. Зголемување на распонот на каматни стапки на државни хартии од вредност со и без девизна клаузула - Распонот на пондерираните каматни стапки на издадените државни хартии од вредност со и без девизна клаузула во 2020 година, во просек за издадените рочности изнесува 45 базични поени. 4. Активности за финализирање на Националната стратегија за финансиска едукација и финансиска инклузија и натамошна едукација на населението во сферата на финансиите - Предлог Стратегијата за финансиска едукација и финансиска инклузија е во финална фаза на разгледување, останува уште консултацијата со приватниот и граѓанскиот сектор. Се очекува да се донесе до средината на март 2021 година. Во текот на 2020 година продолжија активностите за финансиска едукација на населението, главно преку интернет, согласно условите наметнати од ковид-19 пандемијата. Спроведување на Стратегија за нефункционални пласмани: 1. Активности за подобрување на квалитетот на финансиското известување и корпоративното управување на компаниите - На 05.12.2020 г. се усвоија измени и дополнувања на Законот за трговските друштва со кои се имплементира членот 20 од Директивата бр. 34/2013 на Европскиот парламент и на Советот од 26.06.2013 (за годишните финансиски извештаи, консолидирани финансиски извештаи и поврзани извештаи за одредени видови претпријатија). Со измената се воведени одредби според кои, надзорниот одбор, односно неизвршните членови на одборот на директори на акционерското друштво чии акции котираат на берзата, имаат обврска да обезбедат органот на управување, во посебен дел од годишниот извештај за работењето на друштвото, да даде изјава за примена на кодексот за корпоративно управување. Службата за внатрешна ревизија во акционерско друштвото врши следење на усогласеноста на организацијата и дејствувањето на друштвото во согласност со кодексот за корпоративно управување. Доколку органот на управување не даде изјава за примена на кодексот за корпоративно управување, се предлага надлежниот суд да изрече прекршочна санкција - глоба, по претходно доставено барање за поведување прекршочна постапка од страна на Комисијата за хартии од вредност. 2. Анализа на можноста и потребата за регулирање на условите, начинот и постапката за извршување на пазарните трансакции со побарувања, вклучително и нефункционалните побарувања - Во врска со оваа анализа, во тек е твининг проект со експерти од Хрватската централна банка. Ке се изработи нацрт регулатива за продажба на побарувањата. 3. Супервизија и супервизорски надзор на управувањето со нефункционалните кредити на банките - активности кои се вршат на редовна основа.
Заеднички заклучок 4: Да се обезбеди сеопфатен владин пристап и меѓусекторска координација во јавната администрација за ефективен одговор на ковид-19. Да се воспостави континуиран дијалог со бизнис заедницата, социјалните партнери и граѓанското општество во однос на сите мерки кои се преземаат како одговор на кризата. Да се преземат потребните активности за да се обезбеди лесен пристап до дигиталните јавни услуги за граѓаните и бизнисите.	
П 10: Да се обезбеди сеопфатен владин пристап и меѓусекторска координација во јавната администрација за ефективен одговор на ковид-19.0	1) На 14.3.2020 г. Владата донесе Одлука за формирање на Главен координативен кризен штаб за обезбедување целосна координација на органите на државна управа, на правните лица основани од државата, како и на единиците на локалната самоуправа, во врска со спречување, внесување и ширење на ковид-19. Со работата на Главниот координативен кризен штаб раководи Претседателот на Владата, а членови се замениците на претседателот на Владата, министрите за одбрана, надворешни работи, внатрешни работи, здравство, транспорт и врски, финансии, економија, образование и наука и директорите на Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување, а во неговата работа учествуваат и двајца претставници на Кабинетот на Претседателот на државата. Во септември 2020 г. составот на Главниот координативен кризен штаб е проширен со министерот за труд и социјална политика и директорите на Агенцијата за национална безбедност и Царинската управа. Други владини тела за координација формирани согласно Законот за управување со кризи

	се: Управувачки комитет за координација и управување во системот за управување со кризи (составен од министрите за внатрешни работи, здравство, транспорт и врски, одбрана, надворешни работи и директорот на Центарот за управување со кризи како раководител на Групата за процена, а во работата учествуваат и еден претставник од Комисијата за одбрана и безбедност на Собранието од редот на членовите на Комисијата од најголемата политичка партија во опозиција и еден претставник од Кабинетот на Претседателот на Република Северна Македонија) и Група за процена, која врши постојано проценување на ризиците и опасностите по безбедноста на Републиката и предлага мерки и активности за нивна превенција, рано предупредување и справување со кризна состојба. Анализите, препораките и заклучоците, Групата за процена ги доставува до Управувачкиот комитет, претседателот на Владата, Претседателот на Република Северна Македонија и до претседателот на Собранието. Записниците на Главниот координативен кризен штаб и Управувачкиот комитет за координација и управување во системот за управување со кризи редовно се разгледуваат на седниците на Владата. Со донесување на Одлуката за постоење на кризна состојба на територијата на Република Северна Македонија на 20.11.2020 г. се активираше и Главниот штаб за управување со кризи, како оперативно стручно тело на Центарот за управување со кризи што раководи со активностите за превенција и справување со кризни ситуации. Од декември 2020 г. во работата учествуваат без право на глас и два претставници на граѓанскиот сектор од областа на човековите права, избрани по пат на јавен оглас. 2) Усвоени се повеќе мерки и препораки за заштита и превенција од ковид-19. На 12.3.2020 г. Владата донесе Одлука за мерки за спречување на внесување и ширење на ковид-19. Со измените на Законот за заштита на населението од заразни болести од 28.10.2020 г., законски се предвидоа мерки за носење лична заштита на лицето, забрана за групирање на јавен простор, самоизолација, лекување на лицата заболени од ковид-19, како и поголеми овластувања за надлежните инспекциски служби да вршат инспекциски надзор над мерките, за кои на предлог на Министерството за здравство одлучува Владата. Врз основа на овие законски измени, на 3.11.2020 г. Владата донесе нова Одлука за превентивни препораки, времени мерки, наредени мерки, наменски протоколи, планови и алгоритми за постапување за заштита на здравјето на населението од заразната болест ковид-19 предизвикана од вирусот SARS-CoV-2, случаите и временскиот период на нивна примена. Составен дел на Одлуката се 72 Протоколи, меѓу кои: Протокол за превентивни мерки за сите работни места и Протокол за организација на работни состаноци, обуки, курсеви и семинари. Работата на јавната администрација се организира во согласност со препораките и мерките содржани во Одлуката и Протоколите. 3) Воспоставен е централен систем за навремено и точно информирање на граѓаните за заштита и превенција од ковид-19. Од почетокот на пандемијата, Службата за односи со јавност на Владата воспостави комуникациска стратегија за навремено и точно информирање на граѓаните за мерките за заштита и превенција од ковид-19. Постигнато е партнерство со медиумите Министерството за здравство да е примарна точка за информации еднакво кон сите, се организираат редовни прес конференции или јавноста се информира преку соопштенија и изјави за медиуми. Воведена е централна интернет страница www.koronavirus.gov.mk за сите информации на дневна основа за ковид-19 и мерките на Владата за спречување на ширењето на ковид-19. Формирани се посебни секции за ковид-19 на интернет страниците на Владата и сите министерства за полесна достапност на информациите. Воспоставени се мобилни апликации: www.koronavirus.mk за добивање на последни информации и известувања на мобилен телефон или , и StopKorona! наменета да придонесе во стопирање на ширењето на ковид-19 и да ги заштити корисниците, како и канал за информирање преку апликацијата Viber. Воведени се два национални call центри за информации околу ковид-19 и за информации за економските и други мерки, како и линии за телефонска психолошка поддршка на девет категории на граѓани и ранливи групи. 4) Дигитализација и олеснување на Процесот на одлучување на Владата е дигитализиран и прилагоден според предизвиците од пандемијата. Имено, Владата ги подготвува и ги одржува седниците преку современ интегриран информатички систем е-Влада, овозможувајќи ефикасност, економичност, мобилност, транспарентност, одговорност и следење на процесот на подготовка, спроведување и секојдневната
--	--

	координација на одлуките од седниците на Владата. Со измените во Деловникот за работа на Владата од 21.3.2020 г. се овозможи седниците на Генералниот колегиум, работните тела на Владата и Владата да се водат со употреба на комуникациски средства, односно без физичко присуство на членовите. Во ноември 2020 г. ставен е во продукција нов унапреден систем е-Влада, кој овозможува електронска соработка и кореспонденција помеѓу државните институции при комуникацијата со Владата, преку електронско сертифицирано дигитално потпишување на материјалите и актите. Генералниот секретаријат организираше обуки за преку 500 вработени во институциите. Кориснички упатства заедно со видео запис од одржаните обуки се достапни во системот за неговите корисници.
П 11: Да се воспостави континуиран дијалог со бизнис заедницата, социјалните партнери и граѓанското општество во однос на сите мерки кои се преземаат како одговор на кризата.	Во однос на мерките кои се преземаат како одговор на кризата, се користат постојните форми за континуиран дијалог со репрезентативните чинители. Имено, во 2018 година склучен е Меморандумот за соработка за воспоставување на јавно-приватен дијалог помеѓу Владата и најрепрезентативните комори и тоа: Стопанската Комора, Стопанската комора за информатички и комуникациски технологии, Стопанската комора на Северозападна Македонија и Сојузот на Стопански комори. Јавно - приватниот дијалог се остварува преку Комисија која е составена од по еден претставник и негов заменик на секоја од договорните страни. Целта на Платформата е воспоставување дијалог помеѓу јавниот и приватниот сектор, преку кој се придонесува за подобрување на состојбите во деловното опкружување, зголемување на конкурентноста на стопанството, подобрување на квалитетот на домашните производи и услуги и забрзување на севкупниот економски раст и развој. Форми на соработка се: организација на заеднички состаноци, форуми, работилници, трибини и други настани. Континуирана соработка со социјалните партнери на сите нивоа и во сите сектори се остваруваат и низ други форми на соработка со релевантните репрезентативни чинители во поединечните сектори.
П 12: Да се преземат потребните активности за да се обезбеди лесен пристап до дигиталните јавни услуги за граѓаните и бизнисите.	Националниот портал за е-услуги www.uslugi.gov.mk овозможува е-услуги за физички лица. Тековно на Националниот портал можат да се добијат повеќе од 50 целосно електронски услуги испорачани од различни институции, а постојат врски (линкови) до повеќе од 80 е-услуги достапни на различни институционални интернет страници. МИОА презема низа активности насочени кон проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на порталот, со цел да се зголеми неговата употреба како централна точка за испорака на е-услуги. Специфични цели и задачи во тој правец се: - надградба на Порталот со профили за правни лица - надградба на Порталот со функционалност за посредници, кои би можеле да аплицираат за е-услуги во име на корисник - зголемување на бројот на достапни е-услуги на Порталот, вклучително и дигитализација на неопходните регистри - предлог-нацрти за неопходни законски измени за овозможување на дигитализација и - градење човечки и технички капацитети за испорака на е-услуги во рамките на администрацијата. Повеќе детали за ова се опишани во глава 5 од ПЕР 2021-2023, мерка 14. Проширување на опфатот на дигиталните услуги достапни на Националниот портал за е-услуги.
Заеднички заклучок 5: Со цел ублажување на економските последици од пандемијата со ковид-19 и стимулирање на закрепнување на економијата, да се воспостави ефикасен и транспарентен механизам за поддршка на деловните субјекти погодени од кризата, особено микро, малите и средните претпријатија и само-вработените лица. Да се прошири опфатот на социјалната заштита и да се обезбедат стимуланти за деловните субјекти и вработените од неформалниот сектор за да се регистрираат и да се олесни нивната транзиција кон формалната економија. Да се воспостави регистар на парафискални давачки за рационализирање на нивната употреба и понатамошно намалување на административниот и регулаторниот товар врз компаниите.	
П 13: Со цел ублажување на економските последици од пандемијата со ковид-19 и стимулирање на закрепнување на	Владата донесе четири пакети економски мерки со цел ублажување на економските последици од пандемијата со ковид-19 и стимулирање на закрепнување на економијата. Економските мерки се дизајнирани по широка консултација со членовите на Економскиот совет, разговорите со деловната заедница преку стопанските комори. Сите мерки се објавени на веб страната на Владата https://vlada.mk/ekonomski-merki-covid19. За реализација на овие мерки беа соодветно објавувани јавни повици, изготвувани посебни упатства и истите беа објавувани на веб страниците на надлежните

економијата, да се воспостави ефикасен и транспарентен механизам за поддршка на деловните субјекти погодени од кризата, особено микро, малите и средните претпријатија и самовработените лица.	институции за спроведување на конкретната мерка. Во функција на транспарентноста беа креирани и посебни веб страни: https://kupuвамdomasno.gov.mk/mk/ и https://domasiedoma.gov.mk/ Министерството за економија на својата веб страна http://www.economy.gov.mk/docs/oglasia ги има објавено јавните повици поврзани со реализација на мерките во негова надлежност.
П 14: Да се прошири опфатот на социјалната заштита и да се обезбедат стимуланси за деловните субјекти и вработените од неформалниот сектор за да се регистрираат и да се олесни нивната транзиција кон формалната економија.	1) На 24 април 2020 година, Владата донесе Уредба со законска сила за изменување и дополнување на Уредбата со законска сила за примена на Законот за социјална заштита за време на вонредна состојба („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 198/20), којашто овозможи олеснет пристап до правото на гарантирана минимална помош (ГМП) за лицата на кои им престанал работниот однос за време на пандемијата, пресметана од месец април до декември 2020 година. Имено, материјалната необезбеденост на домаќинството се утврдува со пресметување на износот на сите приходи на сите членови на домаќинството, по сите основи, во месецот пред поднесување на барањето за остварување на правото за гарантирана минимална помош и во месецот пред тековниот месец на остварување на правото, во периодот од април до декември 2020 година. Покрај тоа, правото на гарантирана минимална помош може да се оствари и доколку некој член од домаќинството е избришан од евиденцијата за невработени лица поради нередовно пријавување или на којшто работниот однос му престанал спогодбено, по негово барање или поради кршење на договорните или други обврски од работниот однос. Правото за гарантирана минимална помош не престанува да важи доколку корисникот не се регистрира во надлежниот центар за вработување, и не ги исполнува редовно обврските за регистрација во согласност со прописите за вработување и осигурување во случај на невработеност. Со ефектот од олеснетиот пристап до правото на ГМП, според динамиката на поднесените барања и времетраењето на пандемијата во наредниот период, до крајот на 2020 година се очекува да бидат опфатени околу 3.500 нови домаќинства (кои ќе продолжат да го користат правото во 2021 година), додека во 2021 година со ова право треба да се стекнат 6.500 нови домаќинства (вкупно 10.000 домаќинства). 2) Еден од стратешките приоритети на Владата и на Министерството за труд и социјална политика е намалување на неформалната економија, вклучувајќи го и намалувањето на непријавените работници. Во 2018 година се донесе првата среднорочна Стратегија за формализација на неформалната економија 2018-2022 година со Акциски план за периодот 2018-2020. Во текот на второто тромесечје од 2020 година се направи ревизија на Акцискиот план. Исто така, се подготви Извештај за неговата реализација. Започна со имплементација проектот „Подобрување на условите за работа“. Една од главните компоненти на овој проект се однесува на јакнење на националните капацитети за подобрување на состојбите во земјата во делот на неформалната економија и неформалното вработување. Направени се измени во Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување заради ублажување на последиците од пандемијата со ковид-19, односно обезбедени се дополнителни средства во рамките на Акцијата ЕУ за социјална отпорност од ИПА Акциската програма за 2020 година, за две програми. Со програмата „Поддршка за самовработување и формализација на постојни бизниси во услови на ковид-19“ се предвидува поддршка од 161.630.000 денари за отворање на нови 500 бизниси до крајот на март 2021 година, а до септември 2021 година вкупно 700 самовработувања. Со „Програмата за вработување и раст на правните субјекти кои создаваат нови работни места во услови на ковид-19“, беше предвидено да се отворат 600 вработувања за кои се обезбедени 156.000.000 денари. Имено, согласно ИПА буџетската поддршка, до март 2021 година планирано е да се опфатат 1.100 невработени лица, односно 1.500 невработени лица до септември 2021 година кога завршува имплементацијата на ИПА програмата. Со претходни измени во месец јуни 2020 година се обезбедија средства за поддршка на дополнителни 126 лица за самовработување, односно грант кој ќе обезбеди поддршка за

	невработени лица кои го изгубиле работното место поради ковид-19, корисници на гарантиран минимален приход кои сакаат да го формализираат својот бизнис или млади невработени лица кои сакаат да основаат свој бизнис. Потоа, со измените на ОП во септември 2020 година, зголемен е опфатот на лица за субвенционирање на плати, односно поттикнување на работодавачите за нови вработувања.
П15: Да се воспостави регистар на парафискални давачки за рационализирање на нивната употреба и понатамошно намалување на административниот и регулаторниот товар врз компаниите.	Министерството за економија на својата интернет страница објави Листа од 377 парафискални давачки за деловни субјекти, по надлежен орган, што беа мапирани врз основа на Каталогот на јавни услуги на МИОА кој содржи околу 1000 услуги за граѓани и бизниси. Списокот е развиен како дел од Експлоративната анализа на парафискалните давачки за малите и средни претпријатија во Република Северна Македонија. Формирана е Работната група за следење на активностите поврзани со политиките за парафискални давачки, составена од претставници од различни институции која ќе биде координирана од Министерството за економија. Во тек е разгледување на услугите кои имаат карактер на парафискални давачки во рамки на секоја институција, а кои се наведени во листата на парафискални давачки од аспект на оправданоста од намалување или укинување на давачките, вклучително и конкретни предлози за намалување или укинување на определени давачки, можноста за градација во цената на определени давачки според големината на претпријатието, староста на претпријатието и локацијата, можноста и техничката подготвеност за обезбедување на документи по службена должност, како и можноста и техничката подготвеност за дигитализација на услугата. Повеќе детали за ова се опишани во глава 5 од ПЕР 2021-2023 мерка 10 Рационализирање на употребата на парафискалните давачки)
Заеднички заклучок 6: <i>Да се продолжи со преземање мерки за зачувување на работните места, вклучително и обезбедување на краткорочни работни шеми и флексибилни работни ангажмани. Да се зајакне капацитетот и соработката помеѓу Агенцијата за вработување и Центрите за социјална работа со цел да се обезбедат интегрирани услуги и мерки за вклучување во пазарот на труд, вклучително и обуки за надградување на вештините и стекнување на нови вештини. Обезбедување соодветно и одржливо финансирање за зајакнување на здравствениот сектор со цел подобрување на пристапот до квалитетна јавна здравствена заштита за сите граѓани.</i>	
П16: Да се продолжи со преземање мерки за зачувување на работните места, вклучително и обезбедување на краткорочни работни шеми и флексибилни работни ангажмани.	Во 2020 година, за спроведување на Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување обезбедени се финансиски средства во висина од 1.807.501.260 денари (повеќе од 29,3 милиони евра). Планираниот опфат на учесници со активни програми и мерки за вработување изнесува 12.696 невработени лица. Заклучно со 31.12.2020 година, имплементација на Оперативниот план е следна: • во програмата Самовработување склучени се договори со 1.468 невработени лица; • во програмата Поддршка за креирање на нови работни места вработени се 2.617 лица; • со програмите за Обуки опфатени се 607 невработени лица; • со програмите за Обуки за дигитални вештини опфатени се 180 невработени лица; • со програмата Практиканство опфатени се 1.544 невработени лица; • со Програмата за работно ангажирање опфатени се вкупно 1.063 невработени лица. Со финансискиот договор за годишната акциска програма за Република Северна Македонија „ЕУ за социјална и економска отпорност“ за 2020 година, финансирана од страна на ЕУ преку ИПА 2 инструментот, предвидени се две активни програми и мерки за вработување кои имаат за цел да го ублажат негативното влијание предизвикано од пандемијата со ковид-19 врз социо-економскиот живот во државата, преку креирање на работни места и помош на стопанството: - Поддршка за Самовработување (претприемништво) и формализација на постојни бизниси во услови на ковид- 19 (планиран опфат на учесници е 500 лица) - Вработување и раст на правни субјекти кои создаваат нови работни места во услови на ковид-19 (планиран опфат на учесници е 600 лица) Донесена е Уредба со законска сила за субвенционирање на придонесите за социјално осигурување за месеците април, мај и јуни 2020 година и тоа во висина од 50%. Покрај тоа, донесена е посебна Уредба со законска сила за примена на Законот за минимална плата со која се задржа истото ниво на минимална плата од месец март 2020 година и за април, мај и јуни 2020 година. Владата донесе препораки согласно кои се дадоа насоки за можноста за работа од дома.

П 17: Да се зајакне капацитетот и соработката помеѓу Агенцијата за вработување и Центрите за социјална работа со цел да се обезбедат интегрирани услуги и мерки за вклучување во пазарот на труд, вклучително и обуки за надградување на вештините и стекнување на нови вештини.	Крајни корисници на ИПА Проектот „Активација на ранливи групи на пазарот на трудот“ се лица кои се корисници на гарантиран минимален приход (ГМП). Со измени во Законот за социјална заштита предвидено е нов начин на работа - соработка помеѓу центрите за вработување и центрите за социјална работа. Со цел полесна интеграција на пазарот на трудот на корисниците на ГМП, донесен е Правилник за соработка за водење на случај „case management“. Досега се изработени 735 индивидуални планови за активација. Во тек е постапка за избор на надворешен спроведувач на психосоцијалната поддршка. Со цел успешно спроведување на проектот, досега 169 вработени во АВРСМ посетија обука за интегрирано водење на случаи – Case management.
П 18: Обезбедување соодветно и одржливо финансирање за зајакнување на здравствениот сектор со цел подобрување на пристапот до квалитетна јавна здравствена заштита за сите граѓани.	Според податоците на Фондот за здравствено осигурување (ФЗО), здравствениот систем во Република Северна Македонија опфаќа околу 1,8 милиони осигуреници (2019 година), што во однос на вкупниот број на жители во земјата претставува опфатеност на населението од 90%. Во однос на структура на носители на осигурување, најголем дел се вработените лица со 48,2%, потоа пензионерите со 27,5%, невработените и лицата осигурени преку Министерството за здравство (МЗ) со 21,5% и земјоделците и останати со по 1,6% и 1,1%. Здравствените услуги осигурениците ги добиваат во рамки на примарното ниво на здравствена заштита (општа медицина, гинекологија и стоматологија), секундарното ниво (специјалистичко-консултативна здравствена заштита) и терцијарното ниво (болничка здравствена заштита). Буџетите на МЗ - одговорно за капитални инвестиции во јавни здравствени установи (инфраструктура и медицинска опрема), како и на ФЗО - одговорно за расходите за јавно здравство, иако бележат раст, се речиси половина од просекот на ЕУ (49,9% од БДП). Според Извештајот на Светска банка за преглед на јавните финансии¹, Северна Македонија спаѓа во групата на земји кои ефикасно трошат, со оглед дека трошат малку на здравствена заштита, но имаат долг очекуван животен век. Сепак, за да се постигнат резултатите во здравството на споредбените земји, Северна Македонија ќе треба да му даде приоритет на здравството во јавните расходи и поефикасно да ги распределува јавните средства за здравство. Ефективноста и финансиската стабилност на здравствениот сектор се планира да се постигне преку рационална алокација на финансиски и човечки капитал кон примарното здравство, воведување на болнички прецедури за кои е потребен помал болнички престој на пациентот како и значајно намалување на непотребни/ излишни препраќања/ упатувања кон специјалистичките дејности и непотребни хоспитализации. Повеќе детали за ова се опишани во глава 5 од ПЕР 2021-2023, мерка 20 Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ).

3. Макроекономска рамка

3.1 Последни економски движења

Меѓународно економско окружување². Глобалната економија во 2020 година е под силно влијание на неповолните ефекти од пандемијата на коронавирусот коишто ја нарушуваат глобалната побарувачка и придонесуваат за значително намалена економска активност. Економското заздравување коешто започна во втората половина од годината е под силно влијание на неизвесноста во врска со времетраењето на пандемијата и може сериозно да биде погодено од неодамнешното повторно зголемување на бројот на новозаразени лица. Мерките за социјално оддалечување се очекува да продолжат во 2021 година, но постепено да се укинуваат.

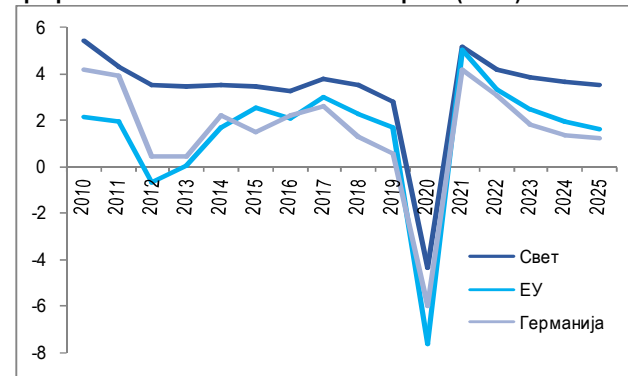
Глобалната економска активност се очекува да забележи пад од 4,4% во 2020 година, додека во 2021 година се очекува да порасне за 5,2%. Во периодот 2022-2025 година се предвидува глобален економски раст од 3,8% во просек годишно. Кризата предизвикана од пандемијата со слични негативни последици ја

¹ www.worldbank.org/en/country/northmacedonia/publication/sowing-seeds-of-sustainable-future

² Меѓународен монетарен фонд „Светски економски преглед“, октомври 2020 година.

погоди и економијата на ЕУ, којашто во 2020 година се предвидува да забележи пад од 7,6%, додека во 2021 година е проектирана стапка на раст од 5%. Во периодот 2022-2025 година просечниот економски раст во ЕУ е проектиран на 2,3% годишно. Во Германија, како најголема економија во рамки на ЕУ и наш најзначаен трговски партнер, се предвидува пад на економската активност од 6% во 2020 година. Германската економија во 2021 година се очекува да забележи економски раст од 4,2%, а на среден рок, односно во периодот 2022-2025 година се проектира просечен годишен раст од 1,8% (Графикон 3.1). Имено, фондот за справување со последиците од пандемијата во износ од 750 милијарди евра во рамки на ЕУ се очекува да го поттикне економското заздравување. Во земјите каде што има доволно фискален простор, препорачано е фискалните ресурси да се насочат кон јавни инвестиции, но и социјални трансфери; додека во земјите каде што инфлациските очекувања се добро закотвени, монетарната политика би можела да помогне при контрола на трошоците за позајмување. Притоа, како ограничувачки фактор за економскиот раст во ЕУ се поставува растечкото ниво на долг во многу земји како последица на зголемените потреби за средства за поддршка на економиите.

Графикон 3.1. Глобален економски раст (во %)

Извор: ММФ, октомври 2020 г. (проекции за 2020-2025 г.)

Ризиците во однос на проекциите главно произлегуваат од големата неизвесност во врска со пандемијата. Проекциите се засноваат како врз фактори поврзани со јавното здравје, така и врз економски фактори коишто доста тешко може да се предвидат. Првата група фактори е поврзана со патеката на развој на пандемијата, потребната респонзивност на јавното здравство и поврзаните нарушувања во погодените дејности. Втората група фактори се однесува на обемот на глобалните прелевања од слабата побарувачка, смалениот туризам и намалените парични дознаки. Третата група фактори ги вклучува изгледите на финансиските пазари и нивното влијание врз глобалните капитални текови. Исто така, постои неизвесност и во поглед на штетата нанесена врз потенцијалот на понудата, којшто ќе зависи од истрајноста на шоките од пандемијата, големината и ефективноста на спроведените политики и степенот до кој постои несоодветна алокација на ресурсите.

Последни економски движења во Република Северна Македонија

Бруто-домашен производ. Во првите девет месеци од 2020 година е забележан пад на домашната економската активност од 5,9%, што е главно одраз на неповолните движења во второто тримесечје, кога економската активност се намалила за речиси 15% на годишна основа, како резултат на ограничувачките мерки за спречување на ширењето на коронавирусот во земјата и влошеното меѓународно економско окружување, со што најтешко погодени беа индустриското производство, градежништвото, трговијата, транспортот и угостителството. Во третото тримесечје падот на економската активност значително забави, односно е регистриран пад од 3,3%, во услови на забавено темпо на пад на активност во индустрискиот и услужниот сектор, а раст во градежниот и земјоделскиот сектор.

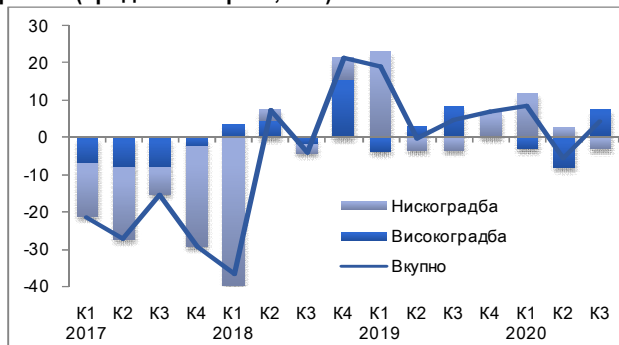
Графикон 3.2. Структура на економскиот раст според производниот метод (придонес во раст, п.п.)

Извор: Државен завод за статистика и пресметки на Мин. за финансии

Во првите девет месеци, активноста во услужниот сектор е намалена за 3,5%, што е резултат на неповолните движења во дејноста Трговија, транспорт и угостителство, каде што е забележан пад од 10,8%, којшто е делумно неутрализиран со поволните движења во информациско-комуникациската дејност, каде што има раст на активноста од 4%. Градежниот сектор забележа пад од 2,5% на реална основа, којшто согласно високофреквентните податоци се должи на неповолните движења во сегментот на високоградба, додека градежните работи во делот на нискоградба забележаа раст (Графикон 3.3). Во овој период, земјоделскиот сектор забележа реален раст од 4,1%.

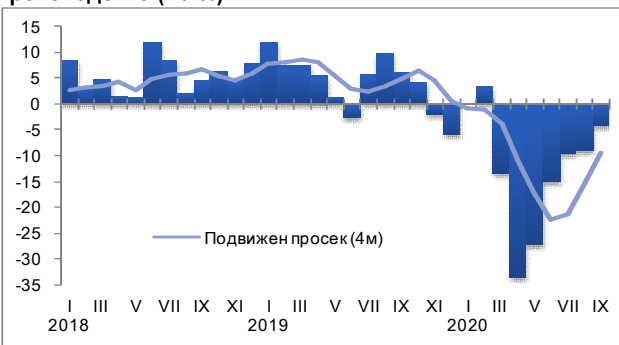
Графикон 3.3. Структура на растот на извршени градежни работи(придонес во раст, п.п.)

Извор: Пресметки на МФ врз база на податоци од ДЗС

Во првите девет месеци, активноста во индустрискиот сектор е намалена за 13,2%. Согласно месечните податоци, индустријата претрпе најголеми последици во април и мај, кога забележа просечен пад на производството од околу 30%, по што следи значително ублажување на падот, поточно индустриското производство во јули и август е намалено за 9,3% во просек, а во септември за 4,1% (Графикон 3.4). Во рамки на индустрискиот сектор, најголем пад во првите девет месеци забележа преработувачката индустрија, главно како резултат на намаленото производство на машини, уреди, електрична опрема и моторни возила, односно дејностите поврзани со активноста на индустриските капацитети во слободните економски зони коишто во голема мера се интегрирани во глобалните синџири на производство, како и на падот на производството на облека и текстил. Просечната искористеност на капацитетите во преработувачката индустрија постепено се зголемува и во септември достигна 67,5%, со што срамежливо се приближува до нивото пред здравствено-економската криза (71,4% во февруари).

Графикон 3.4. Годишен раст на индустриското производство (во %)

Извор: Државен завод за статистика

Декомпозицијата на БДП според расходната страна покажува дека приватната потрошувачка, инвестициите и нето-извозот имаат негативен придонес врз економската активност во првите девет месеци, додека придонесот на јавната потрошувачка е позитивен (Графикон 3.5). Приватната потрошувачка забележа пад од 6% на реална основа, во услови на воздржаност на потрошувачката и значително намалување на дознаките од странство, коишто неповолно се одразија врз доходот на домаќинствата и последователно врз потрошувачката. Притоа, позначителен пад на потрошувачката беше спречен преку мерката за финансиска поддршка на претпријатијата за исплата на плати, мерката за платежни картички за граѓаните за поголема потрошувачка, како и кредитната поддршка на банките. Дополнително, намалената вкупна потрошувачка

Графикон 3.5. Расходна структура на економскиот раст (придонес во раст, п.п.)

Извор: Државен завод за статистика и пресметки на Мин. за финансии

е ублажена со високиот раст на јавната потрошувачка од 11,3%, што се должи на расходите за справување со пандемијата и нејзините последици врз населението и економијата. Бруто-инвестициите се намалија за 8,8% на реална основа, како резултат на падот на инвестициите во второто тримесечје, што според високофреквентните податоци соодветствува со падот на инвестициите во градежни работи, машини и опрема. Во третото тримесечје се забележува опоравување на инвестициите, односно годишен раст од 4,2%.

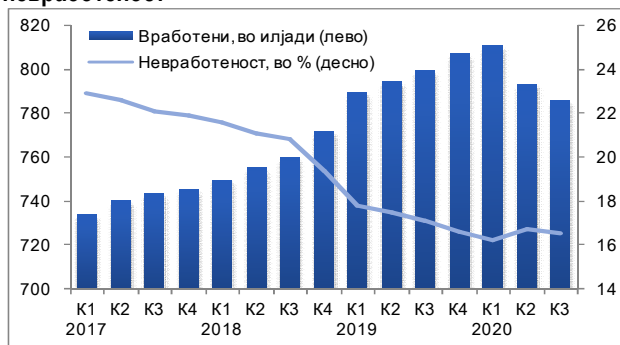
Извозот на стоки и услуги во првите девет месеци забележа пад од 15,1% на реална основа, што е главно одраз на влошеното меѓународно економско окружување и привремениот прекин на глобалните синџири на производство и резултираше главно со пад на извозот на машини, транспортни уреди и хемиски производи. Увозот на стоки и услуги забележа пад од 11,8%, условен главно од намалениот увоз на интермедијарни производи. Месечните податоци за надворешно-трговската размена покажуваат забавено темпо на пад на извозот и увозот на стоки во периодот јули-август, за во септември извозот да забележи номинален раст од 4%, а увозот од 3,5% на годишна основа.

Процена за 2020 година. Во услови на значајно влошување на меѓународното економско окружување и значителен пад на надворешната побарувачка предизвикани од здравствената криза, како и негативни економски импликации од спроведувањето на мерките за спречување на ширењето на коронавирусот во земјата, економската активност во 2020 година се очекува да забележи пад од 4,4%, согласно основното сценарио (Графикон 3.12).

Пазар на труд. Позитивните движења на пазарот на трудот продолжија во првото тримесечје од 2020 година, по што следеше умерено влошување на состојбата, како последица на ефектите од пандемијата, коишто беа ограничени во услови на државна поддршка за фирмите со цел одржување на работните места и подобрување на нивната ликвидност. Така, согласно Анкетата на работна сила, просечниот број вработени лица во првите девет месеци од 2020 година бележи благ пораст од 0,3% во однос на истиот период од 2019 година, при што вработеноста е најмногу зголемена во информациско-комуникациската дејност, финансиските услуги, трговијата, здравството и социјалната заштита. Од друга страна, вработеноста е главно намалена во земјоделскиот сектор и снабдувањето со електрична енергија и вода, а во помала мера и во градежништвото и во угостителската и транспортната дејност. Просечната стапка на вработеност во првите девет месеци изнесува 47,3%, и е речиси непроменета во однос на истиот период претходната година. Стапката на невработеност, по зголемувањето во второто тримесечје, во третото бележи одредено намалување, со што просечната стапка на невработеност во првите девет месеци изнесува 16,5%, што претставува намалување од 1 процентен поен во споредба со истиот период претходната година. Активното население во анализираниот период претставува 56,6% од работоспособното население.

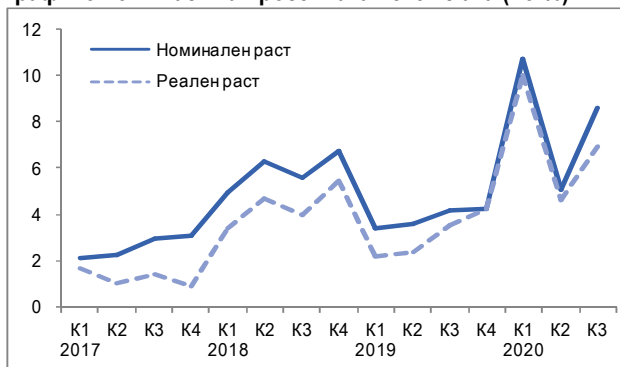
Просечната месечна нето-плата во периодот јануари-септември 2020 година е повисока за 8,1% на номинална основа и 7,2% на реална основа. По силниот раст на

Графикон 3.6. Број на вработени и стапка на невработеност

Извор: Државен завод за статистика

Графикон 3.7. Раст на просечната нето-плата (во %)

Извор: Државен завод за статистика

платите во првото тримесечје, во второто се забележува поголемо забавување на растот на платите, како одраз на негативното влијание на пандемијата врз домашната економија, по што растот на платите доби на интензитет (Графикон 3.7). Растот на платите во овој период се должи на зголемувањето на нивото на минималната плата, владината мерка за финансиска поддршка на работодавците коишто ќе извршат зголемување на платата до одреден износ, ефектот од зголемените плати на вработените во јавниот сектор во септември претходната година, како и дополнителното зголемување на платите во образованието и здравството годинава, додека фискалната мерка за финансиска помош на работодавците погодени од здравствената криза за исплата на плата влијаеше врз ублажување на надолжниот тренд на раст на платите во второто тримесечје. На номинална основа, во образованието платите се зголемени за 12,1%, во информациско-комуникациската дејност за 11%, во трговијата за 9,2%, во здравството и социјалната заштита и градежништвото за 9,1%, во преработувачката индустрија за 8,7% итн. Од друга страна, платите се намалени во угостителството за 2,4%, што е одраз на намалениот обем на работа во оваа дејност.

Надворешен сектор. Во првите три квартали од 2020 година, дефицитот на **тековната сметка** во билансот на плаќања изнесува 277 милиони евра, или 2,5% од БДП. Во однос на истиот период од претходната година, дефицитот на тековната сметка бележи проширување од 1,8 п.п. од БДП. Гледано по одделни компоненти, остварен е малку понизок дефицит во размената на стоки. Имено, пандемијата и рестриktivните мерки за спречување на заразата неповолно се

одразија на двете страни од трговската размена со странство, при што намалување на увозот беше поголемо во однос на падот кај извозот. Истовремено, остварен е и понизок дефицит кај примарниот доход, што заедно со помалиот трговски дефицит, делуваше во правец на стеснување на дефицитот на тековната сметка, при непроменет суфицит кај услугите. Овој ефект беше во целост неутрализиран од помалите нето приливи врз основа на секундарниот доход. Во рамки на секундарниот доход, нето-приливите од откупената странска ефективна на менувачкиот пазар (којашто се користи како показател за приватните трансфери во готовина) беа пониски за околу 46% споредено со истиот период лани.

Специфичноста на реакцијата на менувачкиот пазар, споредено со други епизоди на криза е отсуството на поголеми притисоци врз побарувачката на девизи, наспроти намалувањето на понудата на девизи. Причините за ваквата реакција на економските субјекти на менувачкиот пазар се должи и на самата специфика, каде голем дел од приливите се резултат на дознаките од иселениците во готовина, коишто во услови на затворени граници и лимитирано движење изостанаа во овој период. Очекуваното синхронизирано намалување на економската активност кај поголем дел од земјите, негативно влијае врз вработеноста и приходите на глобално ниво, а со тоа и врз расположливиот доход и врз можноста за праќање на позначаен дел од доходот на иселениците назад во матичната економија. Дополнително, тековната состојба негативно се одразува и врз привремените работници во странство поради ограничените можности за патување и остварување на работен однос во странство во периодот на пандемијата. За одбележување е порастот на дознаките преку официјални канали (за 44%), иако тие и натаму сочинуваат помал дел од вкупните приватни трансфери (раст на учеството за околу 10 п.п. на 21% од вкупните приватни трансфери).

Кај **финансиската сметка** во првите три квартали од 2020 година се остварени нето-приливи, при остварени високи приливи кај портфолио инвестициите (нова државна еврообврзница), како и нето приливи на странски директни инвестиции, долгорочни заеми и трговски кредити. Кај странските директни инвестиции беа остварени нето-приливи од 97 милиони евра или 0,9% од БДП, како резултат на позитивните движења кај сопственичкиот капитал и реинвестираната добивка, додека врз основа на должничките инструменти (меѓукомпанискиот долг) се остварени нето одливи.

Табела 3.1. Биланс на плаќања

(% од БДП)	2015	2016	2017	2018	2019	1-IX 2020
Дефицит на тековна сметка	-2	-2,9	-1	-0,1	-3,3	-2,5
Стоки, нето	-20,1	-18,8	-17,8	-16,2	-17,4	-11,9
Услуги, нето	3,8	3,5	3,7	3,4	3,1	3,3
Примарен доход, нето	-3,2	-4	-4	-4,2	-4,6	-2,6
Секундарен доход, нето	17,4	16,4	17	16,9	15,6	8,7
Финансиска сметка, нето (без девизни резерви)	-0,1	6,3	-0,5	5,1	6,0	4,1
СДП, нето	2,2	3,3	1,8	5,6	3,2	0,9
Портфолио инвестиции, нето	0,7	4,4	-0,2	3	1,3	4,8

Извор: НБРСМ, ДЗС, проекција на НБРСМ за БДП за 2020 година.

На крајот на септември 2020 година, бруто девизните резерви изнесуваа 3.480 милиони евра, што претставува зголемување за 6,7% споредено со состојбата на крајот од 2019 година, главно заради задолжувањата на државата од странство, наспроти остварената нето продажба од страна на Народната банка на девизниот пазар. Девизните резерви се одржуваат на адекватно ниво, обезбедувајќи просечна покриеност на увозот на стоки и услуги од наредната година од близу пет месеци.

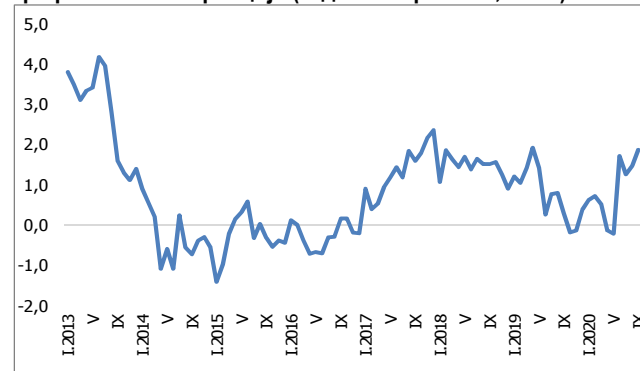
Инфлација. Просечната годишна инфлација во периодот јануари - септември 2020 година изнесува 0,9%. Движењето на инфлацијата е главно условено од цените на храната, при мал позитивен придонес и од цените на тутунските производи (согласно постепено зголемување на акцизите) и електричната енергија. Просечната базична инфлација, која ги исклучува варијабилните категории (храна и енергија) изнесува 0,7% годишно (според пресметки на НБРСМ). Структурно, во рамки на вкупниот инфлациски индекс, придонесот на храната изнесува 0,8 п.п., придонесот на базичната инфлација околу 0,3 п.п., додека енергијата има негативен придонес од близу 0,3 п.п.. Главниот придонес кон базичната инфлација произлегува од цените на алкохолните пијалаци и тутунот кадешто во голема мерка се присутни и ефекти од еднократни непазарни ценовни промени (повисоки акцизи кај тутунот), а во помал дел и од повисоките цени на некои видови услуги. Просечната базична инфлација која ги исклучува категориите: непроцесирана храна, енергија, течни горива и мазива и тутун и алкохолни пијалоци изнесува 1,4% (пресметки на ДЗС).

Монетарни движења и девизен курс. Во периодот јануари - септември 2020 година, монетарната политика беше дополнително олабавена преку постепено намалување на основната каматна стапка на 1,5% (најнапред во јануари, а по отпочнувањето на ковид-кризата и во март и во мај), што е историски најниско ниво. Ова релаксирање е направено во услови на глобални ризици за ширење на пандемијата од корона вирусот, превентивни здравствени мерки во земјата и нивно влијание врз економијата, а при ниска инфлација и солидна надворешна позиција. Воедно, беа преземени мерки и за зголемување на ликвидноста на банкарскиот систем преку намалување на понудата на благаянички записи (два пати во текот на вториот квартал), како и мерки за поддршка на кредитирањето со повторно активирање на мерката за намалување на основата за задолжителна резерва, овојпат за кредити одобрени на најпогодените сектори од пандемијата. Овие чекори се насочени кон обезбедување на поддршка на македонската економија преку одржување на кредитните текови и се комплементарни со останатите преземени мерки, односно регулаторните измени со коишто се обезбеди поголема флексибилност на банките за процесот на кредитирање. Во услови на солидно ниво на девизните резерви и отсуство на инфлациски притисоци, оваа монетарна поставеност беше оценета како соодветна на постојните економски и финансиски движења, кои се под силен удар на пандемијата на ковид-19 и рестриктивните мерки за спречување на ширењето на вирусот.

Во август 2020 година, ЕЦБ објави дека на Народната банка на Република Северна Македонија за првпат ѝ одобри репо линија во евра, расположива до јуни 2021 година, со можност за продолжување, доколку се оцени како потребно. Репо линијата е наменета за обезбедување дополнителна девизна ликвидност во банкарскиот систем, доколку е потребно, што претставува потврда за досегашните политики на централната банка и значајна поддршка во справувањето со последиците од кризата предизвикана од пандемијата.

Значајно е да се истакне дека монетарните и кредитните агрегати продолжија да растат и во периодот на пандемијата. Годишниот раст на најшироката парична маса М4 на крајот на септември 2020 година изнесуваше 6,9% (на крајот на 2019 година раст од 9,3%). Анализирано динамички, паричната маса забележа забрзување на растот во вториот квартал, што делумно се поврзува со пакетот на економски мерки за справување со кризата од ковид-19, при што државата исплати средства на компаниите и домаќинствата,

Графикон 3.8. Инфлација (годишни промени, во %)

Извор: Државен завод за статистика

со цел зголемување на ликвидноста на претпријатијата и поддршка на платежната моќ на домаќинствата. Во третиот квартал, растот на паричната маса забави, што делумно го одразува и ефектот од затворањето на една банка. Вкупните депозити на приватниот сектор во септември 2020 година беа повисоки за 6,1% на годишна основа³ (наспроти 9,5% на крајот на 2019 година). Од секторски аспект, депозитите на домаќинствата се повисоки за 6,1% (на крајот на 2019 година нивниот раст изнесуваше 7,9%), при истовремен раст кај депозитите на претпријатијата за 8% (наспроти растот од 14,6% на крајот на 2019 година). Во септември, две третини од остварениот годишен раст на вкупните депозити произлегува од растот на депозитите на домаќинствата. Од структурен аспект, годишниот раст на вкупните депозити во најголем дел произлегува од растот на најликвидната компонента односно депозитните пари што делумно упатува и на ограничувањата за потрошувачка наметнати од пандемијата, при позитивен придонес и на краткорочните депозити.

Од валутен аспект, на крајот на септември 2020 година, годишниот раст на денарските депозити, со вклучени депозитни пари изнесуваше 5,3%, а растот кај девизните депозити, со вклучени депозити со валутна клаузула беше 7,5%, што укажува на променети преференци кај економските субјекти во периодот на пандемијата. Сепак, растот на денарските депозити, со вклучени депозитни пари, креира 52% од годишниот раст на вкупните депозити. Следствено, учеството на депозитите со валутна компонента (девизни и со девизна клаузула) во вкупните депозити на крајот на третиот квартал на 2020 година изнесуваше 40%, што е умерено над нивото на крајот на 2019 година (38,5%), но и натаму значително пониско наспроти нивото на почетокот на глобалната криза (од околу 60%). Значајно е да се наведе дека растот на учеството на девизните депозити е поизразен кај корпоративниот сектор, а помалку кај населението.

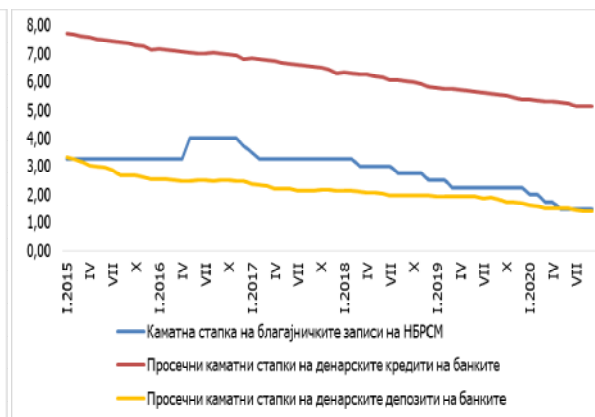
Графикон 3.9. Банкарски депозити и кредити

Извор: НБРСМ

*Во периодот VI.2016-VI.2017 и во K-3-2019 година коригирано за отписите.

Графикон 3.10. Каматни стапки (во %, годишни)

Извор: НБРСМ

Банкарските кредити кај приватниот сектор во првите три квартали на 2020 година продолжија да растат, со што банкарскиот сектор овозможи поддршка на економијата во надминување на последиците од пандемијата⁴. На крајот на септември 2020 година, нивната стапка на раст изнесува 7,3%⁵ (раст од 6% на крајот на 2019 година). Притоа, поинтензивен раст оствари кредитирањето на домаќинствата (9,5%), наспроти пласманите кај претпријатијата (раст од 5,2%). Во септември, околу две третини од годишниот раст на вкупните кредити произлегува од растот на кредитите на домаќинствата, додека придонесот на кредитите на претпријатијата е помал, иако е зголемен споредено со крајот на 2019 година. Според Анкетата за кредитна активност, во текот на годината банките главно остварија нето-олеснување на кредитните услови, при нето-намалување на побарувачката кај двата сектора.

Каматните стапки на банкарскиот сектор забележаа мало намалување. Просечните пондерирани каматни стапки на денарските кредити и денарските депозити во септември 2020 година изнесуваа 5,1% и 1,4%,

³ Коригирано за затворената банка, годишниот раст на вкупните депозити изнесува 6,8%.

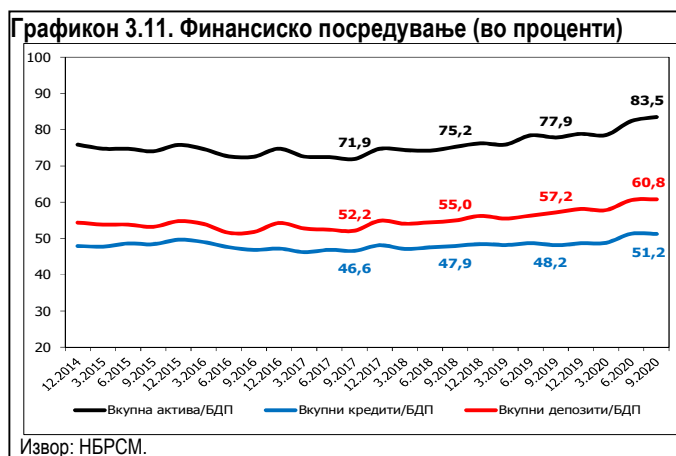
⁴ Промените во регулативата за олеснување на кредитниот товар на клиентите на банките во пандемијата се објаснети во делот за Банкарскиот сектор.

⁵ Коригирано за затворената банка, годишниот раст на вкупните кредити изнесува 9,1%. Треба да се има предвид дека кредитниот раст е под влијание и на одложените отплати за време на пандемијата.

годишно и во однос на крајот на 2019 година и двете се намалија за 0,3 п.п., соодветно. Следствено, каматниот распон е непроменет споредено со крајот на 2019 година и изнесува 3,7 п.п.. Во септември 2020 година, просечните каматни стапки на девизните кредити и девизните депозити изнесуваа 4,2% и 0,6%, при што во однос на крајот на 2019 година двете каматните стапки се намалени за околу 0,2 п.п., со што каматниот распон се задржа непроменет, на околу 3,7 п.п.. Каматниот диференцијал меѓу денарската и девизната депозитна каматна стапка се стесни за 0,2 п.п. во однос на крајот на 2019 година и во септември 2020 година изнесува 0,8 п.п..

Банкарски систем. Банкарскиот сектор и натаму има клучно значење за стабилноста на финансискиот сектор, како негов најголем сегмент, во којшто се концентрирани заштедите на нефинансискиот сектор, но и средствата на останатите финансиски институции, што ја прави стабилноста на банкарскиот сектор клучна алка за севкупната финансиска стабилност. Учеството на банкарскиот систем во активата на финансискиот систем, иако постепено опаѓа низ годините, сè уште е прилично високо и изнесува 81,4% на 31.12.2019 година⁶. Во третиот квартал од 2020 година, бројот на банките коишто го сочинуваат банкарскиот систем во Република Северна Македонија се намали за една и изнесува четиринаесет банки. Од нив, десет банки се во претежна сопственост на странски акционери, од кои шест се подружници на странски банки. Банките со странски капитал (главно од земјите од ЕУ) преовладуваат во речиси сите поважни позиции од билансите на банкарскиот систем.

Активности на банките. Во првите девет месеци од 2020 година, и покрај сите ризици, кои се изразено надолни и кои во однос на изворите се речиси целосно поврзани со пандемијата на ковид-19, банкарскиот систем успешно ја одржува својата стабилност. Во услови на силна и непредвидлива здравствена криза и низа преземени мерки за спречување на ширењето на вирусот, не се почувствуваа поголеми потреси во активностите на банкарскиот систем. Промените во активностите на ниво на банкарскиот систем во третиот квартал од 2020 година, освен од влијанието на пандемијата, во голема мера беа условени и од излезот на една банка од банкарскиот систем. Сепак, остварувањата на банкарскиот систем останаа солидни. Годишниот раст на вкупната актива на банкарскиот систем на крајот на септември 2020 година изнесува 7,5%, а поволни поместувања се забележани и кај депозитната и кредитната активност на банките. На 30 септември 2020 година, учествата на вкупната актива на банкарскиот систем, кредитите и депозитите во БДП остварија зголемување во споредба со нивото остварено истиот период од 2019 година и достигнаа 83,5%, 51,2% и 60,8%⁷, соодветно.

Кредитен ризик. Кредитниот ризик е најзастапениот ризик во севкупниот профил на ризичност на банките, а изложеноста на овој ризик покажува намалување во третиот квартал од 2020 година. Тоа се согледува преку падот на стапката на нефункционалните кредити на нефинансискиот сектор до историски најниско ниво од 3,4%. Најголемиот дел од нефункционалните кредити произлегува од нефинансиските друштва. Стапката на нефункционални кредити за корпоративниот сектор на годишна основа се намали за 2,6 процентни поени (од 8,0% на 30.9.2019 година на 5,4% на 30.9.2020 година). Кај домаќинствата, оваа стапка е пониска и изнесува 1,6% (2,1% на 30.9.2019 година). Ова најмногу се должи на излезот на една банка надвор од банкарскиот систем⁸. Намалувањето на нефункционалните кредити произлегува од задолжителните отписи на целосно резервираните нефункционални кредити, но се должи и на наплати, најчесто преку преземање на залогот или преку преземање на долгот од друго лице. Имено, од јули 2019 година, Народната банка воведо обврска за задолжителен отпис на нефункционалните изложености

⁶ Извор, Извештајот за финансиската стабилност во Република Северна Македонија во 2019 година.

⁷ Податоците за септември 2020 година се пресметани со последниот расположлив податок за БДП за вториот квартал од 2020 година.

⁸ На 12 август 2020 година, гувернерот на Народната банка ја одзема дозволата за основање и работење на Еуростандард банка АД Скопје.

коишто се целосно резервирани подолго од една година⁹. Високата покриеност на нефункционалните кредити со исправка на вредноста се одржа и во третиот квартал од 2020 година (75,4%), што заедно со задоволителниот обем и квалитет на сопствените средства, ги ограничува потенцијалните негативни ефекти врз солвентноста на банките од евентуална целосна ненаплатливост на овие кредити. Банките се прудентни при определувањето на очекуваните кредитни загуби, при што обезбедуваат поголема покриеност со резервации во споредба со историските, реализирани стапки на ненаплата на кредитите. Ова е особено изразено кај корпоративното кредитно портфолио, кое има повисок инхерентен ризик во споредба со кредитното портфолио составено од домаќинства.

Освен оваа регулаторна промена, Народната банка изврши регулаторни измени на методологијата за управување со кредитниот ризик и заради ублажување на последиците од епидемијата на ковид-19. Така, со цел времено намалување на кредитниот товар на клиентите на банките, како и олеснат иден пристап на клиентите на кредитниот пазар, им се овозможи на банките, со согласност од кредитокорисниците, да прават одредени олеснувања на условите на кредитите, вклучително и привремено одложување на обврските на клиентите врз основа на кредити, без таквите измени да добијат третман на реструктурирање. Исто така, се направи одредено олеснување околу признавањето на нефункционалниот статус, односно прагот за стекнување нефункционален статус се помести од 90 дена на 150 дена. Воведената регулаторна флексибилност се однесува на кредитите коишто редовно се наплатуваа пред избувнувањето на корона-кризата. Регулаторната измена беше направена во март 2020 година и со неа беше предвидено, за кредитните изложености коишто пред 25.3.2020 година биле редовни, функционални, банките да можат да ги променат договорните услови во периодот од март – септември 2020 година, без таквите кредитни изложености да добијат третман на реструктурирани кредитни изложености. При продолжено времетраење на пандемијата на вирусот, во септември 2020 година, следеше нова понуда за промена на договорните услови на кредитите на граѓаните, но само за оние категории на клиенти коишто се најмногу погодени од кризата (изгубиле работно место, имаат позначително намалување на доходот, се соочиле со зголемени трошоци за лекување и слично). Согласно последните расположливи податоци, кои се однесуваат за август 2020 година, на ниво на банкарскиот систем, банките ги олесниле условите на 44,6% од вкупното кредитно портфолио, при што олеснувањето на условите за плаќање е повеќе застапено кај кредитите на населението, каде што 54,8% од кредитите се променети (главно отплатата е одложена), а овој процент кај претпријатијата е доста помал и изнесува 33,4%.

Во услови на поизразени надолни ризици предизвикани од пандемијата со вирусот ковид-19, **растот на потрошувачките кредити** бележи надолен тренд. За разлика од периодот пред здравствената ковид-криза, кога во одредени периоди (ноември 2019 година - февруари 2020 година) годишната стапка на раст на потрошувачките кредити беше и над 13%, почнувајќи од мај 2020 година, таа е значително намалена (под 10%). Воедно, намалување бележи и учеството на нефункционалните потрошувачки во вкупните потрошувачки кредити, кое на 30.9.2020 година се сведе на 1,8%. Народната банка внимателно ги следи движењата на потрошувачките кредити и е подготвена да преземе натамошни мерки доколку оцени дека за тоа постои потреба.

Задолженост на корпоративниот сектор и на секторот домаќинства. Во услови кога домашниот банкарски сектор ги извршува активностите претежно на домашниот пазар, преку финансиско посредување со нефинансискиот сектор, остварувањата и нивото на задолженоста на корпоративниот сектор и на домаќинствата, се клучни за одржувањето на неговата стабилност, како и за стабилноста на останатите сегменти од финансискиот сектор. Долгот на домашниот корпоративен сектор се зголеми во 2019 година, но неговото учество во БДП се намали (од 66,9% во 2018 година, на 65,8% во 2019 година). Домашните компании не го користат пазарното финансирање, а нивниот главен доверител се нерезидентите, кои најмногу придонесоа за растот на вкупниот долг на корпоративниот сектор во 2019 година. Раст забележа и задолженоста кон домашните банки. Сепак, нивото на задолженост на корпоративниот сектор повеќе години наназад се одржува на стабилно ниво и е меѓу пониските споредено со земјите од ЕУ, што го ублажува ризикот од презадолженост. Главниот предизвик за работењето на домашниот корпоративен сектор во следниот период и можен извор на ризици за

⁹ За споредба, од 1.1.2016 до 30.6.2019 година, периодот на задолжителен отпис на нефункционалните изложености коишто се целосно покриени со резервации изнесуваше две години.

финансиската стабилност ќе биде способноста на корпоративниот сектор да го надмине првичниот ликвидносен шок поради пандемијата за да не се пренесе во шок на солвентноста, што би довело до остварување на кредитниот ризик во билансите на домашните банки. Се очекува мерките што ги презеде Народната банка како одговор на пандемијата, заедно со економските мерки на Владата, да придонесат за полесно надминување на финансиските потешкотии на компаниите и со тоа ублажување на овие ризици.

Ризиците за финансиската стабилност од секторот „домаќинства“ се ограничени, но може да добијат на значење во тековниот контекст на корона-кризата. Во текот на 2019 година, растот на расположливиот доход придонесе за одржливост на нивото на долгот на секторот „домаќинства“ во целина, но и натамошен раст на финансиската актива, којашто во најголем дел останува пласирана во депозити кај домашните банки. Задолженоста на секторот „домаќинства“ и натаму во најголем дел е концентрирана кај домашните банки, но расте и долгот кон финансиските друштва. Во услови кога ризиците за финансиската стабилност поврзани со секторот „домаќинства“ се генерално зголемени заради тековната корона-криза, позитивен показател е добрата солвентност на секторот во целина, што ја зголемува отпорноста на шокови. Нивото на задолженост на секторот „домаќинства“ во однос на бруто домашниот производ, и покрај засилениот раст во изминатите години, не е високо и на крајот на 2019 година изнесува 26,8%, а релативно ограничена е и системската ранливост на секторот отсликана преку нивото на агрегатниот показател за системски ризик.

Профитабилност. Трендот на остварување позитивен финансиски резултат од страна на банките продолжи и во првите девет месеци од 2020 година, и тоа со посилен интензитет во споредба со истиот период од претходната година¹⁰. Сепак, показателите преку кои се следи профитабилноста и ефикасноста на банкарскиот сектор се помали, во споредба со првите девет месеци од 2019 година, и изнесуваат 1,4% (стапка на поврат на просечната актива), 12,3% (стапка на поврат на просечниот капитал и резерви) и 47,9% (учество на оперативните трошоци во вкупните редовни приходи – cost to income). Во услови на продолжено изразено присуство на негативните ефекти од пандемијата на вирусот ковид-19, банкарскиот систем ги зголеми исправките на вредност и посебната резерва со цел покривање на кредитните загуби коишто се веќе остварени (и произлегуваат од нефункционалните кредити), но и на идните очекувани кредитни загуби (коишто произлегуваат од редовното кредитно портфолио). Наспроти тоа, повисоките капитални добивки од продажба на дел од преземените средства дадоа позначителен позитивен придонес во растот на добивката. Нето-каматниот приход и понатаму е носечката компонента на вкупните приходи на банките (со учество од две третини), кој, во првите девет месеци од 2020 година, продолжи умерено да се намалува, во услови на ниски каматни стапки и побрзо намалување на кредитните наспроти депозитните каматни стапки. Очекувањата за зголемување на стапките на ненаплата на кредитите и последователното зголемување на трошоците за исправка на вредност, како последица на масовното одобрување грејс-периоди на редовните кредити, се очекува да влијаат и врз финансискиот резултат на банкарскиот систем во наредниот период.

Табела 3.2. Основни показатели за банкарскиот систем (во проценти)

	2014Q4	2015Q4	2016Q4	2017Q4	2018Q4	2019Q1	2019Q2	2019Q3	2019Q4	2020Q1	2020Q2	2020Q3
Адекватност на капиталот												
Стапка на адекватност на капиталот	15,7	15,5	15,2	15,7	16,5	17,0	17,4	16,9	16,3	16,5	17,0	16,9
Квалитет на актива												
Нефункционални кредити / бруто кредити (нефинансиски субјекти)	11,3	10,8	6,6	6,3	5,2	5,2	5,5	5,0	4,8	5,0	4,7	3,4
Вкупни издвоени резервации за кредити / нефункционални кредити (нефинансиски субјекти)	104,7	108,4	114,9	110,7	118,9	119,8	113,3	108,8	109,6	108,9	118,2	136,7
Профитабилност												
РОАА	0,8	1,1	1,5	1,4	1,7	1,5	1,4	1,5	1,3	0,8	1,0	1,4
РОАЕ	7,4	10,4	13,6	13,5	16,0	13,5	12,5	13,5	11,7	7,5	8,6	12,3
Оперативни трошоци / вкупни редовни приходи	55,5	51,6	49,8	48,7	46,2	50,9	50,9	50,0	50,1	51,9	48,9	47,9
Ликвидносен ризик												
Ликвидна актива / вкупна актива	33,2	31,4	30,9	29,8	30,6	31,2	31,3	32,4	31,9	29,7	29,5	29,9
Ликвидна актива / краткорочни обврски	59,2	54,9	53,5	51,7	53,2	54,7	54,2	56,4	54,8	51,0	49,8	50,3
Чувствителност на пазарен ризик												
Нето отворена позиција / сопствени средства	17,5	11,1	14,5	6,2	3,8	1,9	1,8	5,1	6,0	-0,6	3,8	3,4

Извор: НБРСМ

¹⁰ Позначителното зголемување на добивката на банките во одреден дел се должи и на излезот на една банка од банкарскиот систем, којашто остваруваше негативен финансиски резултат и придонесуваше за намалување на добивката на ниво на банкарски систем.

Ризик од несолвентност. Банкарскиот систем и натаму е стабилен и добро капитализиран. На 30.9.2020 година, стапката на адекватност на капиталот изнесуваше 16,9%. Најголем придонес за одржувањето на солвентноста на банкарскиот систем во првите девет месеци од 2020 година имаше растот на сопствените средства, пред сè, како резултат на реинвестираните добивки, како и емисијата на нови акции кај една банка. На агрегирано ниво, банкарскиот систем и натаму располага со „слободен“ капитал, над утврдениот регулаторен и супервизорски минимум, кој што претставува 10,1% од вкупните сопствени средства. Анализирано според употребата, речиси половина од сопствените средства отпаѓаат на капиталните додатоци утврдени согласно со супервизорска оцена, на заштитните слоеви на капиталот или се „слободни“, над потребното минимално ниво, што е особено значајно при надолна промена на циклусот во економијата и во кризни услови, кога овие слоеви од сопствените средства може да се искористат за справување со различните предизвици.

Ликвидносен ризик. Банкарскиот систем традиционално одржува висок обем на ликвидни средства, коишто му овозможуваат висока отпорност на шокови, но и капацитет за натамошна кредитна поддршка на реалниот сектор. На крајот на септември 2020 година, ликвидносните показатели се солидни и во задоволителни рамки - учествата на ликвидната актива во вкупната актива, во депозитите од домаќинствата и во краткорочните обврски изнесуваат 29,9%, 58,9% и 50,3%, соодветно. Соодносот меѓу кредитите и депозитите на ниво на банкарскиот систем сè уште е под 100% (изнесува 84,3%) и упатува на прифатливи рамки на ликвидносен ризик на кој се изложени банките и на постоење простор за зголемена кредитна активност на банките, поддржана од домашни извори на финансирање.

Стрес-тест. Отпорноста на банкарскиот сектор на шокови се потврдува и преку спроведените стрес-тестови, кои покажуваат генерално добар капацитет на банките за апсорбирање на кредитни загуби, дури и при крајно екстремни и малку веројатни шокови, што би значеле поизразено остварување на кредитниот ризик. Кредитниот ризик, како најзастапен ризик во севкупниот ризичен профил на домашните банки, е особено нагласен во тековните услови на пандемија, во кои е зголемена веројатноста за намалување на способноста на кредитокорисниците за редовно намиравање на кредитните обврски. Ваквите состојби на можни кредитни загуби создаваат ризици од забавување на кредитниот раст, што може неповолно да се одрази врз динамиката на економското закрепнување од кризата, но и врз профитабилноста на самите банки. Сепак, за разлика од периодот пред глобалната криза, кој беше проследен со силен кредитен раст и последователно остварување на кредитниот ризик, тековните состојби не упатуваат на присутни нерамнотежи на кредитниот пазар. Резултатите од спроведеното стрес-тестирање во вториот квартал од 2020 година покажуваат подобра отпорност на банкарскиот систем на симулираните шокови во споредба со претходниот квартал. Стапката на адекватност на капиталот на банкарскиот систем не се намалува под 8% при одделните хипотетички симулации (иако по одделни банки се јавува потреба за докапитализација). Хипотетичките шокови на страната на кредитниот ризик имаат најголемо влијание врз стабилноста на банкарскиот систем, а резултатите од стрес-тест симулациите за материјализација на кредитниот ризик упатуваат дека е потребен раст од дури 309,5% (294,6% на 31.3.2020 година) на нефункционалната кредитна изложеност кон нефинансискиот сектор, за стапката на адекватност на капиталот на банкарскиот систем да се спушти до ниво од 8%. Поинаку кажано, потребно е 16,2% од редовната кредитна изложеност кон нефинансискиот сектор да добие нефункционален статус (15,5% на 31.3.2020 година), за адекватноста на капиталот на банкарскиот систем да се намали до 8%.

3.2 Среднорочно макроекономско сценарио

Макроекономската политика на земјата е во функција на поддршка на макроекономската стабилност и поставување на темелите на забрзан економски раст на подолг рок, подигнување на потенцијалот за раст на економијата и обезбедување одржлив и инклузивен раст, имплементација на капитални инфраструктурни проекти, поддршка на инвестициската и извозната активност на претпријатијата, зголемување на вработеноста во економијата преку активните мерки за вработување и подигнување на животниот стандард на граѓаните.

Бруто-домашен производ. Одговорот на фискалната политика на пандемијата во земјата беше брз и значаен во поддршката на претпријатијата и вработените во најпогодените дејности и на ранливите категории население. Државната помош, преку различни мерки коишто ќе ги поддржат домашната побарувачка и извозната активност ќе продолжи во 2021 година, со цел побрзо опоравување на домашната економија и создавање основа за забрзан економски раст на подолг рок.

Во 2021 година, економскиот раст во земјата се очекува да премине во позитивната зона, во услови на очекувано закрепнување на инвестициите, потрошувачката и надворешната побарувачка, при што е проектиран раст од 4,1% согласно основното сценарио, кое претпоставува слабеење на здравствената криза и етапно подобрување на епидемиолошката слика, повисока искористеност на производствените и услужните капацитети, поволни ефекти од економските мерки, како и зголемена доверба кај потрошувачите и инвеститорите.

Редизајнирањето на буџетската политика и политиките насочени кон економско заздравување и забрзан раст (SmartER Growth) се цврста основа за забрзување на економскиот раст во наредниот период, враќање на економијата на преткризната патека на раст во втората половина на 2022 година и обезбедување побрза динамика на економски раст потоа. Така, согласно основното среднорочно сценарио, просечниот годишен раст во периодот 2022-2025 година изнесува 5,3%, односно економскиот раст во 2025 година се очекува да достигне 5,9%.

Извозната активност, со исцрпување на неповолните економски ефекти од пандемијата и повисока искористеност на производствените капацитети на домашните компании, како и поради ниската споредбена основа, се предвидува да забележи раст од 14% во 2021 година. Кон ова се очекува да придонесе и проектираниот раст на надворешната побарувачка во услови на позитивни изгледи за економска активност во ЕУ и кај останатите трговски партнери на земјата. На среден рок, во услови на очекувано стабилизирање на растот на надворешната побарувачка и зголемување на извозниот потенцијал во земјата преку прилив на СДИ, извозот се очекува да има солиден придонес врз економскиот раст, односно е предвидено да забележи просечен годишен раст од 9,1% на реална основа во периодот 2022-2025 година. Во насока на поддршка на извозот на стоки и услуги на подолг рок и воопшто на севкупниот обем на надворешна размена со стоки и услуги се следните структурни реформски мерки (поглавје 5): Имплементација на Интелигентен транспортен систем долж Коридорот 10 (мерка 4), Олеснување на трговијата (мерка 15), Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија (мерка 16) и Зајакнување на внатрешниот пазар во Северна Македонија (мерка 17).

Придонесот на домашната побарувачка врз економскиот раст се очекува да премине во позитивната зона во 2021 година, во услови на заздравување на инвестициската активност и на приватната потрошувачка (Графикон 3.12). Реалниот раст на бруто-инвестициите е проектиран на 7,7% во 2021 година, а во периодот 2022-2025 година бруто-инвестициите се очекува да забележат просечен годишен раст од 8,5%, при што значајно влијание врз инвестициите е предвидено да имаат планираните јавни инвестиции, враќањето на довербата на деловните субјекти и поинтензивниот прилив на СДИ. Инвестициите ќе бидат поттикнати и преку зголемена поддршка за развој на приватниот сектор и зајакнување на конкурентноста, поддршка на иновативната дејност и технолошкиот развој на претпријатијата, во којашто насока е и структурната реформска мерка Поддршка на новоосновани компании и МСП во најмалку развиени региони (мерка 11).

Приватната потрошувачка е предвидено да забележи реален раст од 3,5% во 2021 година, како резултат на очекувањата за подобрување на состојбата на пазарот на работна сила, зголемен прилив на приватни

Графикон 3.12. Расходна структура на растот на БДП (придонес во раст, п.п.)

Извор: Пресметки на МФ врз база на податоци од ДЗС (* проекции)

трансфери од странство, но и поголема кредитна поддршка од банките. Поволните движења кај приватната потрошувачка се очекува да продолжат во периодот 2022-2025 година, кога е проектиран просечен годишен раст од 4%. Потрошувачката во овој период се очекува да биде поддржана и преку зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории лица (мерка 19).

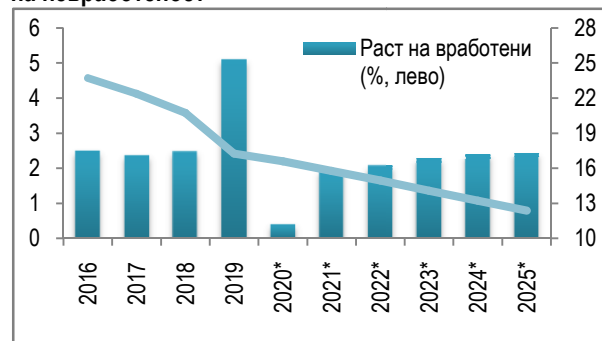
Растот на јавната потрошувачка е проектиран на 4,3% во 2021 година, со тоа што очекуваниот фискален импулс ќе биде канализиран и преку зголемените капитални расходи. Во наредните години, јавната потрошувачка се очекува да расте со побавно темпо, односно е проектиран просечен годишен раст од 1,5% во периодот 2022-2025 година, што се должи на напорите за намалување на несештинските расходи и нивно рационализирање и спроведување процес на фискална консолидација.

Заздравувањето на домашната побарувачка и растот на извозната активност во 2021 година условуваат зголемен увоз на интермедијарни, инвестициски и потрошувачки добра, со што реалниот раст на увозот на стоки и услуги е проектиран на 13,2%, што имплицира негативен придонес на нето-извозот врз економскиот раст. Во наредниот период се предвидува одредено стабилизирање на увозната побарувачка, односно просечен годишен раст на увозот на стоки и услуги од 7,9% на реална основа во периодот 2022-2025 година, но и постепено стеснување на негативниот придонес на нето-извозот врз економскиот раст (Графикон 3.12).

Пазар на труд. Ефектите на пандемијата врз пазарот на работна сила беа ограничени во 2020 година, со оглед на владините мерки за ублажување на нејзините последици врз работните места. Во наредниот период, во услови на подобрување на очекувањата на деловните субјекти, зголемени инвестиции и економска активност, се предвидува раст на вработеноста, поттикнат преку активните мерки и програми за вработување и поддршката на домашните и странските претпријатија за отворање нови работни места.

Според проекциите, во периодот 2021-2025 година се очекува просечен годишен раст на бројот на вработени од 2,2% (Графикон 3.13). Растот на побарувачката во овој период се очекува да се одрази и врз понудата на работна сила, којашто е проектирано годишно да се зголеми за 1,2% во просек. Ваквите движења на пазарот на трудот ќе придонесат просечната стапка на невработеност во 2025 година да се намали на 12,4%, додека просечната стапка на вработеност да се зголеми на 52,1%. Растот на просечната нетоплата во овој период се очекува да изнесува 3,8% годишно на номинална основа.

Графикон 3.13. Раст на бројот на вработени и стапка на невработеност

Извор: ДЗС и проекции на МФ (* проекции)

Графикон 3.14. Продуктивност на трудот и ВФП (стапки на раст)

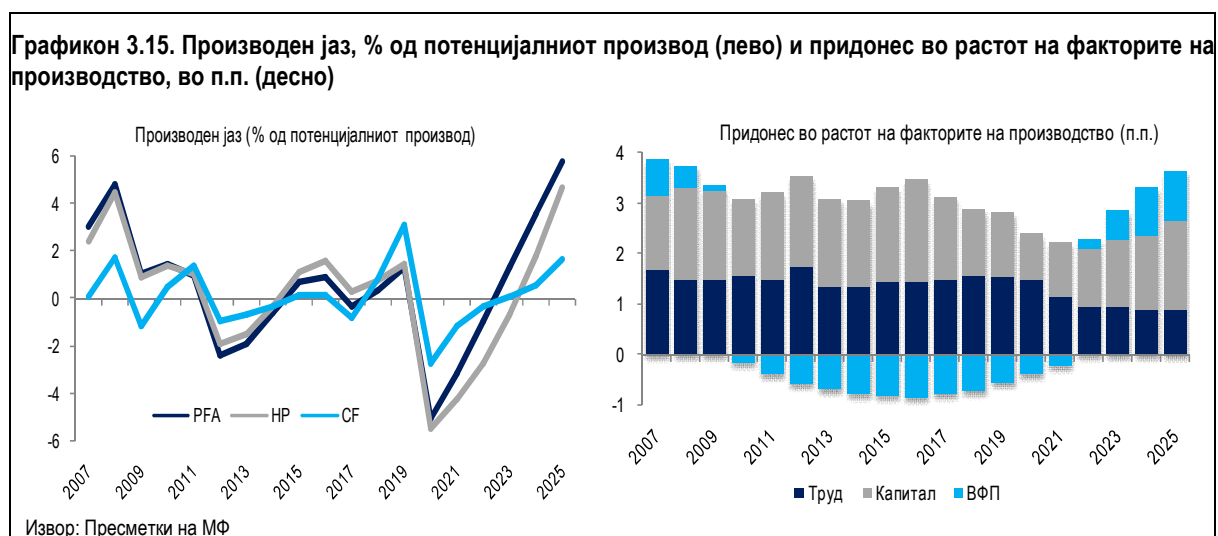
Извор: Пресметки на МФ (* проекции)

Извори на растот. Во 2020 година, падот на економската активност е придружен од пад на инвестициите во основни средства и негативен придонес на вкупната факторска продуктивност (ВФП)¹¹ врз економскиот раст, во услови на задржување на бројот на вработени на слично ниво во однос на претходната година. На Графиконот 3.14 се прикажани проекциите за продуктивноста на трудот и ВФП до 2025 година. Во

¹¹ ВФП е резидуал на растот на останатите фактори на економски раст, трудот и капиталот. За пресметка на физичкиот капитал е применет т.н. perpetual inventory method (види Berlemaann and Wesselhöft, Estimating Aggregate Capital Stocks Using the Perpetual Inventory Method, 2014), со користена стапка на амортизација на акумулираниот капитал од 4%. Просечната вредност на делот од доходот од капитал е проценета на 35%, а остатокот е дел од доходот од труд.

периодот 2021–2025 година, растот на продуктивноста на факторите на производство се предвидува да премине во позитивната зона, по надолната патека во претходните две години. Така, придонесот на ВФП врз економскиот раст во овој период има просечно учество од околу 45%. Придонесот на трудот во економскиот раст изнесува 28%. Физичкиот капитал, согласно со проекциите за раст на инвестициите, во анализираниот период се очекува да забележи просечен годишен раст од 3,8%, придонесувајќи со 27% во вкупниот економски раст.

Потенцијален раст и произведен јаз. Пресметката на потенцијалниот аутпут претставува основа за процена на цикличната позиција на економијата. За пресметка на потенцијалниот аутпут се користени два вида методи. Првата група методи се базира единствено на историските податоци за реалниот БДП, односно е наречена група на статистички методи (a-theoretical), при што се применети филтерот Ходрик-Прескот (Hodrick-Prescott, HP) и филтерот Кристијано-Фицџералд (Christiano-Fitzgerald, CF), додека во рамки на втората група структурни методи е применет пристапот функција на производството (PFA), што се користи од страна на ЕК¹². Резултатите од пресметката на потенцијалниот производ се прикажани на следниот панел графикони, како и во Табела 5 од Прилог 1.

Согласно проекциите за раст на реалниот БДП во наредниот среднорочен период и процените за движењето на потенцијалниот производ, во 2020 година цикличната компонента на аутпутот е во негативната зона. Во 2021 и 2022 година, се проценува стеснување на негативниот произведен јаз, согласно двата вида методи, пред да премине во позитивната зона во 2023 година, согласно пресметките базирани на методот функција на производството, односно во 2024 година според групата статистички методи.

Потенцијалниот раст, по забавената динамика во 2020 година, при негативен придонес на ВФП и забавен раст на физичкиот капитал, во наредниот период се проценува постепено да се интензивира, поткрепен со мерки и политики за забрзан, инклузивен и одржлив економски раст, зајакнување на конкурентноста на приватниот сектор и инвестиции во физички и човечки капитал, коишто ќе се спроведат во рамки на Стратегијата за ревитализација и забрзан раст (SmartER Growth) и Планот за јавни инвестиции, што ќе придонесе продуктивноста на факторите на производство да има позитивно влијание, а придонесот на физичкиот капитал да има позначително влијание врз потенцијалот за раст на домашната економија.

Инфлација. Глобалните и домашните фактори на инфлацијата на среден рок упатуваат на умерени движења на инфлацијата. Странската ефективна инфлација¹³ во 2020 година се проценува на 0,5% (позначајна надолна ревизија во однос на минатогодишното сценарио кога се очекуваше странската

¹² Базирано на трудот на Havik et al, The Production Function Methodology for Calculating Potential Growth Rates & Output Gaps, 2014

¹³ Пресметката на странската ефективна инфлација е изведена од пондерираниот збир на индексите на потрошувачките цени на девет земји кои се најзначајни извозници на производи за лична потрошувачка во Република Северна Македонија. Пондерирачката структура базира на нормализираните учества на номиналниот увоз од секоја од земјите во вкупниот номинален увоз во периодот 2013 кв.3 - 2016 година.

ефективна инфлација во 2020 година да изнесува 1,6%). Во 2021 година се очекува дека странската инфлација ќе забрза на 1,4%, а во 2022 година странската инфлација би достигнала 1,7%.

Просечната годишна стапка на инфлација во македонската економија во последниот квартал на 2020 година се очекува да се задржи на умерено ниво. Следствено, просечната стапка на инфлација во 2020 година се очекува да изнесува 1,1%, при позитивен придонес од прехранбената компонента и од базичната инфлација, наспроти негативните промени кај енергетската компонента. Споредено со минатогодишното сценарио (инфлација од околу 1,5%), очекувањата за инфлацијата во 2020 година во ова сценарио се пониски, што се должи на пониските остварувања, во услови на намалена економска активност и значаен пад на цените на примарните производи, посебно на цената на нафтата на светските берзи. Притоа, во услови на намалена економска активност во домашната економија, не се оценети притисоци од домашната побарувачка.

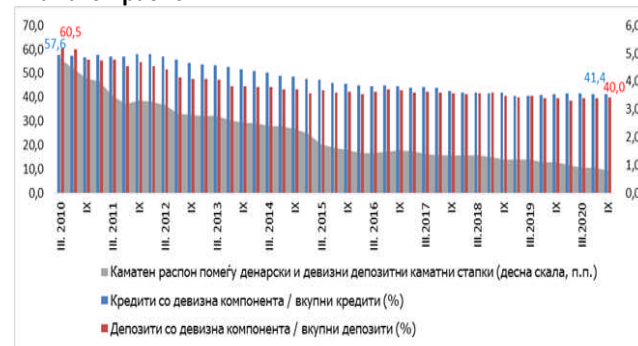
Во 2021 година, при очекувано закрепнување на економијата се очекува и мало забрзување на инфлацијата на 1,5%, во услови на позитивен придонес од сите три компоненти на инфлацијата (базична инфлација, цени на храната и енергетска компонента). При натамошен раст на економската активност и умерен раст на светските цени, се предвидува дека инфлацијата во следните две години ќе гравитира околу историскиот просек од 2%. Главниот ризик во поглед на проекцијата на инфлацијата и натаму се поврзува со неизвесноста во поглед на идната динамика на светските цени на примарните производи, како и ефектите од евентуалните ограничувања на понудата во периодот на пандемијата.

Монетарна политика и политика на девизен курс. Монетарната политика е насочена кон одржување на ценовната стабилност, преку одржување на стабилен девизен курс на денарот во однос на еврото. Во услови на ниска и стабилна инфлација, солидна надворешна позиција и наметнати ризици од пандемијата во глобални и национални рамки, Народната банка продолжи да применува акомодативна монетарна политика. Во првите девет месеци на 2020 година, основната каматна стапка беше намалена три пати за по 0,25 п.п. и се сведе на 1,5%, што е историски најниско ниво. Ова е прва криза во којашто првичниот одговор на монетарната власт е олабавување, а не заострување на монетарната политика. За време на глобалната финансиска криза, понискиот прилив на капитал во македонската економија и тогашната зголемена склоност на економските агенти кон еврото, наметнаа зголемување на основната каматна стапка заради стабилизација на очекувањата. Ковид-кризата беше пресретната со високо и соодветно ниво на девизни резерви, кои имаа постојано висок раст во последните неколку години, посилен фундаменти на економијата и отсуство на нерамнотежи, што се гледа преку солидната надворешна позиција и умерената инфлација. Со оглед на сериозноста на шокот предизвикан од пандемијата, со искуство од глобалната финансиска криза и со достапноста на веќе подготвениот неконвенционален пакет алатки, монетарната реакција на Народната банка беше брза и соодветно таргетирана. Преземените монетарни мерки придонесоа каматните стапки и натаму да се намалуваат, а се задржа и солидната кредитна поддршка. Дополнително, за натамошното справување со последиците од ковид кризата особено е важно да се истакне одобрените пристап до девизна ликвидност во евра којшто на Народната банка ѝ е овозможен од страна на Европската централна банка, до јуни 2021 година, којшто ако се оцени дека е потребно, може и да се продолжи.

Народната банка постојано ги следи движењата во валутната структура на депозитите и кредитите, како и на каматниот диференцијал за инструментите во домашна и странска валута. Повеќегодишниот тренд на денаризација во посткризниот период, поддржан и преку соодветна диференцијација на стапките на задолжителна резерва од валутен аспект, во 2016 година беше краткотрајно прекинат под влијание на поголема внатрешна неизвесност, по што следните две години беа одбележани со стагнација, а во 2019

година е забележано повторно зајакнување на денаризацијата. Задржување на придобивките во однос на деевроизацијата во последните години, повратно го зголемува кредитбилитетот на монетарната политика заснована на стабилноста на девизниот курс на денарот во однос на еврото. Дополнително, на крајот на 2018 година беше усвоена Стратегијата за денаризација, која опфаќа мерки за сеопфатен третман на ова прашање, чијашто имплементација е во тек во периодот 2019-20 година. Во 2020 година, како одраз на неизвесноста од кризата наметната со пандемијата, дојде до умерено нагорно придвижување на учеството на депозитите со валутна компонента, кое сепак е поизразено кај претпријатијата, а помалку кај населението. Каматниот диференцијал на депозитите во домашна и странска валута веќе неколку години е во опаѓање, како одраз на релаксираните домашни и глобални финансиски услови, што упатува на значително исцрпен простор во овој домен.

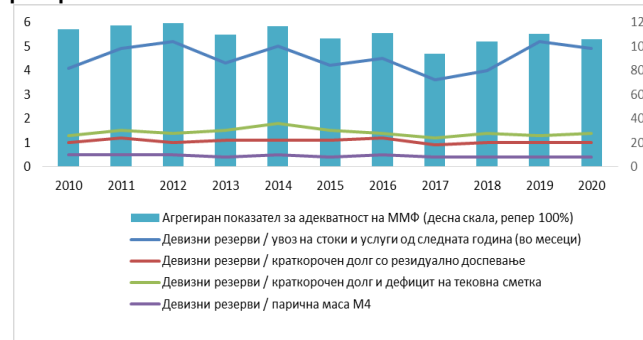
Графикон 3.17. Валутна структура на депозити и кредити и каматен распон

Извор: НБРСМ

Од аспект на сетот монетарни инструменти, во март 2020 година повторно беше воведена мерката за ослободување на банките од обврската за задолжителна резерва, овојпат за кредити одобрени на најпогодените сектори од пандемијата (до крајот на 2019 година оваа мерка беше насочена кон извозниот и енергетскиот сектор). Во првите неколку месеци од примената, кредитите опфатени со мерката беа главно насочени кон дејностите транспорт и хотели и ресторани, како најпогодените сектори од пандемијата. Во мај 2020 година Народната банка го прошири опсегот на хартии од вредност коишто може да ги прифати од домашните банки како инструменти за обезбедување при емисија на ликвидност во банкарскиот систем во домашна валута. Со овие измени Народната банка при спроведување на операциите за откуп на хартии од вредност на привремена или дефинитивна основа може да ги прифаќа и домашните државни обврзници со најдолга рочност (15 и 30 години), како и еврообврзниците издадени од страна на државата на меѓународните финансиски пазари. Заради одржување и зголемување на девизната ликвидност на банкарскиот систем во евра, во август 2020 година беше реактивиран инструментот аукции на девизни депозити, на кои домашните деловни банки еднаш месечно можат да пласираат девизни депозити во евра кај централната банка со рок на достасување од 1 и 3 месеци, по фиксни каматни стапки.

Графикон 3.18. Показатели за адекватност на девизните резерви

Извор: Пресметки на НБРСМ, проценка за 2020.

Монетарната политика и во наредниот тригодишен период останува ориентирана кон одржување на ценовната стабилност, преку одржување на стабилен девизен курс на денарот во однос на еврото. Резултатите од моделите за оценка на рамнотежниот реален ефективен девизен курс¹⁴ на денарот заклучно со последниот квартал на 2019 година, не упатуваат на поголеми отстапувања од рамнотежното ниво и истите во периодот 2003 - 2019 година се одржуваат во прифатливи рамки од +/-5%¹⁵. Во однос на

¹⁴ Извор: НБРСМ. Според пристапот БЕЕР (behavioral equilibrium exchange rate) за оцена на рамнотежниот девизен курс на денарот, кој базира на потесна дефиниција на реален ефективен девизен курс и е конструиран врз основа на петте најголеми трговски партнери на Република Северна Македонија од Европската Унија. Во моделите (поставени со различна спецификација и оценети според различни техники), како независни варијабли се вклучени: диференцијалот во продуктивноста, трговската отвореност, јавната потрошувачка и вкупната нето девизна актива.

¹⁵ Анализите на ММФ исто така потврдуваат дека не постои значајно отстапување на реалниот девизен курс (IMF Staff Report 2019 Article IV Consultation, January 2020, p.32). Според методологијата на ММФ, отстапување од рамнотежното ниво во интервал +/-5% упатуваат дека општо земено екстерната позиција е конзистентна со фундаментите и постои адекватна поставеност на политиките.

спроведувањето на монетарната политика, значајно е да се наведат и резултатите од моделите за анализа на монетарната трансмисија, кои со последното ажурирање заклучно со 2019 година укажуваат на засилен пренос на промената во каматната стапка на благајничките записи кај активните каматни стапки на денарските кредити, а забавен кај останатите каматни стапки.

Општо земено, последните макроекономски показатели и оценки укажуваат силни ефекти на пандемијата на ковид-19 врз глобалната и домашната економија. Иако економските основи на среден рок се оценуваат како здрави, сепак амбиентот во кој се спроведува монетарната политика е променлив, со исклучително висока неизвесност. Ризиците и за глобалната и за домашната економија се однесуваат на можното пролонгирање на инфекцијата и на евентуалните рестриктивните мерки за заштита на јавното здравје, како и на промените во однесувањето на економските субјекти во поглед на нивните потрошувачки и инвестициски одлуки. Преземените мерки од страна на Народната банка се очекува дека ќе овозможат натамошна и соодветна кредитна поддршка на домашната економија од страна на банките, во отсуство на инфлациски притисоци. Девизните резерви се во рамки на очекувањата и се очекува да се задржат во сигурната зона, а инфлацијата се оценува дека ќе остане во прифатливи рамки. Народната банка и во следниот период ќе продолжи со внимателно следење на трендовите и потенцијалните ризици од домашното и надворешното окружување, во контекст на поставеноста на монетарната политика.

Согласно проекциите на останатите сегменти од економијата, во следниот тригодишен период може да се очекува ниска и стабилна инфлација и генерално поволни движења на девизниот пазар, иако придружени со ризици. Движењата во надворешниот сектор, структурата на увозот и ефектите врз девизниот пазар и девизните резерви, ќе бидат од големо значење за монетарната поставеност и во следниот период. Дополнително, и натаму редовно ќе се следи динамиката и структурата на кредитниот раст, како и движењето на депозитите и каматните распони. Монетарната власт и натаму останува подготвена за преземање на соодветни мерки, доколку е неопходно, за задржување на ценовната стабилност во економијата.

Проекција на банкарските депозити и кредити¹⁶. Во 2020 година, се оценува задржување на растот на депозитите кај банките на ниво од 4,4% годишно (во минатогодишното сценарио се очекувал раст од 8,5% годишно). Во наредните три години, согласно очекуваниот раст на економската активност, очекуваните приливи преку билансот на плаќања, како и очекувањата на економските субјекти, се претпоставува натамошно одржување на склоноста за штедење во банките, а оттука и раст на депозитната база од 7,3% годишно во периодот 2021-2023 година.

Во текот на 2020 година беше забележан умерен раст и кај кредитите, при што очекуваниот кредитен раст за крајот на годината беше ревидиран нагоре и се очекува да изнесува 5,3% (што е сепак пониско од очекуваниот раст од околу 8% во минатогодишното сценарио). Кредитната активност на банкарскиот сектор во следниот тригодишен период се очекува да биде важен фактор на поддршка на растот на приватната потрошувачка и на инвестициите. Во периодот 2021-2023 година се очекува умерено забрзување на кредитниот раст со стапка од околу 7% годишно, при очекувања за зголемена кредитна понуда и поголема побарувачка. Така, во услови на здрава солвентна и ликвидносна позиција на банките, зајакната конкуренција, при стабилен амбиент и доволно расположливи извори за финансирање, се очекува банките да обезбедат поголема кредитна понуда и за населението и за корпоративниот сектор. Растот на расположливиот доход и поволните очекувања, се оценува дека дополнително ќе ја поддржат кредитната побарувачка и кредитоспособноста на економските субјекти.

Надворешен сектор. Структурните промени во економијата во последните неколку години овозможија зајакнување на извозниот сектор и подобрување на салдото на тековната сметка. Имено, дефицитот на тековната сметка во периодот 2010-19 година во просек изнесува 1,9% од БДП (наспроти повеќегодишниот просек од периодот претходно од околу 6%). Стабилните остварувања во тековната сметка упатуваат на зајакнати фундаменти на економијата и поголема отпорност на надворешниот сектор во однос на домашни и надворешни шокови. Согласно остварените движења и оценките за последниот квартал на 2020 година, дефицитот на тековната сметка за 2020 година се оценува на 3,7% од БДП, што би било мало проширување во споредба со претходната година (3,3% од БДП), но сепак задржување на

¹⁶ Проекциите за надворешниот и монетарниот сектор на Народната банка базираат на Предлог Буџетот за 2021 година и Фискалната стратегија за периодот 2021-23 година.

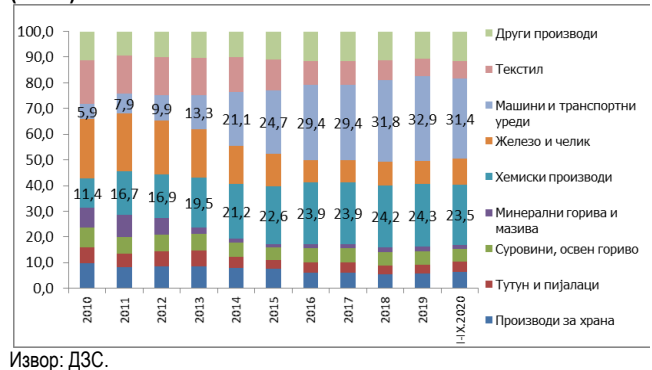
дефицитот на умерено ниво. Проценетиот дефицит за 2020 година е повисок од очекувањата во минатогодишното макроекономско сценарио, прикажано во ланската ПЕР (1,3% од БДП), што е последица на глобалната криза предизвикана од пандемијата, која доведе до намалени приливи од приватни трансфери, како главен фактор за поголемиот дефицит.

Вкупниот трговски дефицит¹⁷ во периодот јануари – септември 2020 година оствари стеснување од 6,2%, при годишен пад на извозот од 15,2% и истовремен пад на увозот од 13,2% (но при повисок апсолутен пад на увозот). Намалувањето на извозот е широко дисперзирано по одделни групи на производи и е одраз на последиците од пандемијата, при најголем придонес (од околу 68%) од понискиот извоз на машини и транспортни уреди и хемиски производи, што главно го отсликува извозот на извозно ориентираните капацитети со странски капитал, со оглед на нивната доминантна застапеност во вкупниот извоз. Намалувањето на увозот главно се должи на понискиот увоз на сировини, опрема и енергија, со оглед на намалената економска активност заради пандемијата и намалувањето на увозните цени на нафтените деривати. Највисок дефицит во размената на стоки во анализираниот период е остварен со Велика Британија, а највисок суфицит е остварен со Германија.

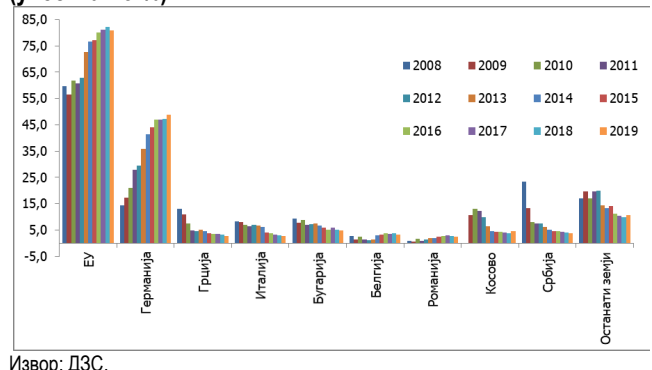
Анализирано структурно, како резултат на новите капацитети во економијата, во изминатите неколку години регистрирано е значително подобрување на извозната структура. Тоа се темели на постепено зголемување на учеството на производи со повисока додадена вредност на страна на извозот, главно хемиски производи и машини и транспортни уреди, кое на крајот на 2019 година достигна близу 57%.

Промените во извозната структура соодветствуваат со странските директни инвестиции кои во изминатите години беа главно концентрирани во овие дејности. Од друга страна, забележано е намалување на учеството на традиционалните извозни производи - железо и челик и текстилни производи, при што нивното заедничко учество од доминантни 40% во 2010 година е сведено на близу 16% на крајот на 2019 година, што ја потврдува поголемата производна дисперзираност и осовременувањето на извозната структура. Во однос на извозот на железо и челик, треба да се има предвид дека неповолните трендови во периодот на глобалната криза во голема мерка беа условени од неповолната конјunktura на светскиот пазар на метали, што услови негово намалување. Во 2017 година, согласно поповолните ценовни движења на светскиот пазар и глобалното закрепнување, учеството на извозот на железо и челик во вкупниот извоз се стабилизира, а во текот на 2018 година¹⁸ оствари мал раст и задржување на тоа ниво и во 2019 година. Во првите девет месеци на 2020 година, новите извозни дејности бележат намалено учество во вкупниот извоз, наспроти зголеменото учество на традиционалните дејности.

Графикон 3.19. Структура на извозот според производи (во %)

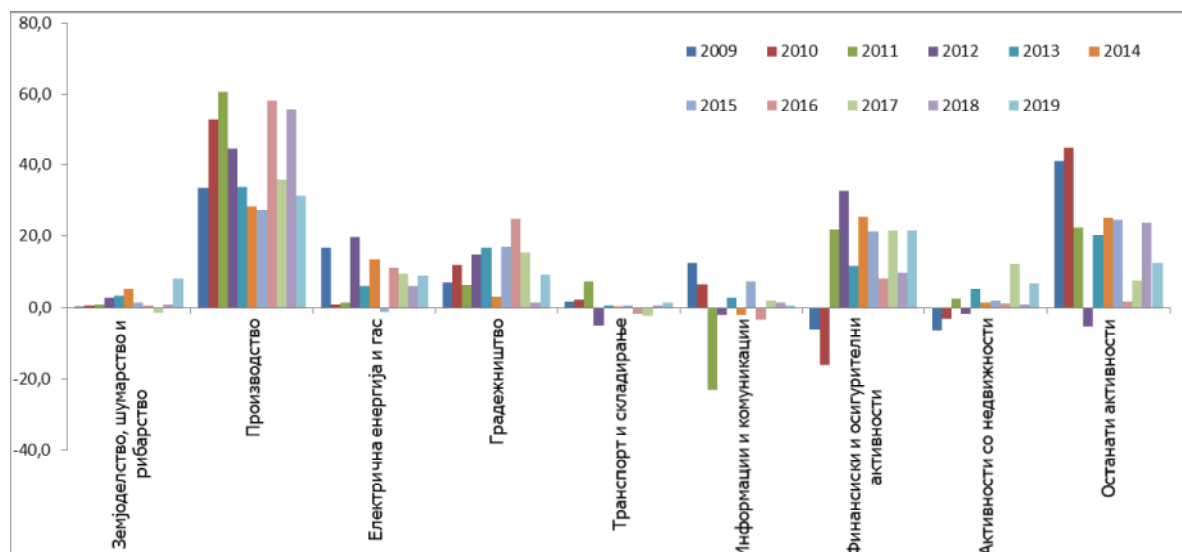
Графикон 3.20. Географска дистрибуција на извозот (учества во %)

¹⁷ Според надворешнотрговската статистика, каде што увозот е прикажан на ц.и.ф.-основа.

¹⁸ При рестартирање на еден поголем капацитет.

Графикон 3.21. СДИ според економски дејности (% од вкупните СДИ)

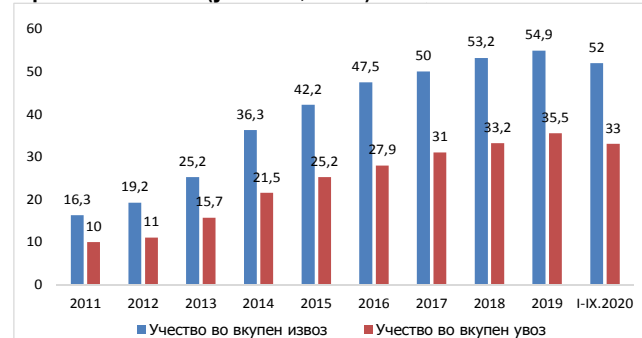

Извор: НБРСМ.

Трговската размена на новите компании во странска сопственост продолжува да се интензивира. Учетвото на извозот на овие компании во вкупниот извоз на стоки од економијата е релативно високо и се стабилизираше на 52% од вкупниот извоз во првите девет месеци на 2020 година. Имајќи предвид дека овие компании увезуваат репроматријали и опрема од странство, учеството на увозот на овие капацитети во вкупниот увоз на стоки исто така расте, сепак одржувајќи се на пониско ниво во однос на извозот (учество во вкупниот увоз од околу 33% во првите девет месеци од 2020 година).¹⁹ На нето основа, новите компании во странска сопственост бележат позитивно салдо во размената со странство, кое во периодот 2011-2013 во просек изнесуваше 0,4% од БДП, додека во наредниот период се интензивираше и го достигна врвот во 2018 година со 5,4% од БДП и се одржа на ниво од 4,7% од БДП во 2019 година.

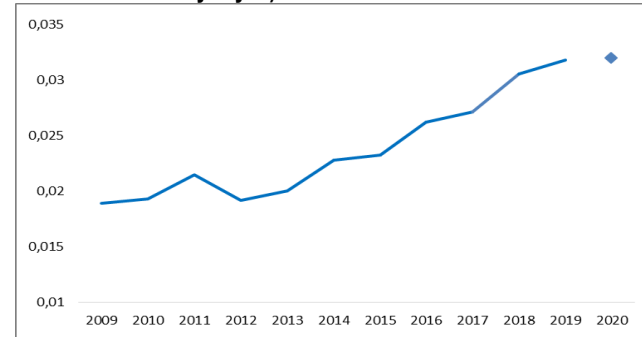
Покрај директните ефекти во однос на извозот и вработеноста, влезот на СДИ во секторот на разменливи добра има повеќекратни позитивни ефекти во економијата. Тоа главно се однесува на можностите за трансфер на нови технологии, осовременување на производната структура, како и зголемена побарувачка за сировини од локалните компании што резултира со подобрување на квалитетот на локалните добавувачи (особено преку влијание за

Графикон 3.22. Извоз и увоз на новите компании со странски капитал (учество, во %)

Извор: НБРСМ и ДЗС.

Графикон 3.23. Извозен пазарен удел (% од светскиот извоз на стоки и услуги)

Извор: ММФ, НБРСМ; проекција за 2020 година.

¹⁹ Извор: НБРСМ. Според надворешнотрговската статистика (царински декларации), каде што извозот на стоки е претставен на ф.о.б основа, додека увозот на стоки е на ц.и.ф основа.

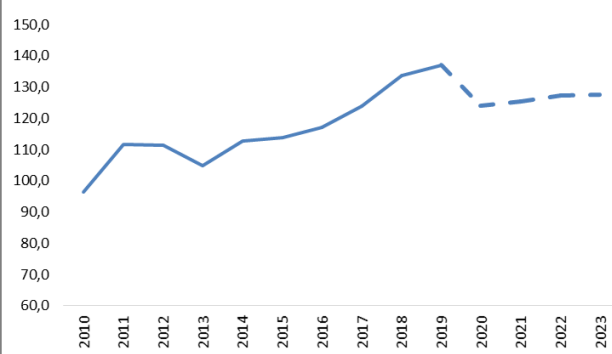
имплементирање на стандарди во нивното работење). Се оценува дека и натаму постои простор за зајакнување на врските меѓу странските компании и локалните добавувачи, со што дополнително би се зголемиле секундарните ефекти од СДИ во економијата.

Анализата на географската насоченост на македонскиот извоз ја потврдува доминацијата на ЕУ како главна извозна дестинација, каде во периодот јануари-септември 2020 година се извезени околу 80% од македонскиот извоз, што претставува значителен пораст споредено со 2008 година кога близу 60% од македонскиот извоз бил насочен кон ЕУ. Во рамки на ЕУ, во последните години, значителен пораст оствари учеството на извозот кон Германија, а позитивни придвижувања има и извозот кон Унгарија, Романија и Белгија, при пониски почетни учества, додека намалено е учеството на извозот кон Грција, Италија и Бугарија. Вкупната размена со ЕУ во периодот јануари - септември 2020 година сочинува околу 69% од вкупната трговска размена на Република Северна Македонија, при што во услови на поголем пад кај извозот во однос на падот на увозот на стоки е остварен умерен дефицит (наспроти речиси балансирано салдо во истиот период минатата година).

Во периодот јануари – септември 2020 година, реалниот ефективен девизен курс (РЕДК)²⁰ на денарот дефлациониран со трошоците на животот оствари мала апрецијација од 0,6% на годишна основа, а со исклучување на примарните производи, РЕДК на денарот според истиот ценовен индекс апрецираше за 0,4% споредено со истиот период од минатата година. Ваквите движења кај двата индекса се остварени во услови на апрецијација на номиналниот ефективен девизен курс на денарот во однос на валутите на некои од земјите трговски партнери, при пад на релативните цени. Номиналните трошоци за труд по единица производ во првите три квартали на 2020 година бележат раст од 13,9% годишно, во услови на раст на платите и пад на продуктивноста (при пад на БДП).

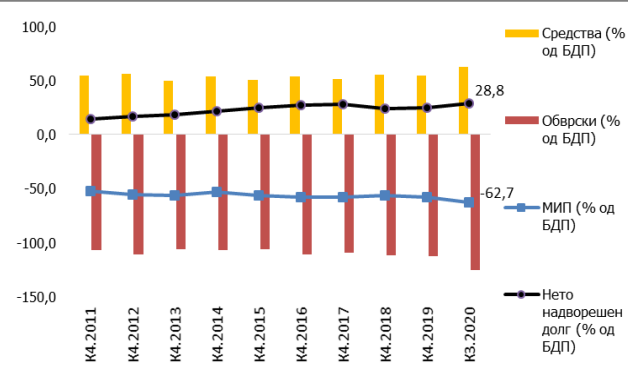
Извозниот пазарен удел на економијата во светскиот извоз, во 2019 година забележа пораст, како продолжение на растот во претходниот период, од 2013 година наваму. Во 2020 година, се оценува мала нагорна промена на извозниот пазарен удел во светскиот извоз на стоки на услуги, во услови на малку помал пад на македонскиот извоз на стоки и услуги наспроти падот на светскиот извоз на стоки и услуги, условени од пандемијата. Степенот на трговска отвореност на македонската економија генерално е висок, бележејќи изразен растечки тренд во периодот 2014 – 2019 година, при што во 2019 година достигнал 137% од БДП. Во 2020 година се оценува забавување на вкупната трговска размена со странство заради пандемијата, при очекување за постепено благо забрзување во следните три години, но на пониско ниво споредено со периодот пред пандемијата.

Графикон 3.24. Извоз и увоз на стоки и услуги/БДП (во %)

Извор: ДЗС и проекција на НБРСМ за периодот 2020-2023.

Графикон 3.25. МИП и нето надворешен долг

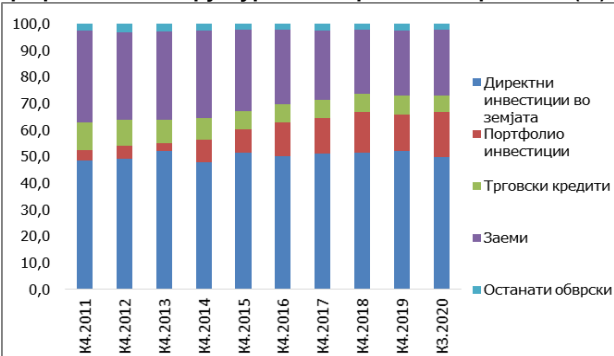

Извор: НБРСМ и ДЗС.

²⁰ Извор: НБРСМ. Во рамки на РЕДК, при пресметката на номиналниот ефективен девизен курс и релативните цени, вклучени се 15 најзначајни трговски партнери на Република Северна Македонија според нивното учество во надворешнотрговската размена во периодот 2010-2012 година и базен период 2015 година.

Меѓународна инвестициска позиција и надворешен долг. На крајот на третиот квартал на 2020 година негативната нето меѓународна инвестициска позиција (МИП) е зголемена за 5,8% споредено со крајот на 2019 година, при повисок пораст на обврските кон странство споредено со растот на средствата (во апсолутни износи). Проширувањето на негативната МИП главно се должи на зголемената негативна нето позиција на државата²¹, при мало проширување кај негативна нето позиција кај депозитните институции, што само делумно беше неутрализирано со зголемувањето на позитивната МИП на монетарната власт (одразувајќи го растот на девизните резерви) и малото стеснување на негативната позиција кај „останатите сектори“. Негативната нето МИП во септември 2020 година изнесува 62,7% од проценетиот БДП и во однос на крајот на 2019 година е повисока за 5,1 процентни поени.

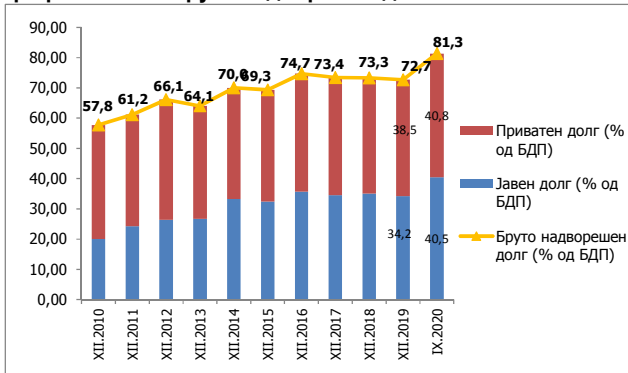
Графикон 3.26. Структура на обврски кон странство (%)

Извор: НБРСМ.

Со оглед на значителното учество на странските директни инвестиции на страната на обврските кон странство (околу 50% во последните неколку години), коешто е карактеристично за земјите коишто конвергираат, при анализа на надворешната позиција потребно е да се согледаат и други показатели, како што е нето надворешниот долг, којшто ги опфаќа само должничките инструменти, на нето-основа. На крајот на третиот квартал на 2020 година нето надворешниот долг изнесува 28,8% од проценетиот БДП, што претставува зголемување во однос на крајот на 2019 година за 3,8 п.п., што се должи на зголемениот нето долг кај јавниот сектор, додека нето долгот на приватниот сектор забележа мал пад.

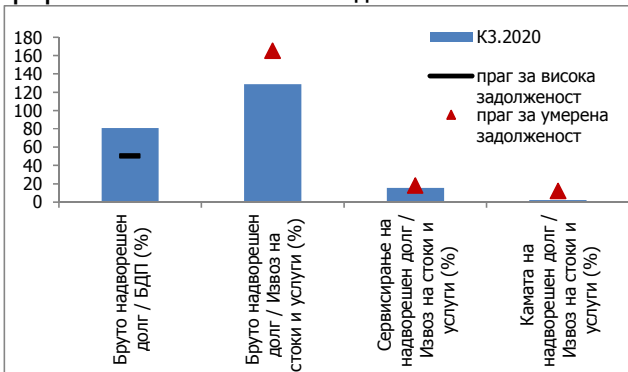
Графикон 3.27. Бруто надворешен долг

Извор: НБРСМ

На крајот на третиот квартал од 2020 година, **бруто надворешниот долг** сочинува 81,3% од БДП (без репо-трансакциите на НБРСМ, кои се јавуваат во речиси идентичен износ и на страната на обврските и на страната на побарувањата кон нерезиденти). Споредено со крајот на 2019 година бруто-долгот е зголемен за 8,6 п.п. од БДП. Ова зголемување главно се должи на долгот на јавниот сектор за 6,3 п.п. од БДП, со оглед на новите задолжувања од странство заради надминување на последиците од пандемијата, додека зголемувањето на долгот на приватниот сектор е поумерено и изнесува 2,3 п.п. од БДП. Во структурата на долгот и натаму доминира долгорочниот долг со учество од над 70%. Анализата за одржливоста на надворешниот долг е презентирана во Прилог 5.

Графикон 3.28. Показатели на задолженоста

Извор: Пресметки на НБРСМ

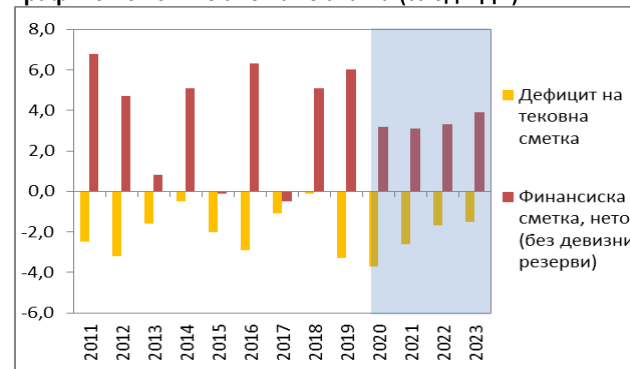
²¹ Секторот држава опфаќа: централна влада, локална самоуправа и фондови за социјално осигурување.

На крајот на третиот квартал на 2020 година покриеноста на краткорочниот долг според преостанато доспевање со девизни резерви изнесува 1 што упатува на солидна ликвидност во однос на плаќањата кон странство, при истовремен раст на краткорочниот долг според преостанато доспевање и на девизните резерви. Анализата на надворешната задолженост²² укажува на ниско ниво на задолженост според три показатели (брuto надворешен долг, сервисирање на долгот и отплата на камата, поединечно, во однос на извоз на стоки и услуги), додека единствено според учеството на брuto долгот во БДП задолженоста е висока.

Проекции на билансот на плаќања. По падот во 2020 година заради пандемијата, во следните неколку години глобалната економија се очекува да оствари заздравување, чија динамика е придружена со ризици. Странската ефективна побарувачка за македонски производи²³ во текот на 2020 година беше ревидирана надолу и се оценува дека забележа пад од 6,3%, наспроти очекуваниот раст во минатогодишното сценарио (од 1,3%). Надолната ревизија во најголема мера се должи на последиците од пандемијата врз економиите од ЕУ, и другите значајни трговски партнери. Економската активност кај трговските партнери во 2021 година се очекува да се зголеми за 4,6%, а во 2022 година растот на странската побарувачка дополнително би забрзал за 3%.

По шокот во 2020 година условен од последиците од пандемијата, последните оцени за надворешниот сектор во следните три години укажуваат на задржување на умерен дефицит на тековната сметка на ниво од околу 2% од БДП. Потребите за надворешно финансирање се очекува и во следниот тригодишен период да бидат покриени преку задолжување од странство и од директни инвестиции. Се очекува дека капиталните приливи ќе овозможат одржување на адекватно ниво на девизни резерви и покриеност на увозот на стоки и услуги од следната година од над четири месеци.

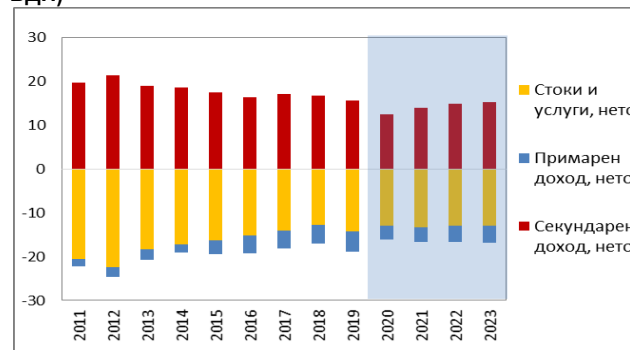
Графикон 3.29. Биланс на плаќања (% од БДП)

Извор: НБРСМ. Проценка за 2020 и проекции за 2021-2023 г.

По падот за време на пандемијата во 2020 година, паралелно со закрепнувањето на странската побарувачка, при натамошен позитивен ефект од постојните компании со странски капитал и поголемо искористување на нивните капацитети, извозот на стоки и услуги во следните три години се очекува да продолжи да расте, иако побавно споредено со периодот пред ковид-кризата. Наспроти падот во 2020 година, увозот на стоки и услуги во следните три години би имал умерено нагорно движење, главно условен од растот на увозот за потребите на производството наменето за извоз и за потребите на инвестициската потрошувачка, како и енергетскиот увоз. За 2020 година, во услови на поголем пад на увозот од извозот, се оценува умерено стеснување на дефицитот во размената на стоки и услуги на 12,9% од БДП (наспроти остварениот дефицит од 14,3% од БДП во 2019 година). Оваа оценка е заснована на оценетиот помал дефицит во размената на стоки и

Графикон 3.30. Компоненти на тековната сметка (% од БДП)

Извор: НБРСМ. Проценка за 2020 и проекции за 2021-2023 г.

²² Според пристап на Светската банка, при што во пресметката на показателите се користат тригодишни подвижни просеци на БДП и извозот на стоки и услуги, како именители. Методологијата дефинира и критериуми на задолженост, како референтни вредности за степенот на задолженост.

²³ Извор: НБРСМ. При пресметката на странската побарувачка се земаат предвид стапките на раст на БДП (според Консензус Форкаст) на десетте најзначајни трговски партнери, согласно нивното учество во македонскиот извоз во периодот К-1 2013 – К-3 2016 година.

истовремено малку повисокиот суфицит кај услугите. Стеснување на салдото во размената на стоки главно се должи на намалениот дефицит кај енергетското трговско салдо. Проценетиот дефицит во размената на стоки и услуги во 2020 година е близок до очекувањата од минатогодишното сценарио (13% од БДП). Во 2021 година дефицитот во размената на стоки и услуги се оценува малку да се прошири (на 13,3% од БДП), а во следните две години би се задржал на слично ниво, при благо стеснување до 12,9% од БДП во 2023 година. Ваквата проекција е заснована на очекувањето дека по шокот во 2020 година условен од пандемијата, размената со странство би се вратила на претходно очекуваната патека на движења. Во овие рамки, во следниот тригодишен период се очекува мало проширување на енергетскиот трговски дефицит, и натамошно стеснување на не-енергетскиот дефицит како резултат на новите и на традиционалните извозни дејности. По умерениот раст во 2020 година, салдото на услугите во следните три години би било релативно стабилно, при солидни извозни перспективи на услужниот сектор (особено во делот на услугите за доработки, транспортните услуги и патувањата, услугите од ИТ секторот).

Значаен дел од дефицитот во размената на стоки и услуги и натаму ќе биде финансиран од приливите врз основа на секундарниот доход (кој главно го одразува нето откупот на менувачкиот пазар, како основна компонента на приватните трансфери). Како последица на намалената глобална активност и ограничувањето на прекуграничното движење заради пандемијата, нето приливите врз основа на секундарен доход во 2020 година се проценува да забават на 12,5% од БДП (наспроти 15,6% од БДП во 2019 година). Во 2021 година се очекува нето приливите кај секундарниот доход да остварат постепена нормализација и враќање на повисоко ниво (14% од БДП), а во следните две години би забележале блага растечка тенденција (до околу 15% од БДП во 2023 година). Дефицитот кај категоријата „примарен доход“ во тековната сметка за 2020 година се проценува да се намали на 3,2% од БДП, додека во следните три години се очекува благо да се зголеми до 4% од БДП, согласно предвидувањата за раст на доходот од капитал на странските инвеститори.

При вака проектирани движења на ставките на тековната сметка, за 2020 година се проценува малку зголемен дефицит на тековната сметка од 3,7% од БДП, што главно се должи на намалените нето приливи од секундарен доход. Во следните три години, кога се очекува нормализација на одделните ставки на тековната сметка, дефицитот би се задржал на ниво од околу 2% од БДП, со блага опаѓачка тенденција (од 2,6% во 2021 до 1,5% од БДП во 2023 година). При мали промени кај дефицитот во размената на стоки и услуги, малото проширување на дефицитот кај примарниот доход се очекува да биде неутрализирано од постепено забрзување на приливите од приватните трансфери. Намалувањето на дефицитот на стоки и услуги на околу 12-13% од БДП е во согласност со очекуваните среднорочни ефекти од приливот на СДИ во последната деценија во секторот на разменливи добра (како и очекувањата за натамошни приливи), кои веќе придонесоа за промени во структурата на економијата, поголема дисперзираност и осовременување на производната структура, а следствено, во услови на зајакнување на нивниот извозен потенцијал и побарувачката, придонесоа и за стеснување и стабилизирање на трговскиот дефицит на пониски нивоа (за споредба, дефицитот во размената на стоки и услуги во 2009 година изнесуваше 22,7% од БДП).

Капиталните приливи во 2020 и следните три години главно ќе произлезат од очекуваните СДИ и очекуваното надворешно задолжување на јавниот и приватниот сектор. Во 2020 година, најголем дел од приливите беа остварени врз основа на задолжување на државата од странство (евробрзница и нето заеми на државата од вкупно 5% од БДП), за потребите за справување со последиците од корона-кризата. СДИ во 2020 година се проценуваат на 1,6% од БДП, што претставува забавување споредено со 2019 година (3,2% од БДП), главно заради зголемената неизвесност во пандемијата. Заздравувањето на домашната економија по пандемијата, заедно со умерениот раст на глобалната економија, се очекува да придонесат за стабилни перцепции кај инвеститорите, при што СДИ во следните три години се очекува да се задржат на околу 3% од БДП. Оваа проекција е слична како и во минатогодишното сценарио и се должи на континуитетот на приливите врз основа на СДИ (вклучително и во кризни години). Дополнително, ваквата проекција е поткрепена со натамошната примена на политики за привлекување нови СДИ и натамошни реформи во правец на подобрување на деловниот амбиент. Во услови на приливи врз основа на СДИ нето, заеми и портфолио инвестиции, во 2020 година на финансиската сметка се проценуваат нето приливи од 3,2% од БДП. И во следните три години вкупните нето приливи би се движеле околу 3% од БДП (при очекувано раздолжување на државата врз основа на издадени

еврообврзници во 2021 и 2023 година). Проектираните движења во тековната и финансиската сметка се оценува дека ќе овозможат дополнителна акумулација на девизни резерви во следниот тригодишен период на кумулативна основа и понатамошно одржување на адекватна покриеност на просечниот увоз од секоја наредна година.

Финансиски сектор. Задржувањето на стабилноста на финансискиот систем, неговиот натамошен развој и зголемувањето на интермедијацијата остануваат главни приоритети во областа на финансискиот систем. За таа цел ќе бидат преземени следниве активности:

- во првата половина на 2021 година ќе се донесе Закон за финансиска стабилност со којшто ќе се изврши усогласување со Регулативата 1092/2010 за макропрудентен надзор на финансискиот систем и за воспоставување Одбор за системски ризик на Европската комисија. Со Законот ќе се воспостави тело коешто ќе ги идентификува опасностите и ризиците за финансиската стабилност и синхронизирано ќе презема макропрудентни мерки заради одржување на финансиската стабилност во Република Северна Македонија. Водечка улога во креирањето и спроведувањето на макропрудентната политика и одржувањето на финансиската стабилност ќе има Народната банка на Република Северна Македонија.
- во првата половина на 2021 година ќе се донесе Закон за платежни услуги и платни системи во кој ќе бидат транспонирани Директивата 2015/2366/EУ за платежни услуги во внатрешниот пазар, Директивата 2009/110/EЗ за отпочнување, вршење и разумен надзор над деловната активност на институции за електронски пари, Директивата 2014/92/EУ за споредливоста на надоместоците што се однесуваат на платежните сметки, префрлувањето на платежните сметки и пристапот до платежните сметки со основни функции, Регулативата 2015/751/EУ за заменски надоместоци за картично засновани платежни трансакции, Директивата 98/26/EЗ за конечно порамнување и одредени одредби од Регулативата 2012/260/EУ за воспоставување технички и деловни барања за кредитни трансфери и директни задолжувања во евра.

Со донесување на Законот за платежни услуги и системи ќе се овозможи:

- отворање на пазарот на платежни услуги за даватели на платежни услуги коишто не се банки и за нови издавачи на електронски пари и зголемување на конкуренцијата во овој сегмент;
- воспоставување усогласен прудентен режим за давање овластувања на даватели на платежни услуги коишто не се банки и на издавачи на електронски пари, заради обезбедување соодветно ниво на безбедност на корисниците на платежни услуги;
- воспоставување хармонизирани правила за работење кои ќе се применуваат на сите даватели на платежни услуги и издавачи на електронски пари заради обезбедување еднаков пристап до пазарот на платежни услуги;
- минимизирање на системските ризици на учесниците во платниот систем, како и за одржување стабилност на платните системи;
- подобрување на транспарентноста и споредливоста на надоместоците што се наплатуваат за платежните услуги и
- пристап до платежните сметки за поширок опсег на потрошувачи.
- до крајот на 2021 година ќе се донесе нов Закон за банките со кој ќе се изврши усогласување на банкарската регулатива со Директивата 2013/36/EУ за пристапот на активностите на кредитните институции и прудентната супервизија на кредитните институции и инвестициските фирми и со Регулативата (ЕУ) бр.575/2013 за прудентните барања за кредитните институции и инвестициските фирми. Со новиот закон ќе се овозможи натамошно зајакнување на капацитетот на банките за адекватно управување со ризиците поврзани со нивните активности, како и апсорбирање на загубите коишто можат да настанат во деловното работење.
- до крајот на 2021 година ќе се донесе Закон за решавање на банките со кој ќе се имплементира Директивата 2014/59/EУ за закрепнување и решавање на банките и ќе се пропишат инструментите коишто ќе може да ги преземе надлежниот орган за решавање на банки, како и неговите овластувања за брза реакција во случај на сериозни проблеми во работењето на банките.
- на почетокот на 2022 година ќе се донесе Закон за изменување и дополнување на Законот за

Фондот за осигурување депозити со кој ќе се изврши понатамошно усогласување со Директивата 2014/49/EУ за шемите за осигурување депозити, во делот на зголемување на висината на депозитите коишто се предмет на обесштетување, како и обесштетување на депозитите, покрај на физичките лица, и на правните лица.

- до крајот на 2021 година ќе се донесат два нови закона во областа на пазарот на капитал (Закон за финансиски инструменти и Закон за проспекти за хартии од вредност и обврски за транспарентност за издавачите), коишто во голема мера ќе бидат усогласени со најновото европско законодавство во областа на пазарот на капитал. Со новата законска рамка ќе се создадат услови за развој на нови производи и услуги на финансискиот пазар во земјата, ќе се воведат нови пазари за тргување, ќе се обезбеди повисоко ниво на стабилност на пазарот, ќе се зајакнат овластувањата на надзорните органи, ќе се зајакне транспарентноста преку обезбедување висококвалитетни информации и ќе се подобри заштитата на инвеститорите и на сите учесници на пазарот.
- до крајот на 2021 година планирано е имплементирање на Директивата 2011/61/EУ за менаџери на алтернативни инвестициски фондови во домашното законодавство и на Регулативата за фондови со ризичен капитал 345/2013. Со имплементацијата на Директивата ќе се зајакнат правилата и процедурите за работа на приватните инвестициски фондови и ќе се уреди постапката за одобрување на менаџерите на приватните инвестициски фондови. Со имплементацијата на Регулативата за фондови со ризичен капитал подетално ќе се уредат условите што ќе треба да ги исполнуваат овој тип фондови доколку во својот назив сакаат да го користат името „фондови со ризичен капитал“. За оваа цел обезбедена е техничка помош и избран консултант кој ќе работи на имплементација на Директивата и Регулативата. Во периодот што следи ќе се утврди и акциски план со консултантот, со зададени временски рокови за имплементација на Директивата и Регулативата.
- до крајот на 2021 година ќе се донесе нов Закон за осигурување. Новиот Закон за осигурување ќе биде усогласен со Директивата 2009/138/EЗ за основање и водење деловни активности за осигурување и реосигурување (Солвентност II) и ќе се постигне компатибилност и конкурентност на домашната осигурителна индустрија со онаа во земјите членки на ЕУ. Со Законот ќе се зголеми сигурноста и стабилноста на осигурителниот сектор и ќе се зајакне заштитата на осигурениците. Ќе се зајакнат капиталните барања за работење на осигурителните друштва, ќе се пропишат супервизорски мерки соодветни на утврдените неправилности во работењето на друштвата и ќе се воспостават ефикасни механизми за заштита на правата на потрошувачите на осигурителни услуги.
- до крајот на 2022 година планирано е донесување нов Закон за посредници, којшто ќе биде усогласен со Директивата 2016/97 за дистрибуција на осигурувањето (Insurance Distribution Directive-IDD). Со новиот Закон за посредници ќе се обезбеди еднакво ниво на заштита на потрошувачите. Целта на Законот е промоција на еднаквост и конкуренција под еднакви услови меѓу посредниците, без разлика дали се поврзани со друштвото за осигурување или не. За потрошувачите, ќе се овозможи достапност и дистрибуција на осигурителните производи преку различни канали и преку посредници што соработуваат со осигурителните компании на различни начини, под слични или исти услови и правила.

3.3 Алтернативни сценарија и ризици

Алтернативни сценарија. Во продолжение ќе бидат образложени две алтернативни сценарија, коишто се поврзани со дел од подолу наведените ризици.

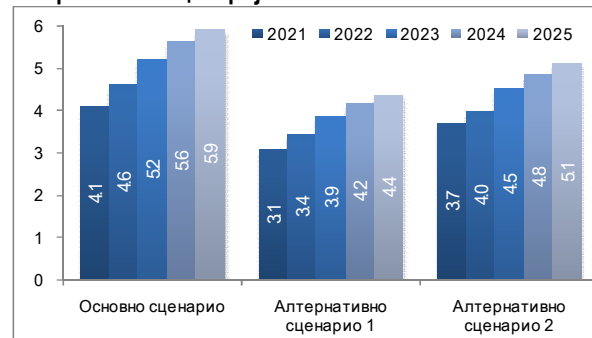
Во првото алтернативно макроекономско сценарио се претпоставува побавен раст на надворешната побарувачка во текот на периодот на предвидување, посебно на економската активност во ЕУ, како наш најзначаен трговски партнер. Ваквото сценарио имплицира понизок раст на извозната активност и на индустриското производство, посебно на дејностите што се силно интегрирани во глобалните синџири на снабдување и се тесно поврзани со меѓународните трговски политики. Оттука, проектираниот реален раст на извозот е понизок за 2,5 п.п. во просек годишно споредено со основното сценарио, односно е проектиран просечен годишен раст од 7,5% во периодот на предвидување.

Ова сценарио претпоставува неповолни ефекти и врз приливот на капитал во земјата во форма на директни инвестиции, што имплицира и побавен раст на бруто-инвестициите на среден рок, како последица на понискиот раст на инвестициите во градежни работи, но и машини и опрема, што имплицира и намален раст на увозот на капитални добра. Како резултат на ова, проекцијата за реален раст на бруто-инвестициите изнесува 6,2% во просек годишно во периодот на предвидување, наспроти проектираниот раст од 8,3% согласно основното сценарио. Понискиот раст на инвестициите главно се должи на побавниот раст на приватните инвестиции, а во помала мера на растот на јавните инвестиции.

Последиците врз потрошувачката се очекува да бидат помали во однос на другите компоненти. Така, проектираниот реален раст на јавната потрошувачка изнесува 1,5%, а реалниот раст на приватната потрошувачка изнесува 2,9% во просек годишно во периодот на предвидување. Понискиот раст на извозот, како и на домашната побарувачка, имплицираат побавен раст на увозот, кој во анализираниот период е предвидено да се зголеми за 6,7% во просек годишно, наспроти проектираниот раст од 8,9% согласно основното сценарио. Ваквите поместување кај компонентите на БДП имплицираат економски раст од 3,1% во 2021 година и просечен годишен раст од 4% во наредните четири години (Графикон 3.31).

Второто алтернативно макроекономско сценарио е поврзано со ризикот од послаб придонес на домашната побарувачка врз економскиот раст, во услови на понизок степен на реализација на инфраструктурните проекти и капиталните расходи и послаби ефекти од поддршката на инвестициската активност на претпријатијата. Во вакви услови, проектираниот реален раст на бруто-инвестициите изнесува 5,4% во просек годишно во периодот на предвидување, што е за речиси 3 п.п. понизок раст во однос на проекцијата согласно основното сценарио, при што е проценето дека поголемиот дел од овој импакт е последица на јавните инвестиции. Притоа, послабиот раст на инвестициите имплицира понизок реален раст на увозот, кој согласно ова сценарио изнесува 8,3% во просек годишно во периодот на предвидување, наспроти проектираниот раст од речиси 9% согласно основното сценарио. Ефектите врз извозот во овој период се очекува да бидат помали, со што нето-извозот има помал негативен придонес врз економскиот раст во периодот 2021- 2023 година во однос на основното сценарио, а во 2024 и 2025 година има благ позитивен придонес. Сепак, поповолната нето-извозна побарувачка само делумно го надоместува негативниот ефект на послабиот раст на инвестициите врз домашната побарувачка и економскиот раст. Оттука, согласно ова сценарио, проектираниот раст на економската активност изнесува 3,7% во 2021 година, а во наредните четири години просечно 4,6% годишно (Графикон 3.31).

Графикон 3.31. Економски раст, основно и алтернативни сценарија

Извор: Проекции на МФ

Во однос на пазарот на трудот, понискиот економски раст имплицира побавен раст на бројот на вработени и побавно темпо на намалување на стапката на невработеност во однос на основното сценарио. Така, согласно првото алтернативно сценарио се очекува просечниот годишен раст на бројот на вработени да изнесува 1,7% во периодот на предвидување, а стапката на невработеност во 2025 година да се намали на 13,4%. Согласно второто алтернативно сценарио, растот на вработеноста во периодот на предвидување се очекува да изнесува 1,9% во просек годишно, што резултира со пад на стапката на невработеност на 12,9% во 2025 година.

Во однос на стапката на инфлација, побавниот раст на економската активност согласно двете алтернативни сценарија имплицира дека инфлациските притисоци од страна на побарувачката се помали споредено со основното сценарио, посебно во 2024 и 2025 година, имајќи предвид дека проценетиот позитивен произведен јаз е значително понизок. Ефектите на алтернативните сценарија врз буџетскиот дефицит се презентирани во точка 4.7. Сензитивна анализа.

Ризици. Основното макроекономско сценарио е придружено со ризици, кои главно се поврзани со долготрајноста и последиците на здравствената криза, интензитетот на ефектите врз економијата и резултатите од економските мерки за нејзино ублажување. Имено, натамошно пролонгирање на заразата со коронавирус, како во земјата така и на меѓународно ниво, може да резултира со реперкусии врз надворешната побарувачка, влошени очекувања на деловните субјекти и домаќинствата, намален прилив на инвестиции и парични дознаки од странство и оттука негативни последици врз севкупната домашна економска активност.

Проектираниот раст на домашната побарувачка, која се очекува да има значаен придонес кон растот на економската активност, е поврзан со ризици, кои првенствено се однесуваат на растот на бруто-инвестициите, односно на реализацијата на големите инфраструктурни проекти, но и на потенцијалните ефекти од поддршката на инвестициската активност на домашните и странските компании врз економијата.

Долгорочниот економски раст во голема мера е условен од темпото на спроведување на потребните структурни реформи, кои доколку се засилат ќе го зајакнат економскиот раст, додека одложувањето на решавањето на структурните недостатоци би можело да го попречи побрзиот и конвергентен економски раст на земјата. Притоа, задржувањето на политичката стабилност во земјата претставува клучен предуслов за постигнување на проектираните стапки на економски раст.

Главните ризици во однос на прикажаното сценарио за надворешниот сектор во наредниот период главно произлегуваат од глобалното окружување, особено неизвесноста околу пандемијата и динамиката на закрепнување на земјите – најзначајни трговски партнери по пандемијата. Во споредба со минатогодишното сценарио, ризиците од глобалното окружување се значително понагласени, согласно целокупниот глобален амбиент. Евентуално послабата надворешна побарувачка може да има неповолни ефекти врз присуството на домашните извозници на странските пазари. Послабите глобални изгледи за раст и евентуалната нестабилност на финансиските пазари можат да доведат до поголема аверзија кон ризик на инвеститорите и следствено ризици од помали капитални приливи на недолжничко финансирање или евентуални капитални одливи со цел финансирање на матичните компании. Во однос на ефектите од Брегзит, се оценува дека директните ефекти врз македонската економија би биле мали, додека потенцијален ризик претставува индиректното пренесување на ефекти преку ЕУ, како наш најзначаен трговски партнер. Дополнително, и движењето на светските цени е придружено со неизвесност, со можни ефекти како врз домашната инфлација, така и врз извозните цени. Посебен ризик е заздравувањето на германската економија, со оглед на силната трговска поврзаност со оваа земја, преку компаниите од синџирите на додадена вредност. Наспроти изразените глобални ризици, подобрените евро-атлански перспективи на земјата упатуваат на потенцијални нагорни ризици на сценариото.

Проекцијата за платниот биланс, по шокот од пандемијата во 2020 година, предвидува постепена нормализација и враќање кон вообичаената динамика. Проценката и опфатот на ефектите од новите извозни капацитети во економијата е клучен за проекцијата на трговското салдо. Тековното сценарио инкорпорира очекување дека и во следниот тригодишен период дел од постојните компании и натаму ќе го зголемуваат искористувањето на производниот потенцијал, иако ефектот постепено би се намалувал. Притоа, нагорниот ризик останува особено во однос на компаниите коишто своите активности ги започнале или забрзале во последните неколку години. Промените во производната структура се очекува да доведат до натамошна диверзификација на извозот и подобрување на извозните перформанси, што е во прилог на јакнење на флексибилноста на економијата во однос на надворешните шокови. По забавувањето во 2020 година, проекцијата на нето приливите врз основа на секундарен доход (во нивни рамки на нето откупената ефективна на менувачкиот пазар), предвидува постепена нормализација на нивното учество во БДП во следните три години. По неизвесноста условена од пандемијата, нето приливите врз основа на СДИ се очекува да се вратат на досегашните просечни умерени нивоа, при што земен е предвид континуитетот на овие приливи (на умерено ниво, дури и при кризни години), како и продолжување на политиките за привлекување СДИ.

Ризиците во однос на проекцијата на инфлацијата главно се условени од претпоставките за движењата на цените на основните производи, а во периодот на пандемијата и од евентуалните ограничувања на

понудата. Ризиците за проектираната патека на инфлацијата на среден рок претежно се поврзани со надворешните фактори на страната на понудата.

Во однос на очекувањата за кредитниот раст кај банките, динамиката на домашната економија, изворите на финансирање и квалитетот на кредитното портфолио, како и досега, би влијаеле на согледувањата на банките за ризиците и следствено на кредитирањето. На краток до среден рок, за кредитниот раст особено ќе бидат значајни ефектите од пандемијата врз квалитетот на кредитното портфолио. Во пост-кризниот период од клучно значење ќе биде и обновувањето на капиталните слоеви кои биле користени за време на пандемијата, со цел одржување на отпорноста на банкарскиот систем на непредвидени шокови. Ризиците поврзани со деловните стратегии на странските банкарски групации, како и промените во регулаторните барања, исто така можат да имаат ефекти врз работењето на банките.

Наведените ризици во однос на прикажаното макроекономско сценарио за следниот тригодишен период упатуваат на потреба од постојано следење на евентуалните промени во надворешните и домашните економски услови во наредниот период и навремено преземање на адекватни мерки од страна на носителите на политиките.

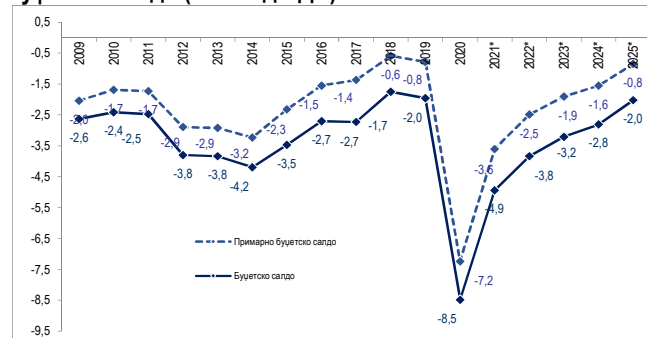
4. Фискална рамка

4.1 Фискална стратегија²⁴ и среднорочни цели

Во интерес на подобрена фискална предвидливост, со Фискалната стратегија 2021 - 2023 среднорочното планирање го опфаќа периодот од 2021 до 2023 година, со изгледи и за наредните две години.

Клучни елементи на среднорочната фискална политика претставуваат редизајнирањето на буџетската политика и фискалната консолидација, коишто се во насока на поддршка на макроекономската стабилност, забрзување на економскиот раст, а со тоа и зајакнување на потенцијалот за раст на домашната економија.

Графикон 4.1. Движење на вкупното и на примарното буџетско салдо (во % од БДП)

Извор: Министерство за финансии, * - проекции

И покрај сè уште присутната непредвидливост и ризиците поврзани со времетраењето и интензитетот на здравствената пандемија во глобални рамки, нејзините импликации врз Буџетот и економијата во целина, а земајќи ги предвид досега реализираните четири пакети економски мерки, со среднорочните проекции во периодот 2021-2025 година се очекува да се обезбеди фискална одржливост, редизајнирање на структурата на јавните расходи, фискална консолидација преку етапно намалување на буџетскиот дефицит, како и продолжување на позитивните трендови на македонската економија.

Во таа насока, предвидено е постепено намалување на буџетскиот дефицит од 4,9% од БДП во 2021 година на 2% од БДП во 2025 година, соодветно на тоа и примарниот буџетски дефицит ќе се движи во надолна линија од 3,6% од БДП во 2021 година на ниво на 0,8% во 2025 година (Графикон 4.1).

Проектираните приходи на Буџетот на општа влада во наредниот петгодишен период бележат релативно намалување како учество во БДП, и тоа од 32,6% во 2021 година на 31,3% во 2025 година (Табела 4.1). Како резултат на континуитетот во спроведување дисциплинирана буџетска политика и зајакната контрола на јавните трошења, вкупните расходи на консолидираниот буџет во периодот 2021-2025 година исто така ќе остварат намалување и тоа од 37,6% во 2021 година на 33,4% во 2025 година. Следствено, и во линија со постепена фискална консолидација, дефицитот на Буџетот на општа влада ќе се намали од 4,9% од БДП во 2021 година на 2,0% од БДП во 2025 година.

²⁴ Ревидираната Фискална стратегија 2021-2023 (со изгледи до 2025) година е објавена на веб-страницата на Министерството за финансии <https://finance.gov.mk/wp-content/uploads/2020/12/REVIDIRANA-Fiskalna-Strategija-na-RSM-2021-2025.pdf>

Табела 4.1. Буџет на општа влада

	милиони денари						% од БДП					
	2020	2021*	2022*	2023*	2024*	2025*	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Централен буџет												
Приходи	101.933	115.876	123.234	134.176	147.109	162.001	15,3	16,4	16,3	16,6	16,9	17,2
Расходи	156.771	150.806	152.177	160.125	171.585	181.102	23,6	21,3	20,2	19,8	19,7	19,2
Буџетско салдо	-54.838	-34.930	-28.943	-25.949	-24.476	-19.101	-8,2	-4,9	-3,8	-3,2	-2,8	-2,0
Буџетски фондови												
Приходи	67.104	70.450	73.856	77.434	81.190	85.134	10,1	10,0	9,8	9,6	9,3	9,0
Расходи	68.760	70.458	73.864	77.442	81.198	85.142	10,3	10,0	9,8	9,6	9,3	9,0
Буџетско салдо	-1.656	-8	-8	-8	-8	-8	-0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Буџет на РСМ (Централен буџет и фондови)												
Приходи	169.037	186.326	197.090	211.610	228.299	247.135	25,4	26,4	26,1	26,1	26,2	26,2
Расходи	225.531	221.264	226.041	237.566	252.783	266.244	33,9	31,3	30,0	29,4	29,0	28,2
Буџетско салдо	-56.494	-34.938	-28.951	-25.956	-24.484	-19.109	-8,5	-4,9	-3,8	-3,2	-2,8	-2,0
Буџет на локална власт												
Приходи	44.586	44.176	44.314	45.478	46.605	48.879	6,7	6,2	5,9	5,6	5,3	5,2
Расходи	44.051	44.176	44.314	45.478	46.605	48.879	6,6	6,2	5,9	5,6	5,3	5,2
Буџетско салдо	535	0	0	0	0	0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Буџет на општа влада (Консолидиран Буџет на РСМ и)												
Приходи	213.623	230.502	241.404	257.088	274.904	296.014	32,1	32,6	32,0	31,8	31,5	31,3
Расходи	269.582	265.439	270.355	283.044	299.387	315.123	40,5	37,6	35,8	35,0	34,3	33,4
Буџетско салдо	-55.959	-34.937	-28.951	-25.956	-24.483	-19.109	-8,4	-4,9	-3,8	-3,2	-2,8	-2,0

Извор: Министерство за финансии, * - проекции

4.2 Извршување на Буџетот во 2020 година

Здравствено-економската криза предизвикана од коронавирусот во 2020 година имаше силно влијание врз планот и реализацијата на Буџетот. Донесените мерки на Владата за спречување на ширењето на ковид-19 имаа силно влијание врз економската активност што се рефлектираше на реализацијата на приходите и расходите. Со цел справување со епидемијата, во изминатиот период беа реализирани сеопфатни мерки за заштита на работните места, обезбедување ликвидност на Буџетот, сервисирање на најприоритетните обврски, како и сведување на минимум на сите помалку продуктивни трошења од Буџетот.

Во изминатиот период Владата преку Одлука за прераспределба на средства помеѓу буџетските корисници на централната власт и меѓу фондовите (со која беа реалоцирани 6,5 милијарди денари) и на двапати преку Измени и дополнувања на Буџетот за 2020 година, реализираше четири сета мерки, кои беа во насока на амортизирање на ударот врз економијата и стимулирање на потрошувачката. Владата преку донесените пакет-мерки имаше за цел да ги поддржи домашните економски дејности и работните места, да обезбеди стабилност на социјалните трансфери и да обезбеди политики коишто ќе помогнат при спроведувањето брза излезна стратегија кога кризата ќе заврши со цел да се продолжи со позитивните трендови на македонската економија.

Вкупните приходи со вториот ребаланс на Буџетот за 2020 година се планирани на ниво од 196,3 милијарди денари, колку што беа планирани и со првиот ребаланс, односно за 11,5% пониски во однос на иницијалните проекции на Буџетот.

Вкупните расходи со вториот ребаланс се планирани на ниво од 252,8 милијарди денари или за 4,1% (околу 10 милијарди денари) повисоки во однос на првиот ребаланс на Буџетот, или 5,5% повисоки од планираните со првичниот Буџет. Врз основа на вака планираните приходи и расходи, дефицитот за 2020 година е позициониран во износ од 56,5 милијарди денари, односно 8,5% од БДП.

Тековните трансфери се планирани за околу 13,3% повисоко во однос на првичниот план за 2020 година, а се однесуваат пред се на преземените мерки за обезбедување средства за имплементација на економските мерки донесени од страна на Владата за справување со кризата предизвикана од пандемијата на ковид-19, а коишто ќе имаат директен импакт врз домашната економска активност, пазарот на работна сила и ранливите категории на население.

Табела 4.2. Реализација на Буџетот заклучно со ноември 2020 година

	Ребаланс 2 2020	Реализација јан.-ное. 2020	Реализација јан.-ное. 2019	Реализација јан.-ное. 2020/Ребаланс 2 2020 (%)	Реализација јан.-ное. 2020/Реализација јан.-ное. 2019 (%)
	во %				
Вкупни приходи	196,343	170,114	183,137	86.6%	-7.1%
Даночни приходи и придонеси	174,271	155,444	161,612	89.2%	-3.8%
Даночни приходи	109,218	95,688	105,905	87.6%	-9.6%
Перс. данок на доход	18,700	15,949	16,398	85.3%	-2.7%
Данок на добивка	10,600	9,569	10,657	90.3%	-10.2%
ДДВ (нето)	48,000	42,371	47,215	88.3%	-10.3%
Акциза	23,350	20,394	24,077	87.3%	-15.3%
Увозни давачки	5,500	6,065	5,458	110.3%	11.1%
Други даноци	3,068	1,340	2,100	43.7%	-36.2%
Придонеси	65,053	59,756	55,707	91.9%	7.3%
Неданочни приходи	15,123	10,369	16,386	68.6%	-36.7%
Капитални приходи	2,139	1,625	1,652	76.0%	-1.6%
Донации	4,810	2,676	3,487	55.6%	-23.3%
Вкупни расходи	252,838	210,167	190,590	83.1%	10.3%
Тековни расходи	233,774	199,361	179,458	85.3%	11.1%
Плати и надоместоци	30,143	27,249	25,306	90.4%	7.7%
Стоки и услуги	17,997	13,222	13,657	73.5%	-3.2%
Трансфери до ЕЛС	21,440	19,591	17,444	91.4%	12.3%
Субвенции и трансфери	32,059	20,644	15,264	64.4%	35.2%
Социјални трансфери	123,836	110,928	99,968	89.6%	11.0%
Камати	8,299	7,727	7,819	93.1%	-1.2%
Капитални расходи	19,063	10,806	11,132	56.7%	-2.9%
Дефицит	-56,495	-40,053	-7,453	70.9%	437.4%
Дефицит (% од БДП)	-8.5%	-6.0%	-1.1%		
Примарен деф. (% од БДП)	-7.2	-4.9	0.1		
Финансирање на дефицит	56,495	40,053	7,453		
Приливи	98,602	71,891	22,466		
Домашни извори	36,287	23,361	17,206		
Странски извори	65,052	63,330	9,315		
Депозити ("-" е кумулирање на сметка)	-2,737	-14,800	-4,055		
Одливи	42,107	31,838	15,013		
Отплата по дом. задолж.	15,252	6,336	10,294		
Отплата по стр. задолж.	26,855	25,502	4,719		

Извор: Министерство за финансии

Со првиот ребаланс на Буџетот за 2020 година извршени се промени во однос на иницијалните проекции на расходната страна на Буџетот, пред се за спроведување на активностите предвидени со првите три сета мерки, додека со вториот ребаланс на Буџетот извршени се промени за спроведување на активностите предвидени со четвртиот сет мерки, во насока на продолжување на мерките од претходните три сета со цел понатамошно опоравување на домашната економија, амортизирање на ударот врз погодените домашни компании преку стимулирање на приватната потрошувачка и поддршка на приватниот сектор, односно економската активност и работните места.

Во периодот јануари - ноември 2020 година, вкупните буџетски приходи се остварени во износ од 170,1 милијарда денари (86,6% од планираните за 2020 година²⁵) и се за 7,1% пониски споредено со буџетските приходи во истиот период од 2019 година, што се должи на мерките за ублажување на ефектите на здравствената криза врз економијата и последиците од намалената економска активност врз даночните приходи (Табела 4.2).

Вкупните буџетски расходи во периодот јануари - ноември 2020 година се реализираа во износ од 210,2 милијарди денари (83,1% од планот) и се за 10,3% повисоки од буџетските расходи реализирани во истиот период од 2019 година, што во најголем дел е резултат на зголемените здравствени расходи

²⁵ Согласно Измените и дополнувањата на Буџетот на РСМ за 2020 година („Службен весник“ бр. 262/20)

за справување со пандемијата и преземените фискални мерки за поддршка на економијата, односно справување со негативните последици на здравствената криза врз економијата.

Во тие рамки, за тековни расходи потрошени се 199,4 милијарди денари или 11,1% повеќе во однос на минатата година. Заклучно со ноември, како поддршка за фирми и граѓани погодени од здравствената криза од буџетот се исплатија и субвенции во износ од околу 8,2 милијарди денари. Капиталните расходи во периодот јануари - ноември се реализирани во износ од 10,8 милијарди денари (56,7% од годишниот план). Со тоа, во овој период, буџетскиот дефицит изнесува 40,1 милијарда денари или 6% од проектираниот БДП за 2020 година. Примарниот дефицит заклучно со анализираниот период изнесува 4,9% од проектираниот БДП.

Во Табела 4.3 се дадени проценети фискални импликации предизвикани од здравствено-економската криза.

Табела 4.3. Проценето фискално влијание на кризата предизвикана од ковид-19 во 2020 година

Проценето фискално влијание на кризата предизвикана од ковид-19 во 2020 година	Поради дискрециони мерки (во % од БДП)	Поради намалена економската активност (во % од БДП)
Врз буџетски расходи	2,8	0,3
Врз буџетски приходи	0,1	3,1
Вкупно влијание врз буџетот	2,9	3,4
Врз јавен долг	5,8	
Врз потенцијални обврски	0,6	

Забелешка МФ: Поврзано со дискрециони мерки, ефектот врз буџетските расходи ги одразува планираните расходи од „Ковид-19 програмата“ во Буџетот и дополнителните расходи реализирани преку Фондот за здравство, а ефектот врз буџетските приходи ги опфаќа главно мерките за одложена наплата на даноците. Поврзано со јавниот долг, вклучени се: првата транша од заемот од ЕУ, кредитот од ММФ и од Светска банка, како и задолжувањето над првично планираното преку еврообврзница и ДХВ, а во однос на потенцијалните обврски вклучени се кредитните линии за ковид-19 на Развојната банка.

4.3 Буџетски план за 2021 година

Вкупните приходи на Буџетот на Република Северна Македонија за 2021 година се планирани на ниво од 212,6 милијарди денари и истите се за 8,3% повисоки во однос на вториот ребаланс во 2020 година, додека расходите се планирани на ниво од 247,5 милијарди денари или за 2,1% пониско во однос на вториот ребаланс за 2020 година.

Вака планираните приходи и расходи резултираат со буџетски дефицит на ниво од 4,9% од планираниот БДП или во апсолутен износ од 34,9 милиони денари. Планираниот дефицит е во согласност со определбата за фискална консолидација, придружена со натамошна буџетска дисциплина и обезбеден фискален простор за поддршка на домашната економија и граѓаните, како и реализација на инфраструктурните проекти.

Табела 4.4. Буџет на Република Северна Македонија (милиони денари)

	Буџет 2020	Буџет 2021	Разлика Б2021- Б2020	Б2021/ Б2020 (%)
ВКУПНИ ПРИХОДИ	196.343	212.630	16.287	8,3
Даночни приходи и придонеси	174.271	186.282	12.011	6,9
Даночни приходи	109.218	117.982	8.764	8,0
Придонеси	65.053	68.300	3.247	5,0
Неданочни приходи	15.123	16.954	1.831	12,1
Капитални приходи	2.139	3.187	1.048	49,0
Донации	4.810	6.207	1.397	29,0
ВКУПНИ РАСХОДИ	252.838	247.567	-5.271	-2,1
Тековни расходи	233.775	223.512	-10.263	-4,4
Плати и надоместоци	30.143	31.394	1.250	4,1
Стоки и услуги	17.997	21.322	3.325	18,5
Трансфери до ЕЛС	21.440	21.315	-125	-0,6
Субвенции и трансфери	37.311	19.351	-17.960	-48,1
Социјални трансфери	118.584	120.653	2.069	1,7
Каматни плаќања	8.299	9.478	1.179	14,2
Капитални расходи	19.063	24.055	4.992	26,2
БУЏЕТСКО САЛДО	-56.495	-34.937	21.558	-38,2
ФИНАНСИРАЊЕ	56.495	34.937	-21.558	-38,2
Прилив	98.602	78.290	-20.312	-20,6
Домашни извори	36.287	23.437	-12.850	-35,4
Странски извори	65.052	53.542	-11.510	-17,7
Депозити ("-" е кумулирање на сметка)	-2.737	1.311		
Одлив	42.107	43.353	1.246	3,0
Отплати на домашно задолжување	15.252	6.119	-9.133	-59,9
од кои континуирани ДХВ	6.589	4.679	-1.910	-29,0
Отплати на странско задолжување	26.855	37.234	10.379	38,6
МЕМОРАНДУМ				
Нето домашно задолжување	21.025	17.008		
Нето домашно задолжување	21.515	18.448		
Нето странско задолжување	37.707	15.808		
Примарно буџетско салдо	-48.196	-25.459		
Примарно буџетско салдо, % од БДП	-7,2	-3,6		
Буџетско салдо, % од БДП	-8,5	-4,9		

Извор: Министерство за финансии

Проекциите за приходите на Буџетот за 2021 година се базираат на следните претпоставки:

- реализацијата на приходите во тековната 2020 година,
- очекувањата за економските остварувања во идната година,
- даночната политика насочена кон подобрена наплата на даночните приходи, поголем даночен опфат, фер и олеснети административни процеси и поддршка на приватниот сектор, што би резултирало со намалување на даночната евазија, и
- јакнење на механизмите за намалување на неформалната економија.

Даночните приходи за 2021 година се планирани во износ од околу 118 милијарди денари со пораст од 8% во однос на вториот ребаланс за 2020 година. Во структурата на планираните даночни приходи најголемо учество има данокот на додадена вредност и тоа 44,3%, додека на акцизите отпаѓаат 21,4%.

Во Буџетот за 2021 година планирано е околу 17 милијарди денари да се остварат по основ на неданочни приходи (административни такси, концесии и други неданочни приходи) и 3,2 милијарди денари како капитални приходи (по основ на продажба на земјоделско земјиште и општествени станови, како и по основ на планирана дивиденда од АД Македонски Телеком).

Социјалните придонеси, како изворни приходи на фондовите за пензиско и здравствено осигурување и на Агенцијата за вработување, се планирани во износ од 68,3 милијарди денари или за 5% на повисоко ниво во однос на вториот ребаланс за 2020 година.

Во текот на 2021 година, по основ на донации се предвидени 6,2 милијарди денари коишто буџетските корисници е планирано да ги реализираат на сметките за сопствени приходи за конкретни проекти, како и преку повлекувања средства од претпристапните фондови на ЕУ.

Проекциите на расходите на Буџетот за наредната година се подготвени врз база на следните претпоставки:

- усогласеност на проекцијата на приходите со планираните движења во економијата,
- обезбедување фискална консолидација, економско заздравување и забрзан раст,
- редовно и непречено извршување на сите законски обврски,
- континуитет во спроведување дисциплинирана буџетска политика и зајакната контрола на јавните трошења,
- поддршка на домашната економија, приватниот сектор и граѓаните,
- забрзана реализација на инфраструктурните проекти, привлекување странски инвестиции и иновативност на домашните компании,
- поддршка на политиките за пораст на економијата и на животниот стандард на населението
- приоритетот за интегративните процеси на Република Северна Македонија во ЕУ и обврските што произлегуваат од членството во НАТО.

Во оваа насока, обезбеден е значителен износ на средства за потребите на Министерството за одбрана кои произлегуваат од членството во НАТО. Планираниот износ на средства ќе придонесе кон реформите во одбранбениот сектор согласно НАТО стандардите, модернизирање, опремување и професионална подготовка на армијата и реализација на Среднорочниот план за развој на одбранбените способности.

Тековните расходи за 2021 година се планирани во износ од 223,5 милијарди денари или за 4,4% помалку во однос на вториот ребаланс за 2020 година, а се наменети за редовна исплата на плати на вработените во јавниот сектор, навремена и редовна исплата на пензии, гарантиран минимален приход и други социјални надоместоци, исплата на субвенции во земјоделството, поддршка на малите и средните претпријатија, поддршка и субвенционирање на иновативните активности, како и поддршка на здравствениот сектор. Во овие рамки:

а) расходите за исплата на плати се проектирани на ниво од 31,4 милијарди денари, при што останува определбата за оптимизација на администрацијата преку контрола на новите вработувања, како и подобрување на стандардот на живот на вработените и зголемување на мотивот за професионално, квалитетно и целосно исполнување на работните задачи,

б) расходите за стоки и услуги се проектирани на ниво од 21,3 милијарди денари, со што ќе се обезбеди редовно и непречено подмирување на обврските на буџетските корисници со сведување на минимум на сите помалку продуктивни трошења од Буџетот, обезбедување средства за здравствена заштита на населението, спроведување на локалните избори и пописот во 2021 година, како и исполнување на НАТО стандардите,

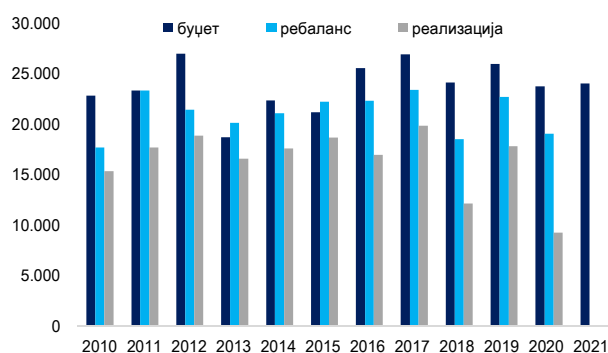
в) тековните трансфери и субвенции се планирани на ниво од 161,3 милијарди денари и истите главно се однесуваат на:

- социјалните трансфери кои се проектирани во износ од 120,6 милијарди денари и тоа:
 - за исплата на пензии наменети се 62,3 милијарди денари со цел да се овозможи соодветно ниво на животен стандард и кај повозрасните лица,
 - за исплата на надоместоци за социјална заштита на најранливите категории население наменети се средства во износ од 10,5 милијарди денари. Во тие рамки опфатена е реформата на системот за социјална заштита преку воведување гарантиран минимален приход, со којашто е извршено редизајнирање на видовите и таргетирање на социјалната помош, како и обезбедување социјална сигурност на старите лица и повисоко ниво на социјална правда,
 - за исплата на паричен надоместок во случај на невработеност планирани се средства во износ од 1,6 милијарди денари,
 - за спроведување активни политики и мерки за вработување планирани се 1,4 милијарди денари, коишто се насочени кон креирање програми, мерки и услуги за вработување за да се подобри

функционирањето на пазарот на трудот, да се поддржи создавањето нови работни места, вработување млади лица, поддршка за вработување лица со попреченост, активација на корисниците на гарантирана минимална помош (ГМП) на начин што работоспособни членови на домаќинството ќе се вклучат во активните програми и мерки за вработување,

- за здравствена заштита планирани се средства во износ од 34,4 милијарди денари коишто ќе се реализираат преку Фондот за здравствено осигурување. Овие средства во најголем дел се наменети за финансирање на здравствените услуги, мерките за заштита од пандемијата и достапност на лековите за населението.
- Трансферите до ЕЛС се планирани во износ од 21,3 милијарди денари наменети за финансирање на пренесените надлежности на општините и дотација до општините по основ на просечно остварени приходи од ДДВ во последните три години. Во тие рамки, обезбедени се средства за материјални расходи и исплата на плати на вработените во институциите со пренесени надлежности на ЕЛС, односно плати на вработените во училиштата, градинките, домовите за стари лица, културните установи и пожарникарите.
- Субвенции во земјоделството и средства од ИПАРД програмата коишто ќе обезбедат зајакнување и поддршка на земјоделскиот сектор, со цел зголемување на извозот на македонските земјоделски производи, освојување нови пазари и постигнување поголема ефикасност во користењето на земјоделските субвенции.
- Субвенции за приватен сектор, наменети за поддршка на мали и средни претпријатија, зголемување на конкурентноста, иновативна дејност, технолошки развој и истражување, нови инвестициски вложувања, поддршка на извозот и освојување на нови пазари, поддршка за создавање на нови вработувања и слично.

Графикон 4.2. Капитални расходи (во милиони денари)

Извор: Министерство за финансии

Капиталните инвестиции се планирани на ниво од околу 24 милијарди денари или за 26,2% повисоко во однос на вториот ребаланс за 2020 година, при што за финансирање на инвестициите планирано е да се обезбедуваат средства од повеќе извори и тоа: буџетски средства, ИПА фондови и заеми. Истите се наменети за интензивирање на реализацијата на инфраструктурните проекти, односно за инвестициски вложувања во патната и железничката инфраструктура, енергетската и комуналната инфраструктура, како и капитални инвестиции за подобрување на условите во здравствениот, образовниот и социјалниот систем, земјоделството, културата, спортот, заштитата на животната средина и правосудството.

Проектираниот дефицит за 2021 година од 34,9 милијарди денари, отплатата по основ на главнината на надворешниот долг во износ од 37,2 милијарди денари и отплатата на домашниот долг во износ од 6,1 милијарда денари ќе се финансираат преку задолжување во странство и на домашниот пазар на државни хартии од вредност. Отплатата на главнината по основ на надворешен долг го вклучува редовното сервисирање на обврските по надворешниот долг, додека отплатата на домашниот долг ги опфаќа: отплата на државни обврзници во износ од 4,7 милијарди денари и отплата на структурни обврзници во износ од 1,4 милијарди денари.

Домашното задолжување е предвидено на ниво од 23 милијарди денари, а ќе се обезбеди преку задолжување со ДХВ. Со задолжување на домашниот пазар ќе се обезбеди финансирање под поволни услови, користејќи ги поволните каматни стапки. Со цел оптимизација на исплатите, намалување на ризикот за рефинансирање, како и искористување на ниските каматни стапки, основна заложба на Министерството за финансии ќе биде оптимизација на портфолиото и зголемување на рочноста на издадените хартии од вредност.

Задолжувањето во странство може да се реализира преку издавање еврообврзница на меѓународниот пазар на капитал и преку повлекување средства од поволни кредити од странски финансиски институции и кредитни линии наменети за финансирање одделни проекти. Притоа, изборот на извор за финансирање ќе се темели врз повољните тековни состојби на меѓународните пазари на капитал. Со цел прудентно управување со јавните финансии, Министерството за финансии ќе ја разгледа можноста за активно управување со должничкото портфолио преку операции на предвремен откуп на долг.

4.4 Среднорочни буџетски очекувања

Вкупните изворни приходи на Буџетот на РСМ (централен буџет и фондови) за периодот 2021-2025 година се планирани во висина од околу 29,6% од БДП. Проекциите на приходите во наредниот среднорочен период се на база на реализираните приходи од претходни години и ефектите од планираните реформи во даночната и пензиската сфера.

Главната цел на даночната политика е обезбедување одржлив економски раст и развој притоа обезбедувајќи правна сигурност за даночните обврзници и редовна наплата на јавните приходи. Главни приоритети се:

- поголема праведност во оданочувањето со цел да се обезбеди секој да ја исполнува својата општествена обврска и да го плаќа својот праведен удел од данокот,
- поголема ефикасност и продуктивност на даночниот систем за подобра наплата на приходите преку поефикасна борба против нерегистрираните дејности и затајување данок и зајакнат институционален капацитет, како и намалување на заостанатите даночни обврски,
- зголемена даночна транспарентност, што вклучува подобрување на размената на информации помеѓу даночните органи и други субјекти, којашто во прв ред ќе се заснова на електронски услуги, што ќе доведе до зголемена фискална писменост и поголема доброволна усогласеност,
- подобар квалитет на услугите, на начин којшто ги поедноставува и забрзува постапките и го намалува административниот товар преку повеќе дигитални услуги, подобро управување со издавањето увозно-извозни дозволи, елиминирање на непотребните нетарифни бариери и подобра внатрешна и даночна контрола,
- воведување зелено оданочување со цел стимулирање на даночните обврзници преку давачките да придонесат за помало загадување на животната средина.

Расходната страна на Буџетот на РСМ во наредниот период целосно е креирана во функција на остварување на стратешките приоритети, забрзување на економскиот раст и интеграциските процеси во ЕУ и НАТО. Просечното учество на вкупните расходи на Буџетот на Република Северна Македонија во периодот 2021-2025 година изнесува околу 33% од БДП. Проекциите на расходите на Буџетот за наредниот среднорочен период се подготвени врз база на три клучни основи:

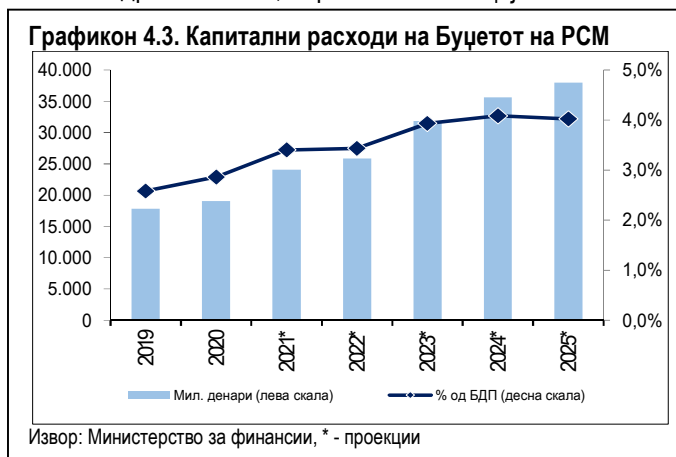
- усогласеност на проекцијата на приходите со планираните економски активности;
- проекцијата на вкупните расходи на Буџетот обезбедува континуирана фискална консолидација и
- планираните износи на расходи обезбедуваат редовно и непречено извршување на сите законски обврски.

При проекцијата на износот и структурата на тековните расходи за наредниот период, наменети за редовна исплата на платите на вработените во јавниот сектор, навремена и редовна исплата на пензии, гарантиран минимален приход и други социјални надоместоци, исплата на субвенциите во земјоделството, поддршка на малите и средните претпријатија, како и субвенционирање на иновативните активности, земени се предвид следните претпоставки:

- во делот на расходите за плати и надоместоци, во среднорочните проекции продолжува определбата за стриктна контрола на новите вработувања;
- навремена исплата на пензиски примања, навремена исплата на социјалните надоместоци, реформиран систем за социјална заштита (гарантиран минимален приход) со цел обезбедување сигурна материјална состојба на корисниците на овие права,

- здравствената заштита којашто се реализира преку Фондот за здравствено осигурување, во најголем дел се однесува на финансирање на здравствените услуги и преземените мерки во оваа област како што се зголемување на капитациската, достапност на лекови и слично,
- спроведување на активните политики и мерки за вработување, коишто ќе бидат насочени кон креирање програми, мерки и услуги за вработување што ќе се спроведат за да се подобри функционирањето на пазарот на трудот, да се поддржи создавањето нови работни места, како и вработувањето млади лица - младинска гаранција,
- обезбедување средства за исплата на субвенции во земјоделството, со цел зајакнување и поддршка на овој сектор, зголемување на извозот на македонските земјоделски производи и освојување нови пазари,
- поттикнување на економскиот раст и развој во Република Северна Македонија преку зголемување на конкурентноста на приватниот сектор, со мерки за нови инвестициони вложувања, мерки за поддршка на извозот и освојување нови пазари, поддршка за создавање нови работни места, поддршката на малите и средните претпријатија, иновативната дејност, технолошки развој и истражување, како и поттикнување на странските и домашните инвестиции.

План на јавни инвестиции 2021-2025. Во насока на обезбедување одржлив и инклузивен раст, согласно приоритетите од Програмата на Владата на Република Северна Македонија, во периодот од 2021 до 2025 година, Владата ќе се фокусира на имплементација на капиталните инфраструктурни проекти во патната и железничката инфраструктура, енергетската и комуналната инфраструктура, како и капитални инвестиции за подобрување на условите во здравствениот, образовниот и социјалниот систем, земјоделството и во заштитата на животната средина. Во таа насока, планиран е значителен износ на капитални инвестиции (Графикон 4.3.) Поточно, во периодот од 2021 до 2025 година година се планираат капитални проекти во вкупен износ од 3,2 милијарди евра, од кои со буџетски средства би се финансирале 1,28 милијарди евра, од донации (преку ИПА фондови) 112,8 милиони евра, а со средства од меѓународни финансиски институции/билатерални кредитори (вклучително и инвестициски грант средства од Инвестициската рамка за Западен Балкан - ВБИФ) капиталните инвестиции би се финансирале со износ од 1,84 милијарди евра.

Во периодот 2021-2025 година, во рамки на финансиската перспектива од Инструментот за претпристапна помош - ИПА 2 за периодот 2014-2020 година, планирано е да се финансираат капитални проекти во вкупна вредност од 142,1 милион евра односно од кои 112,8 милиони евра се ИПА средства, 29,3 милиони евра ќе се обезбедат како национално кофинансирање од Буџетот на Република Северна Македонија и 124 милиони евра коишто ќе се обезбедат преку заеми од меѓународни финансиски институции (овој износ од 124 милиони евра е наменет за железничкиот дел од Коридор 8 фаза 3 и е веќе вклучен во износот од 1,84 милијарди евра).

Дополнително, во периодот што следи, покрај големите капитални проекти, во рамки на горенаведените области ќе се реализираат и значајни проекти чија цел е спроведување на реформските мерки во насока на подобрување на социјалните и образовните услови за граѓаните, како и мерки за справување со последиците од ковид-кризата.

Во делот на патната инфраструктура, со кредитни средства предвидени се изградба на автопатска делница Скопје-Блаце, изградба на автопатска делница Кичево-Гостивар, подобрување на патната инфраструктура на општините во Република Северна Македонија преку Проектот за локални патишта, финансирање на патниот дел од Коридорот 8 преку делницата Куманово - Ранковце, Ранковце - Крива Паланка, Крива Паланка до границата со Бугарија, финансирање на делницата Кичево - Охрид, Штип - Радовиш, проширување на автопатот Тетово – Гостивар, Програмата за национални патишта, Проектот

за олеснување на трговијата и транспортот на Западен Балкан, како и Проектот за воведување брз автобуски превоз на територијата на град Скопје *(поврзано со Мерка 4, Поглавје 5)*.

Во делот на железничката инфраструктура, планирано е финансирањето на трите фази од изградбата и рехабилитацијата на источниот дел од железничката пруга - Коридор 8 делот кон Бугарија, за што за втората и третата фаза се обезбедени 130 милиони евра грант средства од ЕУ, како и започнување на Проектот за изградба на железничка пруга Кичево - граница со Албанија. Воедно, во оваа област планирана е изградбата на железнички граничен премин со придружни содржини „Табановце“ помеѓу Република Северна Македонија и Република Србија што ќе се финансира со грант средства од инструментот Инвестициска рамка за Западен Балкан и заем од ЕБОР *(поврзано со Мерките 15 и 16, Поглавје 5)*.

Во областа на гасификацијата, предвидена е изградба на магистрални гасоводи, делница Скопје - Тетово, делница Гостивар - Кичево и делница Свети Николе – Велес, изградба на интерконективен гасовод меѓу Република Северна Македонија и Република Косово, како и изградба на интерконективен гасовод меѓу Република Северна Македонија и Република Грција.

Како позначајни проекти коишто е планирано да се реализираат во овој период од областа на комуналната инфраструктура се првата и втората фаза на Проектот за водоснабдување и одведување отпадни води во општините во Република Северна Македонија.

Како големи капитални проекти во областа на земјоделието се Програмата за наводнување на Северна Македонија и Проектот за модернизација на земјоделството. Во оваа област предвидена е и изградба на системите за наводнување во Валандовскиот Регион, што се финансира со заем и грант средства од КфВ преку реализација на втората фаза од Проектот за наводнување на јужната долина на реката Вардар *(поврзано со Мерка 5, Поглавје 5)*.

Во областа на животната средина значаен капитален проект е изградбата на Пречистителна станица за отпадни води Скопје, како и станиците за цврст отпад во Југозападниот, Вардарскиот, Пелагонискиот Регион, Југоисточниот Регион и Скопскиот Регион.

Во делот на здравството, капитални проекти се изградбата на Универзитетски клинички центар во Скопје и реконструкцијата и доградба на Регионална клиничка болница во Штип.

Имајќи ја предвид потребата од поддршка на здравствениот систем за справување со ситуацијата предизвикана од ковид-19, обезбеден е заем од Светска банка за финансирање на Проектот за итно справување со ковид-19 *(поврзано со Мерка 20, Поглавје 5)*.

Во делот на образованието, предвидено е да се финансира реконструкцијата на студентски домови во Република Северна Македонија, а ќе се продолжи и со реализацијата на Проектот за изградба на фискултурни сали во средните училишта и Проектот за изградба на фискултурни сали во основните училишта и рехабилитација на основните и средните училишта во Република Северна Македонија, финансирани со заем од ЦЕБ и национално кофинансирање со цел унапредување на физичкото образование, како и подобрување на севкупните услови за учење на учениците во основните и средните училишта. За да се подобрат условите за учење во основното образование во земјата, со заем од Светска банка ќе започне Проектот за унапредување на основното образование *(поврзано со Мерка 18, Поглавје 5)*.

Поврзано со развојот на вештините и иновациите, имплементацијата на проект со кој меѓу другото се поддржува и работата на Фондот за иновации и технолошки развој се продолжува до април 2021 година *(поврзано со Мерка 13, Поглавје 5)*.

Со цел подобрување на пристапот до социјалните права и услуги, како и проширување на капацитетите за предучилишно згрижување и воспитување преку изградба на нови објекти и пренамена/надградба на постоечката инфраструктура на предучилишни институции, во 2021 година продолжува реализацијата на Проектот за унапредување на социјалните услуги, финансиран со заем од Светска банка. Исто така, со заем од Светска банка ќе продолжи да се имплементира Проектот за администрирање на социјалното осигурување. Во насока на подобрување на условите за социјално ранливите групи, во наредниот период

ќе продолжи имплементацијата на Проектот за домување на социјално ранливи групи, финансиран со заем од Банката за развој при Советот на Европа (*поврзано со Мерка 19, Поглавје 5*).

Во областа на правосудството, ќе се имплементира Проектот за реконструкција на казнено-поправните установи, финансиран со заем од Банката за развој при Советот на Европа.

Во делот на општинската инфраструктура се финансираат два големи капитални проекта: Проектот за подобрување на општинските услуги и Проектот за енергетска ефикасност во јавниот сектор. Преку Проектот за подобрување на општински услуги, финансиран од Светска банка, ќе им се овозможи на општините и јавните комунални претпријатија да финансираат инвестициони зафати согласно своите приоритети во областа на водоснабдувањето и одведувањето отпадни води, управувањето со цврст отпад и други инвестиции во општински услуги коишто имаат потенцијал за генерирање приходи, односно остварување заштеди или, пак, коишто се од висок приоритет за општините. Со Проектот енергетска ефикасност во јавниот сектор ќе се финансираат енергетски ефикасни проекти во општините, како и во јавни здравствени установи на централната власт (*поврзано со Мерка 3, Поглавје 5*).

Во енергетската инфраструктура, предвидено е да се финансираат проектите коишто ги имплементираат АД ЕСМ и АД МЕПСО и тоа: Ветерен парк Богданци фаза 2, Топлификација на Битола, 400 kVинтерконекција Македонија (Битола) – Албанија (Елбасан), Фотонапонска електрана Ослемеј, Ветерен парк Миравци, Проект за чистење линдан (ОХИС), проектот Фотонапонски електрани Ослемеј 2 и Фотонапонски електрани Битола (*поврзано со Мерките 2 и 3, Поглавје 5*).

Во насока на реформи во јавните финансии, подобрување на фискалната рамка, зајакнување на процесот на планирање и извршување на Буџетот на Република Северна Македонија, подобрување на наплатата на приходите, зајакнување на системот на јавни набавки, внатрешна и надворешна контрола и транспарентно известување, предвидено е да се реализира Проектот за воведување интегриран информациски систем за управување со финансии и интегриран даночен информациски систем (*поврзано со Мерка 9, Поглавје 5; исто така, за повеќе информации види точка 4.8 и точка 4.9*).

Во насока на поддршка на приватниот сектор, ќе се реализира Проектот за финансирање мали и средни претпријатија и други приоритетни проекти, 6 фаза.

Проектиран дефицит и негово финансирање. Финансирањето на планираниот дефицит, како и отплатите на долгот, ќе се обезбедуваат преку задолжување од странски и домашни извори (Табела 4.5.). На почетокот на 2020 година државата се задолжи со краткорочен заем кај домашни банки во износ од 132,9 милиони евра, којшто беше наменет за отплата/рефинансирање на дел од долгорочниот кредит во износ од 155 милиони евра. Понатаму, како резултат на новонастаната ситуација предизвикана од вирусот ковид-19 финансирањето на зголемените потреби се реализираше преку задолжување кај ММФ, Светска банка, ЕУ и со еврообврзница, како и преку задолжување на домашниот пазар на државни хартии од вредност. Преку оваа финансиска структура, државата ќе може непречено да го финансира буџетскиот дефицит како и да врши отплата на обврските по основ на долг што достасуваат во текот на годината. Во периодот 2021-2025 година, задолжувањето во странство може да се реализира преку издавање еврообврзница на меѓународниот пазар на капитал и преку повлекување средства од поволни кредити од странски финансиски институции и кредитни линии наменети за финансирање одделни проекти. Притоа, изборот на конкретен извор за надворешно финансирање ќе се темели на тековните и очекуваните состојби на меѓународните пазари на капитал. Понатаму, задолжувањето на домашниот пазар ќе се реализира преку издавање државни хартии од вредност, со што ќе се обезбеди дополнително финансирање под поволни услови, користејќи ги ниските каматни стапки и интересот на инвеститорите. Со цел оптимизација на исплатите и намалување на ризикот за рефинансирање, Министерството за финансии ќе продолжи да издава државни обврзници со подолги рочности, при што ќе се намали ризикот за рефинансирање на долгот. Со цел ефикасно управување со јавниот долг, Министерството за финансии ќе ја следи и можноста за предвремена отплата на дел од долгот, односно постигнување поповолна рочна, валутна и каматна структура на долгот.

Табела 4.5. Потреби и извори на финансирање (во милиони денари)

	Остварување 2019	2020	2021*	2022*	2023*	2024*	2025*
Буџетско салдо	-13.501	-56.495	-34.937	-28.951	-25.956	-24.482	-19.109
Финансирање на дефицит	13.501	56.495	34.937	28.951	25.956	24.482	19.109
Приливи	29.569	98.602	78.290	39.920	74.468	54.905	74.247
Домашни извори	19.058	36.287	23.437	25.808	30.155	38.925	27.276
Странски извори	9.243	65.052	53.542	8.890	50.666	12.500	47.325
Депозити ("-" е кумулирање на сметка)	1.268	-2.737	1.311	5.222	-6.353	3.480	-354
Одливи	16.068	42.107	43.353	10.969	48.512	30.423	55.138
Отплата по домашно задолжување	10.314	15.252	6.119	4.677	12.092	17.746	12.197
Отплата по странско задолжување	5.754	26.855	37.234	6.292	36.420	12.677	42.941
Меморандум:							
Нето домашно задолжување	8.744	21.035	17.318	21.131	18.063	21.179	15.079
Нето странско задолжување	3.489	38.197	16.308	2.598	14.246	-177	4.384

Извор: Министерство за финансии, * - проекции

Буџет на локална власт. Во текот на 2021 година и на среден рок се очекува општините да продолжат со подобра наплата на сопствените приходи, зајакнување на капацитетите за развивање политики за финансирање на општините и јакнење на капацитетите за финансиско управување. За остварување на стратешките определби и во наредниот период ќе продолжи силната посветеност на реализацијата на поттикнување на одржливиот локален развој, доброто локално владеење и создавање услови за поактивна, поефективна и поиновативна улога на локалните власти во остварувањето на националните цели за раст и развој.

Во наредниот среднорочен период ќе се продолжи со процесот на децентрализација, со посебно внимание на фискалната децентрализација. Со ова ќе се обезбеди подобрување на демократија во општеството, поефикасно и поекономично обезбедување и испорачување на услугите, но и засилен локален развој. Со пренесувањето на надлежностите на локалната власт се обезбедува најефективно управување со средствата од власта, којашто е најблиску до граѓаните, и зголемено учество на граѓаните при креирањето политики на локално ниво. Паралелно со подобрувањето на фискалниот капацитет на општините и обезбедувањето подобар локален и регионален развој, ќе се оди на зголемување на одговорноста и транспарентноста во работењето на општините.

Од Буџетот на Република Северна Македонија се обезбедени стабилни приходи за општините од дотацијата од ДДВ (општа дотација) којашто се исплаќа во висина од 4,5% од наплатениот ДДВ во претходната година. Во наредниот период поголемо внимание ќе се обрне на воведувањето систем за изедначување на приходите со воведување критериум во постојната распределба на дотацијата од ДДВ, но притоа водејќи сметка и за фискалниот напор којшто секоја општина го остварува. Со ова од една страна ќе се настојува да се обезбеди порамномерна распределба на дотацијата од ДДВ, но истовремено ќе се поттикнуат општините да преземаат мерки и активности за прибирање, со закон утврдени, приходи.

По однос на дотациите за пренесените надлежности, во наредниот период ќе се работи на утврдување критериуми за распределба на доделените средства за пренесените надлежности во областа на основното и средното образование, културата, детската заштита и заштитата на стари лица и противпожарната заштита. Врз основа на подготвена детална анализа за состојбите во овие области во коишто се доделуваат блок и наменски дотации, надлежните министерства во наредниот период е потребно да ги разгледаат можностите за редефинирање на начинот и утврдување критериуми за распределба на блок и наменските дотации. Истовремено ќе се настојува висината на дотациите да биде согласно потребите на општините, почитувајќи ги законските одредби, при што е потребно да се направи и реорганизација на установите на локално ниво и да се обезбеди еднаков пристап на сите граѓани до услугите што ги нуди таа општина. Воедно ќе се работи на подобрување на квалитетот на локалните услуги за пренесените надлежности.

Како резултат на усвоените законски решенија, на општините им се обезбедени стабилни приходи од закупнина на земјоделско земјиште во државна сопственост и тоа во сооднос 50% од остварените приходи се наменети за Буџетот на Република Северна Македонија и 50% за општините и општините во градот Скопје коишто се распределуваат од 2018 година, во зависност од местоположбата на земјоделското земјиште коешто е предмет на давање под закуп, под услов реализацијата на приходите од данокот на недвижен имот да се остварува над 80% во однос на планираните претходната година.

Исто така, општините реализираат приходи и од надоместокот што се наплаќа од издавање концесија за користење на водните ресурси за производство на електрична енергија во сооднос 50% за централниот буџет и 50% за локалните власти, во зависност од тоа на чие подрачје се врши концесиската дејност.

Порастот на сопствените приходи на општините, посебно на приходите од даноците на недвижен имот со подобар опфат на даночната основа на физичките лица и правните субјекти и репроценка на вредноста на недвижниот имот ќе продолжи и во текот на наредниот среднорочен период. Воедно, дел од општините реализираат повисоки приходи од даноци на имот како резултат на повисоката стапка за пресметка и наплата на данокот на имот во рамки на утврдениот распон согласно Законот за даноците на имот. Пораст се очекува и со примената на подобрените елементи на пресметување во Методологијата за утврдување на пазарната вредност на недвижниот имот, како и поквалитетна процена на вредноста на недвижниот имот со законската можност во општините да се вработи стручно лице проценител или да ги користат услугите на лиценцирани проценители.

Во наредниот период се очекува да се остварат повисоки приходи со утврдување на реалната пазарна вредност на недвижниот имот, по завршување на постапката за бесправно изградените објекти на градежно и земјоделско земјиште. Понатаму, општините ќе обезбедат дополнителни извори на приходи преку извршување на дел од пренесените надлежности за управување со градежното земјиште и третман на бесправно изградените објекти на градежно и земјоделско земјиште.

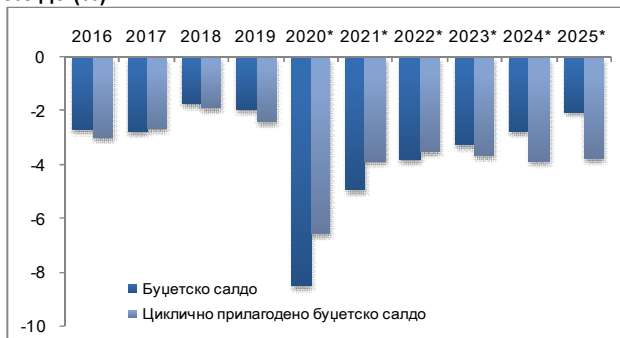
Зголемувањето на стапката на данокот на имот, за имоти со висока вредност, би можело да биде дополнителен извор на приходи, со тоа што, откако еднаш ќе се зголеми стапката, од суштинска важност е да се обезбедат капацитети за процена и за ревизија со цел да се избегне пријавување на имотот по пониска вредност.

4.5 Структурен дефицит (циклична компонента на дефицитот, еднократни и привремени мерки, фискален став)

Со текот на времето, економската активност има тенденција на раст, но при движењето кон трендната патека вообичаено флукутира над и под долгорочниот тренд. Ваквите циклични движења во економијата се рефлектираат и врз фискалните движења, преку автоматските стабилзатори. Со цел исклучување на ефектите од флукуациите на економската активност врз фискалните индикатори и оцена на основната фискална позиција на земјата, вршиме пресметка и анализа на циклично прилагоденото буџетско салдо, коешто го добиваме преку прилагодување на буџетските приходи и на буџетските расходи за ефектот на отстапување на потенцијалниот од фактичкиот/проектираниот БДП, со тоа што прилагодувањето го вршиме на агрегатно ниво и за буџетот на централната власт.

Во 2020 година, како резултат од ефектите на пандемијата врз економската активност, проектираниот БДП е значително под потенцијалниот, со што цикличната компонента на Буџетот е негативна во износ од околу 2%. Оттука, циклично прилагодениот буџетски дефицит изнесува 6,6% од потенцијалниот БДП, што упатува на фискален импулс²⁶ од околу 4% (Графикон 4.4).

Графикон 4.4. Основно и циклично прилагодено буџетско салдо (%)

Извор: Пресметки на МФ, *проекција

Табела 4.6. Агрегатни фискални индикатори (%)

	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Вкупно буџетско салдо	-8,5	-4,9	-3,8	-3,2	-2,8	-2,0
Примарно буџетско салдо	-7,2	-3,6	-2,5	-1,9	-1,5	-0,9
Циклична буџетска компонента	-1,9	-1,1	-0,3	0,4	1,1	1,7

²⁶ Разлика на циклично прилагоденото буџетско салдо во две последователни години, во процент од потенцијалниот производ.

Циклично прилагодено вкупно буџетско салдо	-6,6	-3,8	-3,5	-3,7	-3,9	-3,8
Циклично прилагодено примарно буџетско салдо	-5,3	-2,5	-2,2	-2,4	-2,6	-2,6

Извор: Пресметки на Министерството за финансии

Забелешка: Податоците за произведен јаз и циклично прилагодено вкупно/примарно буџетско салдо се изразени во однос на потенцијалниот БДП.

Во 2021 и 2022 година, во услови кога производниот јаз останува во негативната зона, автоматските стабилизатори дејствуваат негативно врз буџетското салдо, со што пресметковниот циклично прилагоден буџетски дефицит е помал од планираниот буџетски дефицит во овој период, којшто истовремено се стеснува и достигнува 3,5% во 2022 година. Во периодот 2023-2025 година, цикличната компонента на Буџетот преминува во позитивната зона, а циклично прилагодениот буџетски дефицит се стабилизира на ниво од околу 3,8%. Во периодот 2021-2025 година, циклично прилагодениот примарен буџетски дефицит е проценет на 2,5% во просек годишно (Табела 4.6).

4.6 Управување со јавен долг, состојба и проекции на движењето на јавниот долг

Државниот долг на Република Северна Македонија²⁷ на крајот на К-3 од 2020 година изнесуваше 5.573,1 мил. евра, односно 51,5% од проектираниот БДП. Вкупниот јавен долг²⁸, којшто го вклучува државниот долг и долгот на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, на крајот од К-3 е на ниво од 6.571,5 мил. евра што претставува 60,7% од проектираниот БДП. Со Законот за изменување и дополнување на Законот за јавен долг („Службен весник на Република Северна Македонија“ 98/19 од 17 мај 2019 година), националната дефиниција за јавниот долг се прошири и го опфаќа и негарантираниот долг на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје. Така, почнувајќи од К-2 2019 година во состојбата на јавниот долг е вклучен и негарантираниот долг на јавните претпријатија. Во К-3 2020 година овој долг изнесува 40,8 милиони евра односно 0,38% од БДП. Во анализираниот период, внатрешниот државен долг учествува со 37,7% во вкупниот државен долг, а надворешниот државен долг со 62,3%. Учеството на надворешниот државен долг бележи зголемување за 1,6 п.п. во однос на крајот на 2019 година заради поголемото задолжување во текот на 2020 година кај меѓународните финансиски институции и задолжување со еврообврзница со цел справување со последиците нанесени од пандемијата со ковид-19. Изложеноста на портфолиото на државниот долг на пазарните ризици забележа понатамошно намалување, согласно поволните промени во каматната и валутната структура. Од аспект на каматната структура, долгот со фиксна каматна стапка е намален за 0,2 п.п. во однос на крајот на 2019 година. Учеството на долгот со фиксна каматна стапка во вкупниот државен долг е значително над минималното учество од 60% утврдено со Фискалната стратегија и во К-3 изнесува 78,35%, наспроти долгот со променлива каматна стапка којшто изнесува 21,65%. Од аспект на валутната структура на долгот во странска валута, учеството на долгот деноминираан во евра во портфолиото на државниот долг во странска валута изнесува 90,6%, значително над минималното учество од 85% утврдено со Фискалната стратегија, и во споредба со крајот на 2019 година бележи намалување од 1,8 п.п..

Табела 4.7. Состојба на јавен долг (во милиони евра)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2019	К-3 2020
Надворешен јавен долг	1.941,2	2.078,7	2.725,1	2.847,5	3.286,0	3.187,5	3.709.35	4.433.05
Државен долг	1.615,9	1.597,5	2.092,2	2.096,7	2.446,6	2.376,8	2,763.54	3,470.31
Гарантиран долг	325,3	481,2	633,0	750,8	839,4	810,7	929.94	947.33
Негарантиран долг							15.87	15.41
Домашен јавен долг	967,6	1.202,7	1.196,2	1.379,7	1.425,4	1.599,4	1,831.56	2,138.49
Државен долг	938,6	1.174,1	1.170,3	1.356,6	1.404,9	1.581,7	1,793.29	2,102.83
Гарантиран долг	29,0	28,6	25,9	23,2	20,5	17,7	12.27	10.23
Негарантиран долг							26.00	25.43
Вкупен јавен долг според Законот за јавен долг	2.908,8	3.281,4	3.921,3	4.227,2	4.711,4	4.786,9	5,540.91	6,571.54

²⁷ Државен долг е збир на финансиски обврски создадени со задолжување на Република Северна Македонија, јавните установи основани од Република Северна Македонија и општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

²⁸ Јавниот долг е збир на државниот долг и долгот на јавните претпријатија и акционерски друштва основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

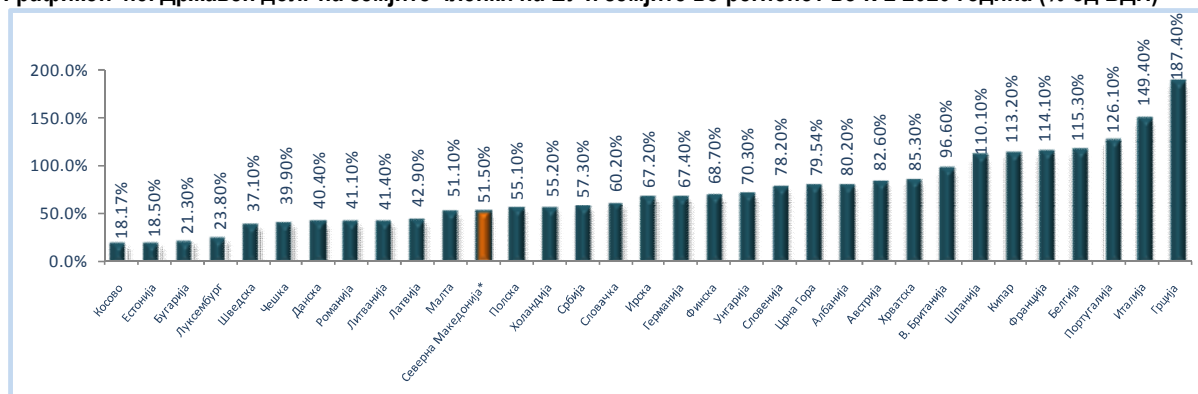
Вкупен јавен долг како % од БДП	38,3	40,3	45,8	46,6	48,8	47,7	49,43	60,71
Вкупен државен долг	2.554,5	2.771,6	3.262,5	3.453,3	3.851,5	3.958,5	4.556,83	5.573,14
Државен долг како % од БДП	33,7	34,0	38,1	38,1	39,9	39,4	40,65	51,49
Вкупен гарантиран долг	354,3	509,8	658,9	774,0	859,9	828,4	942,21	957,56
Гарантиран долг како % од БДП	4,7	6,3	7,7	8,5	8,9	8,3	8,4	8,8
Вкупен негарантиран долг							41,87	40,84
Негарантиран долг како % од БДП							0,38	0,38

Извор: Министерство за финансии и Народна банка на Република Северна Македонија

Согласно измените на Законот за јавен долг, почнувајќи од 2020 година управувањето со јавниот долг ќе се утврдува во посебна Стратегија за управување со јавен долг којашто ја донесува Владата на РСМ. Стратегијата за управување со јавен долг 2021-23 (со изгледи до 2025 година) е донесена на 10.12.2020 година.

Во среднорочниот период се очекува продолжување на имплементацијата на започнатите инвестиции во претходниот период како и на нови инвестиции од областа на патната и железничката инфраструктура, водовод и канализација, инвестиции во областа на образованието, здравството, енергетиката, животната средина, реформи во земјоделскиот и социјалниот сектор, развој на општините, како и други проекти коишто се во согласност со програмата на Владата на Република Северна Македонија. Проектите ќе бидат имплементирани од страна на органите на државната управа, општините, јавните претпријатија и трговските друштва во доминантна државна сопственост. Овие проекти ќе бидат кофинансирани со странски заеми, но со цврста определба да не се загрози долгорочната одржливост на нивото на задолженост на земјата. Покрај за инвестициски проекти, дел од задолжувањето е со цел покривање на буџетскиот дефицит, односно непречено извршување на исплатите од Буџетот. Дополнително, дел од задолжувањето ќе биде наменето и за отплата на претходни долгови. Притоа, во 2021 и 2023 година ќе треба да се отплатат околу 950 милиони евра само по основ на две големи претходни задолжувања, еврообврзница од 500 милиони евра издадена во 2014 година и еврообврзница од 450 милиони евра издадена во 2016 година, како и други отплати на долгови на домашен и странски пазар.

Графикон 4.5. Државен долг на земјите членки на ЕУ и земјите во регионот во К-2 2020 година (% од БДП)

* Податокот за Северна Македонија се однесува на трет квартал 2020 година.

Извор: Министерство за финансии, Евростат, октомври 2020 година

Движењето на јавниот долг во наредниот период ќе биде одраз на среднорочната буџетска рамка и имплементацијата на капитални проекти. Како резултат на економската криза предизвикана од пандемијата со ковид-19, значаен дел од земјите на ЕУ, како и земјите во регионот беа принудени да ги прошират своите буџетски дефицити со цел да обезбедат средства за справување со пандемијата. Кај повеќето економии ова резултираше со зголемување на нивото на јавен долг за повеќе од 10 проценти поени. Аналогно на тоа, во текот на 2020 година Република Северна Македонија забележа зголемување на нивото на јавниот долг за околу 10 процентни поени и се доближи до максималниот лимит утврден во Стратегијата за управување со јавен долг 2021-2023 (со изгледи до 2025). Среднорочните проекции прикажани во Стратегијата покажуваат дека јавниот долг ќе го надмине максималниот праг од 60% во периодот 2021-2023 година, но како резултат на мерките на фискална консолидација се очекува негова

стабилизација во 2024 година и потоа во 2025 година повторно враќање во пропишаните рамки под 60% од БДП.

Со цел намалување на ризикот од промена на девизниот курс, во Стратегијата се утврдени лимити за валутна структура на државниот долг, при што минималното учество на долгот во евра во портфолиото на долгот во странска валута треба да биде 85%. Исто така, во Стратегијата е утврден лимит за каматната структура на државниот долг, односно долгот со фиксна каматна стапка треба да биде застапен со најмалку 60% во вкупното должничко портфолио.

Со цел да се заштити портфолиото на долгот на централната влада од ризикот за рефинансирање, минималното ниво на индикаторот „Просечно време на достасување“ во 2021 година треба да биде 4 години.

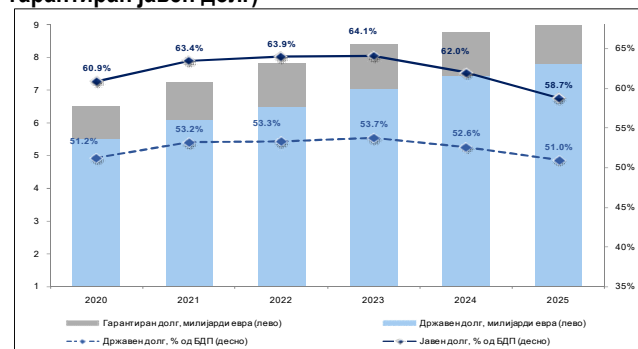
Министерството за финансии и во следниот период ќе ги разгледува можноста и условите за реструктурирање на долгот со активно управување со должничкото портфолио. Со цел понатамошно порамнување на профилот на отплата и намалување на ризикот од рефинансирање, како и остварување дополнителни каматни заштеди, Министерството за финансии и во следниот период ќе ги разгледува можноста и условите за оптимизација на трошокот за сервисирање на долгот со активно управување со должничкото портфолио.

Со цел да се заштити портфолиото на долгот на централната влада од ризикот од промена на каматните стапки, минималното ниво на индикаторот „Просечно време на промена на каматните стапки“ во 2021 година треба да биде 3 години.

Гарантиран долг. Според направените анализи за движењето на проектираниот гарантиран јавен долг во период од 2021 до 2025 година, се очекува умерено зголемување на истиот до 2023 година заради повлекување средства од проектите главно во патната инфраструктура, коишто се имплементираат со заеми гарантирани од државата, по што се очекува стабилизација и намалување на гарантираниот долг на 7,6% во 2025 година. Притоа, во целиот период нивото на гарантираниот јавен долг е под утврдениот максимален лимит.

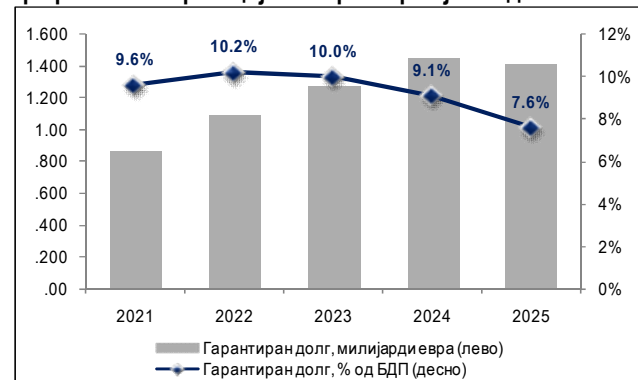
Со последните измени на Законот за јавен долг се вовеле законска обврска Министерството за финансии да врши процена на кредитната способност на носителот на јавен долг којшто бара издавање државна гаранција, и тоа врз основа на анализа на финансиската состојба и нејзините изгледи во текот на гарантираниот период, којашто вклучува анализа на показателите за ликвидност, солвентноста и профитабилноста на јавните претпријатија и трговските друштва и показателите за буџетското и финансиското работење на општините и јавните установи основани од Република Северна Македонија. Заклучно со 30.9.2020 година издадените државни гаранции изнесуваат 957,6 мил. евра, што претставува 8,8% од БДП (кои се вклучени во јавниот долг од 60,7% од БДП).

Графикон 4.6. Проекција на вкупен јавен долг (државен и гарантиран јавен долг)

Извор: Проекции на Министерство за финансии

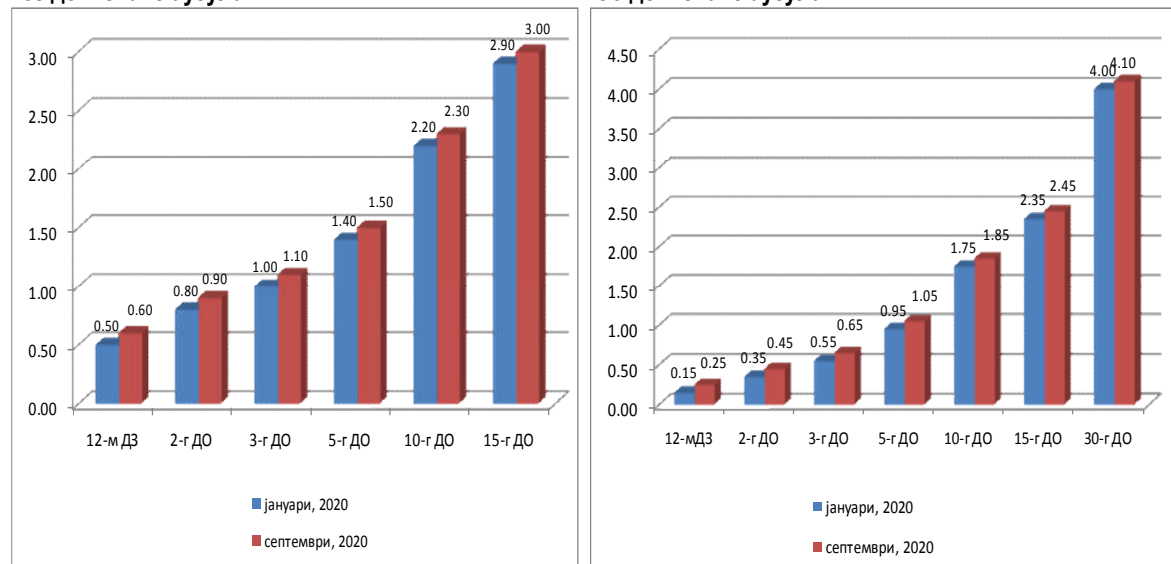
Графикон 4.7. Проекција на гарантиран јавен долг

Извор: Проекции на Министерство за финансии

Примарен пазар на државни хартии од вредност. Согласно Календарот за издавање државни хартии од вредност (ДХВ) на домашниот пазар, во периодот јануари – септември 2020 година Министерството за финансии на редовна основа издаваше 3-, 6- и 12-месечни државни записи, како и 2-, 5-, 15- и 30-годишни државни обврзници.

Графикон 4.8. Просечни каматни стапки на ДХВ без и со девизна клаузула

Извор: Министерство за финансии

Во овој период беа спроведени вкупно 27 аукции на ДХВ, односно 17 на државни записи и 10 на државни обврзници. Вкупниот износ понуден за продажба на аукциите изнесуваше 38.325,62 милиони денари, побарувачката изнесуваше 61.862,85 милиони денари, а реализацијата изнесуваше 37.944,68 милиони денари.

Во текот на 2020 година, Министерството за финансии спроведуваше мерки усвоени со Стратегијата за денаризација, односно акцентот на издавањето беше ставен на хартии од вредност во домашна валута, коешто заклучно со третиот квартал изнесуваше 35.204,01 милион денари наспроти износот од 2.740,67 милиони денари издаден преку државни хартии од вредност со девизна клаузула.

На Графиконот 4.8. се прикажани каматните стапки на државните хартии од вредност коишто важеа во периодот јануари - септември 2020 година, а бележат зголемување во мај 2020 година како резултат на новонастанатата криза предизвикана од ширењето на вирусот ковид-19. Заклучно со септември 2020 година, состојбата на недостасани ДХВ изнесува 118.228,41 милион денари, од кои 38.460,98 милиони денари се државни записи, а 79.767,43 милиони денари се државни обврзници.

Секундарен пазар на ДХВ. Законската регулатива за секундарно тргување во Република Северна Македонија овозможува тргување со сите структурни ДХВ и континуираните ДО на Македонска берза АД, како и тргување со континуираните ДХВ на пазарите преку шалтер.

Во периодот јануари - септември 2020 година, вкупниот промет на тргување со државни обврзници на Македонската берза изнесува 251,36 милиони денари, што претставува намалување за 64,42 милиона денари во однос на истиот период минатата година.

Во истиот период, на пазарот преку шалтер се реализирани 8 трансакции коишто се однесуваат на државни записи и 12 трансакции коишто се однесуваат на државни обврзници. Вкупниот номинален износ на тргување изнесуваше 3.893,52 милиона денари. Споредено со тргувањето до септември 2019 година, може да се констатира дека заклучно со 30.9.2020 година се реализирани помал број трансакции со ДХВ, а вкупниот номинален износ на тргување е поголем за 3.113,85 милион денари.

Меѓународен пазар на капитал. На 3 јуни 2020 година, Министерството за финансии ја издаде седмата еврообврзница на Република Северна Македонија на меѓународниот пазар на капитал во износ од 700

милиони евра по цена од 98,556% од номиналниот износ и купонска каматна стапка од 3,675%, со рок на доспевање од 6 години, односно до 3 јуни 2026 година. Со тоа, во текот на 2020 година, на меѓународниот пазар на капитал се тргуваше со 5 еврообврзници издадени од Република Северна Македонија кои достасуваат во 2020, 2021, 2023, 2025 и 2026 година, чиј принос заклучно со 30 септември 2020 година изнесуваше 1,482%, 1,647%, 1,983%, 2,136% и 2,336%, соодветно.

Кредитен рејтинг на Република Северна Македонија. Агенцијата за кредитен рејтинг „Фич“ на 13 јануари 2020 година ја потврди доделената оценка за кредитниот рејтинг на Република Северна Македонија BB+, со стабилен изглед. Дополнително, Агенцијата за кредитен рејтинг „Фич“ на 19 јуни 2020 година ја потврди доделената оценка за кредитниот рејтинг на Република Северна Македонија BB+, но го промени изгледот од стабилен во негативен изглед.

На 6 март и на 4 септември 2020 година, Агенцијата за кредитен рејтинг „Стандард и Пурс“ ја потврди претходно доделената оценка за кредитниот рејтинг на Република Северна Македонија за странска и домашна валута BB-, истовремено потврдувајќи го стабилниот изглед на земјата.

4.7 Сензитивна анализа и споредба со претходната програма

Сензитивност на буџетскиот дефицит. Среднорочните економски проекции се базираат на одредени претпоставки, првенствено за макроекономското окружување, дизајнирањето на економските политики и нивното спроведување, како и отсуство на поголеми шокови.

Среднорочните макроекономски и фискални проекции секогаш се проследени со одреден степен на неизвесност и ризици. Евентуалната материјализација на тие ризици би резултирала со отстапувања од основното среднорочно сценарио, односно поинаква реализација на клучните фискални променливи.

Оттаму, во рамките на овој дел даваме преглед на резултатите од сензитивната анализа, со којашто е испитана чувствителноста на буџетскиот дефицит на централната власт преку три ризични сценарија, коишто претпоставуваат поинакви услови од оние земени како основа за среднорочните проекции елаборирани погоре. Притоа, сите ризици се анализирани одделно и во сите сценарија се претпоставува отсуство на други отстапувања од основното сценарио.

Со оглед на тоа дека среднорочното фискално сценарио се темели врз одредени макроекономски претпоставки, тие се сметаат за примарен фактор со потенцијално влијание врз фискалните движења. Така, како прво ризично сценарио претпоставуваме материјализација на надолните ризици во однос на надворешното окружување, согласно првото алтернативно сценарио образложено во точката 3.3. Според ваквото сценарио, проектираниот просечен годишен реален раст на БДП во периодот 2021-2025 година изнесува 3,8%, односно е за 1,3 п.п. понизок споредено со основното сценарио. Притоа, евентуалниот понизок економски раст ќе имплицира и пониска реализација на цикличната компонента на буџетските приходи. Оттука, ова сценарио би резултирало со буџетски дефицит од 4% од БДП во просек годишно во наредниот петгодишен период, односно проширување на дефицитот за 0,7 п.п. во просек споредено со основните проекции. Во табелата 4.8 е прикажан буџетскиот дефицит во овој период според основното и ризичните сценарија.

Во второто ризично сценарио се претпоставува пониска реализација на капиталните расходи, согласно второто алтернативно сценарио образложено во точката 3.3, односно нивна реализација на ниво од околу две третини од предвидените со основното сценарио. Намалената реализација на капиталните расходи би предизвикала забавување на растот на бруто-инвестициите, а соодветно на тоа и пониска стапка на реален раст на БДП во однос на основното сценарио во просек за 0,7 п.п. годишно во периодот на предвидување. Ова сценарио би имало негативен одраз и кај даночните приходи, што би го надминало ефектот на намалените расходи. Оттаму, согласно ова сценарио, буџетскиот дефицит би се влошил за 0,3 п.п. во просек годишно споредено со основното сценарио во периодот 2021-2025 година.

Табела 4.8. Сензитивна анализа на буџетскиот дефицит

	2021	2022	2023	2024	2025
Буџетски дефицит (% од БДП)					
Основно сценарио	-4,9	-3,8	-3,2	-2,8	-2,0
Сценарио 1. Понизок економски раст	-5,3	-4,3	-3,8	-3,5	-2,9

Сценарио 2. Пониска реализација на капитални расходи	-5,0	-4,0	-3,5	-3,0	-2,4
Сценарио 3. Пониска наплата на даночни приходи	-5,8	-4,7	-4,1	-3,7	-2,9

Извор: Пресметки на Министерството за финансии

Како трето сценарио се претпоставува намалена наплата на вкупните даночни приходи за 5% годишно во периодот на предвидување споредено со основното сценарио. Во услови на непроменето ниво на буџетски расходи и непроменет економски раст, намалените даночни приходи би придонеле за зголемување на буџетскиот дефицит, којшто би изнесувал 4,2% од БДП во просек годишно во анализираниот период, со тоа што во 2025 година дефицитот не надминува 3% од БДП.

Остварувањето на кое било од наведените ризични сценарија во наредниот период би резултирало со релативно ограничени ефекти врз буџетскиот дефицит, односно не доаѓа до загрозување на одржливоста на фискалната политика на среден рок.

Ризици на јавниот долг. Неизвесноста што произлегува од идното движење на макроекономските варијабли на меѓународниот пазар на капитал има значително влијание при донесувањето на одлуките за ефикасно управување со должничкото портфолио на државата. Во услови на големи осцилации на економските варијабли се јавува потреба од активно управување со ризиците на коишто подлежи портфолиото на јавниот долг во Република Северна Македонија. Како основни ризици што се идентификувани при управувањето со ова портфолио се јавуваат ризикот од рефинансирање, пазарниот ризик во којшто се вклучени ризикот од промена на каматните стапки и ризикот од промена на девизните курсеви, ризикот поврзан со потенцијалните обврски и оперативниот ризик.

Сензитивност на јавниот долг. Со цел испитување на изложеноста на портфолиото на долгот на пазарниот ризик, односно ризик од промена на каматните стапки и девизните курсеви, подготвена е кратка симулација за влијанието на промената на каматните стапки и девизниот курс врз трошоците за сервисирање на надворешниот државен долг. Сензитивната анализа за движењата на трошоците за сервисирање во Буџетот на Република Северна Македонија по основ на надворешен долг се заснова на следните претпоставки: со промена на една варијабла сите останати варијабли остануваат непроменети, т.е. *ceteris paribus*, при евентуални движења на другите валути во однос на еврото, девизниот курс на денарот во однос на еврото ја задржува стабилната вредност, и непостоење корелација меѓу каматните движења и движењата на девизниот курс.

Анализата го опфаќа периодот 2021-2025 година и се заснова на сценарија на пораст на каматната стапка за 1 п.п. од основното сценарио, како и на депрецијација на еврото во однос на другите валути за 10%.

Табела 4.9. Анализа на сензитивноста на трошоците за сервисирање на надворешниот државен долг при промена на каматните стапки и девизните курсеви

Индексни броеви	2021	2022	2023	2024	2025
Основно сценарио	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Сценарио 1: зголемување на соодветните каматни стапки за 1 п.п.	107,5	108,2	108,8	109,5	108,1
Сценарио 2: апрецијација на другите валути од портфолиото во однос на еврото за 10%	100,3	100,9	100,3	100,5	100,2

Извор: Пресметки на Министерството за финансии

Главни заклучоци од оваа анализа се:

- каматните трошоците за сервисирање по основ на надворешниот државен долг се сензитивни на движењето на каматните стапки. Доколку каматните стапки во 2021 година пораснат за 1 процентен поен во однос на основната проекција, тоа би предизвикало пораст на каматните трошоци за 7,5% односно за 7,3 милиони евра, со слични ефекти и во 2022 до 2025 година. Оваа сензитивност може да се објасни како изложеност на должничкото портфолио на ризикот од промена на каматни стапки;
- евентуална депрецијација на еврото во однос на другите валути во портфолиото (американскиот долар, јапонскиот јен и специјалните права за влечење) за 10% ќе предизвика зголемување на трошоците за сервисирање за 0,3% во 2021 година, односно за 2,0 милиони евра. Од добиените резултати може да се утврди дека евентуалните неповолни движења на девизните курсеви на

другите валути во однос на еврото нема да предизвикаат позначително зголемување на трошоците за сервисирање поради фактот што најголемиот дел од надворешниот државен долг е деноминираан во евра.

4.8 Квалитет на јавни финансии

Стратегијата за реформа на даночниот систем (2021-2025) е изготвена од страна на Министерството за финансии и за истата во текот на 2020 година беа организирани консултации со јавноста, преку вклучување на главните засегнати страни, вклучително и меѓународни организации, граѓански организации, синдикати, како и деловната и академската заедница, од каде што произлегоа и беа прифатени бројни забелешки. Истата е донесена и усвоена од страна на Владата на Република Северна Македонија на 29 декември 2020 година.

Главна цел на Стратегијата е да се обезбеди праведен, ефикасен, транспарентен и современ даночен систем којшто ќе се темели на современи дигитални технологии и иновации во оданочувањето, во функција на постигнување забрзан, инклузивен и одржлив економски раст. Преку менаџирање на реформскиот процес, односно преку комплементарни мерки, надлежните органи ќе настојуваат да се постигне најголема економска ефикасност, како и политичка и социјална поддршка на процесот, при што преку константно инвестирање во човечкиот капитал, како и вложување во технологијата ќе се постигнат континуирани подобрувања во наплатата на даноците и даночна усогласеност.

Стратегијата содржи пет приоритети:

1. Првиот приоритет, Поголема праведност во оданочувањето, се однесува на подобрување на даночниот систем, внесување на поголема праведност и усогласување со најдобрите европски практики.
2. Вториот приоритет, Поголема ефикасност и ефективност на даночниот систем за подобра наплата на приходите, се однесува на поефикасен и попродуктивен даночен систем, односно преку намалување на употреба на плаќањата во готовина, подобрена фискализација, зајакнување на контролните механизми, намалување на заостанатите даночни долгови, подобрување на капацитетите на даночниот систем преку подобрени кадровски капацитети и технички подобрувања во даночните институции, ќе се намалува даночната евизија и неформалната економија во општеството.
3. Третиот приоритет, Зголемена даночна транспарентност, се однесува на подобрување на размената на информации помеѓу даночните органи и други субјекти, како и подобрување на целокупната транспарентност за даночни прашања.
4. Четвртиот приоритет, Подобар квалитет на услугите, има за цел подобрување на квалитетот на услугите што ги обезбедуваат даночните органи со цел да се зголеми економската остварливост на процедурите, да се поедностават и забрзаат процесите и да се намали административниот товар поврзан со истите.
5. Петтиот приоритет се однесува на даночна политика поврзана со заштите на здравјето на човекот и животната средина.

Врз основа на приоритетите, мерките и активностите содржани во Стратегијата, ќе се изготвуваат годишни акциски планови во кои подетално ќе бидат образложени сите чекори за имплементација на активностите што се однесуваат на соодветните приоритети.

Имплементацијата на Стратегијата ќе се оценува врз основа на Рамката за оценување на учиниот, во којашто се содржани детални инструкции за оценување на секоја мерка. Мониторинг и известување за имплементацијата на Стратегијата за реформа на даночниот систем ќе бидат направени од страна на работната група за Стратегија за реформа на даночниот систем. Извештаите ќе бидат разгледани од Секторската работна група за управување со јавните финансии, одобрени од Советот за управување со јавни финансии и усвоени од Владата, во рамки на следење на спроведување на Програмата за реформа на управување со јавните финансии 2018-2021.

Капиталните инвестиции во периодот 2021-2025 се очекува значително да го зголемат своето учество во вкупните расходи, односно од 9,7% во 2021 година на 12,8% во 2025 година.

Табела 4.10. Проектирани капитални расходи во периодот 2021-2025 година

Буџет на Република Северна Македонија 2021-2025	2021	2022	2023	2024	2025
БДП	706.834	754.135	809.217	872.478	944.281
Вкупни расходи	247.567	252.483	265.172	281.515	297.251
<i>Капитални расходи</i>	24.055	25.890	31.828	35.637	37.981
Капитални расходи (% во вкупни расходи)	9,7	10,3	12,0	12,7	12,8
Капитални расходи (% во БДП)	3,4	3,4	3,9	4,1	4,0

Извор: Проекции на Министерство за финансии

Со цел подобрување на реализацијата на капиталните расходи, со годишниот Закон за извршување на Буџетот за 2021 година се воведува еден нов механизам, поточно обврска, буџетските корисници да реализираат 15% од капиталните расходи заклучно со првиот квартал, 40% од капиталните расходи заклучно со вториот квартал и 65% од капиталните расходи заклучно со третиот квартал. Во случај на неисполнување на оваа обврска, неискористените средства до пропишаниот лимит, Министерството за финансии ги прераспределува на ставката 414 - Резерви за капитални расходи кај истиот буџетски корисник, без право на трошење. Доколку буџетските корисници во следниот квартал реализираат средства до пропишаниот лимит, односно заклучно со 15 ноември реализирале 70% од капиталните расходи, Министерството за финансии по службена должност ги враќа намалените средства на соодветната потпрограма и ставка од каде што биле прераспределени. Доколку буџетските корисници и во следниот квартал не ги реализираат средствата до пропишаниот лимит, за користење на прераспределените средства на ставката 414-Резерви за капитални расходи, на предлог на Владата одлучува Собранието. На ваков начин, буџетските корисници би биле поттикнати да ги реализираат капиталните расходи во планираниот обем и за сметка на буџетските корисници кои имаат потфрлено во реализацијата, повеќе средства да добијат оние буџетски корисници кои ги извршуваат капиталните расходи согласно одобриениот Буџет.

Средства на државата. Одржувањето на целокупната фискална дисциплина и фискална консолидација на среден рок се врвни приоритети во процесот на планирање и буџетирање, при што со новиот Закон за буџети се воспоставуваат одредби за управување и располагање со финансиски и нефинансиски средства на државата и општините, со цел подобро користење и располагање со средствата на државата. Овој закон ја дава рамката во која се дефинира дека Министерството за финансии ќе води збирен регистар на сите договори за концесии, а матичните буџетски корисници треба да водат одделни регистри за своите договори за концесии и јавни приватни партнерства и тие податоци да ги доставуваат до Министерството за финансии.

Исто така, новиот Закон за првпат предвидува воспоставување на Регистар на јавни субјекти, којшто ќе биде јавно достапен. Во овој Регистар ќе бидат евидентирани сите правни субјекти основани, директно или индиректно, од страна на државата или на општините и на тој начин ќе се обезбеди сеопфатност и транспарентност за сите јавни субјекти, независно дали се на централно или на локално ниво.

4.9 Фискално управување и буџетски рамки

Постојниот Закон за буџети кој датира од 2005 година, со неколку дополнителни измени и допрецизирања, ги уредува постапките за изготвување, донесување и извршување на Буџетот на Република Северна Македонија, како и буџетите на единиците на локалната самоуправа и град Скопје, воедно и известување за извршување на истите. Сепак новите трендови, препораките и директивите, бараат нови решенија за управување со јавните финансии, согласно добрите практики на меѓународните финансиски институции и директивите на ЕУ.

Оттаму, новиот Закон за буџети ги регулира и фискалните правила и фискалните принципи, воспоставувањето на Фискалниот совет, среднорочното буџетско планирање, управувањето со средствата на државата и општините, следењето на финансиските резултати на јавните претпријатијата

и трговските друштва основани од државата и од општините, фискалната одговорност и основите за воспоставување на интегриран информациски систем за управување со јавните финансии

Подобрувањето на управувањето со јавните финансии и зајакнувањето на среднорочното буџетирање за наредните 5 години, е еден од врвните приоритети на Владата на Република Северна Македонија, како дел од процесот за пристапување во ЕУ. Со ова законско решение се зајакнува определбата за стратешко планирање давајќи среднорочна рамка на јавните финансии, односно среднорочно буџетско планирање, а дополнително овој процес ќе се зајакне и преку воведување на изјава за фискална политика што се доставува до Собранието во рок од 45 дена по назначување на Владата. Оваа изјава ќе ги содржи насоките на Фискалната стратегија за време на мандатот на Владата. Во однос на процесот на изработка на Фискалната стратегија планирано е поместување на временската рамка - од постојната, односно нејзино објавување на почетокот на календарската година, како и подобрена структура и содржина на истата. Впрочем, и со Буџетот за 2021 година веќе се поставени некои од основите на среднорочната фискална рамка за временски период од 5 години, со проекции за раст, дефицит и капитални проекти.

Буџетот ќе има подобар приказ, преку поголем број прикажани и подобро структурирани информации, и ќе биде поделен на општ, посебен и развоен дел. Во општиот дел ќе бидат дадени сите приливи и одливи од буџетот за соодветната фискална година. Посебниот дел ќе дава детален приказ на расходите на буџетските корисници, додека проектниот дел ќе содржи информации за проектите за јавни инвестиции со податоци за времетраењето и вкупната вредност на секој проект, податоци за досегашната реализација и планираните инвестиции за среднорочниот период.

Со Законот се предвидуваат и нови рокови за буџетскиот процес со коишто се поместува временската рамка за подготовка на Буџетот, со цел поголема предвидливост, вклученост на јавноста и транспарентност.

Воедно се предвидени одредби за воведување нумерички фискални правила, дизајнирани на начин да бидат усогласени и конзистентни со фискалните правила на ЕУ и да ја направат фискалната политика попредвидлива и поодговорна, а се воведуваат следните правила:

- дефицитот на општа влада за соодветната година не смее да надмине ниво од 3% од номиналниот БДП,
- вкупниот долг на општа влада не смее да надмине ниво од 60% од номиналниот БДП,
- гарантираниот јавен долг не смее да надмине ниво од 15% од БДП.

Притоа, доколку долгот на општа влада достигне 60% од БДП, Владата треба да усвои стратегија со конкретни мерки и активности на среден рок коишто ќе водат кон намалување на долгот.

Владата може да отстапи од утврдените фискални правила при настанување на која било од следните исклучителни околности, и тоа:

- природни катастрофи и екстерни шокови што влијаат врз загрозување на националната безбедност или животот и здравјето на луѓето;
- вонредна состојба;
- остри финансиски или економски шокови, за чие надминување се потребни значителни трансфери на средства од Буџетот.

Со воспоставените нумерички фискални правила за дефицит и долг на општа влада опфатени се институциите коишто се класифицирани во Сектор Држава (С.13), согласно Националната класификација на институционални сектори на Државниот завод за статистика, но ќе имаат дополнителен период на прилагодување од 2 години од примената на овој закон.

Во однос на Фискалниот совет, се предвидува формирање независно тело од 3 члена предложени од МАНУ, Државен завод за ревизија и Народна банка, а кои ќе бидат избрани од страна на Собранието. Членовите треба да бидат експерти од областа на јавните финансии, макроекономијата или економијата.

Исто така, во Законот се предвидени општи одредби за управување со јавен долг и издавање на гаранции, при што се утврдени процедурите за задолжување за потребите на централната и локална власт, како и издавање на гаранции. Истовремено се предвидува подобрување на квалитетот и квантитетот на известувањата.

Во тек се активности за воспоставување Интегриран информациски систем за управување со јавни финансии, којшто предвидува повеќе модули и тоа за: Буџетско планирање, Извршување на буџет, Сметководство за потребите на трезорската главна книга и известување, Управување со долг, Воспоставување и управување со неопходни регистри, Поврзување со други системи за автоматска размена на податоци и други потребни компоненти за поддршка за спроведување на законот. Преку овој систем ќе се обезбеди подобро спроведување на сите процеси, како и мониторинг и контрола на истите.

4.10 Одржливост на јавните финансии

Пресметките за долгорочната одржливост на јавните финансии се темелат на следните претпоставки:

- просечен раст на продуктивноста на трудот од 2,7%;
- зголемување на стапката на активност кај мажите од 77,3% во 2019 година на 85,6% во 2060 година;
- поинтензивно зголемување на стапката на активност кај жените (од 54,8% во 2019 година на речиси 76% во 2060 година), со што учеството на женската популација во вкупното активно население се очекува да достигне 47% во 2060 година;
- поинтензивно намалување на стапката на невработеност до 2040 година, проектирана на 6,2% истата година, а со помал интензитет во останатите 20 години, при што стапката на невработеност во 2060 година е проектирана на 3,5%;
- зголемување на учеството на населението на возраст над 65 години на 34% до 2060 година.

Врз основа на претпоставките за раст на вработеноста и платите во земјата, се проценува просечен годишен раст од 6,2% на приходите од придонеси по основ на пензиско осигурување во анализираниот период, а нивното учество во БДП изнесува 6,5%. Во врска со расходите за пензии, потребно е да се напомене дека се опфатени само оние на државниот пензиски фонд. Имајќи го ова предвид, а согласно проектираните демографски движења, се предвидува просечен годишен раст на расходите за пензии од 4,8% во анализираниот период, а нивното учество во БДП се очекува постепено да се намалува и во 2060 година да изнесува 6,2%. Јавните расходи за здравствена заштита како процент од БДП се предвидува постепено да се зголемат и да достигнат 8% во 2060 година, што е главно резултат на ефектите од стареење на населението. Расходите за образование е предвидено да се зголемат за приближно 7% во просек годишно во наредниот четириесетгодишен период, со што нивното учество во БДП се очекува да достигне 5,2% во 2060 година. Каматните расходи е предвидено да изнесуваат просечно 0,9% од БДП во анализираниот период, со тоа што по 2040 година се предвидува нивното учество да се намали под 1%, согласно проектираното движење на буџетското салдо, односно државниот долг и проектираната ефективна каматна стапка.

5. Структурни реформи во 2021-2023 година

5.1 Идентификација на клучните предизвици за конкурентност и инклузивен раст

Во првите девет месеци од 2020 година е забележан пад на домашната економската активност од 5,9%, што е главно одраз на неповолните движења во второто тримесечје, кога економската активност се намали за речиси 15% на годишна основа, како резултат на ограничувачките мерки за спречување на ширењето на коронавирусот во земјата и влошеното меѓународно економско окружување, со што најтешко погодени беа индустриското производство, градежништвото, трговијата, транспортот и угостителството. Во третото тримесечје падот на економската активност значително забави, односно е регистриран пад од 3,3%, во услови на забавено темпо на пад на активността во индустрискиот и услужниот сектор, а раст во градежниот и земјоделскиот сектор. Економскиот раст се очекува да премине во позитивната зона во 2021 година, во услови на очекувано закрепнување на инвестициите, потрошувачката и надворешната побарувачка, при што е проектиран раст од 4,1% согласно основното сценарио, кое претпоставува слабеење на здравствената криза и етапно подобрување на

епидемиолошката слика, повисока искористеност на производствените и услужните капацитети, поволни ефекти од економските мерки, како и зголемена доверба кај потрошувачите и инвеститорите. Редизајнирањето на буџетската политика и политиките насочени кон економско здравување и забрзан раст кои за прв пат даваат проекции за пет години, се цврста основа за забрзување на економскиот раст во наредниот период. Враќање на економијата во преткризната патека на раст се очекува во втората половина на 2022 година и обезбедување побрза динамика на економски раст потоа. Така, согласно основното среднорочно сценарио, просечниот годишен раст во периодот 2022-2025 година се проектира на 5,3%, односно економскиот раст во 2025 година се очекува да достигне 5,9%.

Понатамошното интензивирање на економскиот раст несомнено ќе биде попречено од неповолното влијание на пандемијата на ковид-19 и големата неизвесност во врска со нејзиното времетраење. Со оглед на тоа што главен трговски партнер на земјата е ЕУ, неповолните развојни движења во нејзините земји членки се очекува да го ограничат обемот на извоз, чиј раст во изминатиот период беше значаен чинител на растот. Намалената економска активност и пониската продуктивност поради потребата од претпазливост, под ризик ставаат голем број работни места и сериозно ќе го закочат забрзаното намалување на невработеноста и растот на платите. Влошување се очекува да има и врз фискалните показатели на земјата, а очекуваниот пад на економијата и новонастанатите потреби за задолжување ќе го нарушат периодот на стабилизација на нивото на јавен долг како последица на смалените стапки на буџетски дефицит во последните години.

Вработеноста во приватниот сектор бележи постојано зголемување, што е одраз на новосоздадените работни места во странските компании со развојни технологии и висока додадена вредност. Но, растот на вработеноста не е проследен со сразмерен економски раст, а голем број од новите работни места не се одликуваат со висока продуктивност којашто неминовно и е потребна на земјата. Стратегијата за забрзување на економскиот раст во последниот период, во голема мера / меѓу другото се заснова на зголемена извозна активност од странските компании во земјата, што е поддржано со трговската либерализација и близината на големите европски пазари. Во таа насока, најголем потенцијал за извоз се јавува во преработувачката индустрија, чиешто учество во вкупниот извоз на земјата веќе е на нивото од околу 90%. Преработувачката индустрија со средна и средновисока технологија бележи зголемено учество, но не може да се занемари високиот удел на трудоинтензивните индустрии со ниска продуктивност. Од друга страна, зголемување на минималната плата коешто не е проследено со соодветен раст на продуктивноста, создава притисоци врз раст на платите, а понатаму и зголемување на производствените трошоци и крајната цена на производите. Ваквата неусогласеност на растот на платите и продуктивноста создава сериозни предизвици коишто на долг рок може да се одразат врз значително забавување на растот на извозот затоа што зголемените крајни цени на производите ги прави помалку конкурентни на странските пазари.

Според Индексот на конкурентни индустриски перформанси 2019 на УНИДО (UNIDO Competitive Industrial Performance Index 2019²⁹), Македонија е рангирана на 74 место од 150 земји, со што бележи подобрување во однос на претходните рангирања, но и натаму се наоѓа во групата на земји коишто имаат потреба од зголемување на учеството на преработувачка индустрија со висока додадена вредност во економскиот раст. Меѓутоа, значителната промена во структурата на преработувачката индустрија во последните неколку години со зголемување на учеството на производството засновано на повисоки технологии сè уште е недоволно за да се преслика во повисока додадена вредност по глава на жител како мерка за индустријализираноста на земјата. Повисоката додадена вредност по глава на жител би довела до зголемување на животниот стандард со оглед на тоа што реалниот БДП по глава на жител е околу 37% од просекот на ЕУ-28 во 2019 година. Анализата на ММФ за СДИ во новите земји членки и Западен Балкан³⁰ наведува дека голем дел од пред и постпроизводните процеси, кои ја содржат повисоката додадена вредност, се спроведуваат во компаниите мајки, што значи дека истражувачките и развојните активности што во меѓувреме се зголемија, се чуваат во матичните земји. Поради оваа причина, домашните компании треба посилно да ги прифатат предностите на дигиталната технологија за

²⁹<https://stat.unido.org/country/MKD.pdf>

³⁰ <http://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/08/21/Foreign-Direct-Investment-in-New-Member-State-of-the-EU-and-Western-Balkans-Taking-Stock-and-46152>

зголемување на нивната продуктивност, конкурентност и уделот на додадената вредност во индустриите со повисока технологија.

Во тој поглед, само инвестирањето во истражување, развој и иновации може да обезбеди успех на глобалниот пазар, којшто станува сè поинтегриран во синџирите на вредности. Според Европската табела за резултати за иновации од 2020 година³¹, Македонија е скроман иноватор со оглед на тоа што покажува ниво на перформанси од околу 45% од просекот на ЕУ. Во извештајот е наведено дека најсилни димензии на иновации во земјата се Атрактивни истражувачки системи, Иноватори и Вложувања на фирмите, додека најслаби димензии се Влијанието врз вработеноста, Финансирањето и поддршката и Интелектуалната сопственост. Извештајот покажува дека земјата најмногу заостанува во однос на ЕУ во однос на вложувањата на фирмите во истражување и развој, БДП по глава на жител и учеството на вработените во преработувачката индустрија во производство засновано на средни и високи технологии.

Извештајот на ОЕЦД – Конкурентноста во Југоисточна Европа: Изгледи за политиките 2018³², наведува дека во една глобална економија која сè повеќе се потпира на знаење и вештини, вложувањето во образование и стручност е од критично значење за зголемување на човечкиот капитал и подобрување на продуктивноста на трудот, а што претставува долгорочен двигател на економската конкурентност. Според резултатите на ПИСА, земјата е рангирана многу пониско споредено со слични земји од ЦИЕ и со просекот на земјите членки на ОЕЦД, а заедно со Косово е најниско рангирана помеѓу земјите од ЈИЕ. Несовпаѓањата помеѓу потребите на приватниот работодавач и вештините што ги обезбедува образовниот систем се проблем за намалување на високата стапка на невработеност во земјата, особено невработеноста кај младите која изнесува 47,6% во 2017 година, што е речиси за трипати повисока од просекот на ЕУ. Во таа насока, мерките за активација треба да играат главна улога во поддршката на младите, долгорочно невработените, жените и ранливите групи со цел да најдат соодветно вработување и да ги зголемат своите можности за вработување. Во тесна врска со претходното е и потребата од зајакнување на интеграцијата на социјалните центри и агенциите за вработување во насока на подобро таргетирање на вработливоста на примателите на социјална помош.

Поголемата интеграција на фирмите во глобалните синџири на повисока технолошка вредност во голем обем зависи од натамошното подобрување на деловното окружување. Но, и покрај постојаното подобрување на бизнис регулативата, постои потреба од подобрување на нејзиното спроведување, поедноставување на постојната регулатива и намалување на непотребните трошоци. Недостигот од иновации е во тесна врска со недостигот од соодветна логистика, како на пример, одлични јавни услуги, царина, комуникациски врски и транспортна инфраструктура. Земјата треба да продолжи со подобрување на конкурентноста на енергетскиот сектор, а посебно внимание треба да се посвети на одржливиот развој имајќи ги предвид потенцијалите за обновлива енергија и енергетска ефикасност.³³

Потребата за спроведување широкоопфатни структурни реформи е зајакната со очекуваните последици од пандемијата на ковид-19, којашто создава предизвици поврзани со ефикасноста на здравствениот систем, одржувањето на вработеноста, обезбедувањето социјална заштита и поддршката на приватниот сектор. Во такви околности, ефективноста во нивното спроведување најмногу зависи од квалитетот на координација, управување и инклузивност, а притоа од особено значење е способноста за согледување на неформалниот сектор којшто создава нееднаквост меѓу фирмите коишто плаќаат даноци и социјални придонеси, а создава и големи загуби на јавни приходи за државата. Недостигот на мерки за стеснување на неформалниот сектор може да го забави економското заздравување од последиците на пандемијата, а на долг рок може и да ја наруши одржливоста на економскиот раст.

Освен борбата против неформалниот сектор, голем предизвик за изградбата на инклузивно општество се и борбата против корупцијата, владеењето на правото, зголемување на транспарентноста и зајакнување на институциите. Според Индексот за перцепција на корупцијата 2019³⁴ на Транспаренси Интернешнл, Македонија се наоѓа на 106 место од 180 земји и бележи значителен пад во споредба со рангирањето во

³¹<https://ec.europa.eu/docsroom/documents/41896>

³² <http://www.oecd.org/south-east-europe/programme/competitiveness-south-east-europe.htm>

³³ <http://www.oecd.org/south-east-europe/programme/competitiveness-south-east-europe.htm>

³⁴ <https://www.transparency.org/en/cpi/2019>

претходните неколку години, со што спаѓа во групата земји коишто имаат потреба од вложување значителни напори во борбата против корупцијата и функционалноста на институциите.

ЕК во својот Извештај со оценка на ПЕР 2020-2022 идентификува три клучни структурни предизвици коишто треба да се надминат со цел да се поттикне конкурентност и инклузивен раст:

- подобрување на квалитетот и важноста на образовниот систем;
- подобрување на конкурентноста на домашните компании и интеграција во глобалните синџири на вредности; и
- формализација на економијата.

Постигнатите резултати во образованието не се доволно поврзани со потребите на пазарот на труд, така што се јавува продолжување на периодот за стекнување соодветен степен на образование и вработување, што ја потхранува неформалната економија и сиромаштијата. Неформалната економија ја нарушува конкурентноста, го намалува квалитетот на деловното окружување, создава кусок на јавни приходи и остава дел од вработените без социјална заштита и со ограничени права. Справувањето со основните пречки коишто ја ограничуваат конкурентноста на домашните компании е клучно за искористување на можностите за нивно вклучување во глобалните синџири на вредности, што би им овозможило натамошен раст на продуктивноста и позитивно влијание врз трговското салдо на земјата и изгледите на економски раст.

Заедничките заклучоци од Економско–финансискиот дијалог од мај 2020 година кои се однесуваат на потребните политики за структурни реформи, се директно поврзани со погоре споменатите предизвици:

- Да се искористи фискалната политика за надминување на последиците од кризата врз економскиот раст и вработеноста. Да се усвои Стратегијата за реформа на даночниот систем 2020-2023 и да се подобрат капацитетите за наплата на приходите согласно стратегијата. Да се зголеми повеќе транспарентноста на јавните финансии преку објавување на редовни фискални извештаи за јавните претпријатија и да се преземат чекори кон нивно вклучување во статистиките за општа влада во согласност со методологијата на Процедурата за прекумерен дефицит.
- Да се поддржи економското закрепнување преку подобрување на управувањето со јавните инвестиции заради надминување на техничките пречки за спроведување на капиталните расходи. Да се воспостави сеопфатен регистар на државна помош и оценка на субвенциите на ниво на фирми врз основа на нивната исплатливост. Да се преземат почетни правни и оперативни чекори за воспоставување на фискални правила и фискален совет во насока на зајакнување на фискалната одржливост на среден рок.
- Да се следат предизвиците за финансиската стабилност кои произлегуваат од ковид-19 пандемијата и да се преземат соодветни активности доколку е потребно. Да се операционализира повторно воспоставениот Комитет за финансиска стабилност и да се обезбеди правно разјаснување на макро-прудентниот мандат на централната банка. Да се работи на понатамошно спроведување на стратегиите за денаризација и справување со лоши пласмани, обезбедувајќи ефективност на преземените мерки, и доколку има потреба, нивно прилагодување.
- Да се обезбеди сеопфатен владин пристап и меѓусекторска координација на целата јавна администрација за ефективен одговор на ковид-19. Да се одржува постојан дијалог со деловните организации, социјални партнери и граѓанско општество за сите мерки како одговор на кризата. Да се преземат неопходни активности за обезбедување лесен пристап до дигитални јавни услуги за граѓаните и бизнисите.
- Да се воспостави ефективен и транспарентен механизам за поддршка на бизнисите погодени од кризата, особено микро, малите и средни претпријатија и самовработените. Да се прошири опфатот на социјалната помош. Да се обезбедат стимулации за бизнисите и вработените во неформалниот сектор за регистрација и олеснување на нивното преминување во формалната

економија. Да се креира регистар на парафискални давачки за да се поедностави нивното користење и дополнително да се намали административниот и регулаторниот товар врз компаниите.

- Да се продолжи со преземање на мерки за зачувување на работните места, вклучително и оние со скратено работно време и флексибилни работни ангажмани. Да се зголеми капацитетот на и соработката помеѓу Агенцијата за вработување и Центрите за социјална работа за обезбедување на интегрирани услуги и мерки за вклучување на пазарот на труд, вклучувајќи ги и обуките за надградба на вештини и преквалификација. Да се обезбеди соодветно и одржливо финансирање за зајакнување на здравствениот сектор, со цел подобрување на пристапот кон квалитетно јавно здравје за сите граѓани.

5.2 Резиме на реформските мерки

Преглед на поврзаност на мерките со Целите за одржлив развој, Зелениот план и Дигитална стратегија на ЕУ, и клучните предизвици, е даден во Прилог 7.

Реформи на пазарот на енергија и транспорт
Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија
Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија
Мерка 3: Подобрување на енергетската ефикасност
Мерка 4: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10
Развој на земјоделскиот сектор
Мерка 5: Подобрување на системите за наводнување
Мерка 6: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште
Мерка 7: Земјоделски задруги
Мерка 8: (Ре)конструкција на полски патишта
Развој на секторот индустрија
/
Развој на секторот услуги
/
Деловно окружување и намалување на неформалната економија
Мерка 9: Електронски пазар на јавни набавки од мала вредност
Мерка 10: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки Оваа мерка е поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година „Да се воспостави регистар на парафискални давачки за рационализирање на нивната употреба и понатамошно намалување на административниот и регулаторниот товар врз компаниите“.
Мерка 11: Поддршка на новоосновани компании и МСП во најмалку развиени региони насочена кон раст, производство на додадена вредност и создавање на локална економија и услови за живот Оваа мерка е поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година, согласно кој потребно е да се предвидат активности поврзани со „пристап до финансии, поддршка на МСП“.
Мерка 12: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа

Оваа мерка е поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година „Да се прошири опфатот на социјалната заштита и да се обезбедат стимуланси за деловните субјекти и вработените во неформалниот сектор да се регистрираат и да се олесни нивната транзиција кон формалната економија“.
Истражување, развој и иновации и дигитална трансформација
Мерка 13: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата
Мерка 14: Проширување на опсегот на дигиталните услуги достапни на Националниот портал за е-услуги Оваа мерка е поврзана со четвртиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година „Да се преземат потребните активности за да се обезбеди лесен пристап до дигиталните јавни услуги за граѓаните и бизнисите“.
Реформи за економска интеграција
Мерка 15: Олеснување на трговијата
Мерка 16: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија
Мерка 17: Зајакнување на внатрешниот пазар во Република Северна Македонија
Образование и вештини
Мерка 18: Понатамошен развој на системот на квалификации
Вработеност и пазар на труд
/
Социјална заштита и инклузија, вклучувајќи и здравствена заштита
Мерка 19: Зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории на лица Оваа мерка е поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година „Да се прошири опфатот на социјалната заштита и да се обезбедат стимуланси за деловните субјекти и вработените во неформалниот сектор да се регистрираат и да се олесни нивната транзиција кон формалната економија“ и шестиот заклучок „Да се зајакне капацитетот и соработката помеѓу Агенцијата за вработување и Центрите за социјална работа со цел да се обезбедат интегрирани услуги и мерки за вклучување во пазарот на труд, вклучително и обуки за надградување на вештините и стекнување на нови вештини“.
Мерка 20: Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ) Оваа мерка е поврзана со шестиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година „Да се обезбеди соодветно и одржливо финансирање за зајакнување на здравствениот сектор, со цел подобрување на пристапот кон квалитетно јавно здравје за сите граѓани.“

5.3 Анализа по области и структурни реформски мерки

5.3.1 Реформи на пазарот на енергија и транспорт

Енергетски пазар. Главната цел на енергетската политика на Република Северна Македонија е да креира најсоодветен развој на енергетскиот сектор кој ќе обезбеди: доверливо, сигурно и квалитетно снабдување на потрошувачите со енергија и горива, забрзан економски развој и зголемена грижа и заштита на околината

Овие клучни цели ќе бидат постигнати преку следниве стратешки мерки:

- Постигнување на одржлив развој на енергетскиот сектор

- Намалување на зависноста од увозот
- Диверзификација на горивата

Вкупната потрошувачка на електрична енергија за 2019 година е 6505 GWh. Во вкупната количина електрична енергија за потребите на потрошувачите за 2019 година, увозот на електрична енергија е околу 24%. Земјата има ограничен опсег на можности за снабдување со енергија и е многу зависна од увозот на енергија бидејќи побарувачката го надмина домашното снабдување. Вкупниот инсталиран капацитет на електраните од сите инсталирани генератори е 2.087,86 MW за 2019 година и е за 10,9 MW поголем од 2018 година. Вкупниот број на крајни потрошувачи на електрична енергија за 2019 година е 8.684.614, од кои 102.518 се потрошувачи кои не се домаќинства. Според овие информации, реалната либерализација на пазарот на електрична енергија е 49,13%. На слободниот пазар на електрична енергија во 2019 година има 33 активни трговци. Исто така, од сите мерни точки 7231 го промениле својот снабдувач во 2019 година, што укажува на зголемување од 66,46% споредено со 2018 година (4.344).

Табела 5.1. Либерализација на пазарот на електрична енергија

Активност	Година	
	2018	2019
Вкупен број на крајни потрошувачи на електрична енергија	741.867	868.614
Број на сите потрошувачи поврзани со операторот на преносен систем	12	14
Број на сите потрошувачи поврзани со операторот на дистрибутивниот систем	742.023	868.600
Број на сите потрошувачи - домаќинства поврзани со операторот на дистрибутивниот систем	658.687	765.963
Број на сите потрошувачи кои не се домаќинства	83.180	102.518
Потрошувачи кои го смениле снабдувачот	4.344	7.231
Број на активни трговци (снабдувачи)	32	33
Вистинска либерализација на пазарот на електрична енергија во МК (%)	47,26	49,13

Извор: Министерство за економија

Во поглед на енергетските ресурси, скоро половина од домашното производство на електрична енергија се базира на хидроенергија. Водата е една од трошоно најефикасните извори на енергија и најзначаен обновлив извор на енергија во Северна Македонија. Хидроцентралите се акумулациони и проточни, со просечно годишно производство од 1.368 GWh и вкупна инсталирана моќност од 554 MW, од што 40% се во сопственост на АД ЕСМ.

Емисиите на стакленички гасови како сооднос со БДП се пет пати поголеми од просекот во ЕУ, и потребни се значителни инвестиции за намалување на емисиите до 2040 година. Лигнитот е одговорен за 70% од сите емисии на CO₂. Тешката индустрија (железо и челик, обработка на руда и цемент), слабо изолираните градби и неефикасните уреди и малиот процент на ОИ во домаќинствата придонесуваат за високата емисија на стакленички гасови. Конвенционалните хидроцентрали опфаќаат до 20% од побарувачката на електрична енергија, но хидролошките услови се малку променливи. Потребни се дополнителни инвестиции за зголемување на обновливите извори и постигнување на целите за ЕЕ. Исто така, исполнувањето на таргетите и експанзијата на обновливите извори ветува можност за нови работни позиции и ја намалува зависноста од увоз.

Во декември 2019, Владата на РСМ ја усвои Стратегијата за развој на енергетиката до 2040 година. Стратегијата се базира на тесно поврзани столбови и меѓусебно засилувачки димензии: сигурност, солидарност и доверба, целосно интегриран внатрешен пазар на енергија, енергетска ефикасност, климатска акција- декарбонизација на економијата и истражување, иновативност и конкурентност. Во согласност со Законот за енергетика, Владата мора да усвои Програма за имплементација на Стратегијата за развој на енергетиката.

Друга значајна реформа за следниот период е забрзување на иновациите во чистите технологии и отворање на нови зелени работни места. Преку тековниот проект, Министерството за економија ќе придонесе за забрзување на иновациите во чистите технологии преку дизајнирање и спроведување на Климатски паметен пристап за урбан развој (CSUD) што ги зголемува и забрзува инвестициите во иновативни чисти технологии во Северна Македонија.

Транспортен пазар. Во однос на квалитетот на транспортната инфраструктура, Извештајот за глобална конкурентност за 2019 година³⁵ ја рангира земјата на 84-то место од 141 економија, под Србија (46-то место), но над Црна Гора (106-то место), Босна и Херцеговина (108-мо место) и Албанија (120-то место) меѓу структурно еднаквите земји.

Северна Македонија веќе ги има приоритизирани новите инфраструктурни инвестиции долж главните транспортни коридори со цел да ја консолидира својата позиција како регионално транспортно средиште. Значителни инвестиции за коридорите се веќе направени, но приоритетот за нова инвестиција е да се забрза завршувањето на овие коридори. Исто така постои потреба да се подобрат транспортните услуги и одржувањето. Со оглед на тоа дека се очекува транспортот преку патиштата брзо да расте и во моментов бројот на несреќи од сообраќајни инциденти е 78 на милион жители, значително над просекот од 52 на милион жители за ЕУ 28, патните безбедносни услови треба да бидат подобрени. На предвидени 2% од БДП, економските трошоци за сообраќајни инциденти се високи. Високиот и растечки удел на патниот транспорт и преовладувањена стари возила се главната причина за транспортни емисии. Транспортот е вториот најголем емитент на стакленички гасови, по енергијата, и произведува околу 15% од вкупните стакленички гасови. Модернизирањето на транспортните системи ќе биде важно за намалување на влијанието на климатските промени.³⁶

Мерка 1: Зголемување на конкурентноста на пазарот на електрична енергија

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите од имплементацијата се прикажани во Табела 11.

Со цел постигнување на конкурентните цели и слободен пазар на електрична енергија за сите потрошувачи, пазарот се либерализира постепено. Потрошувачите имаат право да го изберат нивниот снабдувач на електрична енергија и да купат електрична енергија од трговец по нивен избор, по планирана цена која најдобро ги задоволува нивните потреби.

Усвојувањето на новиот Закон за енергетика овозможи исполнување на енергетските „меки мерки“, отстранување на правните пречки за основање организиран пазар на електрична енергија и целосна либерализација на пазарот на електрична енергија, која започна од јануари 2019 година. Универзален снабдувач е избран на почетокот на 2019 година, а тоа е компанијата ЕВН ХОУМ. ЕВН ХОУМ е универзален снабдувач за домаќинства и мали потрошувачи и е основан на пазарот на електрична енергија од 1 јули 2019 година. Исто така, оваа компанија е снабдувач за клиентите во краен случај кога нивниот снабдувач не ја извршил својата активност. Согласно новиот Закон за енергетика, дерегулацијата на производната цена е определена и регулирано е правото на сите купувачи да го сменат својот снабдувач.

Република Северна Македонија треба да се приклучи кон постоечката берза за електрична енергија во некои од соседните земји или да основа своја берза на електрична енергија (земајќи ги предвид и ликвидноста и економската оправданост). Во овој поглед, Акцискиот план за основање Национален организиран пазар на електрична енергија (NEMO) е усвоен, и АД МЕРСО, како оператор на пазарот на електрична енергија, се обврзува да го имплементира истиот. Со основање платформа за размена на електрична енергија, пазарот ден однапред ќе овозможи сигурно функционирање на ликвиден пазар на електрична енергија и создавање услови за поголема конкурентност во снабдувањето на крајните потрошувачи со електрична енергија. Именувањето на NEMO е во согласност со Регулацијата на ЕУ за алокацијата на капацитети и управување со задушувачата (CACM Regulation). По назначувањето на NEMO во 2019 година, Владата ги донесе правилата за Организираниот пазарен оператор на електрична енергија (MEMO). Во септември 2020 година Владата донесе одлука MEMO да е организиран оператор на пазарот во Република Северна Македонија, со што може во 2021 да продолжи тековниот проект на ден однапред пазарот и спојувањето на пазарот на Северна Македонија со Бугарија.

Овој проект беше запрен поради изборите во 2020 година, а по нивното одржување новата Влада ја основаше новата компанија MEMO како организиран пазарен оператор од октомври 2020 година.

³⁵ http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

³⁶ <https://www.worldbank.org/en/country/northmacedonia/publication/fyr-macedonia-systematic-country-diagnostic-seizing-brighter-future-for-all>

Во 2020 година, со техничка помош, беше подготвена студија за можностите за зголемена употреба на гаранциите за потекло. Оваа студија ќе биде споделена со релевантните засегнати страни за консултации со цел да се дефинираат клучните наоди и препораки што можат да предизвикаат потреба за измена на постојниот Закон за енергетика и подзаконските акти, со цел да се постави стабилна платформа за оваа мерка за поддршка. Првичниот предлог на Студијата е дека наместо Агенцијата за енергетика, МЕМО да ја води целата постапка. Одговорниот орган како почетна активност воспоставува систем на издавање, пренесување и откажување на гаранциите за потекло или користи онлајн платформа што е веќе во функција (<https://grexel.com>). Проценката е дека редовните годишни трошоци за користење на услугите на оваа платформа би биле околу 22.700 евра, освен што во првата година ова би чинело двојно, со цел да се добие полноправно членство.

Регулаторната комисија за енергетика ги има донесено Правилата за пазарот на електрична енергија³⁷. Зголемувањето на ликвидноста се очекува по спојувањето на пазарот со барем една од соседните земји.

Промените на цените на пазарот на електрична енергија се дадени во табелата подолу:

Табела 5.2. Промена во цените на пазарот на електрична енергија

	Година	
	2018	2019
Цена на електрична енергија за отворен пазар (EUR/MWh)	57,73	49,07
Цена на електрична енергија за отворен пазар за големи потрошувачи (EUR/MWh)	56,73	63,42
Цена на електрична енергија за отворен пазар за мали потрошувачи (EUR/MWh)	55,55	66,28
Просечна цена на електрична енергија за тарифни потрошувачи (EUR/MWh) (клиенти со регулирана цена)	64,85	63,82

Извор: Министерство за економија

Новиот механизам за балансирање е целосно ориентиран кон пазарот и важи за сите учесници на пазарот на електрична енергија. Оператор на системот за пренос на електрична енергија (ОЕПС) организира и управува со балансираниот пазар на енергија. Усвоен е Правилникот за балансирање.

Со цел да се заштитат ранливите потрошувачи, согласно Законот за енергетика, се предвидува Владата да донесе годишна програма за заштита на ранливи потрошувачи на енергија, Првата програма беше усвоена во 2020 година, а следната е планирана за 2021 година. Оваа програма е подготвена од Министерството за економија во соработка со Министерството за труд и социјална политика. Програмата опфаќа различни видови на потрошувачи на енергија, не само потрошувачи на електрична енергија, туку и потрошувачи на природен гас и потрошувачи на топлинска енергија. Исто така, програмата дефинира мерки за заштеда на енергија и енергетска ефикасност, мерки што се преземени од операторот на системот за дистрибуција и снабдувачите.

Министерството за економија спроведе јавни повици за поврат на трошоците за печки на пелети со акцент на ранливите потрошувачи, а надоместокот покрива 70% од трошоците, но не повеќе од 25.000 денари (405 евра). Исто така, покрај овој вид на надомест, особено наменет за ранливите категории, беа планирани и средства за други јавни повици за ПВЦ прозорци, колектори на соларна енергија, но поради ковид-19 кризата обезбедените средства беа донирани во фондот за справување со кризата.

Спроведувањето на мерката придонесува за исполнување на економските критериуми во врска со функционирањето на пазарот на производи и квалитетот на инфраструктурата.

Оваа мерка е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022 и истата е во согласност од ЦОР 7 Пристапна и чиста енергија. Мерката исто така, е во согласност со целите за декарбонизација на енергетскиот систем од Зелениот план на ЕУ. (За повеќе информации види Прилог 7).

³⁷ Службен весник на РМ бр. 173/18 од септември 2018

а. Планирани активности во 2021 година

1. Активности поврзани со пазарот ден однапред и спојувањето помеѓу ИБЕКС Бугарија (IBEX) и МЕМО Северна Македонија

Планирани се следниве чекори:

Измена и одобрување на новиот План проект
Финализирање на изборот на давател на услуги за здружено членство во LTS и PCR
Нацрт и одобрување на HLMD (дизајн на високо ниво на пазар) (врска на пазарот на електрична енергија помеѓу ЕУ и поврзување надвор од ЕУ)
Целосно усвојување на CACM (законодавство) во Северна Македонија
Локален македонски пазар ден однапред Go-live
Изготвување и доставување на измените и дополнувањата на постапките SDAC за вклучување на границата на електрична енергија БГ-МКД

2. Подготовка на материјали за обука и организација за обука на членови
3. Измени и дополнувања на Законот за енергетика и подзаконските акти што произлегуваат од препораките на Студијата за можностите за зголемена употреба на гаранциите за потекло

б. Планирани активности во 2022 година

1. Мултирегионално спојување на пазарите на електрична енергија со земјите потписнички на Договорот за основање на енергетската заедница и земјите членки на ЕУ.
2. Техничка помош ќе биде овозможена од страна на енергетската заедница за да се најде соодветно решение за мултирегионалното спојување на македонското МЕМО и земјите членки на ЕУ во согласност со Регулативата на ЕУ за алокацијата на капацитети и управување со задушувањата (EU CACM Regulation).
3. Поставување на оперативна платформа за издавање гаранции за потекло

в. Планирани активности во 2023 година

1. Друго мултирегионално спојување на пазарите на електрична енергија со земјите потписнички на Договорот за основање на енергетската заедница и земјите членки на ЕУ

2. Индикатори на резултат

Показател	Почетна вредност 2020 година	Посредна цел	Цел 2021 година
Потрошувачка на електрична енергија во изолиран режим преку организиран пазар ден однапред	-	-	најмалку 5%
Потрошувачи на слободен пазар на електрична енергија	-	-	70 %

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Оваа мерка ќе овозможи ликвидност на пазарот на електрична енергија и создавање услови за поголема конкурентност во снабдувањето на крајните потрошувачи и зголемување на бројот на компании кои ќе учествуваат на отворениот пазар на електрична енергија. Понатаму, либерализацијата на пазарот на електрична енергија ќе влијае врз другите економски сектори, особено врз оние кај кои конкурентноста зависи од цената на енергијата.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проценетите трошоци за спроведување на мерката изнесуваат 1.140.000 евра.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	660.000	480.000	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	660.000	480.000	0

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Отворањето на пазарот на електрична енергија позитивно влијае врз вработувањата, имајќи предвид дека отворањето нови компании има директен ефект врз работни позиции. Бројот на компании кои поседуваат лиценци за снабдување и за тргување со електрична енергија се зголемил за повеќе од 20%,

6. Очекувано влијание врз животната средина

Јагленот и во иднина ќе продолжи да биде широко употребуван во индустријата и за затоплување. Нашата земја е енергетски зависна од неговото обезбедување, производство и употреба. Загадувањето на животната средина со употребата на лигнит е предизвик, но поставувањето строги критериуми и максимална грижа за заштита на работењето и средината се приоритети. Со оглед на ова, комплетирањето на третата фаза од реконструкцијата на РЕК Битола ќе резултира со намалување на емисијата на SOx и прашина во воздухот на комплексот РЕК Битола и во градот Битола, како и со намалување на бучавата од централата

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Постигнување ликвидност во изолиран режим	Висока	- Согласно со сите прифатени подзаконски акти, условите за тргување со електрична енергија предвидуваат компензација на мерките за одржување на дистрибутивниот и преносниот систем (загуби), - Спојување на пазарот ден однапред помеѓу Бугарија и Северна Македонија
Имплементирање на Регулацијата на ЕУ за алокацијата на капацитети и управување со задушувањата (CACM Regulation) како предуслов за брза конекција со соседниот организиран пазар на електрична енергија	Висока	Моментално, подготовките се завршени за да се надмине овој потенцијален ризик во рамките на CE3 со учество на PSC DAMI (Programme Steering Committee for Day-Ahead Market Integration) со договорните страни и PSC MRC (Programme Steering Committee for Multiregional Coupling) со земјите вклучени во MRC.
Хармонизирање на домашната правна рамка во областа на ДДВ. Ризик се дефинира од CE3 во рамките на Студијата за сите земји од Западен Балкан кои се поврзани со ДДВ	Висока	Надминато. Препораките за Студијата се соодветно имплементирани во домашната правна рамка за ДДВ
Повисок ризик и притисок на АД ЕСМ за приходите и профитот заемајќи ја предвид моменталната ситуација на Европа, каде што либерализацијата и декарбонизацијата носи предизвици за електричните центри	Висока	Надминато. Зголемувањето на производството на електрична енергија со мали оперативни трошоци. Техничка поддршка за подобрување на тргувањето со капацитети за електрична енергија и развој на бизнис-стратегии за менаџирање на производството и портфолијата за тргување со цел да се биде конкурентен на пазарот.

Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за спроведувањето се прикажани во Табела 11.

Мерката е поврзана со вториот стратешки приоритет наведен во Рамката за соработка во врска со одржливиот развој на Северна Македонија и на Обединетите нации - 2021-2025 година - „Климатски активности, управување со природни ресурси и ризици од катастрофи“ и резултат 3 - Здрава животна средина и е поврзана со ЦОР 7.

Поголема употреба на обновливи извори на енергија (ОИЕ) и подобрување на енергетската ефикасност (ПЕЕ) се едни од главните стратешки цели во енергетскиот сектор. Според Акциониот план за ОИЕ, процентуалното учество на ОИЕ во финалната потрошувачка во 2020 година е предвидено до 23,9%, а во 2025 година до 25%. Според податоците на ДЗС, уделот на ОИЕ во 2018 година е 18,2%, а во 2019 година е 16,8%.³⁸ Намалувањето на учеството се должи на неповолните хидролошки услови, што предизвика помало производство на електрична енергија од хидроцентралите (во 2019 година е 1.183 GWh, додека во 2018 година беше 1.839 GWh).³⁹ Нашата земја ќе продолжи со своите напори за постигнување на целите на ОИЕ преку изградба на нови постројки за ОИЕ, како и засилени мерки за енергетска ефикасност во согласност со нашите стратешки документи.

Табела 5.3. Вкупен инсталиран капацитет на производители на ОИЕ:⁴⁰

	Производители на ОИЕ (видови на енергија)	2018 (во MW)	2019 (во MW)
1	Хидроцентрали (големи + мали)	586,6	598,08
2	Ветерници	36,8	36,8
3	Електрани на биогаз	6,9	6,9
4	Фотоволтаици	18,5	23,99
5	Електрани на биомаса	0	0,60
	Вкупно:	648,9	766,37

Извор: Регулаторна комисија за енергетика и водни услуги на Република Северна Македонија

Согласно Повелбата за одржливост потпишана на Самитот за 356, Република Северна Македонија се обврза да воведо механизми за поддршка на пазарот за промовирање на ОИЕ (аукции и премии).

Според Уредбата за мерките за поддршка на производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија („Службен весник, бр. 29/19), Министерството за економија во 2019 година спроведе две одделни аукции за доделување право на користење на премии за изградба на фотоволтаични централи, еден за државно земјиште и еден за приватно земјиште. Во 2020 година потпишани се вкупно 35 договори за инсталирана моќност од 62MW. Овие електрани треба да бидат во функција до 2023 година. Планирано е оваа мерка да продолжи и во 2021 година со објавување јавни повици за дополнителен инсталиран капацитет од фотонапонски централи

Правилникот за обновливи извори на енергија („Службен весник“ бр. 112/19), ги претставува производители-потрошувачи како нови учесници на пазарот. Потрошувач е домаќинство, мал потрошувач, буџетски корисник или индивидуален корисник кој може да инсталира електрани за производство на електрична енергија од обновливи извори со што вишокот на произведената електрична енергија може да се предаде на електродистрибутивната мрежа. Инсталираната моќност на електраната не треба да надминува 4kW за домаќинства и 20 kW за мал потрошувач, буџетски корисник или индивидуален корисник.

Сопствената потрошувачка може да им понуди нови можности на крајните потрошувачи да имаат корист од технолошкиот развој и да ги намалат нивните сметки за енергија, истовремено придонесувајќи за

³⁸ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooopstenie.aspx?rbrtxt=64>

³⁹ [Годишен извештај на Регулаторната комисија за енергетика и водени услуги на Република Северна Македонија за 2019](https://www.erc.org.mk/odluki/3RKE%20GI_2019-final.pdf)
https://www.erc.org.mk/odluki/3RKE%20GI_2019-final.pdf

⁴⁰ [Годишен извештај на Регулаторната комисија за енергетика и водени услуги на Република Северна Македонија за 2019](https://www.erc.org.mk/odluki/3RKE%20GI_2019-final.pdf)
https://www.erc.org.mk/odluki/3RKE%20GI_2019-final.pdf

целите на животната средина и енергетската политика Согласно индикативна анализа, едно домаќинство кое би инсталирало 4 kW постројка на покривот, може да заштеди до 500 евра годишно, а враќањето на инвестицијата се очекува да биде помеѓу 6-8 години, во зависност од цената на опремата.

Со цел да се промовира важната улога на производител-потрошувачи, Министерството за економија со техничка помош ќе спроведе проценка на главните бариери (правни, административни, регулаторни, финансиски, технички, клиентска свест, социјално прифаќање и сл.) како основа за развој на рамка што се однесува на бариерите и овозможува постигнување на поставените цели. Оваа активност започна во октомври 2020 година и ќе продолжи во 2021 година. Според нацртот на NECP, целта на земјата до 2040 година е да има 400 MW PV-покривни системи - или произведувачи-потрошувачи или системи од кои вкупната произведена електрична енергија ќе се користи за сопствени цели или ќе се чува.

Министерството за економија во нацрт-буџетот за 2021 година за првпат предложи доделување субвенции на домаќинствата кои ќе инсталираат фотоволтаични центри за сопствена потрошувачка. Оваа мерка за поддршка ќе биде дел од годишната програма за промоција на ОИЕ и подобрување на ЕЕ во домаќинствата

Во исто време, Програмата за поттикнување на конкурентност, иновации и претприемништво ќе обезбеди мерка за поддршка на компаниите при инсталирање на фотоволтаични панели на покривот за производство на електрична енергија.

Северна Македонија, како договорна страна на Енергетската заедница во 2020 година треба да развие Интегрирани национални планови за енергија и клима (NECP).

NECP го опфаќа периодот од 2021 до 2030 година, поставувајќи ја патеката за постигнување на договорените цели од 2030 година, врз основа на тоа што секоја договорна страна треба да ја испорача во однос на нивните политики за 2020 година (како основна) и вклучува перспектива до 2050 година со цел да се обезбеди конзистентност со долгорочните релевантни цели на политиката на ниво на ЕУ, Рамковна конвенција на ОН за климатски промени (UNFCCC) и Енергетската заедница. NECP прифаќа холистички пристап и се осврнува на петте главни димензии на Енергетската унија на интегриран начин.

Првиот нацрт на NECP е подготвен со техничка помош заедно со консултации со релевантните засегнати страни. Овој документ во следната фаза вклучува мерки по ковид-19 и ќе биде достапен за јавна дебата. Исто така, Министерството за економија ќе започне со постапката за подготовка на Студијата за стратеска оцена на влијанието врз животната средина и овој процес ќе биде финализиран во 2021 година. NECP се планира да биде усвоен од Владата до јуни 2021 година. Во меѓувреме измените и дополнувањата на Законот за енергетика ќе бидат усвоени од страна на Парламентот, давајќи му правна основа на NECP.

Закон за биогорива. Законот за енергетика ги спроведува одредбите и обврските од Третиот енергетски пакет на ЕУ и Директивата за обновливи извори на енергија. Оваа директива е делумно транспонирана, недостасува дел што се однесува на биогоривата, што ја поставува потребата за подготовка на посебен закон за биогорива. Обезбедена е техничка помош, и се очекува рационализација на процесот на усогласување на законодавството, што ќе резултира во подобро усогласување со законодавството според Договорот за енергетска заедница и енергетското законодавство на ЕУ, подобри услови за вршење на енергетски активности, стабилна законска и регулаторна рамка и поголем потенцијал за инвестиции во енергетскиот сектор. Производството на биогорива на директен или индиректен начин има и други придобивки од економски и социјален аспект, како што е создавање работни места, бидејќи интензивирањето на производството на биогорива доведува до зголемување на земјоделското производство, како и намалување на енергетската зависност, што е особено важно за оние земји кои немаат свои извори на фосилни горива и може да придонесе за одржлив економски раст и развој на руралните области.

Мерката е поврзана со вториот стратешки приоритет наведен во Рамката за соработка во врска со одржливиот развој на Северна Македонија и на Обединетите нации - 2021-2025 година - „Климатски активности, управување со природни ресурси и ризици од катастрофи“ и резултат 3 - Здрава животна средина. Оваа мерка е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022 и истата е во согласност од ЦОР 7 Пристапна и чиста енергија. Мерката исто така, е во согласност со целите за

декарабонизација и намалување на емисијата на стакленички гасови од Зелениот план на ЕУ. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

- Подготовка и усвојување на Програма за спроведување на Стратегијата за развој на енергијата;
- Анализа на главните бариери за промовирање на произведувачи-потрошувачи на пазарот на електрична енергија и изменето релевантното законодавство во врска со улогата на произведувачи-потрошувачи на електрична енергија;
- Анализа на моменталната состојба на секторот за греење и ладење во земјата со мерки за подобрување;
- Анализа за електрификација на превозот, со фокус на јавниот превоз;
- Спроведување на Проценката за влијанието врз животната средина (SEIA) за NECP;
- Усвојување на Интегрираниот национален план за енергија и клима (NECP);
- Усвојување и спроведување на Програмата за промоција на обновливи извори на енергија и унапредување на енергетската ефикасност кај домаќинствата;
- Усвојување на Законот за биогорива;
- Плаќање на feed-in премии за оперативни фотонапонски електрани;
- Јавен повик за доделување право на користење на премија за изградба на фотоволтаични центри;
- Усвојување на Програма за заштита на ранливи потрошувачи на енергија.

б. Планирани активности во 2022 година

- Јавен повик за доделување право на користење на премија за изградба на фотоволтаични центри;
- Плаќање на feed-in премии за оперативни фотонапонски електрани;
- Акционен план за биогорива;
- Спроведување на мерки за подобрување на секторот за греење и ладење;
- Спроведување на мерки за електрификација на јавниот превоз;
- Усвојување и спроведување на Програмата за промоција на обновливи извори на енергија и унапредување на енергетската ефикасност кај домаќинствата.

в. Планирани активности во 2023 година

- Јавен повик за доделување право на употреба на премија за изградба на фотоволтаични центри;
- Плаќање на feed-in премии за оперативни фотонапонски електрани;
- Спроведување на мерки за подобрување на секторот за греење и ладење;
- Спроведување на мерки за електрификација на јавниот превоз;
- Усвојување и спроведување на Програмата за промоција на обновливи извори на енергија и унапредување на енергетската ефикасност кај домаќинствата;
- Донесување на подзаконски акти што произлегуваат од Законот за биогорива.

2. Индикатори на резултат

Учеството на ОИЕ во крајната потрошувачка е утврдено до 23,9% до 2020 година, според Акциониот план за ОИЕ. Во однос на Стратегијата за развој на енергијата, зеленото сценарио покажува дека учеството на ОИЕ во финалната потрошувачка до 2030 година ќе биде 38%.

Показател	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел 2022 година	Посредна цел 2023 година	Цел 2025 година
-----------	---------------------------------	-----------------------------	-----------------------------	--------------------

Учество на ОИЕ во финалната потрошувачка ⁴¹	16,77% ⁴²	26%		29%
Вкупен инсталиран капацитет на ОИЕ ⁴³	766.37 MW		1162 MW	1493 MW

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Спроведувањето на мерката ќе обезбеди: диверзификација на снабдувањето, зголемена конкуренција на енергетските пазари, зголемена еластичност на зголемувањето на цената на енергијата, зголемено искористување на обновливите извори на енергија што доведуваат до намалување на цените на ОИЕ, зголемување на домашното производство на енергија, безбедност и континуитет во снабдувањето со енергија на домаќинствата и компаниите

Зголемениот број на произведувачи-потрошувачи ќе овозможи развој на пазарот, да привлече повеќе снабдувачи и да ги охрабри домаќинствата да се снабдуваат од нив (а не од универзалниот снабдувач). Всушност, идејата за либерализиран пазар е да има што повеќе снабдувачи кои ќе продаваат електрична енергија на домаќинствата. Користењето на обновлива енергија нуди важни придобивки од економскиот развој. Локалните самоуправи собираат данок на имот и приход и други плаќања од сопствениците на проекти за обновлива енергија. Овие приходи можат да помогнат во поддршката на виталните јавни услуги, особено во руралните заедници каде што често има вакви проекти.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проценетите трошоци за спроведување на оваа мерка се околу 5.307.800 евра.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	1.220.000	1.464.000	1.756.800
2. Небуџетско финансирање	867.000	0	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	2.087.000	1.464.000	1.756.800

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Се очекува создавање привремени и постојани работни места во производството и дистрибуцијата на опрема, како и во услужниот сектор за дизајнирање, инсталација, работа и одржување. Во градежниот сектор ќе бидат ангажирани градежни работници и висококвалификувана работна сила. Дополнително, за работењето и одржувањето на електраните, ќе биде потребна дополнителна работна сила. Изградбата на електрани со употреба на обновливи извори на енергија позитивно влијае на локалниот економски развој преку подобрување на инфраструктурата, нови пристапни патишта, далекуводи, трафостаници.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Потребна е зголемена употреба на ОИЕ и максимизирање на заштедата на енергија бидејќи директно влијае на намалување на емисиите и го штити здравјето на населението, животната средина и воедно влијае врз ублажување на климатските промени од штетните ефекти што произлегуваат од извршувањето на енергетските активности.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Одложување на изградбата на постројки за производство на електрична	Средна	Земјата ќе ги продолжи сегашните механизми за поддршка на производство на електрична енергија од ОИЕ преку повластени тарифи и повратени премии со аукции

⁴¹ <http://www.economy.gov.mk/doc/2759>

⁴² <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=64>

⁴³ <http://www.economy.gov.mk/doc/2759>

енергија од обновливи извори на енергија	(доделени во постапка на тендер). Земјата ќе промовира понатамошно искористување на ОИЕ во секторот за електрична енергија (без стимулации), но исто така и во другите сектори преку воведување на концептот „произведувач-потрошувач“ и преку електрификација на секторот за греење и ладење со користење на високо ефикасни пумпи за греење и централно греење, со СРН биомаса, како и со зголемување на потрошувачката на биогорива во транспортниот сектор.
--	---

Мерка 3: Подобрување на енергетската ефикасност

1. Опис на мерката

Законот за енергетска ефикасност, во кој се транспонирани Директивата за енергетска ефикасност, Директивата за енергетски перформанси на зградите и Правилникот за воспоставување рамка за обележување на потрошувачката на енергија, беше донесен во февруари, 2020 година. За да се овозможи целосно и непречено спроведување на законската рамка за енергетска ефикасност, потребно е да се донесат сите подзаконски акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност.

Четвртиот тригодишен Акционен план за енергетска ефикасност е во фаза на подготовка и се очекува да биде усвоен во почетокот на 2021 година. Со него ќе се утврди како да се постават целите за 2022 година

Според Законот, Владата донесува уредба со која се утврдува како ќе се исполнат целите за заштеда во финалната потрошувачка на електрична енергија, без оглед дали е со обврзувачка шема во случај кога обврската ќе ја исполнат компаниите за дистрибуција на електрична енергија и/или снабдувачи на електрична енергија, или со обврзувачка шема во комбинација на алтернативни мерки. Потребно е да се создадат поволни услови (економски, технички и правни) за реализација на договори за енергетски услуги со цел компаниите за енергетски услуги (ЕСКО) да можат да гарантираат за остварените заштеди со примена на мерки за енергетска ефикасност. Со донесувањето на Законот за енергетска ефикасност, целосно ќе се отвори пазарот за компаниите ЕСКО, особено за секторот за јавни згради.

Согласно Законот за енергетска ефикасност, со цел да се следи спроведувањето на мерките за енергетска ефикасност, Агенцијата за енергетика воспоставува и одржува алатка МВП (платформа за следење и верификација). Во зависност од исполнувањето на критериумите во однос на видот на спроведената мерка за енергетска ефикасност, реализираната заштеда на енергија и вкупната корисна површина на зградата, субјектите од јавниот сектор, давателите на енергетски услуги и енергетските контролори по усвојувањето на Правилникот за МВП ќе имаат обврски да ги внесат податоци во МВП алатката. Во исто време, Агенцијата за енергетика е одговорна за воспоставување, управување, одржување и надградба на информатичкиот систем за следење и управување со потрошувачката на енергија на субјектите од јавниот сектор.

Меѓу останатото, оптимални технички решенија за употреба на природен гас во индустријата со цел постигнување потенцијална заштеда на енергија ќе бидат разгледани во Проценката на потенцијалот за имплементација на високо-ефикасна когенерација на енергетски ефикасни системи за централно греење и ладење што ќе бидат развиени во рамките на Програмата за реализација на Стратегијата за развој на енергетиката.

Главната реформа, според одредбите од Законот за енергетска ефикасност, е дека големите трговци (во индустријата и другите релевантни сектори) се должни да вршат енергетски контроли на секои 4 години, или да вработуваат овластени енергетски контролори, за да се постигне заштеда на енергија од страна на најголемите потрошувачи на енергија. Малите и средни претпријатија нема да ја имаат оваа обврска, иако и тие самоиницијативно можат да вршат енергетски контроли.

Формирањето и работењето на Фондот за енергетска ефикасност е важно со цел да се забрза спроведувањето на програмите, мерките и инвестициите за енергетска ефикасност. Компонентите два и три од Проектот за енергетска ефикасност во јавниот сектор, што се планира да започне со имплементација во 2021 година, обезбедуваат техничка поддршка за формирање на Фонд за енергетска ефикасност, како и почетен капитал за Фондот за енергетска ефикасност во износ од 5 милиони евра.

Покрај овие средства, ќе се обезбедат уште дополнителни 18 милиони евра како заем за спроведување на мерките за енергетска ефикасност во јавните згради.

За време на изработката на „Студијата за енергетска ефикасност како дел од ковид одговор на договорните страни на енергетската заедница: Секретаријат на енергетската заедница и “поддршка на ЕБОР“ од страна на секретаријатот на Енергетската заедница, Министерството за економија побара да се разгледа можноста да хибридниите/електричните возила се додадат како дополнителна технологија со високо ефикасни карактеристики подобни за финансирање преку ГЕФ програмата на ЕБОР која е воспоставено преку кредитна линија во комерцијалните банки, како и можност за отворање нова кредитна линија за финансирање на енергетски контроли или имплементација на системи за управување со енергија за мали и средни претпријатија.

Со техничка помош ќе се развие Проценка за одржливо греење во урбани подрачја во три земји од Западен Балкан, вклучително и Северна Македонија. Исто така, со техничка помош ќе биде развиена типологија за згради како основа за понатамошен развој на Стратегијата за згради.

За време на спроведувањето на оваа мерка, ковид-19 пандемијата имаше најголемо влијание врз навременото донесување на подзаконските акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност.

Оваа мерка е поврзана со вториот стратешки приоритет наведен во Рамката за соработка во врска со одржливиот развој на Северна Македонија и на Обединетите нации - 2021-2025 година - „Климатска акција, управување со природни ресурси и ризици од катастрофи“ и резултат 3 - Здрава животна средина. Оваа мерка е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022 и истата е во согласност од ЦОР 7 Пристапна и чиста енергија. Мерката исто така, е во согласност со целите за обезбедување чиста и пристапна енергија од Зелениот план на ЕУ како и целите за декарбонизација и намалување на емисијата на стакленички гасови. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

- Усвојување на подзаконските акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност: Уредбата за воспоставување обврзувачка шема за енергетска ефикасност, Уредба за регулирање на договорите за енергетски услуги, Правилник со кој се регулира методологијата за утврдување на степенот на енергетска ефикасност при спроведување на постапките за јавни набавки, Правилник за енергетска контрола кај големи трговци, Правилник за високоефикасни когенеративни постројки, Сеопфатна проценка на потенцијалот за примена на високо ефикасно комбинирано производство на енергија и ефикасни системи за централно греење и климатизација,
- Подготовка на типологија на згради потребна за развој на Стратегијата за реконструкција на зградите до 2030 година,
- Усвојување на измени и дополнувања на Законот за енергетска ефикасност во врска со формирање на Фонд за енергетска ефикасност,
- Започнување со подготовка на Листа со инвентар за енергетски карактеристики на јавни згради на територијата на Република Северна Македонија.

б. Планирани активности во 2022 година

- Усвојување на Стратегијата за реконструкција на зградите до 2030 година,
- Формирање на Фонд за енергетска ефикасност,
- Продолжување со активностите за воспоставување на листа со инвентар за енергетски карактеристики на јавни згради на територијата на Република Северна Македонија.

в. Планирани активности во 2023 година

- Основање и целосна имплементација на Фондот за енергетска ефикасност,
- Подготовка на извештај за имплементација на Националниот план за енергија и клима во делот за енергетска ефикасност.

2. Индикатори на резултат

Според четвртиот НАПЕЕ, кумулативната финална заштеда на енергија во 2021 година почнувајќи од 2017 година, заснована на Стратегијата за развој на енергијата до 2040 година - Зеленото сценарио се проценува на 265 ktOE, а кумулативната заштеда на примарна енергија во 2021 година за мерките што генерираат само примарни заштеди (не вклучувајќи ги мерките што генерираат финални заштеди) се проценуваат на 100,46 ktOE, при што цената на 1 Kw/h на заштедата на енергија се проценува на 0,23 евра, имајќи предвид дека животниот циклус на индивидуалните мерки за енергетска ефикасност се проценува на 10 години. Врз основа на податоците од Четвртиот акциски план за енергетска ефикасност, се проценува дека внатрешната стапка на поврат за сите спроведени мерки за енергетска ефикасност за финална потрошувачка во сите сектори, со исклучок на транспортниот сектор, е 22%.

Во моментот Енергетската заедница спроведува проект за поставување на целите на ОИЕ, ЕЕ и климата до 2030 година за земјите членки на Енергетската заедница и се очекува дека новите цели за 2030 година ќе бидат поставени до средината на 2021 година.

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Спроведувањето на мерката ќе обезбеди, зголемена конкуренција на енергетските пазари, зголемена еластичност на зголемувањето на цената на енергијата, безбедност и континуитет во снабдувањето со енергија на домаќинствата и компаниите

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проценетите трошоци за спроведување на мерката изнесуваат 5.163.044 евра.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	4.105.113	556.538	501.393
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	4.105.113	556.538	501.393

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Се очекува создавање привремени и постојани работни места во делот на проектирање, инсталација, и одржување. Во градежниот сектор ќе бидат ангажирани градежни работници и висококвалификувана работна сила. Во индустрискиот сектор, исто така, ќе биде вработена висококвалификувана работна сила со соодветни професионални квалификации (контролори и ЕСКО), кои постојано ќе бидат ангажирани во надгледување на потрошувачката и предлагање нови мерки за постигнување заштеда. Родовата еднаквост ќе се почитува во процесот на спроведување на мерката.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Максимизирање на заштедата на енергија која директно влијае на намалување на емисиите и го штити здравјето на населението, животната средина и воедно влијае врз ублажување на климатските промени од штетните ефекти што произлегуваат од извршувањето на енергетските активности.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Одложување на формирањето на Фондот за енергетска ефикасност	Средна	Соодветните препораки од Анализата за начинот на основање на Фондот за енергетска ефикасност треба да бидат вметнати во новиот Закон за основање на Фондот за ЕЕ. Исто така, потребно е да се развијат процедури за начинот на работа на Фондот и одобрување на проектите со кои се

		спроведуваат мерки за ЕЕ.
Недостаток на капацитет и технички персонал во рамките на јавните институции (Министерство за економија и Агенција за енергетика) за навремено спроведување на мерката	Средна	Усвојување на нова систематизација во секторот енергетика во рамките на Министерството за економија и Агенцијата за енергетика со што ќе се ангажира технички персонал што може да придонесе за континуирана имплементација на мерката

Мерка 4: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за спроведувањето се прикажани во табела 11.

Мерката предвидува имплементација на ИТС со неколку уреди како WIM (тежина во движење) на автопат А1, (делница Табановце – Гевгелија, дел од Коридорот 10), во должина од 175 км, Системи за информација за временски услови на пат (RWIS) (патни станици изградени да собираат податоци за временските услови и загадувањето на воздухот), вклучително системи за мониторинг на емисии на стакленички гасови (GHG).⁴⁴ Најголемиот дел од М1 Северно-јужната делница Табановце-Гевгелија е изградена како автопат А1 и е опремена со основна сообраќајна сигнализација и опрема. ИТС ќе обезбеди разновидност на сообраќајните податоци и бројот и типот на возила што се движат долж Коридорот 10, како и метеоролошки податоци долж рутата во текот на годината кои можат да се користат за статистички и аналитички цели. Паралелно со имплементацијата на ИТС, ќе се развие и Стратегија за ИТС и законодавна рамка. Приближувањето на ова законодавство ќе се изврши паралелно со следниве две активности: 1. Обезбедување, инсталација и пуштање во употреба на опрема за имплементација на ИТС; и 2. Подготовка на национална стратегија за ИТС. Временската рамка за почеток на оваа активност е прв квартал од 2021 година. Воведувањето на ИТС е тесно врзано со усогласување со директивите од законодавството на ЕУ за транспорт. Со развојот на ИТС долж патната делница од Коридор 10, една од стратешките цели наведена во Националната стратегија за транспорт на Република Северна Македонија која се однесува на задржување високо ниво на безбедност и сообраќаен проток во сите услови, ќе биде исполнета.

Во однос на регионалниот пристап, очекуваното економско влијание е намалување на времето на патување до граничните премини. Тоа е во согласност со Повеќегодишниот акциски план за регионална економска интеграција со фокус на регионална циркулација на добра, услуги и капитал, мобилност на обучена работна сила, динамичен инвестициски простор и дигитална интеграција. Оваа мерка е дел од регионалниот проект „Намалување на трговските трошоци и зголемување на транспортната ефикасност во Западен Балкан 6“, компонента 2: Подобрување на ефикасноста и предвидливоста. Ги вклучува Албанија, Северна Македонија и Србија. Мерката е тесно поврзана со Мерка 15 Олеснување на трговијата.

Оваа мерка е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022. Истата е во согласност од ЦОР 9 Индустрија, иновации и инфраструктура. Мерката исто така, е во согласност со целите од Зелениот план на ЕУ и целите за дигитализирање на индустријата од Дигиталната стратегија на ЕУ. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

- Започнување на процесот на изработка на ИТС Стратегија.
- Започнување на процесот на избор на изведувач и супервизија над инсталирање на опремата.
- Потпишување договори и почеток на изведба и супервизија. Предвиденото траење на договорот за изведба е 12 месеци, а за супервизија е 18 месеци.
- Започнување на активностите за инсталација и супервизија кон крај на 2021 година.

б. Планирани активности во 2022 година

⁴⁴<http://documents.worldbank.org/curated/en/919401555624976466/pdf/Western-Balkans-Trade-and-Transport-Facilitation-Project.pdf>

- Продолжување на градежните активности. Завршни активности: постапка за сертификат за предавање и продолжување на периодот на забележување на дефекти.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2018 година	Цел 2022 година
Намален број на сообраќајни несреќи долж Коридор 10	67 ⁴⁵	56
Намален број на сообраќајни несреќи изразено во % долж Коридор 10	0%	16,6% ⁴⁶
Намалено време на патување долж Коридор 10 ⁴⁷	103	85,5
Намалено време на патување во % долж Коридор 10 ⁴⁸	0%	17% ⁴⁹

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Употребата на ИКТ во областа на транспортот, поврзана со инфраструктурата, возилата и корисниците брзо станува една од најважните области во ЕУ за подобрување на капацитетот на мрежата, мобилноста на патниците, а со тоа и економската продуктивност. Во земјите од Западен Балкан, ИТС би поддржало подобрувања во управувањето на застојот, детекција на несреќи и поправки, совети за пренасочување, информации во времето на патување и подобро предвидување на времето на патување. Усогласувањето или интероперабилноста на системите е исто така важно за непречен и безбеден транспорт на граничните премини.

Најголемото влијание се очекува да биде во зголемување на безбедноста и заштеда на времето за патување. Вкупното време на патување ќе се намали како резултат на координацијата на навремениот информатички систем за корисниците на патот долж Коридорот 10. Поради раното предупредување за можни застои од страна на системот, заштедите на време преку исклучување на доцнењата ќе им овозможат на корисниците да ги намалат нивните патни трошоци и според тоа Коридор 10 ќе биде поконкурентен за користење, особено за меѓународен транспорт. Компаниите што вршат транспортни активности ќе имаат помали трошоци и намалено време на транспорт.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

По ревизијата на проектот завршува финансиската конструкција. Средствата се планира да се обезбедат преку заем за проекти од WBTF. Проценетите трошоци за спроведување на мерката изнесуваат 19.746.016 евра.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	4.923.577	13.739.837	1.082.602
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	4.923.577	13.739.837	1.082.602
Вкупно	4.923.577	13.739.837	1.082.602

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Имплементацијата на овој систем ќе има директно краткорочно влијание врз компаниите кои работат со овој тип опрема преку зголемување на бројот навработените. Во рамките на регионалниот проект од кој е дел и оваа мерка, се планира да се преземе родово истражување во врска со пречките со кои се соочуваат жените трговци во спроведување на трговијата низ земјите од Западен Балкан преку нивните

⁴⁵Во согласно со податоците за 2017 година доставени од ЈПДП

⁴⁶Користејќи ги претпоставките во погоренаведената Студија од САД

⁴⁷Во обичен сообраќај исклучувајќи го времето на чекање на граничните премини

⁴⁸Во обичен сообраќај исклучувајќи го времето на чекање на граничните премини

⁴⁹Користејќи ги претпоставките во погоре наведениот ЕУ извештај

фирми. Резултатите ќе бидат искористени за потенцијални интервенции со цел да им се помогне на жените да ги водат бизнисите.⁵⁰

6. Очекувано влијание врз животната средина

ИТС ќе има за цел да ги контролира влијанијата врз животната средина, главно на одредени градежни локации. Во фазата на употреба, влијанијата главно ќе се однесуваат на прашања поврзани со сообраќајната безбедност во текот на измените, вклучително за контрола на ИТС системите. Ниту едно од влијанијата не се очекува да биде од голем обем или неповратно. Освен воведувањето системи за рано предупредување за следење и посочување на ризиците на патната мрежа од климатските промени, станиците за временска прогноза што ќе бидат инсталирани во рамките на ИТС ќе собираат податоци и ќе ги следат емисиите на стакленички гасови од патниот транспорт (особено емисиите од загадувачите на климата со краток век (SLCP) поврзани со загадувањето на воздухот. Информациите што ќе бидат собрани преку системите за следење на емисиите на стакленичките гасови (SLCP) ќе помогнат во поврзување специфична климатска промена со приоритетите за развој (на пример, олеснување, адаптација и подобрување на квалитетот на воздухот) и ќе бидат важна поддршка за владите од земјите на Западен Балкан 6 во развојот на регулаторните и политичките реформи и институционалното зајакнување за поттикнување развој на ниски емисии.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Пролонгирање на активностите за завршување на проектот	Средна	Редовно следење на имплементацијата на активностите
Доцнење во усвојување соодветно законодавство и подзаконски акти за овој тип системи	Средна	Користење на техничката помош на ЕУ (TAIEX) за подобро и поефикасно приближување на законодавството

5.3.2 Земјоделски сектор, индустрија и услуги

5.3.2.1 Развој на земјоделскиот сектор

Според податоците од Државниот завод за статистика, бруто домашниот производ (тековни цени) во земјоделството во 2018 година изнесува 55.979 милиони денари (908.657 евра) и во однос на 2017 година бележи раст од 15% (48.664 милиони денари, односно 789.594 евра). Бруто додадената вредност во земјоделството во 2018 година изнесува 53.389 милиони денари (866.616 евра) и во однос на 2017 година бележи номинален пораст од 18,9%. (44.907 милиони денари, односно 728.935 евра). Вредноста на земјоделското производство во 2018 година е 82.810 милиони денари (1.344.181 евра) или за 16,4% зголемување во однос на 2017 година (71.162 милиони денари, односно 1.115.109 евра). Во вкупните инвестиции во основни средства, земјоделството, шумарството и рибарството учествува со 2,9%. Учеството на земјоделскиот сектор во вкупната вработеност има тренд на намалување од 16,2% во 2017; 15,7% во 2018 и 13,9% во 2019 година.

Табела 5.4. Учество на вработени во сектор земјоделство, шумарство и рибарство во вкупно вработени

	2017	2018	2019	2019/2018
Вкупен број на вработени во РСМ	740.648	759.054	797.651	+5%
Вработени во секторот земјоделство, шумарство и рибарство	120.311	119.337	111.033	-7%
Учество на земјоделскиот сектор во вкупна вработеност (%)	16,2	15,7	13,9	-1,8%

Извор: Државен завод за статистика

⁵⁰<http://documents.worldbank.org/curated/en/919401555624976466/pdf/Western-Balkans-Trade-and-Transport-Facilitation-Project.pdf>

Во 2019 година бројот на вработени во секторот земјоделство, шумарство и водостопанство е намален за 7% во споредба со 2018 година.

Создавањето работни места претставува најголем приоритет во Република Северна Македонија, а понатамошната модернизација и развој на земјоделско-прехранбениот сектор може да генерира создавање работни места и економски раст.

Руралните средини се соочуваат со многу структурни и социо-економски предизвици. Големи рурални средини остануваат депопулирани и нивните ресурси се неискористени, со негативни економски, социјални и еколошки последици. Бројот на населението во руралните средини стагнираше во текот на последната деценија, земено како учество во бројот на вкупното население, со околу 42,3% во 2017 година. Монокултурата за вработување во руралните средини се ограничени и доминира единствено земјоделството како стопанска гранка. Сите овие фактори го ограничуваат отворањето работни места во руралните средини и економскиот раст. Примарното земјоделско производство се карактеризира со ниска продуктивност и со ниски приходи. Повеќето земјоделски производители се занимаваат со производство за сопствени потреби и мала продажба, се водат како невработени и се слабо ангажирани на пазарот на трудот. Просечната големина на земјоделските стопанства во 2016 година изнесува 1,8 ха и 2,1 добиточни единици. Додадената вредност по работник во земјоделството, како мерка на продуктивноста на земјоделството, во 2016 година изнесува 19.127 и е 2/3 од просекот на ЕУ кој изнесува 29.425.

Потребата за подобрување на патната мрежа во руралните средини е означен како висок приоритет, како во низинските села така и во планинските села. Квалитетот на физичката и социјалната инфраструктура во руралните области во изминатиот период се подобрува, но се уште не задоволува поради недоволното инвестирање во развојот на инфраструктурата и одржувањето. Ова резултира во намалување на квалитетот на животот и се заканува на способноста на руралните средини за да се одржи нивната популација и да привлече инвестиции. Во периодот од 2014 до 2018 година локалната патна мрежа се наголемила за вкупно 365 километри, но позначајно е зголемувањето на покривеностите асфалтирани патишта, кои се зголемиле за 438 км, поради тоа што дел од локалната патна мрежа со послаб квалитет е исто така асфалтирана. Учесството на патиштата од асфалт и коцка во локалната патна мрежа изнесува 51,9% во 2014, а во 2018 година изнесува 54,4%.

Мерка 5: Подобрување на системите за наводнување

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година и деталите за нејзина реализација се презентирани во табела 11.

Капиталните инвестиции во водостопанството преку изградба на брани и нови системи за наводнување се веќе започнати и ќе продолжат и во наредниот период.

Крајната цел на инвестициите во водостопанството е зголемување на наводнуваните површини во земјата на ниво на инсталиран капацитет (144.000 ха), и постепено проширување на хидросистемите да се постигне целта за наводнувана површина на половина од обработливата површина (околу 250.000 ха).

Овие инвестиции ќе имаат директно влијание врз зголемување на приносите и на физичкиот обем на земјоделското производство.

Активностите се реализираат во согласност со десетгодишен плански документ „Инвестициски план за водостопанска инфраструктура за периодот 2015 - 2025 година“. Оваа мерка придонесува за остварување на една од стратешките цели на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство: „Примена на еколошки практики во производството кои ги редуцираат влијанијата на климатските промени и адаптацијата“ и специфичната цел: „Поттикнување на одржлив развој и ефикасно управување со природните ресурси како вода, земја и воздух“. (Национална Стратегија за земјоделство и рурален развој 2014 – 2020).

Планираните активности за реализација на оваа мерка се наведени во следнава табела за периодот 2021-2023.

Планирани активности	2021 година	2022 година	2023 година
----------------------	-------------	-------------	-------------

Изградба на брана Конско	Продолжување на градежни активности	Завршување со градба	
Изградба на брана Речани	Продолжување на градежни активности	Продолжување на градежни активности	Продолжување на градежни активности
Изградба на систем за наводнување Равен - Речица	Продолжување на градежни активности	Продолжување на градежни активности	Завршување со градба
Изградба на брана на Река Слупчанска	Започнување на процедура за добивање на градежна дозвола и спроведување постапка за јавна набавка за изградба и надзор	Започнување со градежни активности	Продолжување на градежни активности
Втора и трета фаза од ХС Злетовица	Завршување на преговорите со ЕИБ за финансирање и започнување со тендерирање	Продолжување на градежни активности	Продолжување на градежни активности
Втора фаза од Програма за наводнување Јужен Вардар	Завршување со градба		
ИПА мали системи за наводнување	Тековна изградба на два мали системи за наводнување: систем Чаушица и систем Славишко поле и почеток на изградба на три нови мали системи за наводнување: систем Теарце, систем Конопница систем Пишица	Изградба на три нови мали системи за наводнување: систем Новаци, систем Сопот и систем Колибари	

Корисник на оваа мерка за спроведување на капиталните инвестиции во водостопанството е Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство. Институционалната поставеност на секторот наводнување и одводнување се состои од централизирано управување преку Акционерско друштво во државна сопственост со централа во Скопје и 14 подружници. Постои можност и земјоделците да бидат вклучени во управувањето со наводнувањето преку нивно здружување во земјоделски задруги надлежни за управувањето со наводнувањето на ниво на дистрибутивна мрежа за наводнување.

За секој од наведените започнати капитални инвестиции изработени се студии или елаборати за проценка за влијанието врз животната средина. Процедурите за издавање на дозволи за користење на водата за наводнување се во надлежност на Министерството за животна средина и просторно планирање кое одлучува посебно за секоја индивидуална апликација во согласност со процедурите опишани во Законот за води.

Оваа мерка е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022. Истата е во согласност од ЦОР 2 Искоренување на гладот и ЦОР 7 Пристапна и чиста енергија. Исто така, мерката е поврзана со целите за дизајнирање здрав и еколошки, и одржлив систем во земјоделскиот сектор т.н. "From farm to fork" од Зелениот план на ЕУ. (За повеќе информации види Прилог 7).

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2018 година	Посредна цел 2023 година	Цел 2025 година
Изградени брани	0	1	3
Изградени системи за наводнување	0	10	15
Ново земјоделско земјиште можно за наводнување	-	10.450 ха	16.925 ха

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Подобрување на условите за живот на земјоделската популација и одржливо зголемување на земјоделското производство и продуктивност преку подобрена достапност и ефикасно користење на

водните ресурси. Приходот на земјоделските стопанства се очекува да биде зголемен во период од 3-5 години после имплементација на мерката.

Пристапот на земјоделците до сигурно наводнување ќе придонесе за одржливо земјоделско производство, преку можноста за одгледување на профитабилни земјоделски култури чие одгледување не може да се замисли без наводнување, како и преку можноста за остварување на поголеми приноси на постоечките земјоделски култури чии приноси без наводнување се драстично помали (пченка 2320/6700кг/ха, житарици 2530/4500кг/ха, лозје 7000/30000кг/ха, луцерка 3,000/16,000кг/ха итн.).

Дополнително, имплементацијата на мерката ќе овозможи производство на електрична енергија со изградба на хидро електрани на браните кои ќе бидат изградени во рамки на мерката.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Вкупниот трошок на мерката за периодот 2021-2023 година е проценет на околу 142 милиони евра.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	16.487.173	33.569.087	22.190.770
2. Небуџетско финансирање	21.436.063	11.979.723	36.326.438
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	5.400.000	4.500.000	0
Вкупно	37.923.236	45.548.810	58.517.208

* национални извори на јавни финансии

Активности/ милиони евра	Потрошено заклучно со 2020 година	2021 година	2022 година	2023 година
Изградба на брана Конско Базна година: 2017	21,9	5	13,6	0
Изградба на брана Речани Базна година: 2018	1,3	2	8,2	9,7
Изградба на систем за наводнување Равен – Речица Базна година: 2018	7,1	2	2,9	2,9
Изградба на брана на Река Слупчанска Базна година: 2019	0,4	1,5	6,6	8,3
ХС Злетовица втора и трета фаза Базна година: 2020	0,0	7,5	9,6	37,6
Јужен Вардар втора фаза Базна година: 2018	11,7	14,5	0	0
ИПА - Подготовка на тендерска документација за изградба на мали системи за наводнување до 300 ха Базна година: 2018	3,4	5,4	4,5	0

Белешка 1: Целта на колоната „Потрошено заклучно со 2020 година“ во табелата во делот 4 е да се има претстава за вкупната вредност на секоја активност: потрошени средства од почетокот на активност (базна година) плус износите на планираните средства за наредните години ја даваат вкупната вредност на секоја активност.

Белешка 2: Разликите во вредностите на проценетите трошоци на активностите и влијанието врз буџетот за планскиот период 2021-2023 година и претходниот плански период 2020-2022 година, произлегуваат од следните причини:

- Проценетите трошоци планирани за следната година не се секогаш исти со оние кои се одобрени со реалниот Буџет
- Долгиот процес на добивање на потребните дозволи и одобренија за градба можат да бидат причина за каснење во реализацијата на активностите и плаќањата.

Белешка 3: После завршувањето со изградбата на брана Конско, Хидро системот Равен – Речица и Јужен Вардар втора фаза, активностите за управување и одржување на изградените објекти ќе бидат во

надлежност на АД Водостопанство на Република Северна Македонија, но во некои случаи и во надлежност на земјоделски задруги надлежни за наводнување.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Изградбата на хидросистемите ќе има директно краткорочно влијание врз вработеноста преку ангажирање на градежни работници. Моментално нема проценка на овие вработувања. Дополнително, на среден и долг рок се очекува позитивно влијание врз вработеноста како резултат на зголемената конкурентност на земјоделскиот сектор. Родовата рамноправност ќе биде почитувана во текот на имплементација на оваа мерка.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Во текот на изработката на проектната документација за секој од капиталните проекти изработени се Студии или Елаборати за оценка на влијанието врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Долг процес на добивање потребни дозволи и одобренија за градба	Висока	Зголемена соработка помеѓу надлежните институции
Долг процес на експроприација на земјиште	Висока	Зголемување на капацитетот на канцелариите на институцијата Државен правобранител во постапување и процесирање на барањата за експроприација до МФ – УИПР, подрачни одделенија

Мерка 6: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за имплементацијата на мерката се прикажани во Табела 11.

Програмата за консолидација на земјиштето се состои од проекти за консолидација на земјиште определени на одредена локација со јасно дефинирани граници на проектното подрачје. Програмата започнува во 2017 година со предвидени 19 проекти, додека 2 дополнителни пилот-проекти се изработени од 2015 до 2017 година. Затоа мерката сега се однесува на 21 проект.

Секој проект за консолидација на земјиште се состои од три фази:

- I.) Подготвителна фаза - Се состои од изработка на физибилити студија која се прави преку истражување на работното место и прибирање на теренски податоци. Врз основа на истата студија се даваат препораки за најсоодветниот модел (и) на проект за консолидација на земјиштето, ризиците и ограничувањата, интересите на сопствениците на земјиштето, проценетите трошоци за спроведување на проектите за консолидација, како и потребните инвестиции во земјоделската инфраструктура (системи за одводнување и наводнување и пристапни патишта до парцелите) во проектното подрачје.
- II.) Фаза на прераспределба - Резултатот од оваа фаза е план за прераспределба на проектното подрачје што ги опфаќа сите графички и алфа-нумерички податоци за консолидираната област. Оваа фаза се спроведува во тесна соработка со сопствениците на земјиштето.
- III.) Фаза на имплементација - Во оваа фаза се одвива регистрација на новата сопственост во катастар на недвижности, проследено со околчување на новите парцели. Исто така, се спроведува и изградба на планираните зафати во земјоделската инфраструктура.

Од 21 предвиден проект за консолидација на земјиште, 14 се иницирани, односно се тековни во периодот на планирање (2021 - 2023). Во согласност со фазите, табелата подолу го претставува статусот на 15 проекти за консолидација на земјиштето.

Табела 5.5. Статус на 15 проекти за консолидација на земјиштето

Регион	Проектно подрачје за консолидација на земјиштето	Површи на (ха)	Број на сопственици	Подготвита фаза	Фаза на прераспределба	Фаза на имплементација
Југо-источен Регион	Конче	28	27	изработена		Финализиран во 2019
	Стојаково	473	1,337	изработена		
Вкупно		501	1,364	2	1	
Пелагонија Регион	Егри	337	213		2020	2021
	Оптичари	566	374	изработена	2020-2021	2022
	Логоварди	393	397	изработена	2020-2021	2022
	Трн	329	249	изработена	2021	2021 - 2022
	Жабени	724	208	изработена	2022	2022
	Дабјани	743	84	изработена	2021	2021
	Царев Двор	375	483	изработена		
Вкупно		3467	2,008	6	5	
Југо-западен Регион	Лешани	332	844	изработена	не се препорачува	
Вкупно		332	844	1		
Источен Регион	Соколарци	218	491	изработена	2021	2022
	Спанчево	276	642	изработена	2021	2022
	Чешиново	445	655	изработена	2022	2023
	Чифлик	156	438	изработена	2021	2022
Вкупно		156	2,226	4	2	2
Скопје Регион	Кожле	89.6	70	изработена	2021	2021
Вкупно		89.6	70	1	1	1
ВКУПНО		4,545.6	6,512	14	9	9

Тековните активности за консолидација на земјиштето се одвиваат во рамките на проектот на ИПА 2015 "Имплементирање на националната програма за консолидација на земјиштето". Во август 2020 година, беше постигнат договор помеѓу институцијата корисник, организацијата за спроведување и донаторот за продолжување на проектот за една година. Исто така, договорот предвидува прераспределба на достапните финансии. Затоа, претходно пријавените активности во овој извештај за 2020, 2021 и 2022 година се соодветно прилагодени. Презентирани се и активностите планирани за 2023 година.

Планот за имплементација за 2020 година претрпе промени од кризата со ковид-19 вирусот што резултираше со одложување на приближно 4 месеци во спроведувањето на некои активности, најмногу поради ограничување на движењата што се случија во периодот март - јуни 2020 година. Сите планирани активности се во процес на имплементација и се очекува да бидат финализирани во следните години, секако во зависност од понатамошниот развој на ковид-19 кризата.

Оваа мерка е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022 и е во согласност од ЦОР 2 Искоренување на гладот. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

Активност	Опис
1.Спроведување на активности за консолидација на земјиштето во рамките на проектот на ИПА 2019 "Имплементирање на Националната програма за консолидација на земјиштето" (8 проекти за	- Финализирани планови за пренамена на 7 проекти за консолидација на земјиште - Финализирана фаза на имплементација (регистрација на нова сопственост за 7 проекти)

консолидација)	- Финализирана изградба на инфраструктура во 1 проект за консолидација на земјиште
2.Спроведување на активности за консолидација на земјиштето во рамките на проектот на ИПА II (2 нови проекти за консолидација)	Иницирана фаза на прераспределба за 2 проекти

б. Планирани активности во 2022 година

Активност	Опис
1.Спроведување на активности за консолидација на земјиштето во рамките на проектот на ИПА 2019 "Имплементирање на Националната програма за консолидација на земјиштето" (5 проекти за консолидација)	Имплементација (регистрација и изградба) на 5 проекти за консолидација на земјиште
2.Спроведување на активности за консолидација на земјиштето во рамките на проектот на ИПА II (2 нови проекти за консолидација)	Имплементација (регистрација и изградба) на 2 проекти за консолидација на земјиште

в. Планирани активности во 2023 година

Активност	Опис
1.Спроведување на активности за консолидација на земјиштето во рамките на Националната програма за консолидација на земјоделско земјиште (3 нови проекти за консолидација)	Иницирана фаза на прераспределба за 3 проекти за консолидација на земјиштето

Основна година за мерката е 2016 година.

2. Индикатори на резултат

Се очекува до крајот на 2023 година да бидат финализирани вкупно единаесет проекти за консолидација на земјиштето: Конче, Егри, Трн, Логоварди, Оптичари, Спанчево, Соколарци, Кожле, Дабјани и две нови проектни подрачја Жабени, општина Битола и Чифлик, општина Чешиново-Облешево.

Индикатор	Почетна вредност 2021 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2023 година
Консолидирано земјиште	38 ха		4,292 ха
Број на парцели	7,850		3,000
Просечна големина на парцелите	0,35 ха		0,7 ха
Број на сопственици на земјиште	3,190		3,000
Зголемена ефикасност на производството			15%
Намалени трошоци за производство			20%

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Подобрувањето на структурата на земјоделските имоти преку окрупнување на земјоделските парцели и добивање поголеми и подобро обликувани земјоделски површини треба да го олесни усвојувањето на новите земјоделски технологии што ќе доведат до ефикасен земјоделски сектор. Придобивките од консолидацијата на земјиштето во земјите на ЕУ покажуваат зголемување на бруто приходот на земјоделците и намалување на работното време во оваа област. Воедно, се очекува дека просечните трошоци за производство на земјоделските стопанства што работат во подрачјата на проектот за консолидација на земјиштето ќе се намалат за приближно 20%, додека нивниот бруто приход ќе се зголеми за најмалку 15%, како резултат на фактот дека тие ќе можат да произведуваат култури со подобар квалитет (заради инвестиции во современи технологии на производство и механизација) и зголемени количини.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проценетите трошоци за спроведување на мерката изнесуваат 3.439.000 евра.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	569.000	350.000	840.000
2. Небуџетско финансирање	1.180.000	500.000	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	830.000	500.000	0
Вкупно	1.749.000	850.000	840.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Резултатите од различни истражувања на проектите за консолидација на земјиште покажуваат дека многу заедници во кои е спроведена консолидација на земјиште покажуваат зголемување на бројот на создадени нови работни места.

Новата законска рамка за поддршка на имплементацијата на постапките за консолидација на земјоделско земјиште, особено го акцентира родовото прашање, преку обезбедување механизми за инклузија на жените во процесите на носење одлуки преку гарантирање на нивните права како законски заеднички сопственици со нерегистрирано право на сопственост на земјоделското земјиште за имот стекнат во брачна заедница.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Процесот на консолидација на земјиштето, како што е регулирано во националната правна рамка, главно е направено со цел да се подобри модернизацијата на земјоделското производство и да се подобрат националните и руралните економски придобивки од земјоделството. Имено, процесот на консолидација на земјиштето е во согласност со просторно и физичко планирање и вклучува правни и технички мерки за да се обезбеди проценка на влијанието врз животната средина и мерки за ублажување за влијанието врз животната средина во фаза на специфични видови на развој на руралната инфраструктура. Покрај тоа, целите на консолидацијата на земјиштето утврдени во правната рамка предвидуваат цели кои се директно поврзани со заштитата на животната средина, како што е консолидација заради проширување на заштитените животни области и пошумување.

Покрај тоа, самата консолидација на земјиштето има значително влијание како мерка за ублажување и прилагодување на климата. Појасно, преку примена на консолидација на земјиштето, поминуваните растојанија помеѓу земјоделските парцели се значително намалени, а ефикасноста на земјоделскиот процес како што е управувањето со почвата, нагубрувањето и заштитата на земјоделските култури е драстично зголемена. Ова има директно влијание во намалувањето на емисијата на CO₂ во земјоделскиот сектор, при што помала употреба на машини (фосилни горива) остварува исти или поголеми земјоделски резултати (произведени култури) на истата површина на земјиште.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Секторот за консолидација на земјиште е недоволно екипиран	средна	Широка комуникација, застапување, дијалог за политики
Процеси поврзани со регистрирање на земјиште кои го попречуваат процесот на консолидација на земјиште	средна	Правилно избирање на проекти, интегрирање на специфични процедури и вклучување на правна експертиза. Обезбедување на соодветна координација помеѓу МЗШВ и Агенција за катастар на недвижности
Негативна слика за консолидација на земјиштето како резултат на минатите искуства	средна	Широка комуникација, комбинирање на дизајнирање на проектите со други мерки, партиципативни процеси/процеси на отворено планирање, користење добри примери од пилотите (на пример од тековните проекти за консолидација)

Неисполнување на разни инструменти на политики	средна	на ФАО) Солидна координација помеѓу различни агенции, активности за комуникација и подигнување на свеста, фокусирање на креаторите на политики, зајакнат дијалог за политиките
--	--------	---

Мерка 7: Земјоделски задруги

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за спроведувањето се прикажани во Табела 11.

Земјоделските задруги претставуваат еден од столбовите за модернизација на пазарот и подготовка на земјата за развој на Организации на производители според моделот на ЕУ, заради што треба да добијат поголемо внимание.

Модернизацијата на дистрибуцијата на храна може да понуди добра можност да се организираат производителите, бидејќи модерните купувачи бараат постојан квалитет и квантитет на набавките, при што организациите на земјоделци можат полесно да ги обезбедат отколку индивидуалните земјоделци. Затоа, потребни се силни задруги за да се постигне оваа цел.

Целта на хоризонталната интеграција на субјектите што се вклучени во секторот за производство на храна во основа е ориентирана кон земјоделските задруги кои на најсоодветен начин ќе доведат до подобрување на структурата на ланецот за снабдување со земјоделски производи. Инвестициите во маркетинг и сертифицирање на производите се клучни за развојот на задругите во наредниот период.

Активностите за поддршка на здружувањето на земјоделците во земјоделски задруги се содржани во мерката „Економско здружување на земјоделски стопанства за заедничко вршење земјоделска дејност“ од Програмата за финансиска поддршка на руралниот развој и тековното спроведување на ЕУ проектот „Поддршка за развој на земјоделските задруги во Република Македонија“. Поддршката од националниот буџет се исплаќа на два начина, 100% враќање на трошоците за управување и 90% кофинансиран износ за набавка на механизација.

Формирањето земјоделски задруги е предвидено во Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2014-2020 година, со цел подобрување на структурата во земјоделскиот сектор, односно подобрување на позицијата на пазарот на земјоделците и зголемување на нивната преговарачка моќ во однос на откупувачите, како и постигнување пониска цена за набавка на репроматеријали и механизација и средства за инвестиции.

Во регистарот на земјоделски задруги досега се запишани 61 земјоделска задруга, од кои 6 се од голем обем, останатите 55 се од мал обем, со вкупен капацитет од околу 1.570 хектари обработлива површина, 6.300 пчелни семејства, 920 грла говеда, 600 кози и 12.200 овци. Вкупниот број земјоделски стопанства здружени во задруги е околу 660. Постапката за регистрација во Министерството е многу едноставна и трае не повеќе од 5 работни дена.

Оваа мерка е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022 и е во согласност од ЦОР 2 Искоренување на гладот. Исто така, мерката е поврзана со целите за дизајнирање здрав и еколошки, и одржлив систем во земјоделскиот сектор т.н. "From farm to fork" од Зелениот план на ЕУ. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

Поради кризата со ковид-19, дел од планираните активности за 2020 година не започнаа со спроведување во планираната година, па поради тоа се поместуваат во 2021 година. Планираните активности за 2021 година се поместуваат во 2022 година, додека планираните активности за 2022 година се поместуваат во 2023 година.

Активност	Опис
1. Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (продолжува од претходниот период)	- Помош за основање и функционирање на земјоделски задруги; - Инвестиции за примена на заеднички производни практики за усогласување на стандардите за квалитетот на земјоделските

	производи или за производство на земјоделски производи со повисок квалитети и -Организирање на информативни и промотивни активности за земјоделски производи.
2. Ревидирање на правната рамка за земјоделски задруги така што кооперативните принципи се подобро исполнети	- Закон за задруги; - Закон за земјоделство и рурален развој; - Закон за водостопанство; - Закон за вршење на земјоделска дејност и - Закон за вработувањето и осигурување во случај на невработеност.
3.Развивање систем за следење на функционирањето на земјоделските задруги и ефективност на националните мерки за поддршка	- Мониторинг и евалуација на економските активности на земјоделските задруги - Проценка за користењето на националните мерки за поддршка - Подобра размена на информации помеѓу Министерството и земјоделските задруги
4. Поттикнување на процесот на пазарно – ориентирано здружување на земјоделците во задруги	- Оптимизација на производни трошоци и заедничка набавка или производство на материјали за производство
5.Поддршка наменета за инвестиции во преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи	- Воведување на заеднички операции за складирање и маркетинг на земјоделски производи или доработка, финализација и дистрибуција на земјоделски производи и - Воведување и заедничка примена на повисоки стандарди за квалитетот на земјоделските производи.

б. Планирани активности во 2022 година

Активност	Опис
1.Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (продолжува од претходниот период)	- Помош за основање и функционирање на земјоделски задруги; - Помош за премии за осигурување; - Инвестиции за набавка на земјоделска механизација; - Инвестиции за примена на заеднички производни практики за усогласување на стандардите за квалитетот на земјоделските производи или за производство на земјоделски производи со повисок квалитети и -Организирање на информативни и промотивни активности за земјоделски производи.
2.Поддршка наменета за инвестиции во преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи (продолжува од претходниот период)	- Воведување на заеднички операции за складирање и маркетинг на земјоделски производи или доработка, финализација и дистрибуција на земјоделски производи и - Воведување на повисоки стандарди за квалитетот на земјоделските производи.

в. Планирани активности во 2023 година

Активност	Опис
1.Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (продолжува од претходниот период)	- Помош за основање и функционирање на земјоделски задруги; - Инвестиции за примена на заеднички производни практики за усогласување на стандардите за квалитетот на земјоделските производи или за производство на земјоделски производи со повисок квалитети и -Организирање на информативни и промотивни активности за земјоделски производи.
2.Поддршка за модернизација и иновативно управување со земјоделските задруги	-Воведување и употреба на современи технолошки достигнувања и промовирање на иновативни практики на инвестиции за модернизација на земјоделските задруги.
3. Поддршка за стекнување со Заштитени ознаки за квалитет на земјоделски и прехранбени производи	- Обука и едукација на членовите и управителите на земјоделските задругите во однос на поволностите што се нудат при стекнување со Заштитени ознаки за квалитет на земјоделски и прехранбени производи и
4.Поддршка наменета за инвестиции во	- Воведување на заеднички операции за складирање и маркетинг на

преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи (продолжува од претходниот период)	земјоделски производи или доработка, финализација и дистрибуција на земјоделски производи и - Воведување и заедничка примена на повисоки стандарди за квалитетот на земјоделските производи
--	--

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2017 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2027 година
Број на земјоделски задруги на крајот од секоја година	39	71	96
% од придонесот на земјоделските задруги за формирање на вредноста на земјоделското производство-бруто земјоделско производство	3	10	30
% од млади земјоделци (возраст под 40 години) членови на земјоделските задруги	18	25	40
% на жени вклучени во земјоделски кооперативи	11	20	30

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Формирањето на земјоделски задруги претставува можност за развој на земјоделските стопанства, кои преку економско здружување, со заеднички настап во производството, продажбата и пласманот на своите производи ќе ја зајакнат нивната пазарна улога, ќе ја зголемат конкурентноста и ефикасноста во работењето, како и индивидуалниот приход на земјоделецот, поквалитетно производство, сигурен пласман и поголем профит.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Вкупните проценети трошоци за реализација на мерката изнесуваат 6.360.000 евра.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	1.060.000	1.060.000	1.060.000
2. Небуџетско финансирање	1.800.000	0	1.380.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	2.860.000	1.060.000	2.440.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Развојот на земјоделските задруги се очекува да има позитивен придонес за заедницата преку зголемување и задржување на работните места во земјоделството и преработувачката индустрија. Родовата еднаквост ќе биде почитувана во процесот на спроведување на мерката. Дополнителни бодови се доделуваат во постапката за избор за финансиска поддршка на земјоделски задруги со женски членови.

Земјоделските задруги помагаат во создавањето можности за вработување. Прво, земјоделските задруги нудат самовработување на своите членови, чие учество во економските активности им овозможува да им се гарантира пристоен приход. Второ, земјоделските задруги индиректно вработуваат преку ефектот на прелевање на активностите на задругата на тие што не се членови, кои создаваат приход преку трансакции и можности создадени од земјоделските задруги.

Во моментот 61 лица се вработени како управители на постојните задруги. Се очекува оваа бројка да биде двојно поголема со вработување кадар за работа со машини ако се земат предвид новите инвестиции во модернизација на земјоделското производство. Исто така, ќе се формираат нови задруги така што бројот на вработените ќе биде уште поголем.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Земјоделските задруги се сметаат за потенцијални организациски средства за одржлив развој заради нивните повеќекратни цели и разновидни улоги. Особено, се очекува многу од земјоделските задруги бидејќи тие главно зависат од активности засновани на природни ресурси, каде што прашањата за одржливоста се централна грижа.

Управувањето со природните ресурси на одржлив начин е гаранција за обезбедување на долгорочен развој на земјоделството. Оттука прифаќањето на еколошкиот пристап при практикување на земјоделството од страна на земјоделските задруги со зачувување и унапредување на природните ресурси во руралните средини, ќе биде еден од приоритети на самите земјоделски задруги.

Задругите ќе бидат модел на одржливо земјоделство кое води сметка за заштитата на животната средина и биодиверзитетот. Земјоделските задруги во следниот период треба да го спроведуваат концептот на „зелено“ земјоделство како логичен и природен начин на извршување на нивните земјоделски активности. Во прифаќањето и спроведувањето на агроколошкиот пристап во земјоделската активност земјоделските задруги ќе бидат поддржани од страна на државните земјоделски политики преку мерките од земјоделските политики.

Заштитата и подобрувањето на физичките, хемиските и биолошките услови на почвата, редуцирањето на проблемите на животната средина кои се поврзани со влијание на квалитетот на водата од земјоделските активности и ефикасното користење на водата во земјоделството, постепено преку барањата за вкрстена сообразност треба да станат вообичаени широко прифатени минимални услови во спроведувањето на земјоделското производство.

Поддршката на земјоделските задруги на производство кое се базира на екстензивни методи на култивирање кои немаат негативно влијание на природата и обезбедуваат здрава храна за населението ќе продолжи и во следниот период со акцент на органското производство, со цел зголемување на домашната потрошувачка и обезбедување на суштинска долгорочна одржливост на самите земјоделски задруги.

Ефикасното справување со отпадот, како и производството и употребата на енергија од обновливи извори и подобрување на енергетската ефикасност, треба истовремено да влијае, и на приходите на земјоделските задруги и на унапредената заштита на животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Ограничените капацитети на задругите може да ја попречат модернизацијата на производствените практики на членовите и трансферот на нови технологии во производството	Високо	Овозможување приоритет на земјоделските задруги во доделување државно земјоделско земјиште. Треба да им се дадат дополнителни поени на земјоделските задруги во постапката за доделување државно земјоделско земјиште.
Статусот на индивидуалниот земјоделски производител наспроти членовите на задругите во однос на даночната политика (ДДВ и ПДД)	Високо	Да се оцени даночната политика во однос на индивидуалниот земјоделски производител наспроти членовите на задругите за да се обезбеди еднаков третман. Членовите на задругите се во неповолна положба, бидејќи плаќаат повеќе даноци отколку индивидуалните земјоделски производители, поради што се демотивирани да се придружат.

Мерка 8: (Ре)конструкција на полски патишта

1. Опис на мерката

Оваа мерка е насочена кон подобрување на пристапот до обработливи површини во подрачја со интензивна земјоделска дејност преку изградба и реконструкција на земјоделски (полски) патишта. Целта

е подобрување на руралната инфраструктура преку зголемување на мрежата од полски во Република Северна Македонија.

Мерката е планирано да се реализира преку Буџетот на Република Северна Македонија / Програма за Земјоделство и рурален развој. Со мерката се финансираат проекти од руралната инфраструктура за поттикнување на одржлив и рамномерен развој на општините во осумте плански региони. Проектите се избираат преку јавен повик распишан од страна на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство со јасно дефинирани критериуми за изградба и реконструкција на полски патишта. На повикот, како носители на проекти во име на општините се јавуваат Центрите за развој на планските региони, кои потоа вршат имплементацијата на одобрените проекти.

Структурната мерка „(Ре)конструкција на полски патишта“ е нова мерка во ПЕР 2021-2023, меѓутоа определени активности од областа на патната рурална инфраструктура се преземени/реализирани и претходно. Оттаму, активностите за 2021 година опфаќаат и имплементација на проекти одобрени на повикот во 2020 година. Базната година за оваа мерка е 2018 година.

Реализацијата на оваа мерка ќе придонесе за исполнување на целите од стратешките документи на Република Северна Македонија од областа на земјоделството и руралниот развој, како и на глобалните ЦОР поврзани со пораст на производството на храна (ЦОР 2) и одржливо производство и потрошувачка (ЦОР 12). (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

Активност	Опис
1. Доделување на финансиска поддршка на проекти за рурална инфраструктура	Распишување на јавен повик, разгледување на апликации, селекција и одобрување на поднесени проекти од центрите на плански региони за изведба на полски патишта.
2. Изградба и реконструкција на рурална инфраструктура преку изградба на земјоделски патишта	Реализација на одобрените проекти за рурална инфраструктура од 2020 и 2021 година*

Забелешка: Заради специфичноста на работите при реализацијата, дел од одобрените проекти на повикот од 2020 година се пренесуваат за имплементација во 2021 година.

б. Планирани активности во 2022 година

Активност	Опис
1. Доделување на финансиска поддршка на проекти за рурална инфраструктура	Распишување на јавен повик, разгледување на апликации, селекција и одобрување на поднесени проекти од центрите на плански региони за изведба на полски патишта.
2. Изградба и реконструкција на рурална инфраструктура преку изградба на земјоделски патишта	Реализација на одобрените проекти за рурална инфраструктура од 2021 и 2022 година*

Забелешка: Заради специфичноста на работите при реализацијата, дел од одобрените проекти на повикот од 2021 година се пренесуваат за имплементација во 2022 година.

в. Планирани активности во 2023 година

Активност	Опис
1. Доделување на финансиска поддршка на проекти за рурална инфраструктура	Распишување на јавен повик, разгледување на апликации, селекција и одобрување на поднесени проекти од центрите на плански региони за изведба на полски патишта
2. Изградба и реконструкција на рурална инфраструктура преку изградба на земјоделски патишта	Реализација на одобрените проекти за рурална инфраструктура од 2022 и 2023 година*

Забелешка: Заради специфичноста на работите при реализацијата, дел од одобрените проекти на повикот од 2022 година се пренесуваат за имплементација во 2023 година.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2017 година	Посредна цел 2021 година	Цел 2023 година
Изведени и реконструирани земјоделски (полски) патишта во километри	0	50	75
Вкупна вредност на одобрени проекти во евра	0	730.000	1.000.000
Вкупна вредност на изведени проекти во евра	0	570.000	1.000.000

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Со реализацијата на проекти од руралната инфраструктура ќе се подобрат предусловите за економски раст на земјоделските стопанства. Проширената и подобрена патна рурална инфраструктура ќе обезбеди полесен пристап до земјоделските површини, што се очекува да има директно влијание врз зголемување на приносите, квалитетот и физичкиот обем на земјоделското производство. Исто така, позитивни ефекти се очекуваат и во однос на продажбата на производите преку нивна побрза и поедноставна дистрибуција од земјоделските насади до купувачите. На тој начин ќе се зајакне пазарната улога на производителот, но и ќе се зголеми конкурентноста и ефикасноста во работењето. Со тоа се очекува зголемување на индивидуалните приходи на земјоделците, поквалитетно производство, подобар пласман и поголем профит.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Вкупните проценети трошоци за реализација на мерката изнесуваат 2.250.000 евра.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	500.000	750.000	1.000.000
2. Небуџетско финансирање	0	0	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	500.000	750.000	1.000.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Руралните средини се соочуваат со социо-економски проблеми кои бараат континуирано инвестирање за унапредување на руралните заедници. Еден од најголемите предизвици се ниските приходи на населението и неговото континуирано иселување од руралните средини. Ова е резултат на неразвиеноста на овие подрачја, па затоа, во постапката за доделување на финансиска поддршка за оваа мерка, критериумите вклучуваат приоритизација и поттикнување на инвестициите и локалниот развој на помалку развиените плански региони и општини.

Преку реконструкција на постоечки и изградба на нови земјоделски патишта ќе се придонесе за развојот на руралните средини преку поврзување на обработливите површини со населените места, но и ќе се оствари индиректно меѓусебно поврзување на селата. Зголемената патна комуникација овозможува развој на долг рок, што резултира со задржување на постојните и креирање на нови работни места во земјоделството и преработувачката индустрија. Со ваквите ефекти се очекува намалување на сиромаштијата, особено во најмалку развиените подрачја во државата.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Со зголемување на ефикасноста на земјоделските стопанства се очекува нивно подобро функционирање и искористување на природните ресурси на одржлив начин што ќе биде гаранција за обезбедување на долгорочен развој на земјоделството. Приоритет ќе биде прифаќањето на еколошкиот пристап при практикување на земјоделството од страна на земјоделското население со зачувување и унапредување на природните ресурси во руралните средини.

Дополнително, при изградбата на земјоделските патишта за поврзување на земјоделски површини кои се подложни на поплавување се проектира и канализирање на атмосферските води надвор од обработливите површини. Со тоа се спречуваат негативни последици во услови на поројни дождови и зголемување на водотеците врз земјоделското производство и воопшто врз животната средина во овие подрачја.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Ограничени капацитети на Центрите за развој на планските региони и општините во изготвување на проектите и користење на мерката	Ниска	Градење на капацитети со Центрите за развој на планските региони и промоција на мерката во општините во соработка со МЗШВ и други институции за проектите од оваа мерка

5.3.2.2 Развој на сектор индустрија

Во оценката на Комисијата за ПЕР 2020-2022 се наведува дека потенцијалот за поврзување помеѓу домашните и странски компании основани во земјата не се користи доволно како средство за раст на продуктивноста. Мултинационалните компании кои работат во земјата сметаат дека има недоволен технолошки развој, слабо придржување кон барањата за квалитет, недостаток на усогласеност со меѓународните стандарди и сертификати, како и ограничен производствен капацитет на домашните партнери како главни слабости што ја ограничуваат нивната интеграција со домашната индустрија (Finance Think, 2019). Главните пречки за конкурентноста на индустријата, според проценката вклучуваат: 1. ниска продуктивност и бавна стапка на раст на продуктивноста, 2. ограничена модернизација на производните процеси и застарени технологии поради недоволни јавни и приватни вложувања во истражување и иновации, 3. недоволен развој на кластери во бизнисот и 4. значителен јаз во вештините.

Индустрискиот сектор учествува со 23,6% во бруто додадената вредност на економијата во 2018 година и 30% од работните места во 2019 година. Преработувачката индустрија генерира 19% од вработеноста на земјата (просек во ЕУ 20%), а текстилната и индустријата за облека се најголем работодавачи. Само мал број компании (5% во 2017 година) се извозници, при што главните извозни производи се железо, челик и текстил.

Видлива е промената кон производи со средна додадена вредност како што се резервни делови за моторни возила. Нивото на соработка помеѓу универзитетите и индустрискиот сектор останува на многу ниско ниво. Несоодветноста на човечкиот капитал, исто така ја попречува продуктивноста: просечниот работник во производството и услугите е во просек четири пати помалку продуктивен од нивниот колега во Европа и Централна Азија (Светска банка, 2018). Како и на друго место во светот, транзицијата кон позелена економија носи значителен потенцијал на локалниот пазар за технологии со ниски емисии и одржливи производи, нудејќи голем потенцијал за нови активности и работни места во Северна Македонија.

Владата донесе повеќе стратешки документи во последните неколку години, кои се фокусираат на подобрување на конкурентноста на преработувачката индустрија. Имено, во 2018 година беше усвоена Индустриската стратегија каде беше интегриран Планот за економски раст. За прв пат имаше значителна владина поддршка за домашната индустрија за поттикнување на инвестиции во нови технологии, инвестиции во раст засновани на иновации, соработка и интернационализација. Спроведувањето на мерките се реализираше преку Законот за финансиска поддршка на инвестиции, Програма од Фондот за иновации и технолошки развој, како и Програма за конкурентност, иновации и претприемништво од Министерството за економија.

Имајќи ги предвид слабостите на индустријата, беше понудена поддршка за компаниите за поттикнување на инвестиции за индустриски развој, надминување на јазот во технологијата и промовирање продуктивна трансформација и интернационализација. Компаниите беа поддржани да развиваат нови производи, да иновираат, да ја развиваат компанијата и да го развиваат пазарот. Министерството за економија во

својата Програма за конкурентност, иновации и претприемништво, понуди мерки за поддршка на: нови организациски модели, воведување стандарди, проекти за дигитална трансформација, проекти за воведување на концепт на циркуларна економија, мерки за енергетска ефикасност, развој на стратегија за маркетинг и истражување на пазарот и сл.

Во фаза на подготовка е нов стратешки документ што ќе овозможи преку Quadruple Helix да идентификува домени за паметна специјализација и стратешко партнерство, како приоритетни за јавни и приватни инвестиции.

Развојот на стратегијата се одвива во тесна соработка со JRC, следејќи ја нивната методологија.

Стратегијата за паметна специјализација (C3), треба да биде сеопфатен модел за одржлив економски раст заснован на капацитетите на домашната индустрија, науката и општество. C3 ќе биде поврзана со индустриската политика, стратегијата за конкурентност, стратегијата за иновации, стратегијата за истражување и развој, стратегијата за стручно образование и обука итн. Усвојувањето на Стратегијата за паметна специјализација за целата земја, дополнително ќе ја потврди усогласеноста и посветеноста на стратешките приоритети на Северна Македонија со рамката за програмирање ИПА 3; и за зголемување на конкурентноста и извозниот потенцијал на претпријатијата и исто така и за зајакнување на иновативниот капацитет на земјата.

Процесот за развој на Стратегијата за паметна специјализација продолжува следејќи ја методологијата на ЕК JRC. Процесот на развој на стратегијата е многу важен како нов начин на партиципативна и кооперативна форма за развој на визијата за раст, дефинирање на приоритетни домени за поддршка, дизајнирање патоказ за трансформација за избраните сектори, имплементација на Акциониот план и дизајнираните проекти кои ќе придонесат за раст на избраните домени, зајакнувајќи ја меѓусекторската соработка, создавајќи нови синџири на вредности, нови деловни перспективи засновани на знаење и иновации и воопшто раст на економијата. Во 2020 година, во согласност со методологијата на JRC се спроведе Квантитативна анализа на економските, иновативните и истражувачките капацитети, по што беа дефинирани 19 сектори со потенцијал.

Врз основа на групирањето на секторите според нивните меѓусебни врски, беа предложени шест (6) потенцијални C3 домени за понатамошна анализа (Квалитативна анализа) и тоа:

- Одржливо производство на храна и пијалоци и синџир на вредност
- ИКТ сектор
- Паметни / одржливи згради и материјали
- Електрична опрема и машински делови
- одржлив туризам и угостителство
- Енергија за иднина.

Како нов предложен S3 домен е енергијата, имајќи ја предвид новата стратегија и потенцијалите на овој сектор на домашниот и глобалниот пазар.

Квалитативна анализа се спроведува од Стопанската комора на Северна Македонија, како локален партнер ангажиран од JPLC.

Следната фаза ќе биде Процес на претприемничко откривање (Entrepreneurial Discovery Process) каде преку quadruple helix интензивна комуникација со сите засегнати страни ќе бидат идентификувани домени за паметна специјализација, искористувајќи ги сите потенцијали засновани на соработка за раст. Стратегијата ќе биде финализирана во 2021 година и нејзината имплементација ќе иницира понатамошен развој на еко системот за иновации, поврзување со вештини, истражување и иновации и привлекување СДИ, како и ќе иницира и поддржи многу нови партнерства и инвестиции (јавни и приватни), како проекти во домени кои имаат најголем потенцијал за раст заснован на знаење и иновации. Стратегијата треба да се искористи за понатамошно развивање на стратегиите на политиките во различни области.

Со поддршка на JRC и Регионалните иницијативи за заеднички пазар ќе биде поддржана регионална соработка во областите на паметна специјализација, како и вклучување во Тематски платформи на EUS3.

5.3.2.3 Развој на сектор услуги

Понатамошен развој на секторите за одредени услуги може да биде можност за домашните компании (Оценка на Комисијата на ПЕР 2020-2022). Услугите како логистика, транспорт, ИКТ во моментот се во голема мерка несофистицирани што ги принудува странските компании да користат алтернативи надвор од земјата. Според мултинационалните компании кои работат во земјата, 91% од услуги може да се најдат во земјата, но 30% од тие услуги не ги задоволуваат потребните стандарди за квалитет (Finance Think, 2019), што се воочува и од релативно малото учество на извозот на услужните дејности. Преминувањето кон политики за поддршка на надградба на услугите кои се тесно поврзани со креативните индустрии може да и овозможи на земјата да го зголеми влијанието на услугите врз продуктивноста и создавањето на вредност.

Како што е наведено во Оценката на Комисијата на ПЕР 2020-2022, услужниот сектор вработува 54% од работната сила (2019) и обезбедува 54,06% од БДП (2019). Сепак, услугите учествуваат со само 26% од извозната кошница на земјата, упатувајќи на ниската конкурентност на фирмите во овој сектор. Туризмот и транспортот и понатаму имаат најголемо учество во извозот на услуги (40%), следени од услугите на компаниите во преработувачкиот сектор (25%). Последниве имаат значителен потенцијал за раст поради тоа што нивниот развој е тесно поврзан со влезот на извозно-ориентирани СДИ. Телекомуникациски, компјутерски и други информациски услуги, покрај останатите деловни услуги, претставуваат близу 25% од извозот на услуги и исто може да се прошират.

Во однос на економското влијание на ковид-19 кризата во Северна Македонија, Комисијата во својот преглед посочува дека главното економско влијание на кризата се гледа преку трговските канали, при што учеството на Германија во извозот на стоки е 49%. Повеќе од половина од извозот е од странските компании присутни во земјата. На домашната страна, мерките за изолација предизвикаа кај производните капацитети и внатрешната трговија кон значително опаѓање на производството, отпуштање на работници и намалување на платите. Туризмот е сериозно погоден од пандемијата, со последици врз активностите и вработувањата во транспортот и трговијата.

Во ситуација на здравствено-економска криза, Владата презеде соодветни мерки за справување со негативните ефекти од пандемијата. Мерките опфаќаат даночни ослободувања, бескаматни кредити, субвенции за придонеси за вработените, исплата на средства во висина на минимална плата, одлагање или реструктурирање на кредити. Со цел економско заздравување Владата овозможи пристап до поволни кредити за инвестиции, дигитализација на бизнисот, подобрување на продуктивноста, иновативноста, отварање работни места, извозот.

5.3.3 Деловно опкружување и намалување на неформалната економија

За деловно опкружување што ќе овозможи подинамичен раст, потребно е да се обрне внимание на следново:

- Неефикасните и несигурни јавни услуги ја намалуваат довербата во владините институции и, клучно, ја поттикнуваат неформалноста. Кога услугите се ефикасни, помалку време се троши на основни бирократски задачи и тоа време може да се посвети на попродуктивни намени. Услугите кои не се лесно достапни или неефикасни, даваат поголема можност за непочитување и можат да го олеснат растот на неформалниот сектор.
- И покрај малото даночно оптоварување, компаниите се жалат на таканаречените парафискални давачки, особено микро и малите претпријатија укажуваат дека овие плаќања не ја земаат предвид големината на фирмата. Честопати, постојат преклопувања на истите трошоци на централно и локално ниво, а дополнителен проблем е фактот што за некои од давачките нема јасна цел зошто се користат и што финансираат. Што е најважно, не постои систематски и

транспарентен систем за обезбедување предвидливост на парафискалните давачки и нема систематски пристап за нивно воведување.

- Нетранспарентно толкување на деловните регулативи, особено од страна на локалната администрација, нерамномерно спроведување на правилата и договорите, како и корупцијата и големата неформална економија го попречуваат развојот на приватниот сектор⁵¹.
- Постоечката неформална економија создава нееднакво поле со формалните бизниси кои што се во согласност со даноците, придонесите и прописите. Всушност, приближно 30% од компаниите го наведуваат неформалниот сектор како нивно основно ограничување за растот⁵².

Јавни услуги. Повеќето од владините институции на централно и локално ниво имаат развиено системи кои нудат е-услуги за корисниците. Сепак, сите системи имаат општи функционалности како што се идентификување на корисниците и заеднички-општи плаќања, но истите се спроведуваат и одржуваат на различен начин. Ова е далеку од економично, бидејќи тие трошоци ги буџетира секоја институција одделно, но вкупната цена на национално ниво ја плаќаат даночните обврзници. Дополнително, различните и неединствени документи, форми и процеси на поднесување од деловните субјекти бараат ангажирање на посветено овластено лице (лица) со специфични обуки за да може да ја реализираат електронската комуникација со соодветните институции.

Според наодите наведени во извештаите на СИГМА за 2015, 2016 и 2017 година, на земјата и недостасува модерен портал за јавни услуги, кој нуди платформа и простор за е-услуги од која било институција.

Посветеноста на владата да го намали административниот товар за корисниците (граѓаните и деловните субјекти) е попречена од недостатокот на структурирани податоци во врска со бараните документи и докази со цел да се обезбеди услуга, како и парафискални трошоци за сите услуги. Институциите задолжени за испорака на услугите ги одржуваат овие податоци различно структурирани, па споредбата и анализата е тешка.

Покрај тоа, во процесот на дигитален премин од традиционални во електронски услуги, парафискалните давачки остануваат непроменети. Во 2019 година, Министерството за економија ангажираше надворешен консултант за почетно мапирање на услугите врз основа на достапните податоци. Истражувачката анализа на парафискалните давачки за малите и средни претпријатија во Република Северна Македонија изработена од „Фајнанс тинк“, наведува дека и покрај релативната важност на прашањето за парафискалните давачки, тоа сè уште не е покренато наконзистентен и систематски начин.

Анализата мапираше и наведе 377 услуги со карактеристики на парафискални давачки, проверени од институциите или официјално објавени, користејќи податоци од Каталогот на услуги развиени од Министерството за информатичко општество и администрација (МИОА) во рамките на проект финансиран од ЕУ: Помош за реформи во јавната администрација и зајакнување на капацитетите на МИОА. Списокот на јавни услуги кои имаат карактеристики на парафискални давачки е широк и вклучува различни давачки во врска со дозволи, лиценци, сертификати, одобренија, овластувања; издавање на разни документи како што се сертификат, решение, потврда, признание; специјални дозволи и одобренија што се однесуваат само на производство и продажба; трошоци поврзани со регистрација на правно лице и промена во регистарот, такса за фирмарина, патенти, имиња и трговски марки и други давачки за дозволи и за стекнување на одредени права. Честопати, трошоците со слични карактеристики се именуваат поинаку, во зависност од надлежниот орган. Таквата широчина и разновидност на парафискалните трошоци дополнително го зголемува товарот за правните лица да водат евиденција за нив.

Спроведување на договори. Земјата е меѓу најдобрите 20 во светот за деловно работење според последниот Извештај на СБ Doing Business 2020, завземајќи го 17-то место од 190 земји. Меѓу различните индикатори, најдобро котира во заштита на малцинските инвеститори, добивање градежна дозвола, плаќање даноци. Како и да е, предизвиците остануваат за спроведувањето на договорите, особено бројот

⁵¹Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија 2016 година

⁵²Белешки за политиката на Светската банка 2017

на денови за спроведување на договорите, а кои значително се зголемија со текот на годините. Решавањето на несолвентноста и нудењето на втора шанса на претприемачите исто така останува предизвик за компаниите, според наодите на клучните засегнати страни и експертите. Новата Национална стратегија за мали и средни претпријатија 2018-2023 ги идентификуваше овие предизвици и во рамките на првиот стратешки столб, Владата се обврза да го поедностави правното и регулаторното опкружување со фокус на стечајните постапки.

Фер конкуренција. Во извештајот на ММФ⁵³ се наведува дека учеството на неформалната економија се проценува на 38% од вкупното производство во 2016 година. Според извештајот, економските трошоци на неформалниот сектор се значителни. Додека сивата економија може да придонесе за економски раст преку создавање можности што не се достапни во формалната економија, тоа создава неефикасност и го намалува потенцијалот за раст на економијата на долг рок. Тоа е клучна пречка што ги дестимулира деловните субјекти за инвестиции, формирање човечки капитал и технолошки иновации.

Според податоците на ДЗС, учеството на неформално вработените во вкупниот број на вработени во 2018 година е 18,6% и е намалено за 4 пп во споредба со 2014 година. Приближно половина од неформално вработените се во земјоделскиот сектор, а според нивниот економски статус, приближно половина се неплатени семејни работници. Неформалните вработени со основно образование се најдоминантни. Најчеста причина за работа во неформалната економија е недостатокот на редовни работни места, сезонската природа на работата, економските придобивки итн. Во однос на учеството на неформално вработените, во вкупниот број на вработени, по пол, мажите имаат стапка од 20,7%, а жените 15,3%.

Мерка 9: Електронски пазар на јавни набавки од мала вредност

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементацијата се прикажани во табела 11. Претходниот наслов на мерката беше Хармонизација на правната рамка на јавните набавки со законодавството на ЕУ (Acquis), но бидејќи новиот Закон за јавни набавки беше усвоен во јануари 2019 година, фокусот на мерката сега е ставен на неговото спроведување, кој меѓу другото, предвидува воведување на електронски пазар на јавни набавки од мала вредност.

Со Законот, меѓу другото, се предвидува воведување електронски пазар на јавни набавки од мала вредност, електронско објавување на плановите за јавни набавки, управна контрола која ќе ја врши БЈН, поедноставување на постапките за јавни набавки итн.

Активноста има за цел воспоставување на нов ефикасен и ефективен начин за набавки со мала вредност во директна корелација со системот за е-набавки (ESPP).

Мерката е тесно поврзана со приоритет 4: Извршување на буџетот од Програма за реформа на управувањето со јавни финансии 2018-2021 и се однесува на зајакнување на системот за јавни набавки.

Оваа мерка е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022 и е во согласност од ЦОР 8 Пристојна работа и економски раст. Исто така, мерката е во согласност со целите за дигитална трансформација и онлајн платформи, како и иницијативите за отворено дигитално општество од Дигиталната стратегија на ЕУ. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

- Надградба на софтверот за јавни набавки.

Одговорна институција за спроведување на активностите е Бирото за јавни набавки.

⁵³ <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2020/01/24/Republic-of-North-Macedonia-2019-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-48982>

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел	Цел 2021 година
Развивање електронски пазар на јавни набавки од мала вредност	0	-	Да

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Усогласувањето со директивите преку новиот ЗЈН ќе им овозможи на МСП полесно и поевтино учество во постапките за доделување договори за јавни набавки, ќе обезбеди најдобра вредност за парите за јавни набавки и ќе овозможи почитување на принципите на ЕУ за транспарентност и конкурентност. Исто така, ќе овозможи еколошките, социјалните, како и иновативните аспекти да бидат земени предвид при доделувањето на јавните договори, така што јавните набавки ќе го поттикнуваат напредокот кон одредени цели на јавните политики. Покрај тоа, се користи холистички поглед на вредноста што се добива за парите, така што повеќе не се поставува само прашањето за минимизирање на трошоците, туку и анализа што друго може да се постигне преку набавките.

Создавањето услови за фер конкуренција помеѓу економските оператори во голема мера овозможува придобивки и за договорните органи, бидејќи добивањето конкурентни прифатливи понуди може да резултира со заштеда и рационално искористување на јавните средства. Заштедите на јавните средства оставаат простор за нивно распределување на други важни полиња.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

- Надградба на софтверот за јавни набавки согласно со новиот ЗЈН, планирани 400.000 евра за 2021 година.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	0	-	-
2. Небуџетско финансирање	400.000	-	-
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	400.000	-	-
Вкупно	400.000	-	-

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Создавањето услови за фер конкуренција меѓу економските оператори во голема мера обезбедува придобивки за договорните органи, бидејќи добивањето конкурентни понуди може да доведе до заштеда и рационално користење на јавните средства. Заштедите на јавните средства оставаат простор за нивно доделување во други важни области, со што се создаваат дополнителни можности за економските оператори кои можат да имаат позитивно влијание врз вработувањето. Родовата еднаквост ќе биде почитувана во процесот на имплементација на мерката.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Во согласност со новиот закон, техничките спецификации на потенцијалните проекти ќе вклучуваат информации за оценка на влијанието врз животната средина, како и климатските промени.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Доцнење со развивање на електронски пазар на јавни набавки од мала вредност од страна на изведувачот	Ниска	Соодветно управување со договорот за јавни набавки и состаноци помеѓу тимот на БЈН со изведувачот за напредокот на договорот

1. Опис на мерката

Мерката е директно поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година: „Креирање регистар на парафискални давачки со цел усогласување на нивната употреба и дополнително намалување на административниот и регулаторниот товар на компаниите“.

Оваа мерка е нова, но произлегува од мерката Изработка на национален портал за е-услуги која беше дел од претходните ПЕР, а чија цел беше развој на динамичен веб-портал за е-услуги како единствена точка за услуги со државните тела. Порталот беше пуштен во употреба на крајот на 2019 година. Еден од темелите во полето алатки на порталот е Каталогот на услуги, електронска база на податоци за јавни услуги (на централно и локално ниво) за граѓаните и деловните субјекти. Каталогот дава можност за квантитативна и квалитативна анализа на услугите, за приоритизирање на дигитализацијата на услугите и за анализа на парафискалните давачки. Министерството за економија на својата веб-страница објави список од 377 давачки за деловни субјекти⁵⁴ што беа мапирани врз основа на Каталог на услуги што содржат скоро 1.000 услуги за граѓани и бизниси. Списокот е развиен како дел од Истражувачката анализа на парафискалните давачки за малите и средни претпријатија во Република Северна Македонија (види: Секторска дијагностика за деловно опкружување и намалување на неформалната економија, дел за јавни услуги).

Тековната мерка предвидува активности за понатамошно идентификување (мапирање), оптимизирање, консолидирање и насочување на парафискалните трошоци во Северна Македонија. Цел на мерката е да се поедностави системот на неданочни давачки и парафискални трошоци, да се подобри нивната транспарентност и предвидливост, а со тоа да се придонесе за поповолно деловно опкружување. Тоа ќе се постигне преку сеопфатен попис и развој на Регистарот на сите неданочни и парафискални такси што постојат во Република Северна Македонија, потоа преку подготовка на соодветни препораки за измени и подобрувања на законската рамка и преку промовирање и воведување механизми за да се обезбеди понатамошна одржливост на подобрениот систем.

Мерката е дел од Акцискиот план за спроведување на Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2018-2022 година и е во согласност со препораката за подобрување на функционирањето на пазарната економија како предуслов за постигнување на економските критериуми и е поврзана со подобрување на деловното опкружување.

Мерката е поврзана со Клучните предизвици 2 и 3 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022. Исто така, таа е во согласност со СРЦ 8 пристојна работа и економски раст и СРЦ 9 индустрија, иновации и инфраструктура. Исто така, мерката е во согласност со целите за дигитална трансформација и онлајн платформи, како и иницијативите за отворено дигитално општество од Дигиталната стратегија на ЕУ. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

- Да се воспостави меѓуинституционален дијалог и процес на консултации кои се однесуваат на парафискалните трошоци;
- Да се анализираат услугите за кои е утврдено дека имаат карактеристики на парафискални трошоци преку идентификување на оние што треба да се елиминираат, ремоделираат или рационализираат, користејќи ја тековната Листа на мапирани парафискални давачки и да се предложи нивна оптимизација и дигитализација;
- Да се подигне свеста за парафискалните давачки кај деловните претставници и граѓаните.

Активностите ќе ги спроведуваат Министерството за економија и Кабинетот на Заменикот на Претседателот на Владата задолжен за економски прашања, координација на економски ресурси и инвестиции, во соработка со сите релевантни министерства и агенции, како и општините, вклучувајќи ги деловните здруженија и невладините организации.

⁵⁴ <http://www.economy.gov.mk/doc/2838>

б. Планирани активности во 2022 година

- Да се развие методологија за понатамошна проценка на парафискалните давачки за МСП со употреба на принципот Прво размисли за мали;
- Да се мапираат сите парафискални давачки, на сите владини нивоа (државно и локално ниво) и со сите релевантни информации (одговорно тело, вид, цена, потенцијални сектори и големината на засегнатите компании итн.);
- Да се рационализираат парафискалните давачки, со проценка на цената на парафискалните давачки, во однос на нивната суштинска вредност, како и подвоено на географско ниво (национално - локално), според големината на компанијата и според возраста (новоосновани компании наспроти веќе воспоставени бизниси) и можност за нивна дигитализација.

в. Планирани активности во 2023 година

- Да се воспостави дигитална платформа - Регистар на парафискални давачки за подобрување на транспарентноста за деловниот сектор;
- Да се воспостави правна рамка за обезбедување на понатамошна транспарентност и предвидливост во однос на воведување нови парафискални давачки;
- Да се воспостави Координативно тело за следење на правилното спроведување на правните акти од институциите.

Имајќи ја предвид комплексноста на активностите планирани за периодот 2022-2023 година, до ДЕУ е доставен предлог проект за обезбедување стручна поддршка преку ИПА фондовите. Директен корисник на проектот ќе биде Министерството за економија и ќе ги вклучува сите релевантни институции и засегнати страни.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2020 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2024 година
Број на променети парафискални давачки	0	Најмалку 50	До 100
Процент на намален парафискален товар за МСП	0	До 30%	До 75%
Зголемена транспарентност на парафискалните давачки на национално и локално ниво со создавање на регистар на парафискални давачки	0	Најмалку за МСП	Вклучени сите парафискални

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Со намалување на финансискиот товар се очекува компаниите да бидат поконкурентни. Тие би можеле да ги користат заштедените ресурси и време за понатамошен развој и иновации. Од друга страна, зголеменото знаење за парафискалните давачки, како и воведувањето дигитални услуги ќе придонесе за поефикасни и ефективни компании, што ќе доведе до попродуктивни компании. Генерално, предвидливоста на парафискалните трошоци ќе придонесе за поповолно деловно опкружување што ќе доведе до зголемени инвестиции и претприемништво.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците се проценуваат на 515.000 евра, од кои 15.000 евра се национален буџет и 500.000 евра е проценета побарана ИПА поддршка за спроведување на мерката.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	15.000	0	0
2. Небуџетско финансирање	0	0	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	250.000	250.000
Вкупно	15.000	250.000	250.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Со намалување на административниот и финансискиот товар на компаниите и зголемување на нивната конкурентност, тие ќе можат да ги прошират своите активности и да ја зголемат вработеноста. Една од целите на оваа мерка е да се создаде поповолно опкружување за воспоставување на нови деловни активности, што дополнително ќе ги зголеми стимулациите за претприемништво кај сите граѓани, вклучително и млади и жени.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Една од целите на мерката е да води кон дигитализација на услугите, со што се намалуваат и трошоците и времето за деловно работење, што ќе има целосен позитивен ефект врз животната средина во смисла на заштеда на енергија, намалување на загадувањето и заштеда на ресурсите.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недоволна координација и комуникација помеѓу институциите што треба да бидат вклучени во обезбедувањето информации	Средна	Воспоставување на работна група со засегнатите страни и продолжување на редовната соработка преку состаноци, работилници и обуки
Недоволно разбирање на парафискалните давачки	Средна	Информативна кампања и подигнување на свеста за подобро разбирање меѓу деловните претставници и општеството во целина
Одржливост на мерката - обезбедување натамошна консолидација на парафискалните давачки	Средна	Правна рамка за да се обезбедат процедури за поставување и утврдување на цените на трошоците, како и регулаторно тело за да се обезбеди соодветно спроведување од сите релевантни институции
Недоволни капацитети и вештини за анализа на промените на парафискалните во ресорните министерства и другите институции	Средна	Министерството за економија достави предлог - проект до ДЕУ, за надворешни консултации финансирани од ИПА со цел да се обезбеди соодветна експертиза за успешно спроведување на мерките

Мерка 11: Поддршка на новоосновани компании и МСП во најмалку развиени региони насочена кон раст, производство на додадена вредност и создавање на локална економија и услови за живот

1. Опис на мерката

Мерката има за цел зголемување на економските активности на локално ниво и зголемување на конкурентноста во најмалку развиените региони во земјата Североисточен, Полошки, Југозападен регион и реонот Преспа (општина Ресен) преку подобрување на пристапот до финансии и услуги со високо додадена вредност за новоосновани компании и МСП.

Главните активности ќе поддржат воспоставување и/или развој на најмалку 1 акцелератор во секој од целните региони, очекувајќи вкупно 6. Мерката исто така ќе вклучува активности за обезбедување услуги за развој на бизнисите и/или техничка помош за избрани компании во сопственост на лица помлади од 40 години и/или жени и/или лица кои припаѓаат на ранливите групи или малцинствата. Ќе биде воспоставен систем со квоти после извршените анализи на деловните можности и економските потенцијали за секој од целните региони.

Понатаму, со цел да се поттикнат економските активности во овие региони, преку оваа мерка ќе биде обезбедена финансиска поддршка на најмалку 55 новоосновани/или МСП за да ги започнат или прошират нивните деловни активности. Ова треба да придонесе за креирање на нови работни места, поттикнување на економските активности и зголемување на економскиот развој.

Мерката е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022. Исто така, таа е во согласност со СРЦ 8 пристојна работа и економски раст и СРЦ 10 Намалување на нееднаквоста. Оваа мерка ќе таргетира деловни активности согласно Зелениот план на ЕУ со цел движење кон зелена економија. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

Во зависност од динамиката на реализација на тендерската постапка за ангажман на експертска помош ќе зависи и динамиката на реализација на активностите. Детален план за реализација ќе биде изработен после ангажманот на експертската помош, сепак генерално, предвидени се да се реализираат следните активности:

- Спроведување анализа на деловните можности и економските потенцијали за секој од најмалку развиените региони;
- Подготовка на каталог на напредни услуги за МСП;
- Воспоставување и/или развој на најмалку 1 акцелератор во секој од целните региони;
- Дизајн и спроведување на грант шема за финансиска поддршка на деловни иницијативи со висока додадена вредност од страна на новоосновани компании и/или МСП.

Реализацијата на мерката ќе биде координирана од страна на Кабинетот на Заменикот на Претседателот на Владата задолжен за економски прашања, координација на економски ресурси и инвестиции, во соработка со релевантните институции.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел 2020 година	Цел 2021 година
Број на поддржани бизнис асоцијации	0	0	6
Број на услуги воведени во каталог	0	0	30
Број на поддржани и/или воспоставени акцелератори	0	0	3
Број на поддржани новоосновани компании и/или МСП	0	0	55
Број на новокреирани работни места	0	0	300

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Активностите во рамки на оваа мерка ќе обезбедат пристап до високо квалитетни услуги за поддршка на новоосновани компании, МСП и микро претпријатија, со специјален фокус на областите поврзани со зелена и циркуларна економија, иновации, информатичка технологија, маркетинг, извоз, деловно финансирање, права од индустриска сопственост, стандардизација, животна средина и технологии и процеси поволни за климата, и др. Земајќи ги предвид потенцијалите на економските области како и меѓународните и националните трендови и перспективи на пазарот, обезбедената финансиска помош ќе биде поврзана со набавка на технологии или опрема (но не и на тековни трошоци) за иницијативи на селектирани новосновани компании и МСП, што ќе води кон унапредување на нивната конкурентност на пазарот.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците се проценуваат на 9 милиони евра и истите се обезбедени во рамки на ИПА помошта на ЕК за програмската 2019 година за Секторот конкурентност и иновации.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	1.000.000	4.500.000	3.500.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	1.000.000	4.500.000	3.500.000
Вкупно	1.000.000	4.500.000	3.500.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Најмалку 300 нови работни места пресметани како еквивалент на целосно работно време. Креираните работни места, дали како самовработување или вработување, се насочени кон луѓе помлади од 40 години, жени и лица од ранливи категории и малцинства.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Оваа мерка ќе таргетира деловни активности согласно Европскиот Зелен Договор со цел движење кон зелена економија т.е. компании силно посветени кон зајакнување на ефикасноста во користењето ресурси преку насочување кон чиста, циркуларна економија и возобновување на биодиверзитетот и намалување на загадувањата односно движење кон моделот нула загадување и нула отпад.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недоволна координација и комуникација помеѓу институциите на централно, регионално и локално ниво	Средна	Воспоставување на работна рупа со сите заинтересирани страни и континуирано одржување на постојна соработка преку состаноци, работилници и обуки
Недоволна заложба на највисоко ниво кај вклучените институции при развојот и/или воспоставувањето на акцелераторот и нејзино непренесување на оперативно ниво	Средна	Постојана комуникација и известување до министерско ниво за напредокот и известувања за рано предупредување
Неисполнетост на побараните предуслови кај вклучените институции (човечки ресурси, подготвеност на системите, договори за надворешни услуги и др.)	Средна	Подготовка на работни планови базирани на анализи за реални цели, вклученост и крајни рокови
Недоволно капацитети и вештини кај новосоздаваните компании и МСП за подготовка на апликација	Средна	Обезбедување техничка помош за новосоздаваните компании и МСП, подготвителни материјали и водичи и воспоставување на системи за информирање

Мерка 12: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од 2020 година, иако насловот на истата е променет (претходниот наслов на мерката во ПЕР 2020–2022 година беше Намалување на неформалната економија), а активностите се преформулирани во поблиска смисла на проектните активности. Деталите во однос на имплементацијата за 2020 година се презентирани во Табела 11.

Оваа мерка е поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година кој се однесува на „обезбедување стимуланси за деловните субјекти и вработените во неформалниот сектор да се регистрираат и да се олесни нивната транзиција кон формалната економија“.

Проектот на ЕУ „Подобрување на условите за работа“ (ноември 2019 - јануари 2022 година) има за цел поттикнување на создавање формални работни места и намалување на непријавената работа, како и стимулирање на поголема економска активност на жените на пазарот на трудот. Поконкретно, проектот се состои од две компоненти:

1. Поддршка при спроведувањето на избрани правни, политички и институционални мерки, како и мерки за подигање на свеста кои ќе го олеснат преминот кон формалната економија и

2. Борба против родовата дискриминација на работните места и постигнување усогласеност меѓу семејниот и професионалниот живот.

Преку овие активности, се очекува да се постигнат следните резултати:

- воспоставен систем и изградени капацитети за следење и откривање на неформалната економија;
- развиени алатки за олеснување на инспекциските постапки за спречување на непријавена работа и кои ќе обезбедат работодавачите и нивните вработени да постапуваат во согласност со законската регулатива и колективните договори во секторите кои се склони кој непријавена работа;
- дизајниран систем на ваучери или еквивалентни механизми кои промовираат подобри работни услови и пријавено вработување во услужните сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа;
- едукација и јакнење на свеста за придобивките од преминот во пријавена работа;
- развиени и воведени мерки за подобар пристап и активирање на жените на пазарот на труд;
- зајакнати механизми за заштита од дискриминација врз основа на пол, род, родов идентитет и сексуална ориентација при барање на работа и на работните места, во согласност со меѓународните стандарди и инструментите на ЕУ;
- создадена погодна правна и политичка средина за достоинствена работа за пружање на грижа, овозможувајќи, меѓу другото, и признавање, прераспределба и, доколку е соодветно, намалување на неплатената работа за пружање на грижа;
- поддршка на организациите во приватниот и/или јавниот сектор за воведување флексибилни работни аранжмани или друга стратегија со што би се олеснила усогласеноста меѓу работниот и семејниот живот на вработените.

Мерката е директно поврзана со дел од горенаведените проектни активности за дизајнирање на систем на ваучери или еквивалентни механизми кои промовираат подобри работни услови и пријавено вработување во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа. Исто така, мерката е директно поврзана со Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2018–2022 година и со Акцискиот план за нејзината имплементација. Мерката е поврзана со Клучниот предизвик 3 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022 и исто така се однесува на ЦОР 1 Крај на сиромаштијата и ЦОР 8 Достоинствена работа и економски раст. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

Планирана активност	Носител
1. Длабинска анализа на добрите практики и начини за формализација на непријавената работа во различни земји	Министерство за труд и социјална политика, Државен завод за статистика, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат, Централен регистар, Инспекциски совет, социјални партнери и др.
2. Дизајнирање на модел и механизам коишто промовираат формално вработување во избрани сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Министерство за финансии, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат, социјални партнери и др.
3. Вршење на трошоочно ефикасна анализа од имплементацијата на предложениот модел	Министерство за труд и социјална политика, Државен завод за статистика, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат, Централен регистар, социјални партнери.
4. Развивање на правна рамка, институционални и административни механизми за имплементација	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Министерство за финансии, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат,

	социјални партнери и др.
5. Спроведување на подготвителни активности за имплементација на договорениот модел, вклучувајќи дефинирање на процедури, обрасци, обука на персонал	Министерство за труд и социјална политика, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат, социјални партнери и др.

6. Планирани активности во 2022 година

Планирана активност	Носител
1. Пилот проект за регистрација и уредување на сезонската работа во секторите со најголема веројатност дека постои непријавена работа (на пример, во земјоделството и услугите во домаќинството)	Министерство за труд и социјална политика, Државен инспекторат за труд, социјални партнери и др.
2. Евалуација на резултатите од пилотирањето	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Министерство за финансии, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат, социјални партнери и др.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2018 година	Посредна цел	Цел 2022 година
Учество/удел на неформално вработените во вкупниот број на вработени	18,6%	-	16,5%

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Ефикасните пазари на труд се во негативна корелација со непријавената работа, а од друга страна се позитивно поврзани со повисоката конкурентност на целокупната економија. Намалувањето на неформалната економија ќе доведе до подобар квалитет на работата и работните услови, подобро деловно окружување и фер конкуренција, а финансиската одржливост на системите за социјална заштита ја става во помал ризик.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците се проценуваат на 220.000 евра.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	0	Да се утврди/определи	Да се утврди/определи
2. Небуџетско финансирање	145.000	75.000	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	145.000	75.000	0
Вкупно	145.000	75.000	0

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Намалувањето на изобличувањето за фер конкуренција помеѓу фирмите и стимулирањето на креирањето на редовно вработување може да доведе до фер конкуренција, намалување на несигурноста во вработеноста и нови можности за пристапна работа. Истовремено треба да се истакне и дека за некои работници неформалноста не е избор, туку неопходност во којашто се впуштаат поради недостиг на пристапни работни места. Влијанието ќе биде родово избалансирано. Исто така, формализацијата на работните места ќе доведе до заштита на работниците во случај на повреда при работа или болест.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката не се очекува да има влијание врз животната средина. Ќе се имаат предвид законските обврски и позитивните практики за подобрување на влијанието врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Засегнатите страни не се посветени и истрајни во нивните напори за борба против неформалната економија и недостасува координираност помеѓу институциите.	Средна	Вклученост на сите засегнати страни во фазата на дизајнирање на новите мерки. Нивното учество ќе се обезбеди и преку активности за подигнување на свеста.
Недостиг на доверба од страна на јавноста и верба во ефективност на административните процедури и мерки.	Средна до висока	Обезбедување добра координација помеѓу министерствата и други релевантни институции и креирање јасни меѓусекторски правила за спроведување на мерките на политиките за промовирање на пристојната работа. Спроведувањето на правилата ќе биде проследено со таргетирана јавна кампања којашто ќе ги вклучи сите институционални и неинституционални чинители.

5.3.4 Истражување, развој и иновации и дигитална трансформација

Истражување, развој и иновации. Глобалниот иновациски индекс (2020) ја рангира Република Северна Македонија на 35-то место од 39 европски економии во 2020 година, и 57-ма меѓу вкупно 131 економија од светот, кои се дел од Глобалниот иновациски индекс. Земјата има најдобри резултати во областа на софистицираност на пазарот, додека најслаби резултати остварила на полето на Креативни резултати. Оценката за индикаторот „Соработка за истражување помеѓу универзитетите и индустријата“ е особено ниска, и е идентификувана како една од најслабите точки во екосистемот, што ја пласира земјата на 112-то место од 131 земја по однос на овој индикатор.

Најновата Европска иновациска табела (2020) ја рангира земјата како „скромни иноватор“. Земено во целост, најслабо рангирање има кај индикаторите во однос на апликации за заштита на патент, апликации за заштита на дизајн и заеднички публикации на јавниот и приватниот сектор.

Извештајот на ЕК за напредокот на земјата за 2020 година, во поглавјето 25: Наука и истражување, нотира дека „...одреден напредок е постигнат во научни и истражувачки капацитети во јавниот и приватниот сектор и во развојот на Стратегијата за паметна специјализација... Следната година, земјата треба: да осигури повисоко ниво на инвестиции во истражување и развој и да го подобри учеството во истражувачката програма на ЕУ, Хоризонт 2020 и идните Програми на ЕУ за истражување, развој и иновации...“

Една од главните реформски мерки имплементирани во согласност со Стратегијата за иновации е основањето Фонд за иновации и технолошки развој (ФИТР) како централна институција во националниот иновациски екосистем. Главните цели на ФИТР се обезбедување пристап до финансии и подигање на свеста за придобивките од инвестициите во истражување и развој. Досега, Фондот пилотираше неколку финансиски инструменти кои се однесуваат на поддршка на иновации и технолошки развој во приватните компании, и заклучно со септември 2020 година поддржа 546 проекти во различни индустрии (ИКТ, технологија и инженеринг, здравство, енергија и енергетски ресурси, текстил и кожа, градежништво, земјоделство и производство на храна, креативни индустрии, образование итн). Вкупниот износ на инвестиции во проекти кои се поддржани од ФИТР изнесува 76 милиони евра, од кои 56% (или 43

милиони евра) се финансирање од ФИТР, а 33 милиони евра или 44% од вкупните инвестиции се кофинансирање⁵⁵.

Со цел да се процени моменталната состојба на националниот иновациски екосистем беа подготвени три студии на одржливост финансирани од ЕУ во рамки на проектот „Платно за иновации: Пат кон засилување на националниот иновациски екосистем“. Една од овие студии, „Студијата на одржливост за креирање и имплементација на инструменти за иновациски политики“ имаше за цел да ги отстрани преклопувањата и да ги премости идентификуваните слабости во постојниот иновациски екосистем. Главен недостаток кај мерките за поддршка на иновации, истражување и развој беше идентификуван во областите на трансферот на знаење помеѓу јавниот и приватниот сектор како и соработката помеѓу академската заедница и индустријата.

Дигитална економија. На крајот на 2019 година беше официјално пуштен во употреба Националниот портал за е-услуги⁵⁶, на кој можат да се добијат повеќе од 50 целосно електронски услуги испорачани од различни институции. Дополнително, Порталот овозможува поврзување со повеќе од 80 е-услуги достапни на различни институционални веб-страници. Сепак, на Системот за единствена најава (СЕН), како компонента на Националниот портал, во моментот можат да се идентификуваат само физички лица, но не и правни лица, па затоа во моментот на Порталот не можат да се добијат услуги за бизниси.

Бројни услуги не се испорачуваат целосно по електронски пат, а покрај Националниот портал, постојат и дисперзирани институционални веб-страници на кои можат да се добијат е-услуги. На граѓаните и на правните лица им се потребни повеќе кориснички сметки за да добијат е-услуги од различни институции, што го прави користењето непрактично и неинтуитивно, спречувајќи пошироко и почесто користење на е-услугите.

Податоците за јавните услуги претежно се чуваат на структуриран начин, односно во регистри, евиденции и книги, опишани со правни акти, иако некои од нив сè уште не се во електронски формат. Електронските регистри се неопходен услов за давање ефикасни, брзи и квалитетни е-услуги. Понекогаш е тешко да се утврди институцијата одговорна за чување на оригиналните изворни податоци, бидејќи нема централна база на податоци за чување на ажурирани метаподатоци на сите регистри на структуриран начин.

По примерот на првиот центар „Една точка на услуги“ (ЕТУ) ⁵⁷отворен во Скопје, на национално ниво се опремени ставени во функција неколку физички простори како ЕТУ центри. Иако е опишана во Законот за електронско управување и електронски услуги, функционалноста „Прокси агент“ којашто ќе овозможи аплицирање за е-услуга во име на корисник сè уште не е имплементирана, па тековно секој шалтерски службеник може да испорачува услуги само од институцијата во којашто е вработен.

Законот за електронски документи, електронска идентификација и доверливи услуги е целосно усогласен со eIDAS, а испораката на е-владини услуги е целосно регулирана во Законот за електронско управување и електронски услуги. Сепак, хоризонталните законски акти сè уште не се усогласени со овие два закона и ова се покажа како пречка за дигитализација на услугите што ги нудат различни институции.

Дополнително, пандемијата ковид-19 ја истакна потребата за забрзување на дигитализацијата, како на редовните услуги, така и за имплементација на мерките за олеснување за граѓаните и деловните субјекти.

Мерка 13: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите од имплементацијата се прикажани во табела 11.

Одговор на пандемијата ковид-19. Со цел полесно да се надминат последиците од ковид-19, Фондот за иновации и технолошки развој (ФИТР) лансирал инструмент - кофинансирани грантови за технолошки развој за надминување на последиците од ковид-19, наменети за ММСП. Со финансиска поддршка на ФИТР, компаниите се охрабруваат да воведат нови методи и технологии во своето

⁵⁵ Види повеќе во Прилог 6 - Резултати од работењето на ФИТР

⁵⁶ uslugi.gov.mk

⁵⁷ Да не се издначува со „Единствена точка за контакт“ од барањата на Директивата за услуги на ЕУ

работење, понатамошна дигитализација во нивната работа и да воведат мерки за заштита на здравјето на вработените и клиентите со цел да можат да одржат задоволително ниво на продуктивност, генерираат приходи преку нови продажни канали, да воведат нови производи или услуги кои ќе одговорат на промените на побарувачката на пазарот.

Од вкупно 166 компании кои се пријавија на овој повик, одобрени се 87 апликации. Вкупниот инвестициски циклус постигнат со овој инструмент е 2.861.599 евра, од кои 57% или 1.632.226 евра се обезбедени од ФИТР. Поддржаните компании се од различни области, здравство, продажба, трговија, дистрибуција, машинска индустрија, ИТ, угостителство, текстилна и кожарска индустрија, образование, креативна индустрија, градежништво, економија, земјоделство, електроника.

Република Северна Македонија се стреми да продолжи со нејзиниот економски раст, затоа е многу важно да се развие конкурентноста на нејзиниот приватен сектор. Бидејќи земјата нема да може да ја гради својата конкурентност врз основа на ниски трошоци за плати на долг рок, клучно е подобрувањето на конкурентноста преку знаење и иновации.

Иновативната активност на компаниите е позитивно поврзана со многу индикатори за деловен успех. Компаниите што иновираат имаат поголема веројатност да извезуваат, а повеќето од нив имаат значително зголемување на прометот и профитот по воведувањето на иновациите.

Компаниите во земјата повеќе се потпираат на внатрешно познавање на иновациите отколку на надворешното знаење, така што соработката помеѓу компаниите и другите засегнати страни е ограничена. Односите меѓу компаниите и универзитетите или истражувачките институции се особено ретки, иако фирмите што воспоставија формални врски со академските институции имаат тенденција да бидат поиновативни.

Како резултат на надворешна техничка помош, ФИТР ќе пристапи кон прилагодување на постоечките инструменти за поддршка на приватниот сектор, креирање на нови механизми на поддршка, меѓу кои е и развој на еквити финансирање преку основање на Фонд на фондовите (Fund of funds). Во таа насока, Фондот ќе работи на воспоставување на хибриден јавно приватен ММСП Фонд за Еквити инвестиции, кој би бил во 100 процентна сопственост на ФИТР, како подружница, управуван од конкурентно избран менаџер за управување со фондови. Во рамките на овој фонд ќе се формираат фондови, зависно од потребите на ММСП. Во следниот период, ќе се разгледа законската рамка, ќе се направат анализи согласно кои ќе се утврди можноста за воведување нова мерка во наредниот период.

Научно – технолошки парк (НТП)

Со цел да се олесни и унапреди соработката помеѓу академијата и индустријата, се предвидува НТП како комплексна организација која на едно место нуди професионална деловна поддршка и услуги за иновации дизајнирани да го зголемат степенот на иновации, како и можности за вмрежување на национално ниво. Воспоставувањето на првиот НТП во земјата ќе се базира на наодите од студијата за изводливост со општа цел зајакнување на соработката помеѓу академските институции, индустријата и Владата. НТП потенцијално ќе ја вклучи и Националната канцеларија за трансфер на технологии.

Спроведената студија на одржливост ги идентификува ИКТ и природните науки како најподобни области на фокус на НТП, додека како најподобна локација е идентификуван кампусот на техничките факултети на УКИМ. За спецификација на дигиталните и лабораториите за природни науки е потребна дополнителна анализа. Како најподобен модел на управувачка структура се препорачува јавно-приватно партнерство при што иницијалната фаза на воспоставување на НТП би се реализирала со јавни вложувања.

Поради фактот што 2020 година беше изборна година за Северна Македонија, а од друга страна се случи пандемијата на ковид-19, активностите планирани за НТП во рамките на мерката не успеаја да се развијат со посакуваната брзина. Затоа, сите планирани активности се одложени за следниот среднорочен период 2021-2023 година.

Мерката е поврзана со Клучниот предизвик 1 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022, и исто така со ЦОР 4 Квалитетно образование и ЦОР 8 Пристојна работа и економски раст. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

- Развој на подзаконски акти за воспоставување на НТП

б. Планирани активности во 2022 година

- Развој на просториите / цврстата инфраструктура

в. Планирани активности во 2023 година

- Понатамошен развој на просториите / цврстата инфраструктура

2. Индикатори на резултат

	Почетна вредност 2021 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2023 година
Број на активни договори за соработка за иновации помеѓу бизнисот и академски институции	0	0	10

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Предвидената мерка и нејзиното понатамошно спроведување ќе воведат механизми за поттикнување инвестиции за истражување и развој, иновационата дејност, соработка помеѓу академската заедница и индустријата и комерцијализација на иновациите. Олеснетиот пристап до финансии како и обезбедената инфраструктура ќе ја зголеми истражувачката активност на високообразовните институции применлива во индустриска средина, односно ќе го поттикне трансферот на знаење и технологии со што ќе придонесе кон зголемување на конкурентноста и извозниот потенцијал на компаниите. Мерката е комплементарна на активностите кои тековно се спроведуваат од страна на Фондот за иновации и технолошки развој, а кои се однесуваат на вклучување на домашните компании во глобалните синџири на вредност, и притоа ја зајакнува одржливоста на резултатите од овие мерки. Резултатите на оваа мерка ќе бидат детално следени со цел да се обезбеди појасна слика за нивното влијание врз економскиот раст и конкурентноста. Сличен научно-технолошки парк постои и во Љубљана, кој работи повеќе од 20 години. Влијанието на технолошкиот парк Љубљана е следно: повеќе од 300 членки на МСП и стартап компании, повеќе од 30 основани годишно, 350+ милиони евра приход, 80+ милиони евра во додадена вредност (2015 година), 400+ нови работни места со висока додадена вредност, 15+ милиони евра на ДДВ на годишно ниво (проценка). Технолошкиот парк во Љубљана е самоодржлив и профитабилен со 20 милиони евра во актива. Научни и технолошки паркови постојат и успешно функционираат и во други земји во нашето опкружување, како Србија, Бугарија, Хрватска, Грција⁵⁸.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	0	120.000	880.000
2. Небуџетско финансирање	0	0	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	0	120.000	880.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Инвестициите во ИР водат кон воспоставување нови бизниси и раст на постојните бизниси, создавање нови работни места, особено за младите луѓе и за високо квалификувана работна сила. Подобрениот пристап до финансии и инвестиции во инфраструктурата за иновации ќе го поттикне претприемништвото на жените. При спроведувањето на активностите ќе биде почитувана родовата рамноправност и ќе се следат родово специфичните индикатори.

⁵⁸ tp-lj.si/en/about-us/impact-of-technoly-park-ljubljana

6. Очекувано влијание врз животната средина

Проценка за влијанието врз животната средина ќе биде вградена преку соодветни критериуми за евалуација во процедурите за доделување средства. Проектите кои ќе имаат високо неповолно влијание врз животната средина нема да бидат финансирани. Проектите со средно неповолно влијание ќе бидат условени со план за управување кој ќе биде следен за време на имплементацијата.

При воспоставувањето на НТП ќе се почитуваат сите законски обврски поврзани со изведба на градежни работи поврзани со влијанието на животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недостиг на меѓу институционална соработка и партиципативно учество на заинтересираните страни	Ниска	Воспоставување механизми за консултации и соработка за зголемување на ефикасноста во остварувањето на резултатите. Воспоставување план за мониторинг и евалуација и план за намалување на ризикот и спроведување редовни состаноци на Телото за следење.
Капацитет на ФИТР за спроведување нови мерки	Средна	Понатамошно зајакнување на човечките ресурси во ФИТР: новиот Акт за систематизација е во подготовка и предвидува вкупно 50 работни позиции.
Низок капацитет за истражувачки проекти во академската заедница	Ниска	Обезбедување бесплатна техничка помош за апликантите. Развој и имплементација на Акциски план за комуникација.

Мерка 14: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги

1. Опис на мерката

Оваа мерка произлегува од мерката од претходната Програма на економски реформи: Развој на Национален портал за е-услуги. Целта на мерката е да се зголеми употребата на Националниот портал за е-услуги uslugi.gov.mk (Порталот) како централна точка за испорака на е-услуги.

Мерката е поврзана со четвртиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година кој се однесува на „преземање на потребни активности за да се обезбеди лесен пристап до дигиталните јавни услуги за граѓаните и бизнисите“.

Специфични цели и задачи се:

1. надградба на Порталот со профили за правни лица;
2. надградба на Порталот со функционалност за прокси агенти, кои би можеле да аплицираат за е-услуги во име на корисник;
3. зголемување на бројот на достапни е-услуги на Порталот, вклучително и дигитализација на неопходните регистри;
4. предлози за неопходни законски измени за овозможување на дигитализација;
5. градење човечки и технички капацитети за испорака на е-услуги во рамките на администрацијата.

Фокусот на третата специфична цел е развој на најмалку 135 е-услуги за деловните субјекти и граѓаните и нивно поставување на Националниот портал за е-услуги, вклучително и дигитализација на основните регистри поврзани со овие 135 е-услуги и развој на регистар на регистри. Ре-инженеринг на деловните процеси за испорака на горенаведените е-услуги, со цел да се постигне поефикасна испорака на е-услуги, преку оптимизирање на процесите на нивно обезбедување и намалување на административниот товар за нивно издавање, исто така е дел од оваа специфична цел. Обезбедувањето на потребната опрема за поддршка на испорачаните софтверски решенија на централното место и кај корисниците е дополнителен фактор за успешна испорака на оваа мерка.

Очекувани резултати од оваа мерка се зајакнување на испораката на јавни услуги и намалување на времето и трошоците на деловните субјекти и граѓаните во нивните секојдневни интеракции со јавните органи.

Мерката е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022, и исто така со ЦОР 8 Пристојна работа и економски раст и ЦОР 9 Индустрија, иновации и инфраструктура. Истата е во согласност со целите за мобилизирање на истражувањата и поттикнување на иновациите преку дигитализирање на процесите од Зелениот план на ЕУ, како и со целите за дигитална трансформација и онлајн платформи и иницијативите за отворено дигитално општество од Дигиталната стратегија на ЕУ. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

- надградба на Порталот со профили за правни лица и со функционалност на прокси агент,
- деловна анализа на процесите на испорака на услуги,
- мапирање на потребните регистри за давање на специфични услуги,
- градење на капацитети за ре-инженеринг на процеси,
- техничка спецификација на потребната опрема за испорака на решението;
- интеграција на постоечки е-услуги на Порталот.

б. Планирани активности во 2022 година и 2023 година

- ре-инженеринг на процеси;
- развој и поставување на нови е-услуги на Порталот;
- развој и поставување на основни регистри, вклучително и внес на податоци од страна на корисниците;
- регистар на регистри;
- методологија за мерење на испорака на е-услуги, вклучувајќи и пилотирање;
- градење на капацитети за испорачаните решенија.

Активностите ќе ги спроведе МИОА во соработка со други институции.

2. Индикатори на резултат

Целните броеви за сите индикатори се изразени во вкупна вредност на апсолутни броеви и произлегуваат од статистиката на Порталот. Мерењето започна на почетокот на 2020 година.

Индикатор	Почетна вредност 2020 година	Посредна цел 2022 година	Посредна цел 2023 година	Цел 2025 година
Број на регистрирани корисници на Порталот	25.000	50.000	80.000	100.000
Број на достапни е-услуги	137	220	280	300
Број на апликации поднесени преку Порталот	12.200	80.000	120.000	250.000

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Националниот портал за е-услуги се очекува да го намали административниот и финансискиот товар не само за граѓаните, туку и за бизнисите, со што ќе се зголеми ефикасноста на бизнисите. Намалувањето на времето и надоместоците за добивање на услугите повлекува намалување на трошоците за бизнисите, што доведува до нивна зголемена конкурентност. Ова особено се однесува на МСП, што ќе им овозможи на МСП да завршат административни процедури со помалку персонал и во пократок временски рок, во споредба со традиционалните канали за испорака на услуги. Ова ќе влијае на конкурентноста на малите и големите компании, не само на национално ниво, туку и на регионално, како и на меѓународно ниво. Меѓу услугите што ќе се развиваат, се е-услуги адресирани во Директивата за услуги, т.е издавање лиценци за деловни активности потребни на национално и прекугранично ниво, што се очекува да има влијание врз регионалната конкурентност.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

За три години, трошоците се проценуваат на 5.900.000 милиони евра, финансирани од ИПА фондовите и од националниот буџет.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	447.000	360.000	335.000
2. Небуџетско финансирање	2.300.000	1.300.000	1.300.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	2.300.000	1.300.000	1.300.000
Вкупно	2.747.000	1.660.000	1.635.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Со намалување на административниот товар на компаниите и зголемување на нивната конкурентност, тие можат да ги прошират своите активности и да ги зголемат вработувањата. Електронските услуги се подеднакво достапни за сите корисници, за деловните субјекти и за граѓаните, без оглед на локацијата (урбана и рурална), полот и социјалната припадност, степенот и видот на попреченост итн. Дополнително, дури и лицата на кои пандемијата ковид-19 има сериозно влијание (на пример, во изолација), ќе можат да користат дигитални услуги.

6. Очекувано влијание врз животната средина

„Канцелариите без хартија“ ќе имаат влијание во сите општествени сфери. Дигиталните услуги можат да се консумираат 24/7, од која било точка поврзана на интернет, што ја намалува потребата за транспорт, со што индиректно се влијае на намалување на нивото на загадување.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Посветеноста на највисоко ниво кај институциите-корисници не се рефлектира во посветеност на оперативно ниво.	Ниско	Формирање на работна група со претставници од највисокото раководство од секоја институција-корисник и продолжување на одржувањето на редовната соработка преку редовни состаноци.
Недоволна координација, вклученост и посветеност помеѓу сите релевантни чинители за да се осигура дека сите институции и нивните вработени се свесни за нивните одговорности	Ниско	Владата ќе ги задолжи сите релевантни државни органи да соработуваат и да ги обезбедат сите потребни информации, како и човечки и финансиски ресурси за успешно спроведување и обезбедување одржливост на проектот.
Неможност за патување и одржување средби лице-в-лице помеѓу избраните имплементатори и институциите-корисници, при вршење анализи	Високо	Користење на алатки за видео конференции и обезбедување техничка поддршка на работната група.

5.3.5 Реформи за економска интеграција

Ограничувањата за патување и затворањето на границите беа важен дел од првичната реакција кон пандемијата ковид-19 и овие мерки директно влијаеа на трговијата со стоки и услуги. Тие го нарушија товарниот транспорт, деловните патувања и снабдувањето со услуги коишто се потпираат на присуство на поединци во странство. Транспортните и патните трошоци претставуваат важен дел од трговските трошоци и, во зависност од секторот, се проценува дека за нив отпаѓаат од 15 до 31 процент. Затоа, ограничувањата за патување веројатно значат значително зголемување на трговските трошоци сè додека

тие останат на сила⁵⁹. Меѓународниот копнен транспорт е под влијание на граничните контроли, санитарните мерки (како што е мерењето на температурата на возачите) и специјалните аранжмани, како што се затворањето на одредени гранични пунктови и заобиколувањата.

Ризиците поврзани со патувањето во погодените економии, исто така, може да резултира со недостаток на возачи. Овие фактори предизвикаа одложувања во патниот транспорт на товар. За да ги ублажат овие проблеми, некои извозници се обидоа да го пренасочат товарот од патен на железнички, бидејќи на вторите им требаат многу помалку возачи и контроли по количина товар. Надвор од специфични мерки за олеснување на трговијата со медицински производи и опрема за лична заштита, имаше општи потези за олеснување на царинењето на стоката, со автоматски процедури што ја намалуваат потребата за личен контакт. На пример, некои членови ја известиле СТО дека за време на пандемијата, тие прифаќаат електронски ветеринарни и фитосанитарни сертификати, наместо стандардни физички сертификати. Доколку се задржат, ваквите мерки можат да ги намалат трошоците за преминување на границите. Дигитализацијата на царинските и регулаторните процедури може да има позитивни долгорочни ефекти врз граничните трошоци.

Ковид-19 пандемијата го истакна високото ниво на интеграција на пазарот и меѓузависност помеѓу ЕУ и економиите на Западен Балкан, како и меѓу самите нив. Обезбедувањето на непречен проток на стоки беше клучен фокус во текот на целата криза. За да го сторат тоа, земјите на Западен Балкан бргу и ефикасно воспоставиле зелени ленти на критичните гранични премини⁶⁰. ЕУ е водечки трговски партнер со скоро 70% од вкупната трговија во регионот и порасна за скоро 130% во текот на изминатите години, при што вкупната трговија меѓу ЕУ и Западен Балкан достигна 55 милијарди евра во 2019 година⁶¹. ССА воспоставиле област на слободна трговија во еден преоден рок кој сега заврши за сите освен за Косово* (2026). Договорите предвидуваат елиминирање на давачките и нетарифните ограничувања на билатералната трговија и опфаќаат стоки во сите поглавја на Хармонизираниот систем. Само неколку исклучоци, кои се однесуваат на некои земјоделски и рибни производи, не се целосно либерализирани, а се предмет на намалување на давачки и/или повластени квантитативни отстапки. Во 2000 година, ЕУ даде автономни трговски преференции на целиот Западен Балкан. Овие преференции, кои се со рок до крајот на 2020 година, овозможуваат скоро целиот извоз да влезе во ЕУ без царински давачки или ограничувања на количините. Само шеќер, вино, говедско месо и одредени рибни производи влегуваат во ЕУ под повластени тарифни квоти. Предлогот на Комисијата за продолжување на автономните трговски преференции до крајот на 2025 година во моментот се разгледува од страна на Европскиот парламент и Советот. Како што е наведено во Економскиот и Инвестицискиот план за Западен Балкан, земјите од регионот треба да градат заеднички регионален пазар заснован на правилата на ЕУ. Обезбедувањето на интеграција и со регионот и со ЕУ, е важен чекор за пристапувањето во ЕУ.

Во Извештајот на Комисијата за напредокот на земјата за 2020 година⁶², се наведува дека Северна Македонија го продолжила своето активно учество во ЦЕФТА. Земјата допрва ќе го спроведува Дополнителниот протокол 5, особено врз основа на одлуките донесени од Мешовитиот комитет на ЦЕФТА за овластени економски оператори (ОЕО), овошје и зеленчук (*белешка од надлежните: Одлуката 1/2020 за олеснување на трговијата со овошје и зеленчук беше донесена во Република Северна Македонија, како и на Мешовитиот комитет на ЦЕФТА, и нејзиното спроведување тука веќе е започнато*), и стратегијата за управување со ризици за царините. Брзата ратификација и имплементација на ново-усвоениот Дополнителен протокол 6 за либерализација на трговијата со услуги сè уште треба да се заврши. Во однос на Дополнителниот протокол 7 за решавање на трговски спорови, конструктивната улога на Северна Македонија е важна за обезбедување на завршување на преговорите. Во рамките на РЕА, стандардите за инвестиции на регионално ниво сè уште треба да бидат усвоени за да ги одразуваат најновите случувања во политиката на ЕУ, кои ќе се користат при преговори за договори за инвестиции со трети земји, и истот се рефлектира во подготвениот образец за Билатерален договор за инвестиции (БИТ).

⁵⁹ https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/trade_costs_report_e.pdf

⁶⁰ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/communication_on_wb_economic_and_investment_plan_october_2020_en.pdf

⁶¹ <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/western-balkans/>

⁶² https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

Трговските коридори, како што се коридорите ТЕН-Т, се географски интерфејс во регионот на СБ и место за соработка. Отстранувањето на ограничувањата во трговските коридори може да овозможи формирање на глобални вредносни ланци и да се промовира подобра специјализација на индустриите во регионот. Трговијата со стоки не е попречена од тарифите во регионот, а поголемиот дел од трошоците за извоз и увоз се однесуваат на усогласеност со процедурите и времето поминато на граничните премини, кои вклучуваат инспекции и постапки за царинење. Извозот може да влезе во ЕУ без тарифи, освен ограничувањата на квотите за одредени земјоделски производи. Сепак, само 10-20 проценти од фирмите се извозници. Така, клучните активности за трговија со стоки не се пристапот до пазарот, туку намалувањето на нетарифните мерки и временските трошоци за трговија.⁶³

Мерка 15: Олеснување на трговијата

1. Опис на мерката

Мерката продолжува од претходната година, деталите за нејзината имплементација се претставени во Табела 11.

Мерката е поврзана со спроведувањето на Дополнителниот протокол 5 на Договорот за ЦЕФТА, насочен кон поедноставување на инспекциите во врска со сите постапки за царинење и намалување на формалностите до максимален можен степен преку електронска размена на информации помеѓу царинските органи. Една страна - Косово, сè уште не го ратификуваше АП 5. Страните исто така ја чекаат од ЕК одлуката за вклучување на Молдавија во проектните активности СЕЕД+.

Се очекува да се поедностават инспекциите (Агенција за храна и ветеринарство, Фитосанитарна агенција) поврзани со сите постапки за царинење, и да се намалат формалностите до максимален можен степен за размена на податоци помеѓу царинските органи, до степен до кој секое национално законодавство дозволува заемно признавање на националните Програми за овластени економски оператори во секоја ЦЕФТА страна, под услов и законодавството и спроведувањето на секоја национална програма да бидат целосно во согласност со релевантното законодавство на ЕУ.

Трговската политика и нејзиното олеснување се дел од Интегрираниот столб за раст на Стратегијата за Југоисточна Европа 2020 година. Таа исто така е претставена во трговската компонента на Повеќегодишниот акционен план на регионалната економска област (МАП РЕА). Главната цел на овој столб е да се промовира регионалната трговија која не е дискриминирачка, која е транспарентна и предвидлива и го интензивира протокот на стоки и услуги во регионот. Трговската политика е исто така поврзана со активности во други 3 компоненти на МАП РЕА - инвестиции, мобилност и дигитално општество.

Мерката е поврзана и е комплементарна со мерката 16 за олеснување на заедничкиот железнички премин Северна Македонија - Србија и интегрираното гранично управување на граничниот премин Табановце - Прешево. Активностите за интегрирано управување со границите треба да се спроведат и на прекуграничните премини со Република Албанија и Република Косово, но има одложување поради кризата со пандемијата. Сепак, забележителни активности се прават како резултат на иницијативата за олеснување на трговијата под споменатите околности со воспоставување на зелени ленти на клучните гранични премини/државни премини (ГП/ККП). Тие обезбедија побрз транзит на одреден пренос на потребната стока во пандемијата и во иднина ќе се прошират на премините на земјите на ЗБ со ЕУ.

Мерката е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022, и придонесува кон остварување на ЦОР 9 Индустрија, иновации и инфраструктура. Мерката е во согласност и со целите за дигитализирање на индустријата од Дигиталната стратегија на ЕУ. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

Активностите планирани за 2020 година се одложени за 2021 година. Одложувањето се должи на фактот што потпишаниот грант со ЕК во декември 2018 година е оперативен од крајот на 2019 година. Персоналот е распределен во Секретаријатот на ЦЕФТА, кој ќе биде одговорен за одржување на СЕЕД +.

⁶³<http://documents.worldbank.org/curated/en/919401555624976466/Western-Balkans-Trade-and-Transport-Facilitation-Project>

Постапката за ратификација на Косово сè уште трае, а исто така се решава статусот во Молдавија за вклучување во СЕЕД +.

- Набавка на нов сервер со соодветен простор за дојдовни СЕЕД + податоци и нов Firewall/рутер за да се подобрат сегашните и да се воспостават VPN дополнителни линкови за обработка на зголемување на протоколот на пораки и креирање на активна мрежна опрема за безбедност (Царинска управа).
- Развој на транспарентни алатки за продолжување на TRACEE сертификатот за ветеринарна апликација со соодветно складиште за хост на нов софтверски модул за поддршка на работниот тек на издавање сертификати и опрема за Firewall (Агенција за храна и ветеринарство).
- Креирање на систем за фитосанитарни сертификати за кои ќе се набави нов централен сервер со соодветно складирање на национална фитосанитарна софтверска апликација и Firewall/рутер за воспоставување VPN врски до оддалечени локации со трајни лиценци за клиенти на VPN (Фитосанитарна управа).

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2023 година
Намалено време за царинење	9 часа	0	6 часа
Намалување на трговските трошоци	103 УСД (околу 85 евра)	0	70 УСД (околу 58 евра)

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Намалувањето на времето и трошоците ќе придонесе за годишен пораст на извозот во другите земји на ЦЕФТА за 3,5% и раст на БДП од 0,9%. Во рамките на овие податоци, треба да се земе предвид влијанието на забавувањето на трговскиот проток како резултат на моменталната состојба со ковид-19 и се одразува во намален транзит на стоки и услуги.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проценетите трошоци за планираните активности се во износ од 55.100 евра. Проценетите трошоци за одржување на опремата се 3.600 евра годишно.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	51.500	0	3.600
2. Небуџетско финансирање	0	0	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	51.500	0	3.600

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Повеќе отворени пазари за стоки и услуги стимулираат создавање работни места. Родовата еднаквост ќе се почитува во процесот на спроведување на мерката.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката ќе придонесе за зголемување на нивото на користење на процедури без хартија во рамките на синхронизирана, транспарентна електронска постапка.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Проблемите со координацијата помеѓу страните на ЦЕФТА може да се појават во фазата на имплементација	Средна	Редовни консултативни состаноци помеѓу вклучените земји

Мерка 16: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година. Деталите за спроведувањето се дадени во табела 11.

Во 2015 година владите на Република Северна Македонија и Република Србија потпишаа Договор за воспоставување на гранични процедури во согласност со Директивата 2012/34 за создавање единствена европска железничка област. Протоколите помеѓу соодветните служби од Северна Македонија и Србија (полиција, царина, инспекциски служби итн.) беа потпишани во јуни 2016 година, со кои службените лица на двете земји ги дефинираа методот, методологијата и процедурите за работа на заедничката станица.

Овој проект е дел од националните мерки кои се содржани во регионални реформи како дел од Агендата за поврзување на ЕК и ги исполнува барањата содржани во меките мерки во врска со граничните премини во земјите од Западен Балкан за олеснување на железничкиот сообраќај. Националните мерки беа промовирани на Самитот на земјите од Западен Балкан кој се одржа во Виена, во август 2015 година.

Со оваа мерка се предвидува изградба на нова Заедничка гранична железничка станица (ЗГЖС) помеѓу Северна Македонија и Србија. Во моментот, сите меѓународни и транзитни возови мора да застануваат на две места, еднаш во Табановце (Северна Македонија) и еднаш во Прешево (Србија). На секоја од овие две станици надлежните органи извршуваат царински контроли, контроли од страна на гранична полиција, фитосанитарна, ветеринарна, радиолошка контрола, како и контрола на железничката инфраструктура и на работењето. Со градење на ЗГЖС во Табановце, овие контроли ќе се извршуваат само еднаш и заеднички од страна на властите од двете држави, врз основа на принципот „едношалтерски систем“.

Проектот предвидува изградба на нова, модерна заедничка станица во согласност со стандардите на ЕУ каде што ќе бидат сместени вработените од Граничната полиција, Царината и инспекциските служби од двете земји, надградба на постојните згради за сместување на персоналот од железничката инфраструктура и железничките превозници од двете земји, изградба на нов систем за водоснабдување и канализација со пречистителна станица и подобрување на врската помеѓу патниот и железничкиот премин со изградба на нов пристапен пат. Проектната документација за новиот пристапен пат до станицата е во фаза на подготовка. Вкупната површина на објектите е 2.500 м².

Оваа мерка е тесно поврзана со мерката 15: Олеснување на трговијата. Мерката е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022, и придонесува кон остварување на ЦОР 9 Индустрија, иновации и инфраструктура. Мерката е во согласност и со целите за дигитализирање на индустријата од Дигиталната стратегија на ЕУ и иницијативите за зголемување и подобро управување на капацитетите на железниците од Зелениот план на ЕУ. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

- Тендерска постапка за избор на изведувач на градежните работи и надзор.

б. Планирани активности во 2022 година

- Спроведување на градежни активности како што се градежни работи на пристапниот пат и на заедничката гранична станица

в. Планирани активности во 2023 година

- Завршување на градежните работи на заедничката гранична станица и ставање во функција.

Министерството за транспорт и врски е надлежна институција за имплементација на активностите.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2018 година	Цел 2023 година	
		Минути	Проценти на намалување
Вид на транспорт	Минути	Минути	
Заштеда на време за патнички воз	60	30	50%
Заштеда на време за товарен воз	180	90	50%

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Со изградбата на ЗГЖС се очекува да се подобри конкурентската предност на железничкиот во однос на патниот транспорт. Најголем ефект се очекува да има од аспект на заштедата на време. Вкупно заштедено време за патување се должи на фактот дека повеќето контроли ќе се вршат во возот додека се движи. Компаниите што вршат транспорт ќе имаат пониски трошоци и пократко време на транспорт, што ќе создаде услови за зголемена количина превоз преку железница.

Во врска со отворањето на пазарот на железнички пруги, во 2021 година се предвидува усвојување на 4-от пакет железнички прописи на ЕУ. Студијата за деловна сегментација со фокус на приватизација на националното транспортно претпријатие заврши во април 2020 година. Како што е препорачано во Студијата, пред приватизацијата на компанијата, подготвителните работи треба да ги извршат сопственикот на компанијата и Владата на Република Северна Македонија, во смисла на решавање на должничките прашања, сегментација на сметките за патниците и приходите и трошоците за товар, поделба на персоналот, обврски и управување со возниот парк.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проценетата вредност на инвестицијата е 5.136.000 евра. Откако ќе биде пуштена во употреба ЗГЖС, за одржување на објектите се проценува дека ќе бидат потребни 50.000 евра на годишно ниво за сите компоненти и фази (за згради - градежен дел, електрична енергија, машински делови, пречистителна станица за третман на вода и канализација, опрема и паркинг со пристапен пат). На Управниот комитет на WBIF одржан во средината на декември 2019 година, доделени се 52% од потребните планирани средства, како инвестициски грант.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	0	0	2.430.773
2. Небуџетско финансирање	0	1.300.000	1.405.227
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	1.300.000	1.405.227
Вкупно	0	1.300.000	3.836.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Изградбата на ЗГЖС ќе има краткорочно директно влијание врз вработувањето преку ангажирање градежни работници. Во процесот на имплементација на мерката ќе се почитува и родовата еднаквост.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Проектната документација за изградба на зградата на ЗГЖС во Табановце е во согласност со условите за највисоко ниво на заштита на животната средина, како што се условите за згради со енергетска ефикасност и канализациски систем со пречистителна станица за отпадна вода.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Пролонгирање на градежните активности за завршување на железничкиот граничен премин	Висока	Редовно следење на имплементацијата на активностите за изградба на ЗГЖС. Регионалната димензија на мерката придонесува за намалување на ризикот од ненавремена имплементација на активностите.

Мерка 17: Зајакнување на внатрешниот пазар во Република Северна Македонија

1. Опис на мерката

Мерката ќе го забрза хармонизирањето со законодавството на ЕУ во областа на слободно движење на добра и услуги и ќе го зацврсти надгледувањето на пазарот со цел заштита на правата на

потрошувачите. Понатаму, преку оваа мерка националните институции ќе бидат поддржани во воспоставувањето подобра регулатива за функционирање на компаниите. Поконкретно, мерката ќе опфати активности за:

- Инвестиција во подготовка на Министерството за економија да креира и да ја мониторира имплементацијата на новата легислатива во областа на слободно движење на добра и услуги и да применува корективни мерки каде тоа е неопходно;
- Обезбедување на поддршка за ставање во функција на целосно функционална Единствена контакт точка во согласност со барањата на ЕУ Директивата за услуги. Бизнес операциите и бизнис организациите ќе бидат запознаени со новата легислатива и ќе бидат поддржани преку обезбедување на усогласеност со истата;
- Поддршка на надзорот на пазарот преку функционална реорганизација на услугите на Државниот пазарен инспекторат, надградба на методологијата за надзор и воведување на нови алатки, олеснување на работата на пазарните инспектори, како и унапредување на координацијата и методолошката синхронизација помеѓу различните тела надлежни за надзор на пазарот;
- Поддршка на националното метролошко тело за унапредување на неговите стандарди за мерење и услугите, координацијата со бизнисите и обезбедување транспарентност во метролошката работа.

Мерката е поврзана со Клучниот предизвик 2 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022, и придонесува кон остварување на ЦОР 8 Пристојна работа и економски раст и ЦОР 16 Мир, правда и силни институции. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021, 2022 и 2023 година

Во зависност од динамиката на реализација на тендерската постапка за ангажман на експертска помош ќе зависи и динамиката на реализација на активностите. Детален план за реализација ќе биде изработен после ангажманот на експертската помош, сепак генерално, предвидени се да се реализираат следните активности:

- Скрининг на домашната легислатива и административните практики во областа на слободно движење на добра и услуги;
- Креирање на нова легислатива во областа на слободно движење на добра и услуги;
- Градење на капацитетите на релевантните институции во областа на слободно движење на добра и услуги;
- Дизајнирање на систем за функционална Единствена точка за контакт;
- Функционална анализа на услугите на Државниот пазарен инспекторат;
- Дизајнирање на е-Инспекција како единствена интероперабилна инспекциска база на податоци;
- Надградба на постојниот Регистар на мерни инструменти и подобрување на анализите на ризик на методите базирани на податоците од Регистарот;
- Надградба на работните процедури за калибрација и верификација и лабораториски прирачници;
- Развој на нови мерни стандарди и услуги;

Активностите ќе бидат спроведени од надворешен партнер ангажиран од страна на ДЕУ во Северна Македонија во соработка со националните институции водени од Министерството за економија.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел 2020 година	Цел 2021 година
Креирање на нова легислатива	0	0	20
Спроведени настани за градење на капацитети (обуки, работилници итн.)	0	0	5
Функционална Единствена контакт точка	0	0	1
Дигитални алатки воведени во инспекциските институции	1	1	4

Развиени мерни стандарди и услуги	0	0	5
-----------------------------------	---	---	---

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Оваа мерка ќе придонесе во забрзување на економскиот развој и трговските односи со ЕУ преку подобрување на сообразноста со здравствените, безбедносните и еколошките барања. Таа ќе го забрза хармонизирањето со законодавството на ЕУ во областа на внатрешен пазар со примарен фокус на слободно движење на стоки и услуги, заштита на правата на потрошувачите и подобра регулираност на бизнис операциите. Активностите за градење на капацитети ќе придонесат за спроведување на законите и ќе го забрзаат воспоставувањето на нови процедури и структури. Особен фокус е ставен на подобрување на надзорот на пазарот и заштита на потрошувачи.

Пошироко гледано оваа мерка ќе ја зголеми можноста за трговија преку дозволување на потрошувачите да купуваат повеќе производи со подобар квалитет по пониски цени. Ќе го забрза економскиот раст, ефикасноста, ќе ја зголеми иновативноста и поголема правичност што ќе го придружува системот заснован на правила.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците се проценуваат на 3,6 милиони евра и истите се обезбедени во рамки на ИПА помошта на ЕК за програмската 2019 година за секторот Конкурентност и иновации.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	1.200.000	1.200.000	1.200.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	1.200.000	1.200.000	1.200.000
Вкупно	1.200.000	1.200.000	1.200.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Индириктно преку подобрување на можностите за извоз со воведување подобри стандарди за производство и подобро бизнис опкружување, компаниите ќе бидат во можност да го зголемат нивното учество на пазарот и идеално да ја прошират нивната продажба на странските (ЕУ) пазари. Ова би требало да го зголеми обртот/ профитот и да креира можности за зголемување на креирање и отворање на нови работни места.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Оваа мерка енергично ќе го промовира почитувањето на принципите на одржливост на животната средина. Транспонирањето на новото законодавство за слободно движење на стоки е многу поврзано со решавање на современите еколошки предизвици и обезбедување усогласеност на националните пазари со еколошките барања заедно со барањата за безбедност и здравје. Така, оваа мерка ќе придонесе за „позеленување“ во креирањето политики во земјата.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Потребните предуслови во вклучените институции не се исполнети (човечки ресурси, подготвеност на системот, договори за аутсорсинг, итн.).	Средна	Подготовка на работни планови засновани на анализа за реални цели, учества и рокови.
Посветеноста на највисоко ниво во институциите вклучени во развојот на акцелераторот не се рефлектира во заложбата на оперативнo ниво.	Средна	Редовна комуникација и известување на министерско ниво за напредокот и известувањата за рано предупредување

5.3.6 Образование и вештини

Пред избувнувањето на глобалната пандемија со ковид-19, образовниот систем во Република Северна Македонија покажа значително подобрување, иако овие резултати се постигнаа со значителни напори. Всушност, Северна Македонија беше во групата на земји со најголеми подобрувања во ПИСА 2018, односно има подобрување на резултатите во читањето за 40 ПИСА поени од 2015 година. Но, и покрај подобрувањата, перформансите на учениците по читање изнесуваат 94 ПИСА поени (приближно еквивалентно на две и пол години образование), што е под просекот на ОЕЦД. Повеќе од половина од тестираните ученици имаа послаби резултати на задачите за функционална писменост. И покрај потребата да се задржат подобрувањата, ковид-19 ја принуди Северна Македонија да ги затвори училиштата и да премине кон организирање на настава на далечина со користење на онлајн платформи и ТВ-преноси.

Министерството за образование и наука како подготовка за новите предизвици усвои Концепт за развој на системот за образование од далечина во основните и средните училишта. Собранието на Република Северна Македонија ги усвои амандманите на законите основно и средно образование, што овозможи добра организација на образованието во услови на криза, како што е ковид-19.

Сепак, поради потребата за брза реакција и воведувањето на иницијативите за учење на далечина, веројатно е дека ефективната ќе биде помала од традиционалниот пристап. Повеќето ученици во земјата во моментот постигнуваат околу прагот на функционалната писменост, се претпоставува дека некои ќе изгубат повеќе од другите, односно проценките сугерираат дека може да се зголеми за 10 поени процентот на ученици кои се под функционална писменост (од 55 на 65 проценти). И учениците со посебни потреби може да се соочат со уникатни предизвици од пристап за учење на далечина⁶⁴.

Според Индексот на човечки капитал, дете кое е родено денес во Северна Македонија кога ќе порасне, ќе биде продуктивно 56 проценти од она што би можело да биде доколку имал целосни образовни и здравствени услуги. Процентот е понизок од просекот за регионот на Европа и Централна Азија и за земјите со висок и среден приход. Сепак во периодот 2010 и 2020 година, вредноста на Индексот за човечки капитал се зголемил од 0,54 на 0,56 проценти.

Според проценките на МОТ, земјите од Западен Балкан ќе изгубат вкупно 11,6% од работните часови поради пандемијата ковид-19. Затворање и полицискиот час предизвикаа врвови во кривата на невработеност низ сите земји од Западен Балкан. Податоците од агенциите за вработување на сите 6 земји демонстрираат покачување на стапките за невработеност.

Табела 5.6. Невработеност во 3Б земји

Земја	Новорегистрирани невработени	Вкупно невработени
Албанија	12.744	80.689
Босна и Херцеговина	18.000	403.000
Косово	32.377	129.529
Црна Гора	4.864	40.361
Северна Македонија	8.852	114.762
Србија	9.748	513.052

Извор: МОТ

Невработеноста кај младите лица, долгорочната невработеност, невработеноста кај жените и регионалните разлики се меѓу предизвиците со кои се соочува земјата. Долгорочната невработеност во 2017 година изнесуваше 17,4% и повеќе од половина од долгорочно невработените лица бараат работа 4 или повеќе последователни години. Младите жени, ниско квалификуваните, младите лица кои живеат во руралните средини и помалку застапените етнички групи се особено изложени на невработеност или неформална вработеност. Стапката на невработеност кај младите останува сериозен проблем. Истата се искачи на приближно 60% во 2007 година, но се намали во текот на годините и достигна 45,4% во 2018 година. Јазот во вработеноста помеѓу регионот со најдобро остварување (Југоисточниот регион) и

⁶⁴ Проценка на Северна Македонија за влијанието на КОВИД 19 врз загубите во образованието

најслабиот (Североисточниот регион) останува значаен, во износ од 25%. Високата стапка на неактивност кај жените е тесно поврзана со достигнувањата во образованието, што сигнализира на одредени бариери за вработување на жените со пониско ниво на образование. 30% од жените во работната сила имаат универзитетско ниво на образование, споредено со 17% од мажите, но сепак само 12% од мажите се невработени, во споредба со 31% од жените. И покрај извесното зголемување на вработеноста кај жените во изминатите години, родовиот јаз во вработеноста за лица на возраст од 20-64 години е 21,9 п.п. (2017 година), што е скоро двојно повисоко од просекот на ЕУ-28. Со оглед на ниското ниво на образование, мажите имаат повеќе од двапати поголема стапка на вработеност од жените, дури и ако вработените жени имаат во просек подобро образование од вработените мажи. Стапката на невработеност кај Ромите стагнира на околу 50% и покрај подобрувањата на пазарот на труд и неколку - главно неефикасни - шеми и политики за поддршка.

Нискоквалитетното вработување влијае на динамиката на пазарот на труд и особено на вработувањето на младите. Околу половина од младите работници на возраст од 15-24 години се на нискоквалитетни работни места. Особено загрижувачко е високото учество на младите лица (проценето на 35%) во неформално вработување. Една четвртина од младите лица во 2017 година (24,6% во К-3 2018 година) не се во образовен процес, не се вработени, ниту се во процес на обуки (NEET). Младите лица под 30 години претставуваат повеќе од една третина од сите невработени лица (37,9% во 2017 година). Секторот на услуги кои се базираат на знаење порасна брзо, но неговото учество во вработувањето останува на ниско ниво (околу 10% во 2017 година).⁶⁵

Според Извештајот за конкурентност 2018 на ОЕЦД, проценката на димензијата на образованието покажува дека земјата постигнува резултат од 2,8⁶⁶, а просекот на земјите од ЈИЕ изнесува 2,5, што значи дека постои цврста стратешка рамка, но не секогаш е проследена со имплементација и процес на мониторинг на јавните политики за обезбедување на повратни информации и корекции.

Стратегијата за образование за 2018-2025 година, дефинира голем број предизвици поврзани со системот на стручно образование и обука (СОО) како столб кој директно се осврнува на прашањата за подобра вработливост, како што се:

- недоволна привлечност на СОО, освен одредени струки како здравството, економијата и правото, особено на 2-годишно и 3-годишно стручно образование,
- недостаток на современ систем на пост-средно образование,
- неусогласеност помеѓу она што го дава СОО и побарувачката на пазарот на трудот,
- дополнителни компликации што произлегуваат од нефлексибилност и неефикасност на новиот систем за квалификација за СОО и процедурите за прилагодување на наставните планови за СОО со барањата на пазарот на трудот.

Треба да се обезбеди засилена поддршка особено за СОО, како и добри обуки за наставници и предучилишно образование⁶⁷.

Потребно е да се инвестира во пост-средно образование, кое не привлекува доволен број студенти заради застарени и нереформирани професионални профили. Центарот за образование на возрасни започна да развива систем за валидација на неформалното и информалното учење преку усвојување на концепт со упатства.

Во училишната 2019/20 година 42.641 ученици се запишани во средното стручно образование. Од нив 19.177 или 45% се женски ученици. Најголем број (93%) од учениците го следат 4-годишното стручно образование. Понудени се околу 52 квалификации. 7% или 3.131 од учениците го следат 3-годишното стручно образование. Во моментот се нудат околу 42 квалификации. 25% или 778 од учениците се жени. Програмите за стручно образование и обука во моментот се нудат во 75 училишта.

⁶⁵https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_2019-2021_erp.pdf

⁶⁶ (Competitiveness in South east Europe, A policy Outlook 2018); и Извештај-за-реализирани-активности-од-Стратегија-за-образование-2018-2025-за-2018

⁶⁷(Веродостојна перспектива за проширување и засилен ангажман на ЕУ со Западен Балкан " – Комуникација на Комисијата до Европскиот парламент, Советот, Европскиот економски и социјален комитет и Комитетот на регионите)

Реформираното 4-годишно стручно образование има 45% општо образовни предмети и 55% стручна теорија и практична обука. Сите наставни програми се засноваат на резултати од учење и учењето базирано на работа е вклучено во наставните планови и програми.

Во декември 2019 година, Министерството за образование и наука формираше експертска група за финансирање во СОО која е поддржана во рамки на проектот „Вработување за образование во Северна Македонија“ (E4E @ mk) и Европската фондација за обука (ETF).

На почетокот на 2018 година беше донесен Закон за високо образование и се обезбеди формирање на Агенција за обезбедување квалитет. Новиот Закон предвидува формирање Национален совет за високо образование, наука и истражување, кој има обврска да и предложи на Владата нов модел за финансирање на високообразовната и научно-истражувачката дејност, што треба да придонесе за унапредување на инвестициите во науката и зголемување на квалитетот на високото образование.

Клучните стратешки документи што ги таргетираат овие предизвици на координиран начин се: Стратегија на ЈИЕ 2020, Стратегија за образование 2018-2025, Стратегија за стручно образование и обука во контекст на доживотно учење 2013-2020, Стратегија за образование на возрасни и сл.

Мерка 18: Понатамошен развој на системот на квалификации

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за спроведувањето се прикажани во табела 11.

Поради пандемијата со ковид-19, беа преземени следниве мерки: беа донесени протоколи за безбедно отворање на предучилишните установи имајќи ја предвид социјалната благосостојба на децата и потребите на родителите / законските старатели, истите се отворија на 9. септември. Собранието на Република Северна Македонија ги одобри измените и дополнувањата на Законите за основно и средно образование, со кои се обезбедува непречено организирање на наставата во итни случаи. За учебната 2020/2021 времетраењето на учебната година ќе трае 160 дена, за разлика од вообичаените 180 дена. Со овие законски измени, наставата во основното и средното училиште ќе може да се организира со физичко присуство на учениците, или на далечина со користење на средства за електронска комуникација. Неколку протоколи беа усвоени за повторно отворање на училиштата на 1. октомври. Изработени се и одобрени скратени наставни планови и програми за основно и средно образование (за учебната година што ќе трае 160 дена). Учениците од прво до трето одделение посетуваат настава со физичко присуство во училишните простории, но им се дава можност да посетуваат настава и од далечина, со писмена изјава на родителите / законските старатели.

Развиена е Национална платформа за учење на далечина што овозможува двонасочна комуникација помеѓу учениците и наставниците, истата е достапна преку адресата www.schools.mk. Пред почетокот на учебната година, учениците и родителите беа поканети да ја користат за да ги идентификуваат слабостите. На платформата е објавен видео материјал, упатства и прирачници, како и други содржини. Во текот на септември, обуките за сите наставници беа организирани со примена на каскаден модел. Едукативна ТВ-емисија со наставни материјали се емитува на националната телевизија со цел да се опфатат сите деца.

Донесени се нов Закон за основно образование и нов Закон за наставници и стручни соработници во основните и средните училишта. Во согласност со новите закони донесен е Концептот за инклузивно образование.

Со воспоставувањето на Регионални центри за стручно образование и обука (СОО) започнува реформата на СОО, при што истата ќе придонесе кон рестартирање на економијата, заштита и создавање на работни места и градење на регионален пазар одржлив за идните генерации. Овие Регионални центри за стручно образование и обука ќе одговараат на потребите на пазарот на трудот, но исто така се во согласност со потребата за регионална специјализација (со подобрување и прилагодување на вештините, знаењата и компетенциите на младите и возрасните). Регионалните центри за стручно образование и обука ќе одговараат на предизвиците од светот на работата и светот на образованието преку зајакнување на нивната соработката во рамки на висококвалитетна, сеопфатна и инклузивна мрежа на СОО која ги пресретнува потребите од воведување на нови технологии, климатски

промени, миграција, нови вештини и нови можности за развој. Во овој процес фокусот останува на работата со ученикот додека се развиваат нови знаења, вредности и компетенции.

Во таа насока, донесени се измени на Законот за средно стручно образование, со цел воведување Регионални центри за СОО во три пилот региони во земјата: Југозападен, Полошки и Североисточен Регион, преку трансформација на избрани средни училишта. Развиени се осум квалификации кои ќе бидат опфатени во Регионалните центри за СОО: машински техничар за моторни возила, електротехничар за компјутерска техника и автоматика во Тетово, угостителски техничар, келнер и готвач во Охрид, прехранбен техничар, техничар за фитомедицина и агротехничар во Куманово.

Во согласност со Законот за СОО, Центарот за СОО разви стандарди за простор и опрема за училиштата. Концептот за развој на Регионални центри за стручно образование и обука опфаќа формално, неформално, образование за возрасни и валидација на неформалното и информалното учење (ВНИЛ) е подготвен по иницијатива на Министерството за образование и наука, и во изминатите две години беше поддржана од Европската фондација за обука. Целта е да се обезбедат насоки за иновативно, прогресивно и одржливо СОО, кое е интегрирано во националниот образовен систем, но исто така и во регионалната и европската област, со механизми засновани на докази за обезбедување на резултати од образованието и стручното учење.

Исто така, спроведена е детална анализа за трите региони, при што како приоритетни функции се издвојуваат следниве: континуиран професионален развој на наставниците, зголемување на бројот на ученици и возрасни со посебни потреби во образованието и обуката, валидација на стекнатото знаење, образование на возрасни на сите нивоа, координација на практичната настава и тесна соработка со бизнис заедницата.

Со цел да се изгради флексибилен образовен систем за СОО, потребен е нов пристап за финансирање на овој вид на образование. Започнат е отворен процес со вклучување на сите релевантни чинители и истиот ќе биде финализиран во 2021/2022 година. Пилотирањето на системот за менторство кој започна во 2019 година, со воведување на ментори на учениците во компаниите, ќе продолжи и во наредните години. Изработен е Концептот за учење преку работа и следствено на тоа развиен е Протоколот за превентивни мерки при реализацијата на учењето преку работа, феријалната пракса, практичната обука и за вежбите кај работодавачот.

Според процедурите за програми за возрасни, редовно се одобруваат овие програми. До септември 2020 година, 303 даватели на услуги успешно ги исполнуваат процедурите за акредитација.

Центарот за образование на возрасни продолжи да работи на пилотирање за воспоставување на валидација на системот за неформално и информално учење - VNIL, и тоа на две квалификации: фасаден работник и келнер. Како пилот училишта за стручно образование и обука се избрани: Здравко Цветковски за фасаден работник во градежништво и училиштето Лазар Танев за келнер во угостителството.

Во однос на високото образование, продолжува работата на усогласување на регулативата и правилата за акредитација и евалуација со европските стандарди и критериуми. Агенција за обезбедување квалитет во согласност со новиот Закон за високо образование е воспоставена во декември 2019, и донесен е акциски план за членство на Агенцијата за обезбедување квалитет во ENQA и EQAR, вклучително и процесот на самоevaluација на Агенцијата.

Воспоставување цврста основа за креирање политики базирани на докази е препознаено како клучен фактор за промовирање континуиран систем на подобрување. Во таа насока формирана е нова организациска единица во МОН за истражување и развој на образовни политики. Во однос на Стратегијата за образование 2018-2025 подготвени се два извештаи и тоа за 2018 и за 2019/2020.

Оваа мерка е поврзана со Клучниот предизвик 1 од Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022 и е поврзана со ЦОР 4 Квалитетно образование. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Планирани активности во 2021 година

Планирана активност	Одговорна институција
1. Развој на 5 квалификации барани од страна на	Национален одбор за македонската рамка на

работодавачите и флексибилен пристап до нивно стекнување	квалификации; Секторски комисии; Министерство за образование и наука; Центар за СОО; Понудувачи на образовни услуги
2. Развој на програми за обуки и обуки за специфични работни места за доквалификација	Понудувачи на образовни услуги и високообразовни институции
3. Пилотирање на системот за валидација на неформалното и информалното учење - VNFIL, со две квалификации: фасаден работник и келнер.	Универзитети и високообразовните институции; Средни стручни училишта; компании
4. Усвојување на нов закон за стручно образование и обука	Министерство за образование и наука, Центар за СОО и други релевантни институции

б. Планирани активности во 2022 година

Планирана активност	Одговорна институција
1. Обуки за трансверзални вештини по барање на работодавачите	Работодавачи; Понудувачи на образовни услуги
2. Воспоставување на системот за валидација на неформалното образование за стекнување специфични квалификации - препознавање на претходното учење	Центар за СОО; Посебни акредитирани установи за валидација на неформалното образование
3. Адаптација и реконструкција на 3 регионални центри за СОО	Министерство за образование и наука, Центар за СОО, Општини

в. Планирани активности во 2023 година

Планирана активност	Одговорна институција
1. Воспоставување на системот за валидација на неформалното образование за стекнување специфични квалификации – признавање на претходното учење	Центар за СОО; Посебни акредитирани установи за валидација на неформалното образование
2. Развој на 5 квалификации на ниво V – специјалист и пост средно образование за потребите на пазарот на труд и можност за самовработување за занаети	Национален одбор за македонската рамка на квалификации; Секторски комисии; Министерство за образование и наука; Центар за СОО; Занаетчиска комора на РСМ; Даватели на образовни услуги
3. Инвестиции во човечки ресурси за управување со новите функции на трите регионални центри за СОО, како и набавка на опрема	Министерство за образование и наука, Центар за СОО, Општини

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел 2020 година	Посредна цел 2021 година	Цел 2022 година
Број на ученици запишани во средно стручно образование споредено со гимназиското образование, %	55% - 45%	58% - 42%	60% - 40%	60% - 40%
Систем за валидација на неформалното и информалното учење	-	-	Пилотирање	Воспоставен систем на валидација
Воспоставени 3 регионални центри за СОО	-	Усвоени измени на закон	Адаптација и реконструкција на 3 регионални центри за СОО	Набавка на опрема и развој на програми за 3 регионални центри за СОО
Учество во доживотно учење (лица од 25-64 години кои учествуваат во процесот на образование и обука)	2,8	2,8	3,0	3,1
Лица кои рано го напуштаат образованието на возраст од 18 до 24 години	7,1	7,1	7,0	6,9

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Вработени со поквалитетни квалификации ќе придонесат за поголема ефикасност и продуктивност на компаниите и намалување на трошокот за обука и доквалификација на вработените. Мерката ќе придонесе за намалување на неадекватноста помеѓу образованието и потребите на пазарот на труд, стекнување вештини и компетенции кои ќе ги задоволат потребите на пазарот на труд, препознавање на стекнатите квалификации во државата од страна на странските инвеститори и препознавање на квалификациите стекнати во странство од страна на домашните работодавачи за полесна вработливост на барателите на работа.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Во евра	2021	2022	2023
3. Буџетско финансирање*	1.444.761	1.494.761	1.494.761
4. Небуџетско финансирање	1.360.000	1.436.000	1.586.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	1.360.000	1.436.000	1.586.000
Вкупно	2.804.761	2.930.761	3.080.761

* национални извори на јавни финансии

Оваа мерка се планира да биде финансиски поддржана и преку ИПА 2019 – секторска буџетска поддршка.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Зголемувањето на квалитетот на наставните програми ќе доведе до стекнување знаења, вештини и компетенции кои ќе овозможат лесно наоѓање работа по завршување на образованието. Дополнително, силните трансверзални вештини, стекнати како резултат на новите реформирани наставни програми, ќе придонесат за подобра мобилност на работната сила и развој на кариерата. Најголем дел од македонските компании се МСП, кои немаат капацитет да го препознаваат и развиваат потенцијалот на нивните вработени, затоа НРК како „централна точка“ за сите чинители ќе придонесе за подобро препознавање на потребните вештини и компетенции.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката нема да има директно влијание врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Непостоење целокупна рамка за имплементација на сите активности може да доведе до донесување различни несистемски одлуки	Висока	Формирање придружни тела за поддршка на НРК (секторски комисии) каде што се вклучени Организацијата на работодавачи, синдикатите, студентите, високообразовните институции, владини институции, здруженија итн
Недоволен интерес на релевантните учесници, особено работодавачите, чии мислења и сугестии се пресудни	Висока	Јакнење на свеста за улогата на НРК; Знаоѓање адекватни инструменти за мотивирање на работодавачите

5.3.7 Вработеност и пазар на труд

Во среднорочниот период помеѓу 2015 и 2019 година, бројот на вработени се зголеми за 91.600, односно за 11,5%. Просечната годишна стапка на раст на бројот на вработени изнесува 3,1%. Најголем број на нови работни места може да се забележи во преработувачката индустрија и трговијата; додека пак во земјоделството се забележува пад. Во 2019 година, стапката на вработеност на населението на возраст

од 15-64 години изнесуваше 54,7%. Истата останува на ниско ниво и укажува на недоволно искористување на работната сила како потенцијал за развој. Родовиот јаз во вработувањето е висок. Стапката на вработеност кај мажите (64,4% во 2019 година) е повисока отколку кај жените (44,7%) за 19,7 п.п.

Стапката на вработеност кај младите е ниска: само 20,7% од младите на возраст од 15-24 се вработени. Една од причините за тоа е ниската стапка на активност на младите (32,2%), којашто главно произлегува од нивното учество во образовниот систем. Кај учеството на младите (15-29 годишна возраст) коишто не се во образовен процес, не се вработени, ниту се во процес на обуки (млади NEET) има значително намалување од 29,8% во 2018 година на 24,5% во 2019 година, при што кај жените има поголема веројатност да не се вработени, во образовен процес и во процес на обуки споредбено со младите мажи. Главната причина за тоа се семејните обврски на жените.

И покрај тоа што стапката на невработеност континуирано се намалува, земјата сеуште се соочува со висока стапка на невработеност. Стапката на невработеност (15-64 години) во 2019 година беше 17,3% (намалена од 26,1% во 2015 година) и нема големи родови разлики. Од сите невработени лица во 2019 година, 48,4% бараат работа и преку Агенцијата за вработување на Северна Република Македонија.

Стапката на активност (15-64 години) во 2019 година изнесуваше 66,3% и е за 1,4 п.п. повисока во споредба со 2015 година. Анализирани по род, стапката на активност во 2019 година е повисока кај мажите и изнесува 77,3% (54,8% кај жените). Процентот на неактивните жени е диспропорционално распределен помеѓу младите жени, жените во руралните средини и неквалификуваните жени, при што една од најважните причини за неактивност кај жените се домашните обврски. Стапката на активност е повисока кај оние со повисоко ниво на образование.

Во вториот квартал 2020 година, споредено со К-2 2019 година нема значајни негативни промени на пазарот на трудот, имајќи ја во предвид пандемијата со ковид-19. Стапката на активност е намалена за 0,5 п.п., и истата во вториот квартал 2020 година изнесува 65,6%, (15-64 години), стапката на вработеност е зголемена за 0,1 п.п. и истата изнесува 54,5%, а стапката на невработеност изнесува 16,9% што преставува намалување од 0,7 п.п. во однос на вториот квартал 2019 година.

Согласно со Програмата за реформи во вработувањето и социјалната политика 2020, Стратегијата за вработување 2016–2020 и Националната програма на економски реформи 2015, среднорочната цел е да се зголеми стапката на вработеност на 46,9% до 2020 година и да се намали стапката на невработеност на 21,5%.

5.3.8 Социјална заштита и инклузија, вклучувајќи и здравствена заштита

Социјална заштита и инклузија. Според последните објавени податоци од ДЗС, стапката на сиромашни лица во 2019 година изнесува 21,9%, додека коефициентот Џини (Gini - мерка за нееднаквоста во распределбата на приходите) е намален во однос на минатите години и изнесува 30,8%. Споредбено, стапката на сиромаштија во ЕУ28 изнесува 16,8%, додека коефициентот Џини е 30,2%.

Табела 5.7. Лаекен индикатори за сиромаштијата и социјалната исклученост, 2013-2018 година

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Стапка на сиромашни лица, % од населението	24,2	22,1	21,5	21,9	22,2	21,9	21,9
Мажи	24,6	22,3	21,5	22,1	22,4	21,8	21,4
Жени	23,9	21,9	21,5	21,6	22,0	22,0	22,5
Според возраст							
0-17	30,9	29,0	28,6	28,6	29,9	29,3	27,8
18-64	23,6	21,4	20,7	21,3	21,1	21,2	21,6
65 и повеќе	16,5	14,5	14,5	14,5	16,1	14,6	15,4
Според најфреквентниот статус на економската активност							
Вработени	11,1	9,8	8,9	9,0	9,0	8,8	8,8
Невработени	43,7	40,5	39,7	41,1	38,7	41,9	42,1

Пензионери	10,9	8,4	7,3	7,1	7,7	7,9	7,8
Други неактивни лица	29,2	26,1	26,7	29,4	32,1	31,1	33,7
Според издржувани деца во домаќинството							
Домаќинство без издржувани деца	19,5	16,5	14,1	14,2	12,8	12,7	14,2
Домаќинство со издржувани деца	26,5	25,0	25,3	26,0	27,5	27,2	26,4
Број на лица кои живеат под прагот на сиромаштијата, во илјади	500,4	457,2	445,2	453,2	460,3	455,1	455,6
Праг на сиромаштија за самечко домаќинство, годишен еквивалентен приход во денари	70.275	71.925	78.362	82.560	90.120	97.000	100.080
Праг на сиромаштија за четиричлено домаќинство (2 возрасни и 2 деца помали од 14 години), годишен еквивалентен приход во денари	147.578	151.043	164.560	173.376	189.525	203.700	210.168
Стапка на сиромашни лица пред социјални трансфери и пензии, % од населението	41,0	41,7	40,5	41,6	40,7	40,8	41,6
Стапка на сиромаштијата пред социјалните трансфери со вклучени пензии, % од населението	26,8	24,8	24,8	25,7	25,9	25,7	25,7
Нерамномерна распределба на приходите, S80/S20 квинтилен сооднос на приходи, %	8,4	7,2	6,6	6,6	6,4	6,2	5,6
Нерамномерна распределба на приходите, коефициент Цини, %	37,0	35,2	33,7	33,6	32,5	31,9	30,8

Извор: ДЗС

Реформата на системот на социјална заштита од 2019 придонесе за подобрување на условите за живот на децата и постарите лица. Стапката на детска сиромаштија (0-17) во 2019 година во споредба со 2018 година бележи намалување од 29,3% на 27,8%, а намалување бележат и стапките на сиромаштија кај сите домаќинствата со издржувани деца, со исклучок на самохраните родители. Меѓутоа, вкупната сиромаштија не се намали (21,9%) и над 455 илјади лица живеа под прагот на релативната сиромаштија. Имено, другите политики на Владата како порастот на минималната плата, субвенционирањето на платите и порастот на економијата веројатно го зголемија прагот на сиромаштијата, а со тоа стапката на релативна сиромаштија се задржа на исто ниво.

Сепак, сиромаштијата кај невработените лица која изнесува 42,1% е дури и зголемена во однос на изминатите години. Од таа причина од исклучително значење се активностите за активација на корисниците на системот на социјална заштита и нивно вклучување на пазарот на трудот. Во оваа насока, неопходно е да се поттикне развојот на програми кои овозможуваат активација и работна рехабилитација на ранливите групи граѓани, што би придонело кон зголемување на нивното учество на пазарот на трудот, а со тоа и излегување од маѓепсаниот круг на сиромаштијата и социјалната исклученост.

Исто така, со цел намалување на социјалната исклученост кај одредени категории на лица, предвидено е и развивање на социјалните услуги според потребите на корисниците и согласно локалните прилики, што подразбира обезбедување на квалитетни и иновативни социјални услуги достапни во местото на живеење на корисникот, а со цел превенција од институционализацијата и социјална исклученост.

Во моментот согласно Законот за социјална заштита лиценцирани се 20 даватели на социјални услуги, меѓутоа овој број се очекува да се зголеми, со опфат на даватели на лиценцирани услуги од сите категории, а со тоа и зголемување на опфатот на корисници кои ќе имаат пристап до потребните услуги во својата заедница.

Здравствена заштита. Во 2020 година, здравствените системи во светот се соочија со предизвикот за сузбивање на корона вирусот. Здравствената криза ја предизвика најголемата светска економска криза во изминатите сто години поради преземените мерки за ограничување на движењето на населението, како и затворањето на границите, а со цел спречување на ширењето на корона вирусот. Ковид-19 ги откри

слабостите на здравствените системи и фактот дека при креирање на политики, расходите за здравство се сметаат за трошок, а не за инвестиција. Оваа глобална криза не ја одмина ни РСМ, и дополнително ги потенцираше предизвиците со кои се соочува здравствениот систем.

Со цел да се справат со избувнувањето на заразата со ковид-19, потребно е зголемување на капацитетите на здравствениот систем за да се зајакне надзорот врз болеста. Постојечките потешкотии вклучуваат: недостаток на обучени даватели на здравствени услуги, здравствени работници, опрема за лична заштита (ОЛЗ), комплекти за тестирање и лаборатории со потребните капацитети, непочитување на мерките за безбедност од страна на општата јавност, како и ограничен број на капацитети опремени со изолациони оддели наменети за карантин и третман на пациенти.

Дополнително ниското ниво на расходи за јавно здравство од 6.58% од БДП во 2018 споредбено со европскиот просек од 9.9% од БДП, како и расходите по глава на жител од 399,10 USD (328,98 евра) во однос на европскиот просек од 3.524,71 USD (2.905,26 евра), неизбежно резултираат со релативно низок број на здравствени работници, односно 421 медицинска сестра во Северна Македонија на 100.000 жители што е далеку под просекот на ЗББ, ЕУ и STEE7, и иако соодносот од 2.9 лекари од 1.000 жители е поголем од просекот на ЗББ од 2,3, тој е под просекот на STEE7 и ЕУ.

Во однос на бројот на болнички легла, со 438 легла на 100.000 жители во 2018 година Северна Македонија е рангирана пониско од ЕУ и STEE7, но доказите од неодамнешните анализи⁶⁸ укажуваат на значителна мала употреба на болнички кревети, установи, оддели и технологија, како и големи варијации во перформансите во однос на ALOS (average length of stay – просечен болнички престој во денови) и ABO (Average Bed Occupancy-просечна зафатеност на болнички легла, во %) на слично класифицирани специјалистичко консултативни установи и општи болници. Намалениот број на медицински персонал отвора прашања во врска со способноста на здравствените установи да ги исполнуваат прифатливите стандарди за квалитет и безбедност на медицинските услуги, особено нивото на услуги на медицинската сестра.

Во извештајот на Светска Банка⁶⁹, кој ги поврзува здравствените трошоци со здравствените потреби, се наведува дека во изминатите 15 години, постојаното намалување на расходите на јавното здравство како дел од БДП резултираше со зголемен финансиски товар врз корисниците на здравствена заштита, со што дополнително се зголемува и разликата на достапноста на здравствените услуги помеѓу различните категории на граѓани.

Имајќи предвид дека населението во земјата старее, што влијае врз организацијата и трошоците во здравството, како и тоа дека здравствената грижа е претежно насочена кон болничко лекување поради недоволно развиена примарна здравствена заштита, потребно е да се надминат овие недостатоци во сегашниот здравствен систем преку соодветни реформи, со цел оптимално користење на ресурсите и зголемување на ефективноста на јавните расходи за здравството.

Чувствителните состојби во амбулантската нега се здравствени состојби кои можат ефикасно да се спречат, дијагностицираат и третираат во Примарната здравствена заштита (ПЗЗ). Тие вклучуваат акутни, хронични и состојби што можат да се спречат со вакцинација и кои не бараат третман со стационарна терапија доколку се добие навремен и соодветен третман на примарно ниво. Амбулантната нега е основоположник за квалитетот на грижата. Непотребните приеми во здравствените установи на секундарно и терциерно ниво сугерираат на недостаток на униформност во моделите/протоколите на давателите на здравствени услуги како и на постапките за упатување и прием во болниците.

Функцијата на лекарот од ПЗЗ како „чувар“ на специјалистите, не е ефективна. Високата стапка на упатување од ПЗЗ до секундарна здравствена заштита генерира непотребно оптоварување кај специјалистите. Причините за упатување се повеќекратни, а според интервјуирани специјалисти, околу 50% се несоодветни упатувања за проблематики кои се решаваат на примарно ниво на здравствена заштита. Медицинските сестри немаат јасна дефиниција на компетенциите и обемот на услуги. Околу 80% од работата со која моментално се ангажирани може да ја заврши административен работник, што значи дека тие се повеќе „секретари“ на ординацијата, отколку здравствени работници кои се грижат за

⁶⁸ Analysis of Secondary and Tertiary Health Care System Effectiveness E C r e f n° : 2 018 / 3 99 66 2 (S317-L4) project funded by The European Union

⁶⁹ Sowing the Seeds of a Sustainable Future: Republic of Macedonia Public Finance Review; World Bank Group March 2019.

своите пациенти. Улогата „административен персонал“ не постои во ординациите од ПЗЗ. Нема автономна работа на медицинските сестри и тие само ја поддржуваат работата на лекарите. Во случајот на акушерките, тие не ја контролираат и следат предпородилната и постпородилната нега.

Клиничките упатства се објавени, но само мал дел се адаптирани на локалниот контекст и треба да се ажурираат и прилагодат на ПЗЗ. Нема утврдени клинички патеки и критериуми за упатување помеѓу нивоата на грижа (примарно, секундарно и терцијарно ниво).

Информатичкиот систем во здравството поседува огромен број на информации поврзани со здравствената грижа која ја добиваат пациентите во Северна Македонија. И покрај тоа што ги има сите овие податоци во системот, активностите не се следат и не се дефинирани индикатори за квалитет. Е-здравствениот систем сè уште не нуди можност за следење на квалитетот. Нема достапен механизам, кој може да даде повратна информација на избраните лекари за нивната работа, а во однос на резултатите од нивната грижа. Не се идентификувани механизми за подобрување на квалитетот, освен активностите поврзани со известување до ФЗО и Институтот за јавно здравје. Системот на плаќање на даватели на здравствени услуги и информациониот систем, не поттикнуваат / поддржуваат високо квалитетна грижа и ефективна координација на обезбедувањето услуги, како во рамките на ПЗЗ, така и со други нивоа на грижа.

Фондот за здравствено осигурување, заедно со Министерството за здравство и стручната фела, со експертска поддршка спроведува процес наречен „Реформи во примарната здравствена заштита“. Целта на овие активности е подобрување на здравјето на населението преку подобрување на квалитетот на примарната здравствена грижа и обезбедување на сеопфатна примарна заштита. Стратешка определба на ФЗО е овој процес да прерасне во редовна активност на следење, евалуирање и подобрување на ПЗЗ, со стратешки детерминирани активности, кои се во корелација со целокупната здравствена политика на државата, ставајќи го во фокус здравјето на населението. Овој процес е директно поврзан со приоритетите во нацрт Стратешкиот план за здравствениот систем во Република Северна Македонија за периодот 2021-2030 година, кој се развива во рамки на ЕУ проект кој се однесува на секундарното и терцијарно ниво на здравствена грижа, со цел поставување на здравствен систем согласно ЕУ стандардите.

Мерка 19: Зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории на лица

1. Опис на мерката

Оваа мерка е пренесена од минатата година, деталите за спроведувањето се презентирани во Табела 11. Заради давање на подетален опис на реформата од областа на социјалната заштита, мерката е дефинирана како збир од две компоненти, а активностите се изменети.

Оваа мерка е поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економскиот и финансискиот дијалог од мај 2020 година, а се однесува на проширување на опфатот на социјална заштита, како и со шестиот заклучок кој се однесува на зголемување на капацитетот и соработката помеѓу Агенцијата за вработување и Центрите за социјална работа за обезбедување интегрирани услуги и мерки за вклучување во пазарот на трудот, вклучувајќи обуки за нови вештини и преквалификација.

Одговор на пандемијата ковид-19. Владата на седница одржана на 24 април 2020 година, донесе Уредба со законска сила за изменување и дополнување на Уредбата со законска сила за примена на Законот за социјална заштита за време на вонредна состојба („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 198/20), којашто овозможи олеснет пристап до правото на гарантирана минимална помош (ГМП) за лицата на кои им престанал работниот однос за време на пандемијата, пресметана од месец април до декември 2020 година.

Имено, материјалната необезбеденост на домаќинството се утврдува со пресметување на износот на сите приходи на сите членови на домаќинството по сите основи во месецот пред поднесување на барањето за остварување на правото за гарантирана минимална помош и во месецот пред тековниот месец на остварување на правото, во периодот од април до декември 2020 година. Покрај тоа, правото на гарантирана минимална помош може да се оствари и доколку некој член од домаќинството е избришан од евиденцијата за невработени лица поради нередовно пријавување или на којшто работниот однос му

престанал спогодбено, по негово барање или поради кршење на договорните или други обврски од работниот однос. Правото за гарантирана минимална помош не престанува да важи доколку корисникот не се регистрира во надлежниот центар за вработување и не ги исполнува редовно обврските за регистрација во согласност со прописите за вработување и осигурување во случај на невработеност.

Со ефектот од олеснетиот пристап до правото на ГМП, според динамиката на поднесените барања и времетраењето на пандемијата во наредниот период, до крајот на 2020 година се очекува да бидат опфатени околу 3.500 нови домаќинства (кои ќе продолжат да го користат правото во 2021 година), додека во 2021 година со ова право треба да се стекнат 6.500 нови домаќинства (вкупно 10.000 домаќинства).

Воведените измени и дополнувања на Законот за социјална заштита и на Законот за заштита на децата, како и усвојувањето на Законот за социјална сигурност на старите лица во 2019 година, го означиле почетокот на реформите во областа на социјалната заштита. Усвоени се и неопходните подзаконски акти.

Крајната цел на оваа реформа е намалување на стапката на сиромаштија, особено за ранливите категории и нивна успешна реинтеграција во општеството. Оттука, од најголема важност е поврзувањето на социјалната помош со активацијата на корисниците на ГМП. Затоа, соработката помеѓу службите за вработување и социјална заштита ќе се зајакне и продлабочи, со цел да се поддржат и активираат корисниците на ГМП што можат да се вработуваат.

Мерката е поврзана со ЦОР 1 Крај на сиромаштијата и ЦОР 8 Пристојна работа и економски раст. (За повеќе информации види Прилог 7).

Активностите опфатени со мерката се групирани во две компоненти:

I. Активација на лица од ранливи категории на пазарот на труд

а. Планирани активности во 2021 година

1. Мониторинг и евалуација на активностите за активација на корисниците на минимална гарантирана помош на пазарот на труд;
2. Создавање правна рамка погодна за достава на социјални услуги за поддржано вработување (на пр. менторство, советување и сл.) од различни даватели на услуги;
3. Обезбедување финансиска и техничка поддршка за основање или водење на социјални претпријатија коишто доведуваат до создавање работни места и интеграција на најнеобезбедените категории на пазарот на трудот, вклучувајќи и лица со попреченост.

Активноста бр.3 вклучува:

- Управување и работа на структурата за поддршка (центар) за социјалните претпријатија;
- Градење на капацитети на релевантни институции на национално и локално ниво и социјални претпријатија;
- Настани и активности за подигнување на свеста, комуникација и видливост за социјалните претпријатија / претприемачи.

б. Предвидени активности за 2022 година

1. Мониторинг и евалуација на активностите за активација на корисниците на минимална гарантирана помош на пазарот на труд;
2. Создавање правна рамка погодна за достава на социјални услуги за поддржано вработување (на пр. менторство, советување и сл.) од различни даватели на услуги;
3. Обезбедување финансиска и техничка поддршка за основање или водење на социјални претпријатија коишто доведуваат до создавање работни места и интеграција на најнеобезбедените категории на пазарот на трудот, вклучувајќи и лица со попреченост.

Активноста бр. 3 вклучува:

- Управување и работа на структурата за поддршка (центар) за социјалните претпријатија;

- Градење на капацитети на релевантни институции на национално и локално ниво и социјални претпријатија;
 - Настани и активности за подигнување на свеста, комуникација и видливост за социјалните претпријатија / претприемачи.
4. Модернизирање на законската рамка за вработување, вклучително и професионална рехабилитација на лица со попреченост.

II. Подобрување на достапноста на квалитетни социјални услуги

а. Предвидени активности за 2021 година

- Обезбедување финансиска и техничка поддршка за развој со што се овозможува проширување на мрежата на социјални услуги во локалните заедници;
- Зајакнување на капацитетот на постојните и потенцијалните даватели на социјални услуги, вклучувајќи и институционални чинители за високо квалитетно и ефикасно обезбедување на услуги;
- Подобрување на вклученоста на локалната самоуправа за подобрување на достапноста на социјалните услуги базирани во заедницата;
- Спроведување на активности за подигање на свеста на национално и локално ниво насочени кон пошироката јавност (брошури, видеа, кратки документарни филмови, активности за информирање на социјалните медиуми, итн.) за придобивките од социјалните услуги базирани во заедницата;
- Развој и тестирање на нов софтвер што ги интегрира придобивките и услугите од областа на социјалната заштита.

б. Предвидени активности за 2022 година

- Обезбедување финансиска и техничка поддршка за понатамошен развој и диверзификација на социјалните услуги во локалните заедници низ целата земја;
- Ставање во употреба на новиот софтвер којшто ги интегрира мерките и услугите од социјалната заштита, вклучувајќи и миграција на податоци;
- Развој на Систем за следење, надзор и гарантирање на квалитетот на социјалните услуги во согласност со националните стандарди за квалитет на социјалните услуги;

в. Предвидени активности за 2023 година

- Обезбедување финансиска поддршка за развој на социјални услуги во сите локални заедници низ целата земја;
- Ставање во употреба на сеопфатен Систем за следење, надзор и гарантирање на квалитет на социјалните услуги, кој ќе вклучува механизам за контрола на квалитетот, жалби, лиценцирање и алатки за следење и гарантирање на квалитетот на ниво на даватели на социјални услуги, на ниво на центри за социјална работа, на локално и национално ниво, за сите видови социјални услуги предвидени во Законот за социјална заштита.

2. Индикатори на резултат

	Почетна вредност 2018 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2023 година
Стапка на сиромаштија	21,9%	16,9%	16,5%
Процент на лица (0-59) кои живеат во домаќинства со многу низок интензитет на економска активност	16,4% ⁷⁰	15,3%	15,1%
% од примателите на социјална помош / ГМП при вработување по прекин на користење на услугите и мерките за активација на пазарот на трудот	0	25%	25%

⁷⁰https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=sdg_01_40&plugin=1

% на сериозно материјално обесправени лица	30,5%	-	28%
Број на обезбедени лиценцирани услуги (по вид на услуга: помош и нега во домот, услуги во заедницата, услуги за вон-семејна заштита)	0	40	50

3. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Средствата за спроведување на активностите се проценети на 11.855.000 евра за 3 години.

Во евра	2021	2022	2023
5. Буџетско финансирање*	0	0	0
6. Небуџетско финансирање	5.720.000	4.770.000	1.365.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	4.720.000	3.720.000	500.000
Вкупно	5.720.000	4.770.000	1.365.000

* национални извори на јавни финансии

4. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Подобреното насочување и зголемување на ефективност на паричните трансфери и нивната поврзаност со мерките за активација на пазарот на трудот и социјалните услуги придонесува за излез од кругот на сиромаштија, економско зајакнување и социјална инклузија, односно постигнување на целната стапка на сиромаштија од 16% во 2022 година. Мерката ќе придонесе за оптимално искористување на финансиските ресурси насочени кон обезбедување социјални услуги.

Понатаму, секторот за социјални услуги има потреба од голема работна сила, така што неговиот раст има потенцијал да создаде голем број работни места што главно привлекуваат жени. Покрај тоа, социјалните претпријатија, како новонастаната област, можат да имаат значителен придонес во локалната економија преку создавање работни места, подобрување на квалитетот на животот и обезбедување квалитетни социјални услуги.

Самото подобрувањето на достапноста и пристапот до услугите за социјална грижа е од суштинско значење со цел жените да имаат еднакви можности на пазарот на трудот. Во рамките на оваа мерка се планираат соодветни активности за зајакнување на капацитетите и вработливоста на жените од ранливите категории. Родовата еднаквост ќе се почитува при спроведувањето на оваа мерка. Оваа мерка е најдиректно поврзана со ЦОР 1 (да се стави крај на сиромаштијата), но исто така и со ЦОР 2,5 и 8 (нула глад, родова еднаквост и пристојна работа и економски раст).

5. Очекувано влијание врз животната средина

Намалувањето на сиромаштијата и социјалната исклученост има влијание врз животниот стил на населението и создава услови за подобрување на животната средина.

6. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Мал интерес од страна на општините за развој на услугите и недостаток на човечки потенцијал	Средна	Директни контакти со сите општини, организирање тркалезни маси, фокус групи, развој на мерки за преквалификација на невработените лица за давање услуги
Ненавремено спроведување на ново софтверско решение за права и услуги од областа на социјалната заштита	Висока	Детално следење на процесот
Отпор при одржување на соработката помеѓу центрите за вработување и центрите за социјална работа во однос на активацијата на примателите на гарантирана минимална помош	Средна	Обезбедување на близок мониторинг, координација и дијалог помеѓу институциите и со креирање јасни меѓуинституционални правила за работа

Кризата предизвикана од ковид-19 негативно влијае на активацијата на примателите на гарантираната минимална помош на пазарот на труд	Висока	Вметнување стимулации во дизајнирањето на Активните мерки и програми на пазарот на трудот кои поттикнуваат вработување на работници кои спаѓаат во ранливи категории
--	--------	--

Мерка 20: Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ)

Оваа мерка е поврзана со шестиот заклучок донесен во рамки на Економско – финансискиот дијалог од мај 2020 година „Да се обезбеди соодветно и одржливо финансирање за зајакнување на здравствениот сектор, со цел подобрување на пристапот кон квалитетно јавно здравје за сите граѓани“.

Одговор на ковид-19. Министерството за здравство во тек на 2020 година презема бројни активности во однос на спречување на ширење на ковид-19 преку изработка на Национален план за одговор на ковид-19 кризата, којшто се базира на основните принципи за спречување на ширење на епидемии: идентификувај, дијагностицирај и изолирај. Во таа насока, воспоставени се ефикасни механизми за следење и идентификација на контакти, зајакнати се и зголемени лабораториските капацитети за дијагностика, а зголемени се и подобрени условите за третман и изолација на заболениите во рамки на постојните капацитети на ЈЗУ преку изведба на монтажнo модуларни тријажни ковид-19 центри низ државата.

Здравствените показатели говорат дека стапката на смртност од хронични заболувања (кардиоваскуларни болести, дијабет, рак, бубрежни болести) во нашата земја е за 70% повисока од просекот во Европската Унија. Фактот што ковид-19 има најсилно изразени последици токму кај лицата со постоечки хронични состојби и заболувања, само уште еднаш потврдува дека сите чинители во здравствениот систем мора постојано да се борат за подобрување на здравјето на населението на долг рок. Оттаму, матичните лекари се стојер на овие заложби, кои ќе бидат процес, а не момент во времето.

Главна цел на започнување на процесот на реформи во ПЗЗ е подобрување на квалитетот на примарната здравствена грижа преку реформа на моделот на плаќање на примарната здравствена заштита, кој треба да поттикне и обезбеди подобрување на превентивата, дефинирање и примена на стандарди за обезбедување услуги согласно медицина базирана на докази, изготвување упатства и протоколи, поттикнување на справување со одредени состојби на примарно ниво и намалување на степенот на упатување кон повисоко ниво на здравствена заштита, поголем број на лекари од општа пракса кои ќе имаат специјализација по семејна медицина, поттикнување на реализација на одредени здравствени услуги од страна на медицинските сестри и олеснување на административната работа.

Со цел да се подобри системот за упатување, се предвидува надградба на софтверот на Мој Термин, којшто е основан како веб-платформа која има за цел да создаде систем за закажување и електронски здравствени досиеја. Со надградбата ќе се воведат нови модули, и тоа: модул за паметни упатувања кои преку Е-клиничките упатства ќе помогнат при носење одлуки за услугите и ќе ја подобрат координацијата со секундарната здравствена заштита; модул за патронажни сестри за полесно следење и поврзување на службата на патронажни сестри со избраниот лекар и избран гинеколог, а во подоцнежна фаза и надградба на софтверот со воведување на алатка за генерирање извештаи за здравјето на населението кои се неопходни за работењето на Институтот за Јавно Здравје (ИЈЗ) и Центрите за Јавно Здравје (ЦЈЗ), како и воведување на алатка за генерирање извешати за квалитетот на услугите, неопходна при изработка на анализи на успешност на здравствените установи.

Носители на процесот на спроведување на реформите во примарната здравствена заштита се:

- Министерството за здравство и Управата за електронско здравство
- Фондот за здравствено осигурување и
- стручните здруженија.

Во основа на реформата е моделот на плаќање кон ПЗЗ, а заради постигнување на горенаведените цели, неопходно е да се потенцира променливиот дел на надоместокот, со вреднување на одредени услуги и превентивни активности, како и да се предвиди додаток на капитациониот бод, кој ќе зависи од одредени кадровски решенија (број на вработени сестри, административен кадар).

Ова значи дека од вкупната вредност на бодот која би можел лекарот да ја добие, приближно една половина би се пресметувало според бројот и возраста на прикрупените осигуреници, додека другата половина би зависела од обемот и видот на услугите, реализирани превентивни цели и следење на хронични болни.

Со мерката се предвидува стимулација на избраните лекари за специјализација за семејна медицина преку покривање на трошоците за специјализација, со што избраните лекари ќе бидат стимулирани за доедукација.

Со цел спроведување на реформата кој предвидува извршување на одредени специјалистички услуги на ниво на ПЗЗ, мерката предвидува опремување на ординациите на сите избрани лекари со сет за следење на витални функции, ЕКГ и инхалатор како и набавка на софистицирана ЕХО дијагностика за избраните лекари и избраните гинеколози која опрема би се дистрибуирала регионално и би се користела од страна на сите лекари.

Дополнително со мерката се предвидува зајакнување на патронажната служба односно набавка на возила кои би се дистрибуирале регионално, ЛЗО и теренски торби за сите 300 патронажни сестри како и набавка на хардверска опрема за дигитализација на работата на патронажните служби и ефективно поврзување во системот на електронско здравство.

Во тек е процес на развивање на шифрарници и протоколи, кои се основа за спроведување на реформите. Шифрарниците и протоколите се развиваат од страна на работни групи формирани од страна на министерот за здравство, во кои се вклучени претставници од сите засегнати страни.

Предвидено е променливиот дел да ја има следнава структура:

Основни здравствени услуги (општа медицина). Основните здравствени услуги кои избраниот лекар ги пружа на осигурениците (посета во амбуланта, консултација со лекарот, издавање рецепти итн.), евидентирани според шифрарникот на здравствени услуги на Фондот.

Веќе е изготвена прва верзија на Шифрарникот на здравствени услуги, кој е имплементиран во “Мој термин”, со тоа што од 01.07.2020 година во електронскиот дневник избраниот лекар ја бележи секоја услуга според шифрата, како и сите податоци согласно Законот за евиденциите од областа на здравството.

Секоја здравствена услуга е поврзана со одредена шифра од шифрарникот и соодветен тежински коефициент. Во пробниот период дадени се предлог коефициенти кои ќе бидат ревидирани, пред да се имплементира новиот начин на плаќање.

Остварени превентивни цели (општа медицина). Постоечките превентивни цели за рано откривање на заболувања кај навидум здрави лица (асимптоматски) ќе бидат дефинирани според протоколи и проследени со електронски обрасци.

За почеток во дејноста општа медицина предвидени се цели за превенција и рано откривање на дијабет, хипертензија, астма и ХОББ, рационално пропишување на лекови и издавање на упати за повисоко ниво на здравствена заштита. Од дејноста педијатрија предвидени се цели за превенција и рано откривање на дебелина кај деца и деформитети на рбетниот столб.

Во случај кога избраниот лекар не може да направи план за реализација на цели (пример - нема осигуреници над 35 години, или нема осигуреници до 18 години), процентот определен за соодветната цел ќе може да се дополни со извршување на здравствени услуги од други категории.

Во иднина, се планира развивањето на превентивни цели да биде процес во постојан развој, односно веќе развиените протоколи да бидат подложни на редовно ревидирање.

Следење на пациенти со хронични заболувања (општа медицина). Пациентите веќе дијагностицирани со хронични заболувања (дијабет, астма, ХОББ, хипертензија, хипотиреоза), ќе се следат според протоколи за следење на хронични заболувања во ПЗЗ за соодветната болест. За исплата на овој дел е потребно лекарот во текот на целата година да ги следи пациентите со хронични заболувања според усвоениот протокол и соодветни обрасци. Секоја болест е вреднувана со одреден

коэффициент (поен) во зависност од бројот на здравствени услуги кои согласно протоколите / упатствата треба да ги пружи лекарот при следење на пациентот.

Извршување на одредени интервенции. Здравствените интервенции се услуги кои може да ги пружа избраниот лекар (испирање на уво, шиене на мали рани, ЕКГ, ЕХО и др.), кои ќе бидат дел од посебен шифрарник на Фондот, со опис на услугата и со соодветни бодови (тежински коефициенти).

Во зависност од тежината на интервенцијата ќе бидат вреднувани и групирани во 2 или 3 групи. Видот на услуги кои ќе може да ги врши општ лекар, специјалист по семејна медицина и/или медицинската сестра ќе бидат одредени според образовниот профил и решенијата за дејност на здравствената установа.

Додатокот на капитациониот бод. Додаток на капитациониот бод за вработена втора сестра или административен работник со најмалку 20 часа неделно работа. Со ова би се овозможило едната медицинска сестра да се посвети во поголема мера на реализирање на здравствени услуги, со што би се намалило оптеретувањето на докторот.

Со цел успешно спроведување на реформата, и митигирање на ризиците, неопходно е континуирано спроведување на кампањи за подигнување на свеноста на населението и запознавање на истото со промените во работата на ПЗЗ.

Оваа мерка е поврзана со ЦОР 3 Добро здравје и благосостојба. (За повеќе информации види Прилог 7).

а. Предвидени активности за 2021 година

1. Изготвување на протоколи за избраните лекари од примарната здравствена заштита за петте најчести незаразни заболувања (дијабет, астма, ХОББ, хипертензија, хипотиреоза);
2. Изготвување на протоколи за избраните лекари гинекологија за предпородилна грижа, рак на грлото на матката, семејно планирање;
3. Изготвување на протоколи за избраните лекари педијатри за: превенција на дебелина кај деца, деформитети на 'рбетен столб;
4. Изготвување на шифрарник за интервенции кои може да ги пружаат избраните лекари;
5. Обезбедување на специјализација по семејна медицина за најмалку 20 лекари кои веќе работат како избрани лекари;
6. Измена и дополна на законска регулатива и подзаконски акти;
7. Надградба на софтверски модули во системот на Мој термин за шифрарник на интервенции, протоколи и обрасци кои треба да ги пополнуваат избраните лекари при пружање на здравствените услуги;
8. Спроведување на јавна кампања со цел запознавање на населението со новините во ПЗЗ;
9. Опременување на одинациите на најмалку 300 од избраните лекари специјалисти по семејна медицина со - сет за витални знаци (отоскоп, риноскоп, офталмоскоп, апарат за крвен притисок, стетоскоп), ЕКГ и инхалатор.

б. Предвидени активности за 2022 година

1. Формирање на национално тело за имплементација на реформите на ПЗЗ;
2. Изготвување на протоколи за избраните лекари од примарната здравствена заштита за дополнителни три заболувања;
3. Изготвување на дополнителни протоколи за избраните лекари гинекологија (еден);
4. Изготвување на дополнителни протоколи за избраните лекари педијатри (два);
5. Обезбедување на специјализација по семејна медицина за најмалку 100 лекари кои веќе работат како избрани лекари;
6. Изготвување/адаптација, примена и ревизија на десет клинички упатства базирани на медицина заснована на докази, преку Националниот управен комитет за клинички упатства;
7. Опременување на избраните лекари по семејна медицина групирани по тројца по региони со : спиромертар и ЕХО;
8. Опременување на избраните лекари гинеколози со ЕХО 4Д (60 апарати регионално дистрибуирани), втора сестра/ администратор и стимулација избраните лекари кои се специјалисти или на специјализација по семејна медицина;

9. Опремување на одинаците на останатите 1.200 избрани лекари специјалисти со сет за витални знаци (отоскоп, риноскоп, офталмоскоп, апарат за крвен притисок, стетоскоп), ЕКГ и инхалатор;
10. Спроведување на јавна кампања со цел запознавање на населението со новините во ПЗЗ;
11. Надградба на модули на Мој Термин:
 - Воведување на нов модул за паметни упатувања, преку Е-клиничките упатства ќе помогнат при носење одлуки за услугите и ќе ја подобрат координацијата со секундарната здравствена заштита;
 - Воведување на нов модул за патронажни сестри во системот „Мој Термин“;
 - Креирање на нов профил - медицинска сестра во ПЗЗ;
 - Развој на систем за електронско закажување за ПЗЗ;
12. Спроведување на обука за користење на новите модули на Мој Термин.

в. Предвидени активности за 2023 година

1. Изготвување на протоколи за избраните лекари од примарната здравствена заштита за дополнителни пет заболувања;
2. Изготвување на дополнителни протоколи за избраните лекари гинекологија
3. Изготвување на дополнителни протоколи за избраните лекари педијатри
4. Обезбедување на специјализација по семејна медицина на товар на средствата на државата за најмалку 100 лекари кои веќе работат како избрани лекари;
5. Изготвување/адаптација, примена и ревизија на шест клинички упатства базирани на медицина заснована на докази, преку Националниот управен комитет за клинички упатства;
6. Континуирана едукација на населението за превенција од незаразни хронични болести преку електронски и пишани медиуми;
7. Континуирана едукација на населението за истакнување на предностите на реформата во ПЗЗ преку електронски и пишани медиуми;
8. Обезбедување вработување на втора сестра/ администратор и стимулација за избраните лекари кои се специјалисти или на специјализација по семејна медицина
9. Надградба на на Мој Термин преку:
 - Воведување на Алатка за извештаи за здравјето на населението;
 - Воведување на Алатка за извештаи за квалитетот на услугите.

2. Индикатори на резултат

	Почетна вредност 2020 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2023 година
Намалено упатување на повисоко ниво на здравствена заштита за услуги кои може да се вршат кај избраниот лекар	-	Намалување за 25% во однос на 2020 год.	Намалување за 50% во однос на 2020 год
Процент на пациенти со хронични незаразни заболувања (дијабет, хипертензија и хипотироза) кои се следат на примарно ниво	0	30%	50%
Процент на пациенти кои извршиле превентивен преглед заради навремено откривање на болести	0	30%	60%

3. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Средствата за спроведување на мерката се проценети на 16.701.800 евра.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетско финансирање*	886.000	8.962.500	6.853.300
2. Небуџетско финансирање	0	0	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	886.000	8.962.500	6.853.300

* национални извори на јавни финансии

4. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Мерката се очекува позитивно да влијае во однос на зголемување на бројот на вработувања на медицински сестри и административно технички персонал во ПЗЗ, да поттикне изедначување во покриеноста со здравствени услуги во сите региони на државата, како и да ја зајакне патронажната служба што ќе доведе и до подостапна здравствена заштита особено за ранливите категории на граѓани.

5. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката ќе доведе до зголемувањето на свесноста на населението за здравиот начин на живот преку превентивни активности, скрининзи и редовно следење на хроничните состојби во ПЗЗ, а индиректно ќе влијае и на промена на начинот на живеење што значи и користење на алтернативни превозни средства со цел превенција на кардиоваскуларни заболувања и дијабет, а со тоа ќе се влијае на подобрувањето на животната средина.

6. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недоволна координација, вклученост и посветеност помеѓу сите релевантни чинители за да се осигура дека сите институции и нивните вработени се свесни за нивните одговорности	Ниска	Владата ќе ги задолжи сите релевантни државни органи да соработуваат и да ги обезбедат сите потребни информации, како и човечки и финансиски ресурси за успешно спроведување и обезбедување одржливост на проектот
Недоверба на граѓаните за користење на специјалистички услуги кај матичните лекари	Висока	Спроведување на медиумски кампањи за зголемување на довербата кон матичните лекари
Долготраен процес на премин/ транзиција од концептот на избран лекар кон семеен лекар и немотивираност за специјализација на лекарите	Висока	Спроведување на доедукација на матичните лекари на алтернативни начини преку обуки и специјализации и нивно стимулирање од страна на државата

6. Трошоци и финансирање на структурни реформи

Вкупните трошоци за финансирање на мерките на структурните реформи од ПЕР 2021-2023 година изнесуваат 248.736.297 евра за целиот период за кој се поднесува Програмата, односно за 2021 - 2023 година. Од тој износ, 99.435.013 евра се средства обезбедени од Централен буџет, 8.830.000 евра се средства од Други национални извори на јавни финансии, 46.352.000 евра од ИПА фондови, 11.669.097 евра се обезбедени преку други грантови и 82.495.187 евра се средства кои се обезбедени преку проектни заеми. Средствата од Централен буџет во вкупните трошоци за финансирање учествуваат со 40,0%, 3,5% од вкупните средства се обезбедени од Други национални извори на јавни финансии, 18,6% изнесува учеството на средствата обезбедени преку ИПА фондовите, на средства обезбедени преку други грантови отпаѓаат 4,7%, а преку проектни заеми обезбедени се 33,2% од вкупните средства.

Највисок износ на средства за реализација на мерките се планирани за мерките од земјоделскиот сектор, особено за подобрување на системите за наводнување (141.989.254 евра), по што следи мерката за имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридор 10, за што во периодот 2021 – 2023 година издвоени се вкупно 19.746.016 евра. Мерките од областа на здравствената заштита (Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ)) и социјалната заштита и инклузија (Зајакнување на системот на социјална инклузија на ранливи категории на лица) се следни по висина на издвоени средства, за што планирани се вкупно 16.701.800 евра и 11.855.000 евра, соодветно. За мерките од енергетскиот сектор, а особено за промоција на обновливи извори на енергија и подобрување на енергетската ефикасност, во анализираниот период планирано е да се издвојат средства во висина од 10.470.844 евра (5.307.800 евра и 5.163.044 евра, соодветно). Во периодот 2021 – 2023 година, планирани се 9.000.000 евра за поддршка на новоосновани компании и МСП во најмалку развиени региони, која ќе биде насочена кон раст, производство на додадена вредност и создавање на

локална економија и услови за живот. За секторот образование, поконкретно за понатамошен развој на системот на квалификации планирани се 8.816.283 евра.

7. Институционални прашања и вклучување на заинтересирани страни

Програмата на економски реформи за 2021-2023 година, беше изработена од страна на Работната група за подготовка на Програмата на економски реформи, во која членуваат номинирани координатори на ПЕР од релевантни министерства и институции. Целиот процес е во координација на Министерството за финансии - како Национален координатор. Во подготовката беа вклучени: Кабинетот на Заменик на Претседателот на Владата задолжен за економски прашања, координација со економските ресори и инвестиции, Народна банка, Министерство за финансии, Министерство за економија, Министерство за труд и социјална политика, Министерство за образование и наука, Министерство за транспорт и врски, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерство за информатичко општество и администрација, Министерство за здравство, Биро за јавни набавки, Фонд за иновации и технолошки развој, Агенција за вработување. Во изработка на Програмата, согласно досегашната пракса, освен членовите на работната група, активно беа вклучени претставници на секторите во институциите одговорни за креирање на политики, како и на буџетските одделенија.

Настаната ситуација со глобалната пандемија со ковид-19 наметна нов предизвик во процесот на изработка на програмата, при што алатките за организирање на виртуелни настани беа најмногу користени при одржување на работните состаноци со институциите, обуките, консултациите, спроведувањето на советодавната мисија на ЕК. Исто, максимално се користеше електронската комуникација, се со цел подготовката на ПЕР да се движи во рамки на утврдената временска динамика за негово доставување до ЕК.

Во периодот 19 - 29 мај 2020, во рамки на регионален проект поддржан од ЕУ⁷¹, се одржа работилница со ЦЕФ⁷² – електронско учење, за јакнење на капацитетите на институциите вклучени во изработка на ПЕР за креирање на реформски мерки и нивно вклучување во буџетите.

На 26 август 2020 година, Националниот координатор на ПЕР, заедно со тимот од МФ одговорен за подготовка на Програмата, одржа почетен состанок со надлежните институции, за подготовка на новата Програма на економски реформи 2021 – 2023. На состанокот беа опфатени: 1/новитетите во новата верзија на Водичот за Програмата на економски реформи 2021 – 2023 година, 2/трите клучни предизвици за Северна Македонија наведени во Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022 година, кои треба да се имаат во предвид при подготовка на ПЕР 2021-2023 година (подобрување на квалитетот и релевантноста на образовниот систем; зголемување на конкурентноста на домашните компании и нивна интеграција во глобалните синџири на вредности и формализација на економијата); 3/Работниот План за ПЕР 2021 – 2023 година.

Во септември 2020 година, Владата го усвои Работниот план за подготовка на ПЕР 2021-2023, како и Акцискиот план за предлог активности за спроведување на заедничките заклучоци усвоени во рамки на Економско-финансискиот дијалог, одржан на 19 мај 2020 година.

На 15 и 16 септември 2020 година се одржа регионален состанок на ЕУ за започнување на процесот на подготовка на Програмите на економски реформи 2021 – 2023. Првиот ден беше резервиран за Регионален состанок на координаторите за ПЕР и нивните тимови од земјите од Западен Балкан и Турција со претставници на ЕК, каде меѓу другото се дискутираше за стратегиската употреба на ПЕР во процесот на проширување, структурните реформи во време на ковид-19 и линкот меѓу ИПА 3 програмирањето и ПЕР. Исто така, беше презентиран новиот Водич за ПЕР, со главните новитети за овој циклус на ПЕР, односно фокус на пост - ковид-19 закрепнувањето на економијата, хоризонтално вклучување на зелената и дигиталната трансформација на економијата (како вектори на конкурентноста) во сите области на структурните реформи, и зголемено внимание на социјалната заштита, особено на здравствената заштита. Вториот ден се одржа билатерален состанок помеѓу Националниот координатор

⁷¹ Зајакнување на капацитетите на линиските министерства за оценка на фискалните импликации на структурните реформи, ЕУ регионален проект за земјите од Западен Балкан и Турција

⁷² Центар за одличност во финансии, Љубљана

за ПЕР за Република Северна Македонија и Секретаријатот за ПЕР (од Министерство за финансии) со претставници на ЕК.

Во септември 2020 година, надлежните институции доставија до МФ предлог активности за Акцискиот план за спроведување на препораките од Економско - финансискиот дијалог со ЕУ од 19 мај 2020 година, заедно со прв нацрт на секторска дијагностика и предлог реформски мерки за ПЕР 2021-2023.

Во периодот септември - октомври 2020 година од страна на ЦЕФ беа одржани две работилници: 1/Координативни шеми за одредување трошоци на структурните реформи, која беше наменета за координаторите на ПЕР во линиските министерства; и 2/Споделување на знаењето за одредување трошоци за структурните реформи, во која освен координаторите на ПЕР, учество земаа и лицата кои работат на креирање на мерките на структурни реформи, заедно со лица од буџетските одделенија во надлежните институции.

Вториот нацрт на структурни реформски мерки се подготви кон крајот на октомври, а потоа во периодот 09 – 10 ноември 2020 година следеше советодавната мисија на ЕК во однос на предложените мерки.

Од 7 до 21 декември третиот нацрт ПЕР 2021-2023, дел 5 - Структурни реформски мерки, беше објавен на интернет страната на МФ (<https://finance.gov.mk/mk/node/9181>) (Прилог 2), како дел од процесот за консултации со јавноста и истовремено беше доставена електронска покана до заинтересираните страни за доставување на мислење и забелешки во однос на мерките. Дополнително, на 15 јануари 2021 година, нацрт ПЕР 2021 - 2023 беше дискутиран на седница на Економско - социјалниот совет. Добиените коментари и предлозите се прикачени во Прилог 2.

Програмата беше усвоена од Владата на РСМ на 26 јануари 2021 година.

Прилог 1: Преглед на податоци

Табела 1а. Макроекономско сценарио

	ESA	2019	2019	2020	2021	2022	2023
		мл.евра	Стапка на промена				
1. Реален БДП по пазарни цени	B1g	11,09	3,2	-4,4	4,1	4,6	5,2
2. БДП по пазарни цени	B1g	11,21	4,3	-3,4	6,2	6,7	7,3
Компоненти на реален БДП							
3. Приватна потрошувачка	P3	7,32	3,5	-4,0	3,5	3,6	3,9
4. Јавна потрошувачка	P3	1,52	-0,8	2,4	4,3	1,8	1,6
5. Инвестиции во основни средства*	P51	3,80	9,5	-10,2	7,7	7,9	8,3
6. Промена во залихите (% од БДП)	P52+P53	:	:	:	:	:	:
7. Извоз на стоки и услуги	P6	6,96	7,2	-17,0	14,0	8,4	9,0
8. Увоз на стоки и услуги	P7	8,52	8,9	-15,5	13,2	7,6	7,8
Придонес во раст на БДП							
9. Финална домашна побарувачка		12,65	5,3	-5,8	5,4	5,2	5,6
10. Промена во залихите	P52+P53	:	:	:	:	:	:
11. Нето извоз	B11	-1,56	-2,1	1,3	-1,3	-0,6	-0,4

* Податоците се однесуваат на бруто-инвестициите.

Извор: ДЗС и пресметки на Министерството за финансии

Табела 1б. Ценовни движења

		2019	2020	2021	2022	2023
1. БДП дефлатор	%	1,1	1,0	2,0	2,0	2,0
2. Дефлатор на приватната потрошувачка	%	0,5	1,0	1,5	1,8	2,0
3. НИСР	%	:	:	:	:	:
4. Стапка на инфлација (CPI)	%	0,8	1,1	1,5	2,0	2,0
5. Дефлатор на јавната потрошувачка	%	3,3	3,5	3,2	1,7	1,6
6. Дефлатор на инвестициите	%	1,8	-1,3	1,9	2,2	2,1
7. Дефлатор на извозот (стоки и услуги)	%	0,4	-1,8	1,0	1,3	1,5
8. Дефлатор на увозот (стоки и услуги)	%	0,7	-1,8	1,0	1,3	1,5

Извор: НБРСМ и пресметки на Министерството за финансии

Табела 1в. Движења на пазарот на труд

	ESA	2019	2019	2020	2021	2022	2023
		ниво	стапка на промена				
1. Население (илјади)			2.077	2.076	2.074	2.072	2.070
2. Население (стапка на раст, во %)			0,02	-0,05	-0,07	-0,10	-0,12
3. Работоспособно население (илјади, лица) ⁷³			1.685	1.686	1.691	1.696	1.703
4. Стапка на активност			57,2	57,0	57,3	57,8	58,3
5. Вработеност ⁷⁴ (, број на вработени)			798	801	816	833	852
6. Вработеност, работни часови ⁷⁵			:	:	:	:	:
7. Вработеност (раст во %)			5,1	0,4	1,9	2,1	2,3
8. Вработени во јавен сектор (лица)			:	:	:	:	:
9. Вработени во јавен сектор (раст во %)			:	:	:	:	:
10. Стапка на невработеност ⁷⁶			17,3	16,6	15,8	15,0	14,1
11. Продуктивност на трудот, лица (реален БДП по вработен) ⁷⁷		854,8	-1,8	-4,8	2,1	2,5	2,8
12. Продуктивност на трудот, работни			:	:	:	:	:

⁷³Возрасна група 15-64 години

⁷⁴ Број на вработени според дефиниција на концептот на национални сметки

⁷⁵ Дефиниција на национални сметки

⁷⁶Хармонизирана дефиниција, Еуростат

⁷⁷Реален БДП по вработен

часови (реален БДП по работен час) ⁷⁸							
13. Надоместок за вработените	D1	:	:	:	:	:	:

Извор: ДЗС и пресметки на Министерството за финансии

Табела 1г. Секторски биланс

Процент од БДП	ESA	2019	2020	2021	2022	2023
1. Нето позајмување / задолжување vis-à-vis остаток од светот	B9	3,3	-0,4	0,5	1,6	2,4
од кое:						
- Биланс на добра и услуги		-14,3	-12,9	-13,3	-13,0	-12,9
-Биланс на примарен доход и трансфери		11,6	9,3	10,7	11,3	11,4
-Капитална сметка		6,0	3,2	3,1	3,3	3,9
2. Нето позајмување / задолжување на приватниот сектор	B9/ED P B9	-0,5	4,8	2,3	2,1	1,7
3. Нето позајмување / задолжување на општа влада		-2,2	-8,4	-4,9	-3,8	-3,2
4. Статистичко отстапување		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Извор: НБРСМ и Министерство за финансии

Табела 1д. БДП, инвестиции и бруто додадена вредност

	ESA	2019	2020	2021	2022	2023
БДП и инвестиции						
БДП по тековни цени (во милијарди денари)	B1g	689,4	665,7	706,8	754,1	809,2
Инвестиции (% од БДП)		34,5	31,7	32,8	33,9	34,9
Раст на бруто додадена вредност, процентуални промени по константни цени						
1. Земјоделство		-0,3	:	:	:	:
2. Индустија (без градежништво)		5,2	:	:	:	:
3. Градежништво		3,0	:	:	:	:
4. Услуги		2,8	:	:	:	:

Извор: ДЗС и пресметки на Министерството за финансии

Табела 1г. Движења во надворешниот сектор

милиони евра, освен ако не е поинаку наведено	2019	2020	2021	2022	2023
1. Салдо на тековна сметка (% од БДП)	-3,3	-3,7	-2,6	-1,7	-1,5
2. Извоз на добра	5,3	4,6	4,9	5,2	5,6
3. Увоз на добра	7,3	6,4	6,8	7,2	7,7
4. Трговски биланс	-2,0	-1,8	-1,9	-2,0	-2,1
5. Извоз на услуги	1,6	1,4	1,5	1,7	1,8
6. Увоз на услуги	1,3	1,1	1,1	1,3	1,4
7. Услуги нето	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4
8. Нето каматни плаќања од странство	:	:	:	:	:
9. Друг нето доход од странство	-0,5	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5
10. Тековни трансфери	1,8	1,4	1,6	1,8	2,0
11. од кои од ЕУ:	:	:	:	:	:
12. Салдо на тековна сметка	-0,4	-0,4	-0,3	-0,2	-0,2
13. СДИ	0,7	0,3	0,4	0,4	0,5
14. Девизни резерви	0,4	0,2	0,3	0,4	0,5
15. Надворешен долг	3,3	:	:	:	:
16. од кој: јавен долг	8,2	:	:	:	:
17. од кој: деноминирани во странска валута	:	:	:	:	:
18. од кој: достасани отплати	:	:	:	:	:
19. Девизен курс на денарот vis-à-vis еврото (крај на година)	:	:	:	:	:
20. Девизен курс на денарот vis-à-vis еврото (годишен)	61,5	61,5	61,5	61,5	61,5

⁷⁸Реален БДП по изработен час

просек)					
21. Нето странско штедење (% од БДП)	61,5	61,5	61,5	61,5	61,5
22. Домашно приватно штедење (% од БДП)	:	:	:	:	:
23. Домашни приватни инвестиции (% од БДП)	:	:	:	:	:
24. Домашно јавно штедење (% од БДП)	:	:	:	:	:
25. Домашни јавни инвестиции (% од БДП)	:	:	:	:	:

Извор: НБРСМ

Табела 1е. Индикатори на одржливост

		2016	2017	2018	2019	2020
1. Салдо на тековна сметка	% од БДП	-2,9	-1,0	-0,1	-3,3	-3,7
2. Нето меѓународна инвестициона позиција	% од БДП	-57,7	-58,0	-56,2	-57,6	:
3. Учество на извозот	% раст	13,0	3,8	11,1	6,7	0,0
4. Реален ефективен девизен курс	% раст	1,1	-0,5	1,4	-1,7	:
5. Номинален трошок на работна сила по единица производ	% раст	3,6	3,9	6,5	8,3	:
6. Тек на кредити на приватен сектор*	% од БДП	3,0	2,3	3,1	2,6	:
7. Долг на приватниот сектор	% од БДП	86,9	87,5	86,7	88,3	:
8. Државен долг	% од БДП	39,8	39,4	40,4	40,6	51,2

* Податокот за 2016 г. е коригиран за отписите на нефункционалните кредити.

Извор: НБРСМ и Министерство за финансии

Табела 2а. Преглед на Општ владин буџет

	ESA	2019 млн. денари	2019	2020	2021	2022	2023
Суфицит / дефицит (B9) по под сектори							
1. Општ владин буџет	S13	-14,856	-2,2	-8,4	-4,9	-3,8	-3,2
2. Буџет на централна власт	S1311	-16,263	-2,4	-8,2	-4,9	-3,8	-3,2
3. Централен буџет	S1312	:	:	:	:	:	:
4. Буџет на ЕЛС	S1313	-1,234	-0,2	0,1	0,0	0,0	0,0
5. Буџетски фондови	S1314	2,641	0,4	-0,2	0,0	0,0	0,0
Општа влада (S13)							
6. Вкупни приходи	TR	217,288	31,5	32,1	32,6	32,0	31,8
7. Вкупни расходи ⁷⁹	TE	232,144	33,7	40,5	37,6	35,8	35,0
8. Суфицит/ дефицит	EDP,B9	-14,856	-2,2	-8,4	-4,9	-3,8	-3,2
9. Каматни расходи	EDP,D41	8,145	1,2	1,3	1,3	1,4	1,3
10. Примарно салдо ⁸⁰		-6,711	-1,0	-7,2	-3,6	-2,5	-1,9
11. Еднократни и други времени мерки ⁸¹		:	:	:	:	:	:
Компоненти на приходи							
12. Вкупни даноци (12 = 12a+12b+12c)		124,049	18,0	17,9	18,4	18,3	18,4
12a. Даноци на производство и увоз	D2	90,039	13,1	12,9	13,3	13,2	13,3
12b. Тековни даноци на доход и богатство	D5	30,745	4,5	4,5	4,6	4,6	4,7
12c. Даноци на капитал	D91	3,265	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
13. Социјални придонеси	D61	62,166	9,0	9,8	9,7	9,5	9,3
14. Данок на имот	D4	4,696	0,7	0,7	0,9	0,8	0,8
15. Друго (15 = 16-(12+13+14)) ⁸²		26,377	3,8	3,7	3,6	3,3	3,2
16 = 6. Вкупни приходи	TR	217,288	31,5	32,1	32,6	32,0	31,8
p.m.: Даночно оптоварување (D2+D5+D61+D91-D995) ⁸³		186,215	27,0	27,7	28,1	27,8	27,7

⁷⁹ Прилагодено за следниот тек на текови поврзани со својови, така што TR-TE=EDP.B9

⁸⁰ Примарното салдо е пресметано како (EDP.B9, ставка 8) плус (EDP D41+FISIM евидентирано како интермедијарна потрошувачка, ставка 9)

⁸¹ Позитивно салдо значи дефицит-намалување на еднократни мерки

⁸² P.11+P.12+P.131+D.39+D.7+D.9 (освен D.91)

Издвоени компоненти на расходи							
17. Колективна потрошувачка	P32	69,247	10,0	11,7	11,6	11,0	10,4
18. Вкупни социјални трансфери	D62+D63	123,198	17,9	17,8	17,1	16,5	15,7
18a. Социјални трансфери во натура	P31=D63	:	:	:	:	:	:
18b. Други трансфери	D62	123,198	17,9	17,8	17,1	16,5	15,7
19. = 9. Каматни расходи	EDP,D41	8,145	1,2	1,3	1,3	1,4	1,3
20. Субвенции	D3	6,862	1,0	6,2	3,3	2,8	2,7
21. Инвестиции во основни средства	P51	23,410	3,4	3,6	4,3	4,3	4,8
22. Друго (22 = 23-(17+18+19+20+21) ⁸⁴		1,283	0,2	:	:	:	:
23= 7. Вкупни расходи	TE	232,144	33,7	40,5	37,6	35,8	35,0
р.м. надомест на вработените во јавен сектор	D1	43,886	6,4	7,4	7,1	6,7	6,3

Извор: Министерство за финансии

Табела 26. Преглед на Општ владин буџет

	ESA	2019 милијарди денари	2020	2021	2022	2023	ESA
Суфицит / дефицит (B9) по под сектори							
1. Општ владин буџет	S13	-14,86	-55,96	-34,94	-28,95	-25,96	S13
2. Буџет на централна власт	S1311	-16,26	-54,84	-34,93	-28,94	-25,95	S1311
3. Централен буџет	S1312	:	:	:	:	:	S1312
4. Буџет на ЕЛС	S1313	-1,23	0,54	0,00	0,00	0,00	S1313
5. Буџетски фондови	S1314	2,64	-1,66	-0,01	-0,01	-0,01	S1314
Општа влада (S13)							
6. Вкупни приходи	TR	217,29	213,62	230,50	241,40	257,09	TR
7. Вкупни расходи ⁸⁵	TE	232,14	269,58	265,44	270,36	283,04	TE
8. Суфицит / дефицит	EDP,B9	-14,86	-55,96	-34,94	-28,95	-25,96	EDP,B9
9. Каматни расходи	EDP,D41	8,15	8,34	9,54	10,23	10,62	EDP,D41
10. Примарно салдо ⁸⁶		-6,71	-47,62	-25,40	-18,72	-15,34	
11. Еднократни и други времени мерки ⁸⁷		:	:	:	:	:	
Компоненти на приходи							
12. Вкупни даноци (12 = 12a+12b+12c)		124,05	119,09	130,22	138,24	149,27	
12a. Даноци на производство и увоз	D2	90,04	85,99	94,13	99,92	107,89	D2
12b. Тековни даноци на доход и богатство	D5	30,75	29,76	32,39	34,62	37,68	D5
12c. Даноци на капитал	D91	3,27	3,34	3,70	3,70	3,70	D91
13. Социјални придонеси	D61	62,17	65,05	68,30	71,71	75,28	D61
14. Данок на имот	D4	4,70	4,93	6,20	6,21	6,35	D4
15. Друго (15 = 16-(12+13+14)) ⁸⁸		26,38	24,55	25,78	25,26	26,19	
16 = 6. Вкупни приходи	TR	217,29	213,62	230,50	241,40	257,09	TR
р.м.: Даночно оптоварување (D2+D5+D61+D91-D995) ⁸⁹		186,22	184,14	198,52	209,94	224,55	
Издвоени компоненти на расходи							
17. Колективна потрошувачка	P32	69,25	77,58	81,85	82,76	84,51	P32
18. Вкупни социјални трансфери	D62+D63	123,20	118,65	120,71	124,17	126,92	D62+D63
18a. Социјални трансфери во натура	P31=D63	:	:	:	:	:	P31=D63
18b. Други трансфери	D62	123,20	118,65	120,71	124,17	126,92	D62
19. = 9. Каматни расходи	EDP,D41	8,15	8,34	9,54	10,23	10,62	EDP,D41
20. Субвенции	D3	6,86	40,95	23,03	20,92	21,92	D3

⁸³ Вклучувајќи ги оние собрани од ЕУ и прилагодување за неплатени даноци и социјални придонеси (D995) дококу е потребно

⁸⁴ D.29+D4 (освен D.41)+ D.5+D.7+D.9+P.52+P.53+K.2+D.8

⁸⁵ Прилагодено за следниот тек на текови поврзани со својови, така што TR-TE=EDP.B9

⁸⁶ Примарното салдо е пресметано како (EDP.B9, ставка 8) плус (EDP D41+FISIM евидентирано како интермедијарна потрошувачка, ставка 9)

⁸⁷ Позитивно салдо значи дефицит-намалување на еднократни мерки

⁸⁸ P.11+P.12+P.131+D.39+D.7+D.9 (освен D.91)

⁸⁹ Вклучувајќи ги оние собрани од ЕУ и прилагодување за неплатени даноци и социјални придонеси (D995) дококу е потребно

21. Инвестиции во основни средства	P51	23,41	24,07	30,31	32,28	39,08	P51
22. Друго (22 = 23-(17+18+19+20+21)) ⁹⁰		1,28	:	0,00	:	:	
23.=7. Вкупни расходи	TE	232,14	269,58	265,44	270,36	283,04	TE
p.m. надомест на вработените во јавен сектор	D1	43,89	49,04	50,48	50,65	50,75	D1

Извор: Министерство за финансии

Табела 3. Функционална поделба на расходите (вклучително и отплати) на Општа влада

Процент од БДП	COFOG	2019	2020	2021	2022	2023
1. Општи јавни услуги	1	3,4	3,7	4,2	:	:
2. Одбрана	2	1,0	1,1	1,4	:	:
3. Јавен ред и мир	3	2,3	2,4	2,4	:	:
4. Економски политики	4	3,5	4,1	3,5	:	:
5. Заштита на животната средина	5	0,3	0,2	0,2	:	:
6. Комунални услуги и услуги за домување	6	2,3	2,5	2,6	:	:
7. Здравство	7	5,0	8,5	5,8	:	:
8. Рекреативни, културни и религиозни активности	8	0,5	0,6	0,6	:	:
9. Образование	9	3,6	4,1	4,0	:	:
10. Социјална заштита	10	11,9	13,3	12,8	:	:
11. Вкупни расходи (ставка 7 = 23 во табела 2)	TE	33,7	40,5	37,6	35,8	35,0

Извор: Министерство за финансии

Табела 4. Движења на долгот на општа влада

Процент од БДП	ESA	2019	2020	2021	2022	2023
1. Бруто долг ⁹¹		40,6	51,2	53,2	53,3	53,7
2. Промена на стапката на бруто долг		0,2	10,6	2,0	0,1	0,5
Придонес кон промена на нивото на бруто долг						
3. Примарно салдо ⁹²		1,0	7,2	3,6	2,5	1,9
4. Каматни расходи ⁹³		1,2	1,3	1,3	1,4	1,3
5. Ефект на реален раст		-1,2	1,9	-2,0	-2,3	-2,6
6. Ефект на инфлација		-0,4	-0,4	-1,0	-1,0	-1,0
7. Состојба – тек прилагодување		-0,3	0,7	0,0	-0,5	0,8
од кои:						
- Разлики помеѓу кеш и пресметковна основа ⁹⁴		:	:	:	:	:
- Нето акумулација на финансиски средства ⁹⁵		:	:	:	:	:
од кои:						
- Приватизација		:	:	:	:	:
- Ефекти на вреднување и друго ⁹⁶		:	:	:	:	:
p.m. имплицитна каматна стапка на долгот ⁹⁷		3,0	3,0	2,8	2,7	2,6
Други релевантни променливи						
8. Ликвидни финансиски средства ⁹⁸		:	:	:	:	:
9. Нето финансиски долг (9 = 1 - 8)		:	:	:	:	:

Извор: Министерство за финансии

Табела 5. Циклични движења

Процент од БДП	ESA	2019	2020	2021	2022	2023
----------------	-----	------	------	------	------	------

⁹⁰ D.29+D4 (освен D.41)+ D.5+D.7+D.9+P.52+P.53+K.2+D.8

⁹¹Како што е дефинирано во регулативата 3605/93 (не е ЕСА концепт).

⁹²Ставка 10 во Табела 2а.

⁹³Ставка 9 во Табела 2а.

⁹⁴Разликите во однос на расходите за камати, другите расходи и приходите може да се направат кога е соодветно.

⁹⁵Ликвидни средства, средства на трети земји, претријатија контролирани од владата и разликата помеѓу котирали и некотирали средства може да се направи кога е соодветно.

⁹⁶Промените како резултат на движења на девизен курс и работењето на секундарниот пазар може да се разликуваат кога е соодветно.

⁹⁷Пресметана како каматни расходи поделени според нивото на долг од претходната година

⁹⁸AF1, AF2, AF3 (консолидирана пазарна вредност, AF5 (ако котираат на берза; вклучувајќи акции на заеднички фонд).

1. Реален раст на БДП (%)	B1g	3,2	-4,4	4,1	4,6	5,2
2. Суфицит / дефицит на Општ владин буџет*	EDP.B.9	-2,2	-8,4	-4,9	-3,8	-3,2
3. Каматни расходи	EDP.D.41	1,2	1,3	1,3	1,4	1,3
4. Еднократни и други времени мерки ⁹⁹		:	:	:	:	:
5. Потенцијален раст на БДП (%) ¹⁰⁰		2,3	2,0	2,0	2,3	2,9
Придонеси:						
- труд		1,6	1,5	1,2	1,0	1,0
- капитал		1,3	0,9	1,1	1,1	1,3
- вкупна факторска продуктивност		-0,6	-0,4	-0,2	0,2	0,6
6. Производствен јаз		1,3	-5,1	-3,1	-0,9	1,3
7. Циклична буџетска компонента		0,4	-1,9	-1,1	-0,3	0,4
8. Циклично прилагодено салдо (2-7)		-2,6	-6,5	-3,9	-3,5	-3,6
9. Циклично прилагодено примарно салдо (8-3)		-1,4	-5,2	-2,5	-2,2	-2,3
10. Структурно салдо (8-4)		:	:	:	:	:

* Податоците се однесуваат на буџетот на централна власт

Извор: Министерство за финансии

Табела 6. Разлики со претходната програма

	2019	2020	2021	2022	2023
1. Раст на БДП (процентни поени)					
Претходна Програма	3,5	3,8	4,1	4,3	:
Нова Програма	3,2	-4,4	4,1	4,6	5,2
Разлика	-0,3	-8,2	0,0	0,3	:
2. Суфицит / дефицит на општа влада (% од БДП)					
Претходна Програма	-3,0	-2,3	-2,0	-2,0	:
Нова Програма	-2,2	-8,4	-4,9	-3,8	-3,2
Разлика	0,9	-6,1	-2,9	-1,8	:
3. Бруто долг на општа влада (% од БДП)					
Претходна Програма	40,4	40,9	40,3	40,0	:
Нова Програма	40,6	51,2	53,2	53,3	53,7
Разлика	0,2	10,3	12,9	13,3	:

Извор: Пресметки на Министерството за финансии

Табела 7. Долгорочна одржливост на јавните финансии

% од БДП	2007	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Вкупни расходи	:	34,8	40,5	34,0	33,3	32,1	30,8
Од кои:							
- Расходи поврзани со стареење на населението	:	:	:	:	:	:	:
- Расходи по основ на пензии	:	8,6	10,4	9,5	8,9	7,7	6,2
- Пензии за социјално осигурување	:	:	:	:	:	:	:
- Старосна и предвремена пензија	:	:	:	:	:	:	:
- Други пензии (инвалидитет, др.)	:	:	:	:	:	:	:
- Професионални пензии (ако е во општа влада)	:	:	:	:	:	:	:
- Здравство	:	4,5	8,5	6,2	6,6	7,2	8,0
- Долгорочна нега (оваа ставка претходно беше вклучена во здравство)	:	:	:	:	:	:	:
Образование	:	4,0	4,1	4,5	4,8	5,0	5,2
Други расходи поврзани со стареењето на населението	:	:	:	:	:	:	:
Каматни расходи	:	0,7	1,3	1,1	1,0	0,8	0,6
Вкупни приходи	:	32,4	32,1	32,2	32,0	31,3	30,4

⁹⁹ Позитивно салдо значи дефицит-намалување на еднократни мерки

¹⁰⁰ Додека не се постигне договор за методот на производна функција, земјите можат да користат свои броеви

Од кои: приход од имот	:	:	:	:	:	:	:
Од кои: приходи поврзани со трговија	:	:	:	:	:	:	:
Од кои: приходи од авторски права, концесии и др.	:	:	:	:	:	:	:
Од кои: од придонеси за пензии (социјални придонеси)	:	6,0	6,6	6,6	6,5	6,5	6,5
Износ на ср-ва за пензии и резерви	:	:	:	:	:	:	:
Од кои: консолидиран износ на ср-ва на ПИОМ (други ср-ва освен обврски на државата)	:	:	:	:	:	:	:
Претпоставки*							
Раст на продуктивноста на трудот	2,9	2,2	-4,8	3,4	2,7	2,5	2,4
Реален раст на БДП	6,5	3,4	-4,4	5,4	4,0	3,7	3,5
Стапка на активност, мажи (20-64)	74,8	77,7	76,7	79,5	81,8	83,9	85,6
Стапка на активност, жени (20-64)	50,4	50,4	55,0	60,2	65,3	70,6	75,9
Стапка на активност, вкупно (20-64)	62,8	64,2	66,0	70,0	73,6	77,3	80,8
Стапка на невработеност	35,2	32,2	16,8	9,4	6,2	4,5	3,5
Однос меѓу население над 65 год. и вкупно население	11,3	11,7	14,3	17,9	22,6	28,0	34,0

*Податоците за пазарот на трудот се однесуваат за возрастната група 15-64 години.

Извор: ДЗС и пресметки на Министерството за финансии

Табела 7а. Потенцијални обврски

% од БДП	2020	2021
Јавни гаранции	9,1	:
Од кои: поврзани со финансискиот сектор	1,4	:
Други потенцијални обврски	:	:
Раст на потенцијални обврски како резултат на мерки поврзани со Ковид-19	:	:

Извор: Министерство за финансии

Табела 8. Основни претпоставки за надворешното економско окружување во рамки на програмската рамка

Оваа табела доколку е можно треба да биде вклучена во самата Програма; во спротивно, овие претпоставки треба да се поднесат до Комисијата заедно со Програмата.

		2019	2020	2021	2022	2023
Краткорочна каматна стапка ¹⁰¹	год. просек	-0,4	-0,4	-0,5	-0,5	-0,5
Долгорочна каматна стапка	год. просек	0,4	0	-0,1	0	0,1
USD/EUR девизен курс	год. просек	1,12	1,14	1,18	1,18	1,18
Номинален ефективен девизен курс	год. просек	:	:	:	:	:
Девизен курс во однос на евро	год. просек	61,5	61,5	61,5	61,5	61,5
Глобален раст на БДП, со исклучок на ЕУ	год. просек	2,9	-3,8	4,7	3,7	3,7
Стапка на раст на БДП на ЕУ	год. просек	1,5	-7,4	4,1	3,0	3,0
Стапка на раст на релевантни странски пазари	год. просек	:	:	:	:	:
Светски увоз, со исклучок на ЕУ	год. просек	-0,5	-10,3	6,3	4,1	4,1
Цени на нафта (Брент, USD /барел)	год. просек	64,0	41,6	44,0	45,7	46,9

Извор: Европска комисија, Есенски проекции 2020 година и Европска централна банка

¹⁰¹ Ако е потребно, само техничка претпоставка.

Табела 9. Индикатори на пазарот на труд и социјални индикатори¹⁰²

	Извор	2016	2017	2018	2019	2020
1. Стапка на активност (%) вкупно (20-64)	Евростат	69,6	70,3	70,4	71,5	:
- мажи	Евростат	83,8	84,4	84,2	83,4	:
- жени	Евростат	54,9	55,7	56,3	59,3	:
2. Стапка на вработеност (%) вкупно (20-64)	Евростат	53,3	54,8	56,1	59,2	:
- мажи	Евростат	63,7	65,6	66,6	69,7	:
- жени	Евростат	42,5	43,7	45,2	48,4	:
3. Стапка на невработеност (%) вкупно	Евростат	23,7	22,4	20,8	17,3	:
- мажи	Евростат	24,4	22,8	21,3	16,5	:
- жени	Евростат	22,8	21,8	19,9	18,4	:
4. Стапка на долгорочна невработеност (%) вкупно	Евростат	19,1	17,4	15,5	13,1	:
- мажи	Евростат	19,9	17,6	15,7	12,9	:
- жени	Евростат	17,8	17,1	15,1	13,5	:
5. Стапка на невработеност кај млади (15-24) (%) вкупно	Евростат	48,2	46,7	45,4	35,6	:
- мажи	Евростат	47,9	45,7	46,6	33,4	:
- жени	Евростат	48,8	48,6	43,2	38,9	:
6. Млади лица (15-24) кои не се вработени и не се вклучени во образование или обука (NEET), во %	Евростат	24,3	24,9	24,1	18,1	:
7. Лица кои рано го напуштаат образованието, во % (дефиниција на Евростат)	Евростат	9,9	8,5	7,1	7,1	:
8. PISA ранг	ОЕЦД	:	:	PISA 2015/2018 Читање 352/393 Математ. 384/413 Наука 371/394	:	:
9. PIAAC ранг	ОЕЦД	:	:	:	:	:
10. Стапка на активност во рано детско учење и згрижување и воспитување	Евростат	38,3	39,5	43,3	:	:
11. GINI коефициент	Евростат	33,6	32,4	31,9	30,7	:
12. Нерамномерна распределба на приходи S80/S20, %	Евростат	6,6	6,4	6,2	5,6	:
13. Трошоци за социјална заштита како % од БДП	МФ	11,3	11,6	11,5	11,9	13,3
14. Трошоци за здравствена заштита како % од БДП	МФ	4,9	4,9	4,9	5,0	8,5
15. Стапка на сиромаштија пред социјалните трансфери и пензии, во %	Евростат	41,6	40,7	40,8	41,1	
16. Стапка на сиромаштија (наведете кои податоци се достапни за земјата)	Евростат	21,9	22,2	21,9	21,6	:
17. Јаз на сиромаштија (наведете кои податоци се достапни за земјата)	Евростат	32,9	37,3	37,7	32,0	:
Други показатели користени во Социјалниот скорборд на ЕУ						
18. Реално прилагоден GDHI - по глава на жител во PPS (Индекс 2008 = 100)	Евростат	:	:	:	:	:

¹⁰² Со оглед на различната достапност на податоците и разновидноста на дефиниции што се користат за индикаторите, земјите треба да користат податоци на Евростат кога се достапни. Во случај на податоци од национални или меѓународни извори, треба да се додаде фуснота за секој индикатор за тоа како се дефинира. Во случај да нема податоци за индикатор, проверете дали се достапни податоци за сличен индикатор и објаснете го тоа. Се препорачува година X = 2017. Во случај да нема достапни податоци за 2017 година, податоците што се достапни за претходните години (2016, 2015) се внесуваат во соодветните колони. За сите индикатори во табелата се вметнуваат вредностите, а не годишната промена на вредностите како во некои други табели.

19. Влијание на социјалните трансфери (освен пензиите) врз намалувањето на сиромаштијата	Евростат	14,8	14,3	14,8	15,0	:
20. Само-пријавена неисполнета потреба за медицинска нега	Евростат	2,9	2,5	2,3	2,5	:
21. Ниво на дигитални вештини кај населението (% од населението со основни или над основни севкупни дигитални вештини)	Евростат	34	32	/	32	:

Извор: Евростат, ОЕЦД, Министерство за финансии

Табела 10а. Трошоци за структурните реформски мерки (во евра)

Година	Плати	Стоки и услуги	Субвенции и трансфери	Капитални расходи	Вкупно
Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија					
2021 година	120.000	150.000	360.000	30.000	660.000
2022 година	120.000	130.000	200.000	30.000	480.000 ¹⁰³
2023 година	0	0	0	0	0
Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија					
2021 година	0	867.000	1.220.000	0	2.087.000
2022 година	0	0	1.464.000	0	1.464.000
2023 година	0	0	1.756.800	0	1.756.800
Мерка 3: Подобрување на енергетската ефикасност					
2021 година	0	300.000	0	3.805.113	4.105.113
2022 година	0	0	0	556.538	556.538
2023 година	0	0	0	501.393	501.393
Мерка 4: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10					
2021 година	0	4.923.577	0	0	4.923.577
2022 година	0	13.739.837	0	0	13.739.837
2023 година	0	1.082.602	0	0	1.082.602
Мерка 5: Подобрување на системите за наводнување					
2021 година	0	4.301.870	0	33.621.366	37.923.236
2022 година	0	0	0	45.548.810	45.548.810
2023 година	0	0	0	58.517.208	58.517.208
Мерка 6: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште					
2021 година	0	600.000	0	1.149.000	1.749.000
2022 година	0	350.000	0	500.000	850.000
2023 година	0	340.000	0	500.000	840.000
Мерка 7: Земјоделски задруги					
2021 година	0	1.800.000	0	1.060.000	2.860.000
2022 година	0	0	0	1.060.000	1.060.000
2023 година	0	1.380.000	0	1.060.000	2.440.000
Мерка 8: (Ре)конструкција на полски патишта					
2021 година	0	0	500.000	0	500.000
2022 година	0	0	750.000	0	750.000

¹⁰³ Овие средства се наменети за активности на пазарниот оператор

2023 година	0	0	1.000.000	0	1.000.000
Мерка 9: Електронски пазар на јавни набавки од мала вредност					
2021 година	0	400.000	0	0	400.000
Мерка 10: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки					
2021 година	0	15.000	0	0	15.000
2022 година	0	250.000 ¹⁰⁴	0	0	250.000
2023 година	0	250.000 ¹⁰⁵	0	0	250.000
Мерка 11: Поддршка на новоосновани компании и МСП во најмалку развиени региони насочена кон раст, производство на додадена вредност и создавање на локална економија и услови за живот					
2021 година	1.000.000	0	0	0	1.000.000
2022 година	1.000.000	2.000.000	1.500.000	0	4.500.000
2023 година	1.000.000	1.000.000	1.500.000	0	3.500.000
Мерка 12: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена					
2021 година	0	145.000	0	0	145.000
2022 година	0	75.000	0	0	75.000
2023 година	0	0	0	0	0
Мерка 13: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата					
2021 година	0	0	0	0	0
2022 година	0	120.000	0	0	120.000
2023 година	0	0	0	880.000	880.000
Мерка 14: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги					
2021 година	0	1.570.000	0	1.177.000	2.747.000
2022 година	25.000	1.635.000	0	0	1.660.000
2023 година	0	1.635.000	0	0	1.635.000
Мерка 15: Олеснување на трговијата					
2021 година	0	51.500	0	0	51.500
2022 година	0	0	0	0	0
2023 година	0	3.600	0	0	3.600
Мерка 16: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија					
2021 година	0	0	0	0	0
2022 година	0	0	0	1.300.000	1.300.000
2023 година	0	0	0	3.836.000	3.836.000
Мерка 17: Зајакнување на внатрешниот пазар во Република Северна Македонија					

¹⁰⁴Во очекување на одобрување на предлог-проект на ИПА од ЕД (вкупно проценето 500.000 евра, поделено на две години за спроведување)

¹⁰⁵Во очекување на одобрување на предлог-проект на ИПА од ЕД (вкупно проценето 500.000 евра, поделено на две години за спроведување)

2021 година	0	1.200.000	0	0	1.200.000
2022 година	0	1.200.000	0	0	1.200.000
2023 година	0	1.200.000	0	0	1.200.000
Мерка 18: Понатамошен развој на системот на квалификации					
2021 година	2.804.761	0	0	0	2.804.761
2022 година	2.930.761	0	0	0	2.930.761
2023 година	3.080.761	0	0	0	3.080.761
Мерка 19: Зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории на лица					
2021 година	0	980.000	4.220.000	520.000	5.720.000
2022 година	0	700.000	3.290.000	780.000	4.770.000
2023 година	0	65.000	1.300.000	0	1.365.000
Мерка 20: Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ)					
2021 година	0	200.000	26.000	660.000	886.000
2022 година	3.740.000	402.000	156.000	4.664.500	8.962.500
2023 година	3.740.000	359.800	286.000	2.467.500	6.853.300

Табела 106: Финансирање на структурната реформска мерка (во евра)

Година	Централен буџет	Локални буџети	Други национални извори на јавни финансии	ИПА фондови	Други грантови	Проектни заеми	Да се утврди/определи	Вкупно
Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија								
2021 година	0	0	560.000	0	100.000	0	0	660.000
2022 година	0	0	480.000	0	0	0	0	480.000 ¹⁰⁶
2023 година	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија								
2021 година	1.220.000	0	0	0	867.000	0	0	2.087.000
2022 година	1.464.000	0	0	0	0	0	0	1.464.000
2023 година	1.756.800	0	0	0	0	0	0	1.756.800
Мерка 3: Подобрување на енергетската ефикасност								
2021 година	0	0	0	0	3.300.000	805.113	0	4.105.113
2022 година	0	0	0	0	0	556.538	0	556.538
2023 година	0	0	0	0	0	501.393	0	501.393
Мерка 4: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10								

¹⁰⁶ Овие средства се планирани за активности поврзани со пазарниот оператор

2021 година	0	0	0	0	0	4.923.577	0	4.923.577
2022 година	0	0	0	0	0	13.739.837	0	13.739.837
2023 година	0	0	0	0	0	1.082.602	0	1.082.602
Мерка 5: Подобрување на системите за наводнување								
2021 година	16.487.173	0	0	5.400.000	4.301.870	11.734.193	0	37.923.236
2022 година	33.569.087	0	0	4.500.000	0	7.479.723	0	45.548.810
2023 година	22.190.770	0	0	0	0	36.326.438	0	58.517.208
Мерка 6: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште								
2021 година	569.000	0	0	830.000	350.000	0	0	1.749.000
2022 година	350.000 ¹⁰⁷	0	0	500.000	0	0	0	850.000
2023 година	840.000 ¹⁰⁸	0	0	0	0	0	0	840.000
Мерка 7: Земјоделски задруги								
2021 година	1.060.000	0	0	1.800.000	0	0	0	2.860.000
2022 година	1.060.000	0	0	0	0	0	0	1.060.000
2023 година	1.060.000	0	0	1.380.000	0	0	0	2.440.000
Мерка 8: (Ре)конструкција на полски патишта								
2021 година	500.000	0	0	0	0	0	0	500.000
2022 година	750.000	0	0	0	0	0	0	750.000
2023 година	1.000.000	0	0	0	0	0	0	1.000.000
Мерка 9: Електронски пазар на јавни набавки од мала вредност								
2021 година	0	0	0	400.000	0	0	0	400.000
Мерка 10: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки								
2021 година	15.000	0	0	0	0	0	0	15.000
2022 година	0	0	0	250.000 ¹⁰⁹	0	0	0	250.000
2023 година	0	0	0	250.000 ¹¹⁰	0	0	0	250.000
Мерка 11: Поддршка на новоосновани компании и МСП во најмалку развиени региони насочена кон раст, производство на додадена вредност и создавање на локална економија и услови за живот								
2021 година	0	0	0	1.000.000	0	0	0	1.000.000
2022 година	0	0	0	4.500.000	0	0	0	4.500.000
2023 година	0	0	0	3.500.000	0	0	0	3.500.000
Мерка 12: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа								
2021 година	0	0	0	145.000	0	0	0	145.000

¹⁰⁷ проценето

¹⁰⁸ проценето

¹⁰⁹ Во очекување на одобрување на предлог-проект на ИПА од ЕД (вкупно проценето 500.000 евра, поделено на две години за спроведување)

¹¹⁰ Во очекување на одобрување на предлог-проект на ИПА од ЕД (вкупно проценето 500.000 евра, поделено на две години за спроведување)

2022 година	0	0	0	75.000	0	0	0	75.000
2023 година	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 13: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата								
2021 година	0	0	0	0	0	0	0	0
2022 година	120.000	0	0	0	0	0	0	120.000
2023 година	880.000	0	0	0	0	0	0	880.000
Мерка 14: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги								
2021 година	447.000	0	0	2.300.000	0	0	0	2.747.000
2022 година	360.000	0	0	1.300.000	0	0	0	1.660.000
2023 година	335.000	0	0	1.300.000	0	0	0	1.635.000
Мерка 15: Олеснување на трговијата								
2021 година	51.500	0	0	0	0	0	0	51.500
2022 година	0	0	0	0	0	0	0	0
2023 година	3.600	0	0	0	0	0	0	3.600
Мерка 16: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија								
2021 година	0	0	0	0	0	0	0	0
2022 година	0	0	0	0	1.300.000	0	0	1.300.000
2023 година	0	0	0	0	1.405.227	2.430.773	0	3.836.000
Мерка 17: Зајакнување на внатрешниот пазар во Република Северна Македонија								
2021 година	0	0	0	1.200.000	0	0	0	1.200.000
2022 година	0	0	0	1.200.000	0	0	0	1.200.000
2023 година	0	0	0	1.200.000	0	0	0	1.200.000
Мерка 18: Понатамошен развој на системот на квалификации								
2021 година	1.444.761	0	0	1.360.000	0	0	0	2.804.761
2022 година	1.494.761	0	0	1.436.000	0	0	0	2.930.761
2023 година	1.494.761	0	0	1.586.000	0	0	0	3.080.761
Мерка 19: Зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории на лица								
2021 година	0	0	0	4.720.000	0	1.000.000	0	5.720.000
2022 година	0	0	0	3.720.000	0	1.050.000	0	4.770.000
2023 година	0	0	0	500.000 ¹¹¹	0	865.000	0	1.365.000
Мерка 20: Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ)								
2021 година	786.000	0	100.000	0	0	0	0	886.000
2022 година	5.112.500	0	3.850.000	0	0	0	0	8.962.500
2023 година	3.013.300	0	3.840.000	0	0	0	0	6.853.300

¹¹¹ Предлог под ИПА III, сèуште е во преговори и се чека на одобрување од Европската комисија

Табела 11: Известување за реализацијата на структурните реформи од ПЕР 2020 - 2022

Статус на имплементација: 0 = нема имплементација; 1 = се подготвува имплементацијата; 2 = преземени се првични чекори; 3 = имплементацијата е во тек со некои првични резултати; 4 = напредна имплементација; 5 = целосна имплементација

	Наслов и број на мерката	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
	Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Активности поврзани со пазарот ден однапред и спојувањето помеѓу ИБЕКС Бугарија (IBEX) и MEMO Северна Македонија	
	- Комуникација со засегнати страни	2
	- Координација со MRC OPSCOM	2
	- Тестирање со објект за симулација на MRC	1
	- Подготовка за спојување Go-live	2
	- Одлука за моделот на администрација на PX (сервисиран, сопствен LTF, итн.)	1
	- Статус на набљудувач во MRC на новоформираната компанија (PX)	2
	- Целосно или делумно усвојување на SACM во МК - Процес на назначување на NEMO (NRA)	3
	- МК да стане потписник на глобалната DAOA	2
	- Отстранување на „извозните тарифи“ од бугарска страна	1
	- Утврдување датум Go-live и пробно испитување со вистински учесник	1
	- LTF Тестирање на локално тргување	1
	- Договор за создавање пазар со клучни играчи	1
	- Дефиниција на производи и воспоставување на систем(и)	1
	- Јавна презентација	1
	- Подготовка на материјали за обука и организација за обука на членови	1
	2. Усвојување на програма за заштита на ранливи потрошувачи на енергија	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Сите активности во врска со проектот за спојување МКД-БГ зависи од воспоставувањето на пазарот ден однапред во Северна Македонија. Засега, MEMO беше назначен за воспоставување и работење на пазарот ден однапред и беше назначен како NEMO и MCO за зоната на наддавање во Северна Македонија. По неопходните измени во лиценцата, овој проект може да започне и да ги продолжи своите активности.	
	2. Програмата за заштита на ранливи потрошувачи на енергија за 2020 година беше усвоена, но поради ковид-19 беше спроведена само Мерка за субвенционирање на ранливите потрошувачи за инсталација на печки на пелети. Субвенционирани се вкупно 20	

	ранливи потрошувачи со вкупно 600.000 ден	
	Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија и подобрување на енергетска ефикасност	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Усвојување на Програма за спроведување на Стратегијата за развој на енергетика.	1
	2. Усвојување на интегрираните национални планови за енергетика и клима.	4
	3. Анализа на можностите за воведување гаранции за потекло за електрична енергија произведена од обновливи извори на енергија, како и од високоефикасни комбинирани енергетски постројки.	5
	4. Донесување на подзаконски акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност (Уредба за воспоставување обврзувачка шема за енергетска ефикасност, Уредба за регулирање на договорите за енергетска услуга, Правилник за МВП, Правилник за регулирање на методологијата за утврдување на нивото на енергетска ефикасност при спроведување на постапките за јавни набавки, Правилник за Енергетска ревизија на големи трговци, Правилник за постројки за когенерација со висока ефикасност).	2
	5. Годишен план за реконструкција на најмалку 1% од вкупната корисна површина на зградите објавен во список на згради кои не ги исполнуваат минималните барања за енергетски перформанси што ги поседуваат и ги користат субјектите од јавниот сектор на државно ниво.	3
	6. Спроведување на постапка за овластување на енергетски ревизори на големи трговци и издавање дозвола за компании кои вршат енергетски контроли.	0
	7. Сеопфатна проценка на потенцијалот за примена на високо ефикасно комбинирано производство на енергија и ефикасни системи за централно греење и климатизација.	0
	8. Подготовка на типологија на згради потребни за усвојување на Стратегијата за реконструкција на зградите до 2030 година.	2
	9. Донесување на закон за основање на Фонд за енергетска ефикасност.	2
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Развојот на Програмата за имплементација на Стратегијата за развој на енергетиката сè уште не е започнат поради кризата ковид-19, и поради потешкотии да се ангажира техничка помош за оваа активност	
	2. Првиот нацрт на NECР е подготвен со техничка помош заедно со консултации со релевантните засегнати страни. Овој документ во следната фаза ги вклучува пост ковид-19 мерките и ќе биде достапен за јавна дебата. Исто така, до крајот на 2020 година Министерството за економија ќе започне со постапката за подготовка на SEIA и овој процес ќе биде финализиран во 2021. NECР се планира да биде усвоен од Владата до јуни 2021 година Закон го донесува Парламентот со кој се дава правна основа на NECР	
	3. Во 2020 година беше подготвена студија за можностите за зголемена употреба на гаранциите за потекло со техничка помош. Оваа студија ќе биде споделена со релевантните засегнати страни за консултации со цел да се дефинираат клучните наоди и препораки што можат да предизвикаат потреба за измена на постојниот закон за енергетика и подзаконските акти, со цел да се постави стабилна платформа за оваа поддршка на мерка.	
	4. Процесот на развој на Правилникот за МВП е во тек со техничка помош што ја обезбеди ГИЗ. Реализиран е првиот нацрт на Правилникот за МВП. Министерството за економија поднесе барање до УНОПС за техничка помош за изработка на Правилник за енергетски контроли на големите претпријатија што беше официјално одобрен. Директивата за енергетски перформанси на зградите е делумно транспонирана во постојниот Закон за енергетика, Правилникот за енергетски перформанси на зградите и	

	Правилникот за енергетски ревизии. Според „Прозорецот за политика“ на Регионалната програма за енергетска ефикасност (РЕЕП Плус), Министерството за економија побара од ЕБОР консултантски услуги за изработка на пакет подзаконски акти за згради што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност и Уредбата за утврдување на шема на обврски за енергетска ефикасност, кои беа и официјално одобрени. Покрај тоа, во тек се активности за подготовка на секундарното законодавство во делот на обележување на потрошувачката на енергија и еко дизајн со техничка помош обезбедена од УСАИД.	
	5. Објавен е списокот на згради кои не ги исполнуваат минималните услови за енергетски перформанси што ги поседуваат, а ги користат субјектите од јавниот сектор на државно ниво	
	6. Оваа постапка сè уште не е спроведена	
	7. Сеопфатната проценка на потенцијалот за примена на високо ефикасно комбинирано производство на енергија и ефикасни системи за централно греење и климатизација сè уште не е развиена.	
	8. Обезбедена е техничка помош од ХАБИТАТ за развој на типологија за згради во согласност со методологијата ТАБУЛА	
	9. Компонентите два и три на Проектот за енергетска ефикасност на Светска банка во јавниот сектор, што се планира да започне со имплементација во четвртиот квартал на 2020 година, обезбедуваат техничка поддршка за формирање на Фондот за енергетска ефикасност, како и почетен капитал за Фонд за енергетска ефикасност во износ од 5 милиони евра.	
	Мерка 3: Имплементација на интелигентен транспортен систем (ITS) долж коридорот 10	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Обезбедување на средства за спроведување и одобрување на проектот.	3
	2. Започнување со процесот за избор на градежен изведувач и избор на надзор над градежништвото. Потпишување на договори и почеток на градежни активности. Должината на договорот за изградба е 12 месеци, а за надзор е 18 месеци. Се очекува инсталацијата да започне до крајот на 2020 година.	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Средствата се обезбедени од Светска банка и активностите ќе се спроведат преку Проектот за олеснување на трговијата и транспортот на СБ. Дизајнот за распоредување на ITS долж Коридорот 10 е подготвен и ревидиран според коментарите на СБ и CONECTA. Документите за наддавање за избор на изведувач на ITS и за надзор се во фаза на подготовка. Очекуваното лансирање на двете БД е 2021-Q2. БД за избор на консултант за подготовка на Националната стратегија за ИТС ќе започне во декември 2020 година.	
	2. Избор на изведувач на градежништвото и избор на надзор на градбата се очекува во К-3 од 2021 година. Очекуван почеток на изградба и активности е К-4 од 2021 година.	
	Мерка 4: Подобрување на системите за наводнување	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Продолжување на градежните работи на браната Коњско.	4
	2. Продолжување на градежните работи на браната Речани.	4
	3. Продолжување на градежните работи на системот за наводнување Равен –Речица.	4
	4. Започнување процедура за добивање градежна дозвола за изградба на брана на река Слупчанска.	1
	5. Втора и трета фаза од ХС Злетовица - Завршување на преговорите со ЕИБ за финансирање и започнување со тендерска постапка.	1

	6. Втора фаза од Програма за наводнување Јужен Вардар - Продолжување на градежните активности.	4
	7. ИПА мали системи за наводнување - Завршување на изградбата на 3 системи со започната постапка за јавна набавка во 2019 година. Завршување на изработката на техничката документација на останатите 5 системи.	4
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Браната Коњско започна со изградба 2016 година и до октомври 2020 година и 60% од работата е реализирана.	
	2. Браната Речани започна со изградба 2019 година и до октомври 2020 година 3% од работата е реализирана.	
	3. Системот за наводнување Равен - Речица започна со изградба 2018 и до октомври 2020 година имаме 30% реализација на работите.	
	4. Започнување на постапката за обезбедување градежна дозвола за изградба на брана на Слупчанска река е планирано за 2021 година.	
	5. Завршување на преговорите со ЕИБ за финансирање на проектот и започнување со подготовка на тендер е планирано за 2021 година.	
	6. Продолжување на градежните работи.	
	7. Завршување на изградбата на 3 системи започна во 2019 година. Подготовката на техничката документација за сите 8 системи за наводнување е завршена. Во наредниот период 2021-2023 година други 6 системи за наводнување е предвидено за бидат изградени.	
	Мерка 5: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Продолжување со јакнењето на капацитетите на МЗШВ, особено на подрачните единици и на Секторот за консолидација на земјоделско земјиште, размена и идентификација на земјишни парцели.	3
	2. Продолжување со обука на даватели на услуги за подготовка на планови за прераспределба и на планови за инфраструктура.	3
	3. Финализација на 4 нови консолидациони постапки.	4
	4. Финализација на 4 планови за инфраструктура и изградба на истата.	4
	5. Финализација на 4 анализи за влијанието врз животната средина во подрачјата каде што се спроведува консолидација на земјоделско земјиште.	4
	6. Користење на мерката за консолидација на земјиштето (подмерка 124) од Националната програма за земјоделство и рурален развој.	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Обука на работно место и зајакнување на капацитетите на МЗШВ. Обуката на вработените во регионалните единици за нивната улога како назначени правни застапници на починатите сопственици на земјиште во подрачјето на проектот за консолидација Логоварди е спроведена во јуни 2020 година. Во тек се редовни состаноци и консултации со вработените во Одделението за консолидација на земјиштето во МЗШВ	
	2. Експертите во тимовите на давателите на услуги континуирано се обучуваат за сите фази на проектот за консолидација на земјиштето, со посебен акцент на втората фаза/подготовка на планови за прераспределба и на планови за инфраструктура.	
	3. До крајот на 2020 година, вкупно шест планови за прераспределба ќе бидат финализирани/во последната фаза на планирање (Егри, Логоварди, Оптичари и Трн во Општина Битола, Спанчево и Соколарци во Општина Чешиново - Облешево). Исто така, два	

	плана за прераспределба, еден во Козле - општина Петровец и еден во Дабјани - општина Долнени, ќе бидат финализирани во 2021 година	
	4. Еден план за инфраструктура (Егри) ќе биде финализиран до крајот на 2020 година. Дополнителни четири се очекуваат да бидат финализирани во првата половина на 2021 година. Доцнењето се случи заради кризата со ковид-19 вирусот, како и затворањето што се случи во периодот март/јуни 2020 година. Во тој период немаше посети на терен и комуникацијата со релевантните институции беше застаната.	
	5. Една анализа на влијанието врз животната средина (Егри) ќе биде финализирана до крајот на 2020 година. Дополнителни четири се очекува да бидат финализирани во првата половина на 2021 година. Доцнењето се случи заради кризата со ковид-19 вирусот, како и затворањето што се случи во периодот март/јуни 2020 година. Во тој период немаше посети на терен и комуникацијата со релевантните институции беше застаната.	
	6. Мерката за консолидација на земјиштето (подмерка 124) од Националната програма за земјоделство и рурален развој е целосно оперативна. Нејзината употреба ќе започне во 2021 година, следејќи го планот за имплементација на тековните проекти за консолидација на земјиштето (Логоварди, Оптичари и Дабјани).	
	Мерка 6: Земјоделски задруги	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (континуирано спроведување на мерките од претходниот период)	0
	2. Ревидирање на правната рамка за земјоделски задруги така што кооперативните принципи се подобро исполнети	3
	3. Развивање систем за следење на функционирањето на земјоделските задруги и ефективноста на националните мерки за поддршка	3
	4. Поттикнување на процесот на пазарно – ориентирано здружување на земјоделците во задруги	0
	5. Поддршка наменета за инвестиции во преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Нема имплементација поради кризата со ковид-19 .Не се објави јавен повик	
	2. Активностите се спроведуваат со поддршка на проектот финансиран од ЕУ „Поддршка на земјоделските задруги “. Направени се нацрт предлог измени на Законот за задруги и Законот за земјоделство и рурален развој.	
	3. Активностите се спроведуваат со поддршка на проектот финансиран од ЕУ „Поддршка на земјоделските задруги “. Направена е верзија на системот за следење на функционирањето на земјоделските задруги.	
	4. Нема имплементација поради доцнење во постапката за измена на Законот за земјоделски задруги поради кризата со ковид-19.	
	5. Нема имплементација поради доцнење во постапката за измена на Законот за земјоделски задруги поради кризата со ковид-19.	
	Мерка 7: Зголемување на конкурентноста во туристичкиот и угостителскиот сектор	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Понатамошно спроведување низа активности поврзани со воспоставување процес на управување со дестинацијата и спроведување на концептот на организации кои ќе играат улога во управувањето со дестинацијата.	3

	2. Имплементација на голема инфраструктура и мали грантови за инвестиции во рамките на шемата за грантови	4
	3. Зајакнување на капацитетот за спроведување активности на клучните владини институции, како и на приватниот сектор и граѓанските организации, со цел да играат активна улога во развојот на туризмот	3
	4. Подобрен пристап до меѓународните пазари, подобрување на управувањето со дестинациите и подобрување на услугите за туризам.	4
	1. Избрани се три пилот-дестинации и се формираат основни групи на засегнати страни (ГЗС) засновани врз принципите на јавно-приватно партнерство. Секој од трите ГЗС продолжи пошироко да развива процес на управување со дестинацијата, претставниците на две ГЗС отидоа на студиско патување во Словенија за да стекнат знаење и да разменат најдобри практики во врска со ДМО во Словенија, сите три ГЗС работеа на дефинирање и препорачување на применливиот модел на ДМО на нивните дестинации, соодветно и сега ја чекаат одлуката на Кабинетот на ЗПВРСМ за ЕП за формализирање на структурите и институционализирање на ДМО. Ангажиран е правен експерт за проценка, прегледување и давање препораки за развој и подобрување на националната законодавна и регулаторна рамка во РСМ за вградување на ДМО.	
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	2. Имплементацијата на грант шемата е во добро напредната фаза. Поголемиот дел од спроведувањето на големите инфраструктурни под-проекти се одвива, и постигнати се првични резултати, додека неколку под-проекти кои се спроведуваат се во многу напредната фаза или скоро завршени. Се очекуваат доцнења во реализацијата на некои инфраструктурни под-проекти делумно поради ковид-19, а за некои поради доцнење во потпишување на договори за под-грант. Во однос на малите под-грантови за инвестиции каде што се вклучени под-проекти на здруженија, 60% од вкупниот број на под-проекти се целосно завршени, а за останатите, спроведувањето е во напредна фаза. За микро и мали претпријатија, имплементацијата е целосно завршена за 50% и имплементацијата на другите е во напредна фаза, додека за неколку имплементацијата е во тек и постигнати се првични резултати.	
	3. Активностите во рамките на компонентата 2.1. Капацитет на централно ниво, координација и политика се одложени заради ефектите од пандемијата ковид-19. Статусот на планираните активности е следен: • Специфична обука за МЕ и АППТРСМ - преземени се првични чекори што значи дека процесот на набавка на консултант за обука е завршен и консултантската фирма е избрана; • Зајакнување на системот за статистика во туристичкиот сектор - преземени се првичните чекори што вклучуваат развој и одобрување на ToR за консултантски услуги; • Национална стратегија и план за туризам на Република Северна Македонија за периодот 2021-2026 година - преземени се првичните чекори што вклучуваат развој и одобрување на ToR за консултации. Бидејќи се однесува на зајакнување на капацитетот на приватниот сектор и организациите на граѓанското општество, постигнати се следниве резултати според извештајот за М & Е и ИО.4 Среднорочен индикатор - приватни чинители кои учествуваат во активности за градење на капацитети поддржани од проект (на пр. обука, развој на добавувачи, други) крајната цел од 300 е веќе постигната, па дури и надмината бидејќи е објавено дека 797 приватни заинтересирани страни учествувале во активности за градење на капацитети поддржани од проектот, кои се фокусирале првенствено на управување со дестинацијата, вештини за продажба и промоција, на online маркетинг и комуникација, вештини за лидерство и создавање на локални брендови	
	4. Активностите за градење на капацитети спроведени во рамките на корисниците на под-проектот ќе дадат придобивки на учесниците во секторот туризам за да ги градат своите капацитети и да ги подобруваат туристичките услуги. Во три од 10 дестинации, процесот на управување со дестинациите е развиен на напредно ниво. Сите активности во рамките на под-проектните беа главно насочени	

	кон подобрени туристички услуги и придонесоа за нивните достигнувања.	
	Мерка 8: Хармонизација на правната рамка на јавните набавки со законодавството на Европската Унија (Acquis)	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Развивање електронски пазар на јавни набавки од мала вредност.	3
	2. Професионализација на државните службеници што работат со јавни набавки.	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Тендерската постапка за развивање на електронски пазар на јавни набавки од мала вредност што ја спроведува Делегацијата на ЕУ во Скопје е отпочната со одложувања. Во моментот, јавната набавка е завршена и развивањето на софтверот е во тек.	
	2. Ова е континуирана активност, која БЈН ја спроведува согласно годишниот план за обуки.	
	Мерка 9: Развој на Национален портал за е-услуги	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Квалитативна и квантитативна анализа на податоците од Каталогот за услуги заради административна гилотина;	0
	2. Анализа на употребата на Националниот портал за е-услуги;	5
	3. Обука на вработените во јавниот сектор – оператори на Националниот портал;	2
	4. Развој на нови електронски услуги;	5
	5. Надградба на порталот со можност за креирање профили за правни лица и овозможување истите да бидат корисници.	2
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Човечките ресурси се пренаменети и поддршката на донаторите е пренасочена кон справување со ковид-19.	
	2. Користењето на Националниот портал за е-услуги редовно се следи, особено во врска со бројот на корисници и бројот на апликации за е-услуги.	
	3. Ресурсите за обука се вклучени во прилагодливите часови во рамки на договорот за поддршка и одржување на Националниот портал.	
	4. Развиени се нови електронски услуги кои главно ги поддржуваат мерките за справување со ковид-19 .	
	5. Ресурсите за надградба на Националниот портал со можност за креирање профили на правни лица се вклучени во прилагодливите часови во рамки на договорот за поддршка и одржување на Националниот портал.	
	Мерка 10: Намалување на неформалната економија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Анализа на расположливоста и квалитетот на податоците за неформалната економија и развој на методологија за мерење на неформалната економија.	2
	2. Дефинирање на големината и карактеристиките на неформалната економија.	2
	3. Обука за вкрстување, обработка и анализа на податоците.	1
	4. Пилот проект за регистрација и регулирање на сезонска работа во сектор земјоделие.	2
	5. Дефинирање модел за ваучер систем и подготовка на кост-бенефит анализа за неговото влијание.	2
	6. Воспоставување на систем за прибирање и размена на податоците помеѓу институциите.	1

	7. Имплементација на кампања за јакнење на свеста.	1
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Преземени се првични чекори. Оваа активност е дел од проектните активности на ИПА Проектот „Подобрување на условите за работа“ за 2020/2021 година.	
	2. Преземени се првични чекори. Оваа активност е дел од проектните активности на ИПА Проектот „Подобрување на условите за работа“ за 2020/2021 година..	
	3. Се прават подготвителни активности за имплементација на оваа активност. Истата е дел од проектните активности на ИПА Проектот „Подобрување на условите за работа“ за 2020/2021 година.	
	4. Спроведувањето на оваа активност е во тек, со некои првични резултати направени во однос на воведување механизми за формализирање на негормалната работи во земјоделскиот сектор. Анализа на сегашната состојба е направена.	
	5. Преземени се првични чекори. Оваа активност е дел од проектните активности на ИПА Проектот „Подобрување на условите за работа“ за 2020/2021 година	
	6. Се прават подготвителни активности за имплементација на оваа активност. Истата е дел од проектните активности на ИПА Проектот „Подобрување на условите за работа“ за 2020/2021 година.	
	7. Се прават подготвителни активности за имплементација на оваа активност. Истата е дел од проектните активности на ИПА Проектот „Подобрување на условите за работа“ за 2020/2021 година.	
	Мерка 11: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	(1) Научно-Технолошки парк (НТП)	
	1. Изработка на подзаконски акти за основање на НТП	0
	2. Ангажирање соодветен кадар и зајакнување на човечките капацитети на НТП	0
	3. Понатамошен развој на просториите / тврдата инфраструктура	1
	(2) Кофинансирани грантови за соработка меѓу академијата и индустријата	
	1. Изработка на релевантни подзаконски акти	5
	2. Објава на јавен повик	5
	3. Спроведување повици според инструментите за поддршка	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	(1) Научно-Технолошки парк (НТП)	
	Поради фактот што 2020 година беше изборна година за Северна Македонија, а од друга страна се случи пандемијата со ковид-19, активностите се продолжени за наредниот среднорочен период, 2021-2023 година.	
	(2) Кофинансирани грантови за соработка меѓу академијата и индустријата	
	1. Сите потребни подзаконски акти за овој инструмент се целосно развиени.	
	2. Објавен е јавен повик на 01.10.2020 година	
	3. Според овој инструмент за поддршка, примени се 71 апликација, од кои 34 се одобрени за финансирање во вкупен износ од 228,262 евра.	
	Мерка 12: Олеснување на трговијата	Фаза на

		имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Набавка на нов сервер со соодветно складирање за дојдовни SEED + податоци и нов Firewall/рутер за подобрување на проток и воспоставување дополнителни VPN врски за обработка на зголемен проток на пораки и создавање активна мрежна опрема за безбедност. Активност што треба да ја спроведе Царинската управа.	0
	2. Развој на транспарентни алатки за продолжување на TRACEE сертификатот за ветеринарна апликација со соодветно складиште за хост на нов софтверски модул за поддршка на работниот тек на издавање на сертификати и опрема за Firewall. Активност што треба да ја спроведе Агенцијата за храна и ветеринарство	0
	3. Создавање на систем за фитосанитарни сертификати за кои ќе се набави нов централен сервер со соодветно складирање на национална фитосанитарна софтверска апликација и заштитен Firewall/ рутер за воспоставување VPN врски до оддалечени локации со трајни лиценци за VPN. Активност што треба да ја спроведе Фитосанитарната управа.	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Царинска управа: Не е постигнат напредок во купувањето нов сервер и заштитен Firewall/рутер.	
	2. Агенција за храна и ветеринарство: Не е постигнат напредок во развојот на алатки за хостирање на нов софтверски модул и набавка на опрема за Firewall.	
	3. Фитосанитарна управа: Нема постигнат напредок при купување на нов централен сервер и Firewall/рутер.	
	Мерка 13: Опеснување на прекуграничниот премин Северна Македонија-Србија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Склучување на договор за грант со ЕБОР и конечно затворање на финансиската конструкција.	1
	2. Тендерска постапка за работа и надзорно инженерство.	1
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Во 2019 година, WBIF одобри 50% од вкупната инвестиција потребна за изградба на JBS, како и за пристапниот пат. Останатиот дел од средствата ќе бидат обезбедени со заем од ЕБОР.	
	2. Откако ќе се обезбедат средствата, ќе започне постапката за избор на изведувач и инженер за надзор.	
	Мерка 14: Понатамошен развој на системот на квалификации	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Развој на 5 квалификации барани од страна на работодавачите и флексибилен пристап до нивно стекнување.	4
	2. Развој на програми за обуки и обуки за специфични работни места за доквалификација.	4
	3. Зајакнување на соработката помеѓу високообразовните институции и средните стручни училишта со приватниот сектор со цел обезбедување квалитетна практична работа на студентите и учениците во компаниите.	4
	4. Усвојување законски измени за воспоставување 3 регионални центри за СОО.	5
Опис на имплементација и	1. На 28 мај 2020 година, Одборот за национална рамка на квалификации одржа електронска седница за усвојување на 2	

образложение доколку е делумна или нема имплементација	квалификации од Секторската комисија за машинство, квалификација од Секторската комисија за лични услуги и квалификација од Секторската комисија за здравствена и социјална заштита. На 12 јуни 2020 година, Одборот за национална рамка на квалификации одржа електронска седница за разгледување на записот за текот на постапката за изменување на Упатството за валидација на неформалното и искуствено учење, подготвено од Советодавната група за Европската рамка на квалификации, т.е. за записот за валидација во националните стратегии за вештини, подготвен од Советодавната група на Европската рамка за квалификации. Вкупно има 52 квалификации.	
	2. Тековно се одобруваат програми за образование на возрасни согласно воспоставените процедурите. До септември 2020 година, 303 даватели на услуги успешно ги исполниле критериумите за акредитација. Центарот за образование на возрасни ја продолжи фазата на пилотирање за воспоставување на системот за валидација на неформалното и информалното учење - VNFIL, и тоа во две квалификации: фасаден работник и келнер. Избрани се пилот стручни училишта: Здравко Цветковски за фасаден работник во секторот градежништво и стручното училиште Лазар Танев за келнер во секторот угостителство.	
	3. Изработен е Концептот за учење врз основа на работа и, следствено: Протокол за превентивни мерки при реализацијата на учењето врз основа на работата, феријалната пракса, практичната обука и вежбите на ученици кај работодавачи	
	4. Развиени се осум квалификации кои ќе бидат опфатени во Регионалните центри за СОО: машински техничар за моторни возила, електротехничар за компјутерска техника и автоматика во Тетово, угостителски техничар, келнер и готвач во Охрид, прехранбен техничар, техничар за фитомедицина и агротехничар во Куманово.	
	5. Во согласност со Законот за стручно образование и обука, Центарот за стручно образование и обука разви стандарди за простор и опрема за училиштата.	
	Мерка 15: Гаранција за млади	
	Фаза на имплементација на реформите (1-5)	
Планирани активности за 2020 година	1. Имплементирање на ГМ во сите 30 центри за вработување.	5
	2. Формирање на посебно Одделение за поддршка за вработување на младите во рамките на Секторот за активни мерки и услуги за вработување.	5
	3. Обуки на 90 вработени во АВРСМ кои работат на мерката ГМ.	4
	4. Модернизација на 3 Центри за вработување.	2
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Во 2020 година мерката ГМ се спроведува низ целата земја, со посебен акцент на 3 региони (Полог, Североисточен и Југозападен), каде што најголем е бројот на млади луѓе кои припаѓаат на категоријата NEET. Од 30.09.2020 година вкупниот број на невработени лица вклучени во ГМ е 19.506, од кои 31% успешно излегле од ГМ во период од 4 месеци по нивната регистрацијата како невработен. 8.779 млади се уште се во тој период од 4 месеци.	
	2. Донесени се новите правилници за внатрешна организација и систематизација на работните позиции во АВРСМ, согласно кои е воведено ново Одделение за поддршка и вработување на млади луѓе.	
	3. Поради ситуацијата со ковид-19, обуките беа одложени и планирано е да бидат организирани до крајот на ноември 2020 година.	
	4. Во тек е тендерската постапка за реконструкција / модернизација на центарот за вработување Куманово. Во зависност од расположливите финансиски ресурси, ќе се започнат нови тендерски постапки за модернизација на дополнителни 2 центри за вработување.	
	Мерка 16: Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита	
	Фаза на	

		имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Јавна кампања за новите законски решенија со цел запознавање на крајните корисници	2
	2. Следење на имплементацијата на новиот Закон за социјалната заштита, особено во делот на таргетирање на корисниците на правото на гарантирана минимална помош и воведување нови услуги за поддршка за влез на пазарот на трудот	2
	3. Јакнење на капацитетите на стручните лица во Центрите за социјална работа и Центрите за вработување во делот на активација на корисниците на ГМП	5
	4. Воспоставување нови услуги од областа на социјалната заштита во насока на зајакнување и активација на корисниците	2
	5. Проширување на мрежата на социјални услуги во локалната заедница	3
	6. Развој на софтверско решение за правата и услугите од областа на социјалната заштита и тестирање на решението	1
	7. Спроведување обуки за лицата вработени во системот на социјалната заштита во делот на испорака на услуги во локална заедница	0
	8. Воспоставување механизми за контрола на функционирањето на системот	1
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Потпишан е договор со компанија за развој и спроведување на кампања за подигање на јавната свест и ангажман на граѓаните. Компанијата разви стратегија за комуникација и ангажман на граѓаните, а спроведувањето започна.	
	2. Збир на услуги (поддршка и менторство) за примателите на ГМП пред и за време на нивното вклучување во активни мерки на пазарот на трудот се предвидени со директен грант на АВРСМ за активација на ранливи групи. Овој сет на услуги е во тендерска постапка и треба да започне во првото тримесечје од 2021 година. 802 индивидуални планови за активација на корисниците на ГМП беа подготвени од експерти во Центрите за социјална работа и центрите за вработување. 49 корисници беа вклучени во активни мерки за вработување	
	3. Оваа активност заврши во 2019 година. Вториот сет на обуки за лица вработени во системот за социјална заштита е завршен.	
	4. Воспоставен е регистар за издадени дозволи (лиценци) за обезбедување социјални услуги и објавен на веб-страницата на МТСП. Вкупно 14 лиценци за обезбедување социјални услуги се издадени од други даватели на услуги	
	5. Објавен е јавен повик за грантови за воспоставување нови социјални услуги и 43 потенцијални даватели на услуги аплицираа за добивање грантови. Евалуацијата на проектите е завршена и 24 договори треба да бидат потпишани до крајот на 2020 година (до крајот на ноември 17 општини добија грантови за воспоставување на социјални услуги).	
	6. Документацијата за тендерот за ново софтверско решение за права и услуги од областа на социјалната заштита е во фаза на подготовка.	
	7. Активностите за обуки за вработените во системот за социјална заштита за достава на услуги во локалните заедници се планира да започнат во ноември / декември 2020 година.	
	8. Започнати се активности за дизајнирање на систем за мониторинг и евалуација во рамките на Проектот за техничка помош на процесот на деинституционализација, финансиран од ЕУ.	

Прилог 2: Придонес од надворешните консултации за ПЕР 2021 – 2023

Нацрт – Програмата на економски реформи 2021-2023 објавена на Интернет страницата на Министерството за финансии.

Програма на економски реформи 2021-2023

Консултации за нацрт Програмата за економски реформи 2021 – 2023 година

ПОВИК ДО ЗАИНТЕРЕСИРАНИТЕ СТРАНИ ЗА КОНСУЛТАЦИИ ЗА НАЦРТ ПРОГРАМАТА ЗА ЕКОНОМСКИ РЕФОРМИ 2021 – 2023 ГОДИНА

Ви го претставуваме поглавјето 5 Структурни реформи од нацрт Програмата на економски реформи за 2021 – 2023 година (ПЕР 2021), која Владата на Република Северна Македонија ќе ја достави до Европската комисија до 31 Јануари 2021 година, по усвојување на нејзиниот текст.

Со подготовка на ПЕР, Владата на Република Северна Македонија од 2014 година се приклучи кон пристапот на Европската комисија за поддршка на долгорочен раст и конкурентност преку економското управување како клучен столб во процесот на проширување, со цел да се обезбеди подобро известување за националните планови за економски политики, вклучително и потребните структурни реформи.

Нацрт ПЕР 2021 е подготвена преку веќе воспоставениот национален процес на консултации централно координиран од страна на Министерството за финансии. Документот е изработен согласно „Водичот за програми за економски реформи“ издаден од Европската комисија во Јуни 2020 година. Во изработката е користена експертска поддршка од Центарот за одличност во финансиите (ЦЕФ), а финансиски поддржано од Европската унија.

Со оглед на важноста на овој документ и потребата тој да биде квалитетно изработен, се спроведува процес на широка вклученост на заинтересирани страни. Затоа ги покануваме: бизнис заедницата, универзитетите, локалните власти, социјалните партнери, граѓанскиот сектор и другите чинители и заинтересирани страни за активен придонес во процесот на изработката на документот.

Вашите мислења, коментари и предлози може да ги доставите најдоцна до 21 декември 2020 година на следните е-маил адреси:

Andrija.Aleksoski@finance.gov.mk координатор на Програмата на економски реформи

Vesna.Cvetanova@finance.gov.mk

Aleksandra.Velkova@finance.gov.mk

PDF Нацрт Програма на економски реформи 2021-2023

PDF Водич за подготовка на Програмата на економски реформи

Официјални информации
за коронавирус во
Северна Македонија

КОРИСНИ ИНФОРМАЦИИ
И ОДГОВОРИ ЗА
#КУПУВАМДОМАШНО

АПЛИЦИРАЈ ЗА
СУБВЕНЦИОНИРАН
СТАНБЕН КРЕДИТ!

ПОНИСКИ КАМАТИ
ПОВИСОКИ СУБВЕНЦИИ
НОВИ ПОВОЛНОСТИ

КУПИ КУКА, КУПИ СТАН

Реализација на
**КАПИТАЛНИ
ИНВЕСТИЦИИ**
во Буџетот на РСМ

Придонес од заинтересирани страни во однос на Нацрт – ПЕР 2021 - 2023

From: Mario Jankulovski <mjankulovski@worldbank.org>

Date: Tue, 22 Dec 2020, 12:43

To: fatmir.besimi@finance.gov.mk

Cc: magdalena.simonovska@finance.gov.mk, suzana.stoimceva@finance.gov.mk, dejan.nikolovski@finance.gov.mk

Subject: Comments on the draft Economic Reform Programme 2021-2023 Chapter 5, Dec 22 2020

Dear Excellency,

For your kind attention please find attached the letter with Comments on the draft Economic Reform Programme 2021-2023 Chapter 5 as signed by Ms. Bojana Naceva, Acting Country Manager, World Bank Office in North Macedonia.

Respectfully,

Mario Jankulovski

ETT Assistant

World Bank Office in Skopje

Sat: 5250 + 239

tel. +389 2 5515 230

fax. +389 2 5515 240

mjankulovski@worldbank.org

December 22, 2020

H.E. Fatmir Besimi
Minister of Finance
Skopje
Republic of North Macedonia

Your Excellency:

Comments on the draft Economic Reform Programme 2021-2023 Chapter 5

Thank you for sharing the draft ERP Chapter 5 on structural reforms with us for comments. We found the identification of key challenges for competitiveness and inclusive growth much improved compared to previous version, in particular when it comes to defining linkages among different parts of the program.

There are some areas where we still offer ways to strengthen the analysis and the recommendations. We are offering selective comments for your consideration before finalizing in the Annex to this letter.

Looking forward to supporting your government in the ERP implementation. We remain at your disposal in case you want to further discuss our comments.

Sincerely,

Bojana Naceva
Acting Country Manager
World Bank Office Skopje
Europe and Central Asia Region

Annex: Comments on the draft Economic Reform Programme 2021-2023

cc: Ms. Magdalena Simonovska, Advisor, Ministry of Finance
Mr. Dejan Nikolovski, Head, International Financial Relations and Public Debt
Management Department, Ministry of Finance
Ms. Suzana Peneva, State Advisor, Ministry of Finance
Mr. Koen Davidse, Executive Director, World Bank

Annex. Comments on the draft Economic Reform Programme 2021-2023**Part 5.1.**

The reference to the developments in the labor market can be further strengthened with the information that in the last three quarters apart from the increase in unemployment there has been a sizable move to inactivity. This is an important development which may have additional negative consequences for the labor market, as well as social sectors.

The measures included in part 5.1. on page 7 are mixed. There are some that are aimed at mitigating the COVID-19 impact and others (larger in number) that are more structural and medium/long-term. Maybe they can be arranged to differentiate their influence on the economy and development, given they are different in duration as well as impact.

One of the challenges of the economy is high inactivity and low employment. While part of the discussion is captured under skills and social inclusion, there are other impediments directly related to the labor regulation that remains comparably strict in particular for new economy that requires flexible type of contracts and more flexible hiring and firing as firms face increasing challenges in their operations.

While we commend raising the issue of informality, the report could mention the issue of tackling it through the taxation (reducing tax exemptions) and tax enforcement side (reducing compliance cost, strengthening collection, detecting fraud and evasion), as well as ensuring inclusive access to and quality of public services that strengthen the perception of value for taxpayers money.

Part 5.3.1.

The document is providing a good diagnostic of the transport sector. It is restating poor ranking of North Macedonia in transport infrastructure (84th in 141 countries) and the broad goals of prioritizing corridors, importance of proper maintenance, road safety, and emissions. This is in line with priorities identified in the World Bank (WB) program relating to transport as well.

Our main comment is that reform measures related to transport should be broader and target improved connectivity and accessibility through proper asset management, safety and climate considerations, as well as ITS. Introduction of ITS, supported through WB TTFP¹ is an important milestone and one of the tools to reach a much broader aim to improve connectivity and accessibility to jobs/markets/services across the country in a sustainable and safe manner. To be sustainable, all these investments and future planning should be based on the proper asset management (maintenance, and rehabilitation) and public investment management (new capital investments mainly) framework. To be safe and secure, traffic management and designs should be improved to incorporate road safety considerations and climate resilience.

Part 5.3.2.

With regard to the agriculture section, while measures included are useful, they reflect a partial representation of donor funded activities that will be implemented rather than a vision of the sector. One area that would require the focus of North Macedonia is to improve efficiency of the agriculture sector and support its structural transformation. The results of the World Bank 2018 Public Finance Review indicated that in order to achieve this, the size of direct farm subsidies should be reduced to the EU28 average of 0.33 percent of GDP, while farm support should move from largely coupled and unconditional subsidies to decoupled and conditional ones. In fact, public support for agriculture in North Macedonia, as a share of GDP, is much higher than in other countries in the region and far above the EU-28 average, hence the reduction in direct farm subsidies is an important short-term priority and it bodes well for the fiscal consolidation objectives after the crisis. The analysis shows that subsidies have a negative impact on technical efficiency of farms in North Macedonia, as they lead to distortions in the allocation of production factors and ultimately, to low-productive and inefficient farms. This is particularly evident for

¹ WB TTF support ITS Strategy and equipment and report says that in the verbatim, but the associated table shows that it is financed through IPA and WBIF.

heavily supported sectors, such as tobacco and livestock. A support to tobacco is also contrary to public health objectives.

The Ministry of Agriculture, Forestry and Water Economy would be advised to consider a greater alignment with current CAP practices to facilitate a stronger market orientation of production decisions and production factors allocation, medium term reforms, including convergence of area-based support and even the introduction of a flat rate of support per ha. Decoupled subsidies would allow farmers to respond to market demand rather than subsidy rates, thereby shifting land use and making production decisions towards higher-value production where North Macedonia displays a comparative advantage.

Policy makers should distinguish between support and social assistance measures, which could improve the efficiency of the governments' fiscal resources use. A rethinking of the mix of poverty reduction measures for rural areas should be considered. A better-targeted social assistance policy measure could be a more effective way to deal with rural poverty, while agricultural support could focus on the development of the productive base of rural areas. Further, aligning structure of subsidies with the EU would enable the reallocation of scarce public resources to other priorities. Within agriculture, these resources could be used for strengthening the institutional capacity for delivering important services, such as extension and knowledge transfer systems, and on sanitary and phytosanitary measures for improving the sector's competitiveness.

Public support on programs promoting rural development should be increased. The analysis shows that North Macedonia's farmers who invest in fixed agricultural assets have higher technical efficiency. The absorption of rural development programs in North Macedonia has increased significantly in recent years, indicating that additional funds could be spent with impact. Yet, the low average technical efficiency of North Macedonia's farms points to the need to pay more attention to the enabling environments and provision of public services such as irrigation investments, agricultural extension, knowledge sharing programs, business development, and productive partnerships. These programs require additional resources (and technical guidance), which could originate from reducing the current farm subsidy budget.

With regard to the ERP Measure 6: Consolidation and defragmentation of agricultural land, while this is for sure useful to take place, North Macedonia does not have currently a unified policy or law on public land, its administration or its management. The responsibility for protecting and utilizing state land lies with different organizations depending on whether land is arable, pasture or forest. Management of arable state-owned land falls under the responsibility of the Ministry of Agriculture, Forestry and Water Economy (MAFWE), management of pasture under the responsibility of the Public Enterprise for Management of Pasture, and management of forests under the Public Enterprise for State Forests "National Forests". The Agency for Real Estate Cadastre (AREC) is in charge for registration for all types of land and other real estate objects, recording their physical characteristics, and ownership and related rights. There is no reliable and up-to-date inventory of state land, and the reliability, actuality and correctness of data on state land registered with AREC is not known. For all the institutions involved, it is challenging to manage state land in a sustainable and financially responsible manner, throughout its life cycle, and to support an optimal, cost-effective and efficient delivery of Government programs. The World Bank-supported Agriculture Modernization Project includes support to strengthen MAFWE's capacity to manage state-owned agricultural land.

Industry sector development: In the industry section, it would be useful to describe the multitude of state aid programs for firms, that are fragmented and often overlapping in scope, leading to suboptimal outcomes. This is in addition of the already sizable state aid that is provided to companies, compared to the EU average. Strengthening the effectiveness and the transparency of state aid would be highly recommended.

Activities related to the EU Green Deal initiative are rarely mentioned (mostly in the EU for Growth project targeting start-ups and SMEs in least developed regions). A more sizable effort targeting green investments by medium and large companies (including FDI) is needed. One option is a creation of a hybrid public-private Green Strategic Investment Fund (GSIF) with the objective to crowd-in private investment for equity, quasi-equity and long-term debt finance of green enterprise and infrastructure PPP projects in the priority sectors of the European Green Deal (EGD).

Service Sector Development: CEFTA ADDITIONAL PROTOCOL 6 on liberalization of trade in services has been submitted to Parliament for approval. Once it is approved, the MoE will need to adopt necessary regulations to ensure compliance. The WB Trade and Transport Facilitation project has resources allocated to support the MoE in this process but so far there has been slow progress (this may be partially addressed through measure 17 on strengthening the internal market).

Part 5.3.3.

The Ministry of Finance and the Development Bank of North Macedonia are in the process of establishing a Guarantee Fund which should facilitate easier access to finance for companies that are lacking the necessary collateral requirements or do not have credit history. Even though this is introduced as a crisis measure, the guarantee fund should have long-term effects on stimulating investments and supporting the economic growth. The WB and the IMF are providing technical assistance in this area. The instrument can be later expanded to support EU-funded financial instruments programs.

The document can also mention that there is a sizable state involvement in product markets, one of the highest in the region. This is particularly true for (i) failure to apply the competitive neutrality principle so that state-owned and private businesses compete on a level playing field, (ii) barriers to entry in network sectors, and (iii) undue restrictions on regulated professions. These reforms are also the core of the EU accession negotiation agenda, and have been assessed to have positive impact on potential growth.

Part 5.3.4.

The Ministry of Economy together with the Ministry of Education and Science are developing the **Smart Specialization Strategy** which should be leading future interventions in innovation, industrial development, SME policies in the country. This strategy is developed based on the EU methodology and is a prerequisite for further EU funding for competitiveness support. The initial research is completed, and the ministries requested the WB support in completing the Entrepreneurial Discovery Process and the formulation of the strategy. While the Smart Specialization Strategy is referred to in the body of the report, it should also be mentioned as a specific measure, since it will be important for future absorption of EU funds.

To attract serious private and institutional investors in North Macedonia, Ministry of Finance is working on a reform of the legal and regulatory framework for **private equity and venture capital** in line with the international best practices, which will ensure their adequate supervision by the Securities Exchange Commission and increase transparency of their operations. The reform program should cover (i) Translation of the European Venture Capital (EuVECA) Regulation; (ii) Establishment of the limited partnership in contractual form; and (iii) Transposition of the EU Alternative Investment Fund Managers (AIFM) Directive. The WB is providing technical assistance for that matter.

The FITD is committed to establishing a hybrid public-private MSME Fund of Funds (FoF) sponsored by the FOF Development Corporation, a 100-percent owned subsidiary of FITD, and managed by a competitively selected private fund manager. The MSME FoF would invest in seed funds, venture capital funds and a green SME fund managed by private fund managers and will replace grants crowding out private seed funding. The cap for seed investment would be €100,000, and for venture capital and green SME investments it would be up to €1 million, with an average investment of €500,000. Investments would be accompanied by innovation advisory support and other forms of technical assistance from the fund managers. Investee funds would be selected by the FoF manager with the endorsement of the FITD independent Investment Committee. The WB is providing technical assistance in this area.

Part 5.3.6.

When discussing the learning improvements, you may want to refer to the recent TIMSS results. Also in the same overview, the access to educational levels could be mentioned.

The information on the WB Human Capital Index needs to be properly referenced and the same goes for the reference on the estimate of COVID-19 impact on learning losses.

The WB Growth and Jobs report in addition to skills acquisition of youth and elderly, underlined managerial skills scarcity as well. Automotive, textile, and food processing firms must cope with low levels of the managerial and innovation skills necessary to add value; this is emerging as a major area of

competitive weakness for North Macedonia's exporters, whether small or large. A pilot Supplier Development Program run by the IFC showed that firms in the automotive value chain do not yet understand the global market and what foreign investors require. Investment in training for managers as well as technical, quality, engineering, and sales personnel is essential for sustained long-term development, higher productivity, and higher multiplier impact of foreign investments. In contrast, and against the prevalent trends, in the textile industry skills and workmanship are of high quality, which implies potential to upgrade to more complex and sophisticated products.

Part 5.3.7.

The MLSP in 2018 initiated drafting of a completely new labor law, which should have facilitated more flexible working arrangements that are more in line with the modern business practices. This process should continue, as the current law is quite restrictive in part-time work, flexible working hour, work-from-home etc. The WB sent comments on several drafts back in 2018 which still remain largely relevant. While we acknowledged that the draft law provided solid and comprehensive basis for the regulation of the labor market of the Republic of North Macedonia, we also noted that several provisions deserved further consideration. These are provisions regulating: (i) permanent and fixed-term work; (ii) cancellation of work; (iii) collective dismissals; (iv) judicial review of the validity of termination of employment contract; and (v) the prevention of employment relationship carried out under the disguise of civil contracts. We have also discussed other important aspects, such as (i) the use of civil law contracts; (ii) working hours and the treatment of work breaks; (iii) the maximum probation period; (iv) incentives for mothers to return to the labor market and consider options for parental leave; (v) rebalancing income support from severance pay to unemployment benefits; and (vi) the regulation of benefits for part-time work. The World Bank also calculated the Employment Protection Legislation index, building on the OECD methodology. The analysis showed that North Macedonia outperformed most of its peers in legal flexibility for employment protection of regular contracts. On the other hand, with respect to the employment protection of temporary contracts, the OECD index ranked North Macedonia as the country with the most rigid legislation. Evidence shows that it is in times of crisis, such as the current one, flexibility of the labour legislation, if properly managed, could allow for faster restructuring and hiring during the recovery phase.

The WB Growth and Jobs diagnostic recently published suggests a list of interventions on the supply side of the labor market to help improve labor market outcomes that could be considered in the ERP. Among many measures, the report suggests facilitating youth acquisition of labor market experience, for instance, by adjusting VET and university class schedules to better match company needs for students and interns, and by ensuring compulsory internships. The report also suggests to strengthen labor market intermediation and disseminating more labor market information, for instance, by exploring outreach and promotion of Employment Service Agency services in secondary schools to increase use of services by the low-skilled. The report also mentions that regulations related to temporary contracts are more rigid compared to advanced economies in Eastern Europe, which affect the youth relatively more. Reducing restrictions on part-time, and temporary work would allow more employers to test the quality of workers and allow workers to acquire experience.

Mail
Contacts
Calendar
Tasks
Briefcase
Open Drive
Preferences
Draft Economic

Close
Reply
Reply to All
Forward
Archive
Delete
Spam
Actions

Draft Economic Reform Programme
January 6, 2021 3:35 PM

From: Aleksandar Nikolov
To: Andrija Aleksoski
Cc: Aleksandra Velkova, Patrizia Di Giovanni, Bore Pucoski, vmitkovska, Artur Ajvazov, Vesna Cvetanova

Macedonian vers... ERP 2021-2023.docx (16.2 KB)
Download
Briefcase
Remove

Dear Mr. Aleksoski,

In accordance with our phone conversation I'm sending for your kind consideration comments to the Draft Economic Reform Programme 2021-2023. As requested, a Macedonian language version is attached. Feel free to contact me on my phone, available in the signature line at the end of this email, if you need further info.

Under the measure 18 "Further development of the qualifications system" it could be useful to slightly expand the description of relevant developments in the field of remote learning, and more specifically on page 71 of the Macedonian language version to replace the sentence *"An educational TV show with teaching materials is broadcast on the national TV in order to reach out to all the children"* with the following text:

"The Bureau for the Development of Education, with the support of UNICEF and the British Embassy in Skopje, has developed a collective portal for educational content called Eduino, which was launched shortly after the schools closed. Through a system of co-creation and verification, the portal catalogues video lessons, educational resources and trainings / webinars for students and teachers. With the help of this content in the school year 2020/2021, an educational TV show is organized which is broadcast on the national television in order to reach all children. The educational content covers pre-school, primary and secondary education, and in 2021, in cooperation with the Center for Vocational Education and Training and E4E, a platform specially designed for teachers in vocational education is being developed."

Under the measure 19 "Strengthening the social inclusion system of vulnerable groups of people" it could be useful to consider the following:

- In line with the Government's 2020-2024 Work Programme, whose social protection segment places particular focus on reducing child poverty, and having in mind that the child poverty rate and the rate of severe material deprivation of children is significantly higher compared to the overall rates for the entire population, it might be suitable to also introduce children specific targets. More specifically, please consider introducing the following two rows in the performance indicators table on page 78 of the Macedonian language version:

Baseline value
2018
Intermediate target
2022
Target
2023
Poverty rate for children
(0-17 years of age)
29.3%
26.5%
25.8%
% of children with severe
material deprivation (0-17
years of age)
33.5%
30.3%
29.5%

- The activity envisaged for 2021 on page 78 of the Macedonian language version *"Improve the local governments' engagement in enhancing the availability of community based social services"* could be reformulated to more systematically address barriers to access social services, in the following manner: *"Resolve and alleviate barriers that prevent access to basic social services and facilitate the access to basic social services to the most disadvantaged households, including by improving the local governments' engagement in enhancing the availability of community based social services"*
- There might be an issue with the Macedonian translation of "benefits" in the following activity envisaged for 2021 on page 78 of the Macedonian language version: *"Развој и тестирање на нов софтвер што ги интегрира придобивките и услугите од областа на социјалната заштита"*. Perhaps it should read *"правата"*, or *"причината помош"* instead of *"придобивките"*.

Kind regards,

Aleksandar Nikolov
 Social Policy Specialist
 United Nations Children's Fund (UNICEF) Skopje | Ores Nikolov 74, 1000 Skopje-MK
 Cell: +389 71 237 844 | Office: +389 2 3231 202 | Email: anikolov@unicef.org
 Follow us on [Facebook](#), [Twitter](#), [YouTube](#), [unicef.org](#)

Кај мерката 18 „Понатамошен развој на системот на квалификации“ би било корисно малку да се прошири описот на релевантните случувања во областа на учењето на далечина, а поконкретно на страница 71 од верзијата на македонски јазик да се замени реченицата „Едукативна ТВ-емисија со наставни материјали се емитува на националната телевизија со цел да се опфатат сите деца“ со следниот текст:

„Бирото за развој на образованието со поддршка на УНИЦЕФ и Британската амбасада во Скопје, разви колективен портал за едукативни содржини насловен „Едуино“ кој беше лансиран непосредно по затварањето на училиштата. Преку систем на ко-креирање и верификација, порталот каталогизира видео лекции, образовни ресурси и обуки/вебинари за учениците и наставниците. Со помош на овие содржини во учебната 2020/2021 се организира едукативна ТВ-емисија со наставни материјали која се емитува на националната телевизија со цел да се опфатат сите деца. Образовните содржини го покриваат пред-училишното, основното и средното образование, а во 2021 во соработка со Центарот за стручно образование и обука и Е4Е се развива и платформа специјално дизајнирана за наставниците во стручното образование.“

Кај мерката 19 „Зајакнување на системот за социјална вклученост на ранливи групи на луѓе“ би било корисно да размислите за следново:

- Во согласност со програмата за работа на Владата 2020-2024, чиј сегмент за социјална заштита особено се фокусира на намалување на детската сиромаштија, а имајќи предвид дека стапката на детска сиромаштија и стапката на сериозно материјално обесправени лица на децата е значително повисока во споредба со вкупната стапки за целото население, би било соодветно да се воведат и специфични цели за децата. Поконкретно, размислете да ги додадете следниве два реда во табелата со индикатори на резултат на страницата 78 од верзијата на македонски јазик:

	Почетна вредност 2018 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2023 година
Стапка на сиромаштија на деца (0-17 години)	29,3%	26,5%	25,8%
% на сериозно материјално обесправени деца (0-17 години)	33,5%	30,3%	29,5%

- Активноста предвидена за 2021 година на страница 78 од верзијата на македонски јазик „Подобрување на вклученоста на локалната самоуправа за подобрување на достапноста на социјалните услуги базирани во заедницата“ може да се преформулира за посистематско решавање на бариерите за пристап до социјалните услуги, и тоа на следниот начин: „Отстранување и ублажување на бариерите што го спречуваат пристапот до основните социјални услуги и олеснување на пристапот до основните социјални услуги за најзагрозените домаќинства, вклучително и со подобрување на вклученоста на локалната самоуправа за подобрување на достапноста на социјалните услуги базирани во заедницата“.
- Можеби има проблем со преводот на македонски јазик на „benefits“ во следната активност предвидена за 2021 година на страница 78 од верзијата на македонски јазик: „Развој и тестирање на нов софтвер што ќе ги интегрира придобивките и услугите од областа на социјалната заштита“. Можеби треба да стои „правата“, или „паричната помош“ наместо „придобивките“.

RE: Консултации за нацрт Програма на економски реформи за 2021 - 2023

December 25, 2020 3:42 PM

From: Daniela Mihajlovska

To: Aleksandra Velkova

Cc: Andrija Aleksoski Vesna Cvetanova

ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ...ОРМИ 2021-2023.docx (19.9 KB) [Download](#) | [Briefcase](#) | [Remove](#) | [Komentar na eko...ta programa_en.docx \(18.7 KB\) Download](#) | [Briefcase](#) | [Remove](#)

[Download all attachments](#)

[Remove all attachments](#)

Почитувана Александар,

Повелете коментар по Програма на економски реформи за 2021 – 2023 од Стопанската комора на Македонија, македонска и англиска верзија,

Со почит

Даниела Михајловска Василевска

Стопанска комора на Македонија

Тел: + 389 2 32 44 021

Моб: + 389 72 22 00 37

маил: daniela@mchamber.mk

web: www.mchamber.mk

СТОПАНСКА КОМОРА
НА МАКЕДОНИЈА
ECONOMIC CHAMBER
OF MACEDONIA

ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ НА ПРОГРАМАТА ЗА ЕКОНОМСКИ РЕФОРМИ 2021-2023

Стопанската комора на Македонија препознава дека Република Северна Македонија е под редовен мултилатерален и фискален надзор од страна на Европската комисија (ЕК) со доставување на фискални известувања, како и годишни Програми за економски реформи. Целта на ЕК со овие иницијативи и барања насочени кон земјите кандидати како Република Северна Македонија е преку подготовката и доставувањето на овие Програми да се овозможи нивна подобра подготовка за понатамошна координација на економските политики како идни земји-членки на ЕУ.

Препознаваме дека Програмата претставува среднорочна макроекономска и фискална рамка, како и дека е претставена Агендата за клучните структурни реформи за претстојниот период. Во отсуство на посеопфатен Национален развоен план кој не е изработен од 2006 година, препознаваме дека ова е единствен формален институционален документ што обезбедува некаква предвидливост и преглед на планираните економски активности и структурните реформи за претстојниот период.

Меѓутоа, би сакале да нотираме дека не е јасно која е заедничката цел на предвидените приоритетни реформски активности, т.е. како тие се меѓусебно поврзани и се надополнуваат едни со други. Презентирани како такви, тие повеќе личат на мерки кои би имале краткорочен ефект, отколку дека се работи за некаков стратешки пристап за развој на економијата. Конкретно, веруваме дека оваа Програма треба јасно да ја утврди визијата за тоа каква економија сакаме да стане македонската економија во блиска иднина. На пример, реформите презентирани во стратегијата ЕВРОПА 2020 се со следната цел: „... постигнување *„паметен, одржлив и инклузивен раст како средство за надминување на структурните слабости на европската економија, за подобрување на конкурентноста и продуктивноста и за поставување на темелите за одржлива социјална економија на пазарот“*. Овогодинашната Програма за економски реформи не содржи таква визија, што го отежнува поврзувањето на приоритетите меѓу себе, но и со некаква сеопфатна визија за развој на земјата. Воедно, сметаме дека треба да се направи осврт на тоа како предвидените приоритетни мерки во оваа Програма ќе придонесат кон надминување на предизвиците нотирани во Оценката на минатогодишната програма изработена од страна на Европската комисија (види стр. 2 и 3 на следниов линк: [North Macedonia 2020 ERP assessment \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/north-macedonia-2020-erp-assessment)).

Дополнително, Стопанската комора на Македонија цврсто верува дека Програмата за економски реформи (2021-2023) треба да биде дизајнирана така што максимално ќе се користат средствата достапни за Северна Македонија преку европските фондови (ИПА 2). Овие средства се важен извор на финансирање за бројни проекти, кои овозможуваат достигнување и градење нови конкурентски предности и придонесуваат за поголема кохезија на земјата со Европската унија. Ова исто така ќе овозможи соодветна подготовка на Северна Македонија за ефективно користење на фондовите на ЕУ во претстојните финансиски перспективи. Затоа, не е јасно дали се предвидени ЕУ проекти за споделување на најдобрите практики кои би требало да го поддржат спроведувањето на предвидените приоритетни мерки на земјата претставени во Програмата за оваа година.

СПЕЦИФИЧНИ ЗАБЕЛЕШКИ - КЛУЧНИ ПРЕДИЗВИЦИ КОИ ТРЕБА ДА СЕ АДРЕСИРААТ ВО ПРОГРАМАТА:

1. Сива економија

На стр.43 е наведено дека скоро 30% од компаниите во Северна Македонија ја истакнуваат сивата економија како основна пречка за нивен раст. ММФ и Светска банка во своите редовни извештаи за земјата, нотираат дека големината на неформалниот сектор продолжува да биде предизвик за деловното окружување бидејќи создава нелојална конкуренција од нерегистрирани компании. Непријавените приходи и работа, исто така, штетат на наплатата на јавните приходи и ги намалуваат формалните вработувања и придружните придобивки, вклучително и безбедноста при работа. Покрај тоа, пандемијата од COVID-19 обезбеди зголемување на нелегални и нерегулирани понуди преку социјални и други дигитални канали, со што уште повеќе се зголеми сивата економија. Заради сложениот карактер, сметаме дека намалувањето на неформалниот сектор треба да биде висок економски и политички приоритет кој ќе подразбира добро координиран пристап од страна на клучните институции за спроведување на мерки за намалување на неформалната економија. Следствено, овогдинешната Програма треба да претстави таков координиран пристап и треба да претстави поконкретни мерки за решавање на ова важно прашање. Притоа, треба да се имаат предвид сите иницијативи (најдобри практики од ЕУ) кои се релевантни за намалување на неформалниот сектор.

2. Дигитализација и дигитална трансформација

COVID-19 пандемијата ја наметна потребата од побрза дигитализација на услугите и процесите на ниво на целото општество. Приватниот сектор во изминатиот период многу инвестираше во унапредување на дигиталните услуги и севкупно во дигитална трансформација. Дигитализацијата може да доведе до зголемување на ефикасноста на трошоците, како за приватниот, така и за јавниот сектор. Исто така, дигитализацијата придонесува за намалување на бирократијата, што пак ќе допринесе за зголемување на креативноста и иновативноста на приватниот сектор. Затоа, од исклучително значење е оваа Програма за економски реформи да предвиди одделни мерки за дигитализација на јавните услуги, но и мерки за понатамошна поддршка на дигитализацијата на приватните компании. Дигитализацијата ќе го ослободи економскиот потенцијал на компаниите и мора да се гледа како клучен приоритет на краток и на среден рок. Основата за дигиталната трансформација се електронски и комуникациски системи и услуги. Сепак, оваа Програма не препознава никаков вид на мерки за развој на овој сектор во ситуација кога се очекува истиот да биде во согласност со одредени предизвици како што се: 5G технологија, ширење на фиксни мрежи базирани на оптички влакна итн. Следствено, предлагаме релевантните јавни институции во партнерство со приватни бизниси да работат заедно и да ги анализираат дигиталните можности со цел да го зголемат потенцијалот за економски раст. Понатаму, треба да се разгледаат мерките поврзани со целосна дигитализација на процесите во јавната администрација бидејќи со тоа ќе се намали бирократијата, но и можноста за корупција.

3. Економска интеграција

Во Програмата се наведени следниве мерки насочени кон понатамошна економска интеграција со ЕУ: а) олеснување на трговијата; б) олеснување на прекуграничното движење помеѓу Северна Македонија и Србија, и в) подобрување на внатрешниот пазар. Препознаваме

дека овие специфични иницијативи се валидни за зголемување на економската интеграција на земјата, но сметаме дека треба да се предвидат и дополнителни мерки. Една многу важна тема што треба да се рефлектира во оваа Програма е реформата на царинските стапки и нивното усогласување со ЕУ. Во таа насока, Стопанската комора на Македонија го нотира следново:

1. Тековниот Закон за царинска тарифа не ги одразува современите глобални движења во однос на намалувањето на емисиите и заштитата на животната средина;
2. Повеќе од 2 години се води дискусија помеѓу Коморите и релевантните институции за усогласување на царинските стапки на одредени производи со оние на ЕУ. Сепак, освен усвојување на одредени автономни мерки со ограничено времетраење, не е започната посериозна иницијатива и дијалог во поглед на реформа на Законот за царинска тарифа.
3. Предвидливоста на надворешно-трговскиот режим е исклучително важна за компаниите кои работат во земјата, но и за потенцијалните странски инвеститори. Затоа, предлагаме наместо привремени автономни мерки, Владата да развие добро дефиниран план за постепено усогласување на царинските давачки со ЕУ. Овој пристап не само што би бил од корист на компаниите во приватниот сектор, туку исто така би предизвикал и предно прилагодување на приходите на Буџетот кон условите што ќе постојат во моментот кога земјата ќе влезе во ЕУ.
4. Доколку целта е усогласување со ЕУ во областа на царините, тогаш Владата треба да воспостави принцип дека за секоја новововедена тарифна линија, тарифната стапка ќе биде усогласена (ќе биде иста) со онаа на ЕУ.
5. Препораките дадени од странана наши членки, сериозни мултинационални компании да се ревидира Законот со цел земјата да се постави подобро и да има корист од глобалното Near-shoring движење не е земена во предвид. Затоа, од исклучително значење е предложената Програма да предвиди мерки, вклучително и ревизија на Законот за царинска тарифа, кои ќе бидат поволни за идните инвеститори. Ова ќе создаде услови за подлабока интеграција на земјата со светската економија, Европската економска област, поголема регионална интеграција, но пред сè ќе придонесе и за зголемување на странските директни инвестиции со цел поголема вработеност и економски раст.
6. Со цел да се обезбеди непречено снабдување со одредени материјали кои се во клучните индустрии каде што нема локални производители, а кои би биле заштитени со увозни давачки, се спроведуваат привремени мерки за укинување на царинските давачки и до 0% за одредена група на производи. Со цел да се обезбеди транспарентност и предвидливост на деловното работење како основни принципи на Светската трговска организација, како и со праксата на ЕУ, нашите компании-членки бараат автономните мерки да траат повеќе од 3 години, наместо сегашната пракса од 6 месеци до 1 година.

Ревизијата на Законот за царинска тарифа е идентификувана како сериозна пречка за понатамошни инвестиции од страна на странските инвеститори во земјата кои се членки на нашата Комора. Тие силно веруваат дека е неопходно да се пристапи кон сеопфатна ревизија на царинските тарифи со цел да се зголеми економската интеграција на земјата со таа на Европската унија.

Mail

Contacts

Calendar

Tasks

Briefcase

Open Drive

Preferences

Re: Консултации

Close

Reply

Reply to All

Forward

Archive

Delete

Spam

Actions

Re: Консултации за нацрт Програма на економски реформи за 2021 - 2023

December 21, 2020 3:41 PM

From: [trajkovski](#)

To: [Aleksandra Velkova](#)

Cc: [risteska](#), [Kristijan Aleksoski](#)

Почитувана Александра,

Од Центарот за истражување и креирање на политики ги поздравуваме напорите вложени во Нацрт- Програмата за економски реформи 2021-2023. Во однос на истата, имаме 2 забелешки:

- Дел од статистиката може да се обнови. На пример, се користат бројки за невработеноста кај младите од 2017 година.
- Борбата против корупцијата и владеењето на правото треба да заземе централно место, како предуслов за економски развој. Ова е особено значајно во делот 5.3.3 Деловно опкружување и намалување на неформалната економија, каде што сегашниот текст недоволно ја препознава улогата на државата во развојот на сегашната ситуација со неформалната економија. Голем број истражувања посочуваат дека граѓаните се разочарани од коруптивното и неефикасно трошење на јавните средства што може да се поврзе со ниската доверба во државата и оттука ниската волја за плаќање на даноци.¹ Ова е особено истакнато кај граѓаните од помалите етнички заедници. Сегашните предложени мерки во текстот се доста конкретни, но се во насока само на промена на економското однесување на граѓаните. На чинителите на јавни политики и носителите на реформите треба да им се истакне во текстот дека формализацијата на економијата е тесно поврзана со борбата со корупцијата и владеењето на правото. Со ова и државата ќе поднесе дел од одговорноста и ќе се зајакне притисокот за реформи на нејзина страна.

[1] https://www.iri.org/sites/default/files/iri_n_macedonia_february_2020_poll_presentation.pdf

Имајте пријатен работен ден!
Со почит,
Кристијан Трајковски

Центар за истражување и креирање политики - Скопје

--

This message has been checked by Libra Esva and is found to be clean.
Click here to mark it as spam.
Click here to blacklist sender

Close

Reply

Reply to All

Forward

Delete

Spam

Actions

FW: Предлози за програма на економски реформи за 2021 - 2023

December 21, 2020 7:33 PM

From: Svetlana Mitrevska

To: Aleksandra Velkova

Cc: Tanya Miliskovik, radevska

KSMK_Sugestii p...ski reformi v1.doc (356.4 KB) [Download](#) | [Briefcase](#) | [Remove](#)

Почитувани,

Во прилог наши коментари и предлози кон Нацрт Програмата на економски реформи 2021-2023

Ви благодариме !
Поздрав

Svetlana Mitrevska
Finance Manager

Tel: + 389 (0) 47 210 800, Mobile: 071 272 246
Cisco 989 800
Fax: + 389 (0) 47 989 899
e-mail:svetlana.mitrevska@ksmk.kroschu.com

KROMBERG & SCHUBERT MACEDONIA DOOEL Bitola
Industrial Zone Zhabeni
7000 Bitola, Macedonia

From: Marija Radevska [mailto:radevska@nordmazedonien.ahk.de]
Sent: петок, 11 декември 2020 10:56
To: Marija Radevska
Subject: Предлози за програма на економски реформи за 2021 - 2023

Почитувани членови на Македонско-Германското стопанско здружение,

би сакале да ве информираме дека нацрт-верзијата на поглавје 5 од Програмата на економски реформи 2021-2023 е објавена на интернет страницата на Министерството за финансии на македонски и англиски јазик.

Во продолжение линк до програмата: <https://www.finance.gov.mk/mk/node/9181>
<https://www.finance.gov.mk/en/node/9182>

Ве молиме да ги доставите вашите коментари или предлози најдоцна до 21 декември 2020 година на следниов е-мејл: aleksandra.velkova@finance.gov.mk

Mit freundlichen Grüßen/Srdecen pozdrav
Marija Radevska Trandafilovska

Presse und Öffentlichkeitsarbeit, Government Relations, HR | Односи со јавност, односи со Влада, HR
Tel. 00 389 2 329 67 86

Од КРОМБЕРГ & ШУБЕРТ МАКЕДОНИЈА ДООЕЛ Битола, А Индустриска Зона Жабени, Битола
Предмет: Предлози кон Нацрт програма на економски реформи за 2021-2023 година
Почитувани, Со овој Допис доставуваме наши предлози и сутестии во врска со Нацрт - програмата на економски реформи за 2021-2023 година. Како генерална забелешка сметаме дека во Нацрт програмата е потребно конкретизирање на активностите и чекорите кои треба да се преземат за остварување на целите на економските реформи. Подолу ги наведуваме и нашите предлози во врска со поединечни реформски мерки
Мерка 10: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки Предлагаме имплементација со засилено темпо и тоа: - Создавање на регистар на парафискални давачки - 2021 - Вклучување на сите парафискални давачки - 2022
Мерка 13: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата Наш предлог: Проширување на оваа мерка со формирање на Научно – технолошки парк (НТП) и на другите универзитети во Македонија освен на УКИМ .
Мерка 14: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги Во врска со оваа мерка би го истакнале следото: Дигитализацијата на институциите и подобрување на ефикасноста на бизнисите е стратешка цел која сметаме дека треба да започне со донесување на неопходни законски измени за нејзино спроведување. Како најприоритетни ги сметаме законските измени кои би ги решиле следните прашања:

- дигитално издадените документи да имаат општа валидност во постапките;
- да се овозможи електронско плаќање на сите услуги и административни такси и да се избегне потребата од верификација на уплатите со изводи или докази за уплата;
- користењето на електронски потпис за потпишување на сите видови документи со кои работат компаниите (договори, решенија, потврди, итн.) како и при издавање на уверенија и решенија од државните органи, судски органи и органите на локалната самоуправа.
- е-фактури - препознавање и прифаќање од страна на институциите (Министерство за финансии, Управа за јавни приходи, Царинска управа)
- бесплатен или дисконтиран дигитален сервис за корисниците за одреден период, рамки за социјални тарифи

Мерка 18: Понатамошен развој на системот на квалификации

Наш предлог:
Вклучување на Пелагонскиот регион како четврт пилот регион за воведување на Регионален центар за стручно образование и обука (СОО) во Битола .
Ова би значело поддршка на започнатиот проект Дуално образование во соработка со Делегацијата на Германското Стопанство во Северна Македонија.

Во овој контекст, предлагаме развој на следните квалификации:

- Техничар за индустриска мехатроника;
- Машински инженер;
- Индустриски менаџмент;
- Техничар за електроника и електротехника

Со почит,

КРОМБЕРГ & ШУБЕРТ МАКЕДОНИЈА ДООЕЛ Битола

Mail
Contacts
Calendar
Tasks
Briefcase
Open Drive
Preferences
Re: Консултации

Close
Reply
Reply to All
Forward
Archive
Delete
Spam
Actions

Re: Консултации за нацрт Програма на економски реформи за 2021 - 2023
December 21, 2020 8:39 PM

From: ana.tomik
To: Aleksandra Velkova

Почитувана г-ѓа Велкова,

Би сакале да ја поздравиме новата Програма на Економски Реформи 2021-2023 како стратешки важна иницијатива.

Ви се обраќам од име на тимот на **Институт за истражување во животна средина, градежништво и енергетика (ИЕГЕ)**. ИЕГЕ зеде учество на онлајн настанот што го организиравте на 10 Ноември 2020 година, каде што ги разговаравме главните предизвици во образовниот систем.

Нашiot Институт е позициониран како интерфејс помеѓу академијата и индустријата и имаме развиено модел за соработка (КО-ИН модел) кој е препознаен и наградуван во европски и светски рамки. Земейќи го во предвид нашето искуство и резултати постигнати на темите поврзани со истражување и развој образование и енергетика, имаме некои забелешки кои би сакале да ги дадеме како препораки:

5.3.4 Истражување, развој и иновации и дигитална трансформација

1. Сметаме дека има потреба од дополнителни мерки и препораки за соработката помеѓу академијата и индустријата, со цел да се постигне истата;
2. Треба да се стави посебен акцент на соработката помеѓу академија и индустријата во овој дел на документот.

5.3 Анализа по области и структурни реформски мерки

1. Вклучување на други сектори (градежништво, водостпанство, метална индустрија, металургија, услуги итн) - истите недостасуваат во овој нацрт;
2. Формирање на платформа на државни и приватни институти за трансфер на знаење и поддршка на стопанството и нивно активно вклучување во програмата за национални квалификации и обуки - поголема транспарентност на процесите на едукација и поттик на претприемништвото во стопанството, преку поширока инклузивност на научните и едукативните центри во земјата.

5.3.6 Образование и вештини

1. Обезбедување услови за меѓународна соработка на секторите, не само преку стопанските асоцијации, туку во вид на пошироки платформи за трансфер на знаење и бизнис интеракција;
2. Во однос на делот за Образование, потребна е нова Стратегија за иновации и поврзување на постоечките тела како Национален Совет;
3. Цениме дека препораките од паметната специјализација треба да се вклучат во мерките и плановите, бидејќи сега истите не се вклучени во програмата.

Сметаме дека нашето искуство и пристап може да бидат од знаење, па би сакале да Ве информираме дека стоиме на располагање за натамошна соработка и разговор.

Поздрав,

Ана Томиќ

Прилог 3: Степен на реализација во јануари 2021 година на препораките од третиот заеднички заклучок од Економско - финансискиот дијалог од мај 2020 година

Заеднички заклучок: Редовно следење на предизвиците на финансиската стабилност кои произлегоа од пандемијата на корона вирусот и преземање на соодветни активности, доколку е потребно. Операционализација на редизајнираниот Комитет за финансиска стабилност и обезбедување на правно разјаснување на макропрudentниот мандат на Народната банка. Натамошно спроведување на стратегиите за денаризација и справување со нефункционални пласмани, обезбедувајќи ефективност на преземените мерки и спроведување на соодветни прилагодувања, доколку е потребно.

а) Редовно следење на предизвиците на финансиската стабилност кои произлегоа од пандемијата на корона вирусот. Уште во првите месеци од почетокот на пандемијата, Народната банка презеде повеќе мерки и активности заради ослободување дополнителна ликвидност на банките, со крајна цел да се обезбеди поддршка на економијата, преку поддршка на кредитирањето на најпогодените сектори и, генерално, преку одржување на кредитните текови и на кредитниот циклус од страна на банкарскиот систем. Имено, основната каматна стапка беше намалена во три наврати, а во два чекора се намали и понудата на благајничките записи, како основен инструмент на монетарната политика. Покрај тоа, Народната банка направи измени кај задолжителната резерва со коишто се ослободува дополнителна ликвидност, пред сè, за поддршка на кредитирањето на најпогодените сектори во економијата и го прошири опфатот на хартиите од вредност коишто може да ги прифати од домашните банки како инструменти за обезбедување денарска ликвидност во банкарскиот систем. Во вакви услови, депозитите и кредититена банките продолжија умерено да растат.

Двата основни столба на стабилноста на банкарскиот систем, високата ликвидност и солвентност, беа значаен „браник“ за заштита од негативните последици предизвикани од корона-вирусот. Задоволителните нивоа на ликвидност и солвентност на банките им овозможиле полесно да излезат во пресрет на потребите на своите клиенти, во услови на силен шок. Уште во март 2020 година, банките пристапија кон масовно реструктурирање на кредитите на населението и корпоративниот сектор, преку обезбедување грејс-периоди и други промени на договорните услови. На тој начин се создадоа услови за привремено олеснување на кредитниот товар на кредитокорисниците во претстојните месеци заради полесно надминување на оваа кризна епизода. Соодветен придонес за ова имаше регулаторната флексибилност којашто ја обезбеди Народната банка во однос на третманот на овие реструктурирања, а притоа задржувајќи ја претпазливоста, преку ограничување на можноста за дополнителни ризици за билансите на банките. Со регулаторните промени беа овозможени две промени на кредитните услови, при што во текот на септември банките пристапија кон анализа на клиентите за евентуална втора промена, за добрите клиенти со редовен статус, со што се избегнува прекумерно кумулирање на ризици. И во следниот период, потребно е будно следење на состојбите и евентуалните ризици, како од страна на банките, така и од Народната банка.

б) Стратегија за денаризација. Во периодот од 2009 - 2015 година беше присутен тренд на интензивна денаризација, најнапред на страна на пасивата, а потоа и на активатана билансот на банките, при штоучеството на депозитите со валутна компонента во вкупните депозити се намали за околу 18 процентни поени, а учеството на кредитите во валутна компонента во вкупните кредити се намали за околу 11 процентни поени. Промената во валутните склоности во полза на депозитите во домашна валута, покрајна одржувањето на макроекономска стабилност, како и здравиот и стабилен банкарски сектор, се должи и на: зајакнатите фундаменти на домашната економија, повисокиот принос на инструментите во домашна валута, кризата во евро-зоната, напорите за развој на домашните финансиски пазари, како и макро-прudentни мерки на Народната банка насочени кон промоција на домашната валута (главно промени кај задолжителната резерва). По краткотрајниот прекин на трендот на денаризација во вториот квартал на 2016 година (заради политичката неизвесност), проследен со брзо враќање на пред-кризното ниво, како и стагнацијата во текот на 2017-18 година, во 2019 година повторно беше забележано умерено јакнење на денаризацијата на депозитите. Сепак, пандемијата во 2020 година, со оглед на неизвесноста во однос на времетраењето и последиците, доведоа до умерен пораст на учеството на депозитите со валутна компонента во вкупните депозити (за 1,5 п.п.), иако истото во поголем дел произлегува од корпоративниот сектор, а помалку присутно кај населението.

Во текот на 2017 година Народната банка изработи Предлог-стратегија за де-евроизација, во насока на натамошно јакнење на довербата во домашната валута, што е во функција на поддршка на монетарната стратегија на таргетирање на девизниот курс на денарот, како и зајакнување на финансиската стабилност. На крајот на 2018 година, Владата ја усвои оваа Стратегија, којашто вклучува повеќе мерки во насока на денаризација на економијата, како и вклучување и на други надлежни институции. Во текот на 2019 година, започна имплементацијата на Стратегијата, при што од планираните девет активности, заклучно со март 2020 година седум мерки беа целосно реализирани, а две беа значително спроведени. Во текот на 2020 година, покрај натамошно спроведување на одржливи макроекономски политики во насока на одржување на макроекономската стабилност, се работеше и на: зголемување на распонот помеѓу каматните стапки на државните хартии од вредност во домашна валута и со валутна клаузула на примарниот пазар во полза на домашната валута, со цел да се зголеми атрактивноста на инструментите во домашна валута; натамошно зголемување на издавањето на ДХВ во денари наспроти ДХВ со девизна клаузула; активности за натамошен развој на финансиската едукација, при што во финална фаза на разгледување е национална Стратегија за финансиска едукација и финансиска инклузија.

в) Стратегија за поттикнување на справувањето и подобрување на управувањето со нефункционалните пласмани. Во текот на 2016 година, со цел испитување на можностите за поефикасно разрешување на лошите побарувања на банките, Народната банка испрати сеопфатен прашалник до банките. Врз овие основи, во 2017 година Народната банка изработи Предлог-стратегија, која беше усвоена од Владата на крајот на 2018 година, која се спроведува преку координирана акција на повеќе институции во државата. Во декември 2018 година, беа усвоени измени во Законот за извршување и Законот за нотаријат, кои беа дел од предвидените активности во рамки на Стратегијата, со што отпочна нејзината имплементација. Во текот на 2019 година беше предвидена имплементација на три мерки од Стратегијата, коишто беа целосно реализирани.

Во 2020 година се работеше на следниве активности: подобрување на квалитетот на финансиското известување и корпоративното управување на компаниите; анализа на можноста и потребата за регулирање на условите, начинот и постапката за извршување на пазарните трансакции со побарувања, вклучително и нефункционалните побарувања (во рамки на ЕУ твининг проектот на Народната банка со Хрватската централна банка); натамошно зајакнување на супервизијата и супервизорскиот надзор на управувањето со нефункционалните кредити на банките. Во последните неколку години, учеството на нефункционалните во вкупните пласмани изнесува околу 5%, а во третиот квартал на 2020 година се намали на 3,4%.

г) Макропрudentна рамка. На почетокот на април 2020 година, се склучи нов Меморандум за соработка заради одржување на финансиската стабилност помеѓу Народната банка, Министерството за финансии, Комисијата за хартии од вредност, Агенцијата за супервизија на осигурување, Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување и Фондот за осигурување на депозити. Меморандумот беше склучен во согласност со препораките на Меѓународниот монетарен фонд и Светската банка, и со него се унапреди улогата и се прошири составот на Комитетот за финансиска стабилност, по примерот на Европскиот одбор за системски ризици¹¹². Со склучувањето на Меморандумот за соработка сезајакнува институционалниот капацитет и нивото на соработка помеѓу финансиските супервизорски органи во следењето на состојбите во финансискиот систем, навременото идентификување на системските ризици и преземањето соодветни мерки и активности за спречување и намалување на нивното влијание врз финансискиот систем, со што дополнително се зајакнува отпорноста на нашиот финансиски систем на шокови. Во рамки на Комитетот, се формираа и два поткомитета, како оперативни тела – Поткомитетот за следење на системските ризици и предлагање макропрudentни мерки и Поткомитетот за подготовка за управување со финансиска криза. Заклучно со ноември 2020 година, Комитетот за финансиска стабилност има одржано три седници, додека поткомитетите имаат одржано по две редовни седници.

Во натамошниот период посветено ќе се работи на зајакнување на макропрudentната рамка, заради што се унапредува регулативата, при што едновременно се следат и препораките од Програмата за проценка на финансискиот сектор на Меѓународниот монетарен фонд и Светската банка, спроведена во 2017 и 2018 година. Во таа насока, предвидено е Комитетот за финансиска стабилност експлицитно да биде

¹¹² Од 2009 година Комитетот го сочинуваа само претставници на Народната банка и на Министерството за финансии.

определен како макропрудентно тело во Република Северна Македонија преку одредбите пропишани во предлог Законот за финансиска стабилност. Согласно со одредбите коишто ќе бидат пропишани во Законот за финансиска стабилност, Комитетот за финансиска стабилност ќе треба да усвои стратегија за спроведување на макропрудентната политика, којашто ќе биде изработена од страна на Народната банка, но со учество и значителен придонес на сите останати супервизорски органи. Основна цел на макропрудентната политика ќе биде одржувањето на финансиската стабилност, чие остварување ќе се постигне преку остварување на посредните цели, коишто ќе бидат определени во макропрудентната стратегија.

Прилог 4: Показатели за македонската економија за 2019 година согласно Процедурата за макроекономските нерамнотежи на Европската комисија

Во продолжение е прикажан степенот на исполнување на основните показатели за макроекономските нерамнотежи од страна на македонската економија заклучно со 2019 година, согласно со праговите за соодветните показатели во рамки на Процедурата за макроекономски нерамнотежи¹¹³ на ЕК за земјите членки. Воедно, со овој пристап, може да се согледа и степенот на конвергенција на македонската економија кон ЕУ.

Табела 4.1 Показатели за Северна Македонија според МИП процедурата на ЕК

Показатели	Индикативни прагови		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	долен	горен									
Надворешни нерамнотежи и конкурентност											
Биланс на тековна сметка (% од БДП, 3-годишен подвижен просек)	-4	6	-3,8	-2,6	-2,4	-1,8	-1,4	-1,8	-2,0	-1,3	-1,3
Нето меѓународна инвестициска позиција (на крај на година во % од БДП)	-35		-52,6	-55,1	-55,9	-53,1	-56,0	-57,7	-58,0	-56,5	-57,6
Реален ефективен девизен курс (според трошоци на животот, 3-годишна процентна промена)	-11	11	-1,3	-2,4	2,1	2,7	2,2	1,8	0,3	2,1	-0,7
Учество во светскиот извоз (по тековни цени, 5-годишна процентна промена)	-6		23,9	-9,5	-5,9	21,7	25,2	24,6	47,7	56,4	44,7
Номинални трошоци по единица труд (3-годишна процентна промена)		12	0,6	1,6	4,2	1,8	3,0	2,2	7,2	11,6	17,1
Внатрешни нерамнотежи											
	долен	горен праг	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Цени на недвижности (годишна промена во %, дефлационирани)		6	-10,2	-1,1	-6,0	-0,5	0,0	1,5	-2,9	1,0	2,6
Кредитни текови на приватен сектор (во % од БДП)		14	3,5	2,5	2,9	4,5	4,5	3*	2,5	3,3	2,8
Долг на приватен сектор (во % од БДП)		133	82,1	87,2	84,4	85,9	88	87,6*	87,5	87,1	87,3
Јавен долг (во % од БДП)		60	32,0	38,3	40,3	45,8	46,6	48,8	47,7	48,4	49,4
Обврски на финансискиот сектор (годишна процентна промена)		16,5	9,5	10,0	5,0	7,9	8,1	3	3,7	3,4	11,4
Стапка на невработеност (3 годишен подвижен просек)		10	31,9	31,5	30,4	29,3	27,7	25,9	24,1	22,3	20,1
Стапка на активност (3-годишна промена во процентни поени)	-0,2		0,5	-0,2	0,3	1,0	0,8	-1,2	-0,9	-0,1	1,3
Стапка на долгорочна невработеност (3-годишна промена во процентни поени)		0,5	-2,8	-0,8	-2,8	-2,5	-4,2	-4,8	-6	-5,8	-6,7
Стапка на невработеност кај младите (3-годишна промена во процентни поени)		2	-1,2	-1,1	-1,7	-2,1	-6,6	-3,6	-6,3	-1,9	-12,7

* коригирано за отписите кај кредитите

Извор: Националните институции, ИМФ (IMF), Еуростат; пресметки на НБРСМ врз основа на расположливи податоци, при што дел од показателите не соодветствуваат целосно со барањата во рамки на овој пристап. Податоците во затемнетите полиња укажуваат на пречекорување на прагот.

Дефицитот на тековната сметка на Република Северна Македонија, како тригодишен подвижен просек, во периодот 2011 - 2019 година, се одржува на пониско ниво од утврдениот долен праг на ранливост (-4% од БДП), со што се наоѓа во рамки на дозволениот интервал. Нето меѓународната инвестициска позиција на земјата во периодот од 2011 година наваму има тренд на продлабочување, со одредено подобрување во 2014 година и потоа подобрување во 2018-2019 година (во 2019 година изнесува -57,6% од БДП). Ова ниво е значително под прагот на ранливост од -35% од БДП. Треба да се има предвид дека нето меѓународната позиција на страната на обврските ги вклучува и странските директни инвестиции, коишто сочинуваат близу половина од порастот на вкупните обврски кон странство во последните неколку години. Во овој контекст, при анализата на земјите коишто конвергираат, токму заради ефектот од странските директни инвестиции, според пристапот на ЕК треба да се земат предвид и други показатели, како што е нето надворешниот долг, којшто ги опфаќа само должничките инструменти, на нето-основа. На крајот на 2019 година, нето надворешниот долг на Република Северна Македонија изнесува 24,7% од БДП (24,3% од БДП во 2018 година).

¹¹³ Alert Mechanism Report, European Commission, February, 2012.

Во периодот 2013 - 2018 година, тригодишната промена на РЕДК укажува на умерена апрецијација од околу 2% (условена главно од НЕДК), а во 2019 година покажува блага депрецијација, при што промените се во рамки на дозволеният интервал. Извозниот пазарен удел на економијата во светскиот извоз, како петгодишна промена, по падот во 2012 - 2013 година како последица од кризата, во периодот 2014 - 2019 година бележи забрзан годишен раст. Ваквите движења се одраз на подобрените извозни остварувања, условени од структурните промени во економијата во последните неколку години. Номиналните трошоци по единица производ, следени како тригодишна промена, во 2017 и 2018 година забележаа забрзување, а во 2019 година го надминаа прагот (при повисок раст на платите и мал пад на продуктивноста, согласно со растот на вработеноста), упатувајќи на ризици во однос на конкурентноста на економијата. Општо гледано, во доменот на надворешните нерамнотежи, македонската економија покажува потенцијална ранливост во доменот на обврските кон странство (при што постојат аргументи за релативизирање на проблемот), а внимание треба да му се посвети и на движењето на номиналните трошоци по единица производ.

Во доменот на внатрешните нерамнотежи, годишните промени на кредитите на банките кај приватниот сектор во периодот од 2011 година наваму се на умерено ниво и постојано под прагот на ранливост (14% од БДП). Во 2019 година овој показател изнесуваше 2,8% од БДП (во 2018 година 3,3% од БДП), и натаму значително пониско ниво од утврдениот праг. Обврските на финансискиот сектор во 2018 година остварија стапка на годишен раст од 11,4%, што е забрзување во однос на претходната година, но и натаму под утврдениот праг (16,5%). Цените на недвижностите во периодот 2015 - 2016 година имаа ниски позитивни промени, во 2017 година се намалија (за 3,1% на годишна основа), а во 2018 и 2019 година бележат умерен раст (2,6% во 2019 година). Вкупниот внатрешен и надворешен долг на приватниот сектор (кредити од домашни банки и од странство) е, исто така, постојано под прагот на ранливост. Во 2019 година, тој и натаму е релативно стабилен и изнесуваше 87,3% од БДП, што е значително под утврдениот праг од 133% од БДП. Јавниот долг во 2019 година, исто така, е на ниво коешто е пониско од утврдениот праг.

Стапката на невработеност, како тригодишен подвижен просек, иако во последните години се намалува, сепак постојано е значително над прагот, којшто е поставен на 10%. Во областа на пазарот на трудот, ЕК во 2015 година дополнително ги вовеле и показателите за стапката на активност, стапката на невработеност кај младите (на возраст од 15 до 24 години) и стапката на долгорочната невработеност (невработени лица подолго од една година). Кај овие показатели за македонската економија во 2019 година се остварени поволни промени (намалување на невработеноста кај младите и долгорочната невработеност), во рамките на безбедната зона. Кај стапката на активност, по тригодишно намалување, во 2019 година е забележан пораст. Оттука, во доменот на внатрешните нерамнотежи, македонската економија покажува ранливост во однос на вкупната стапка на невработеност.

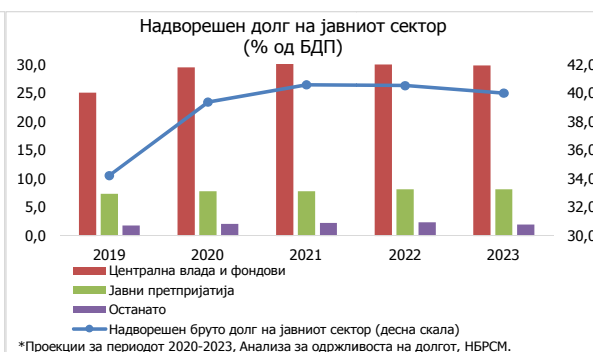
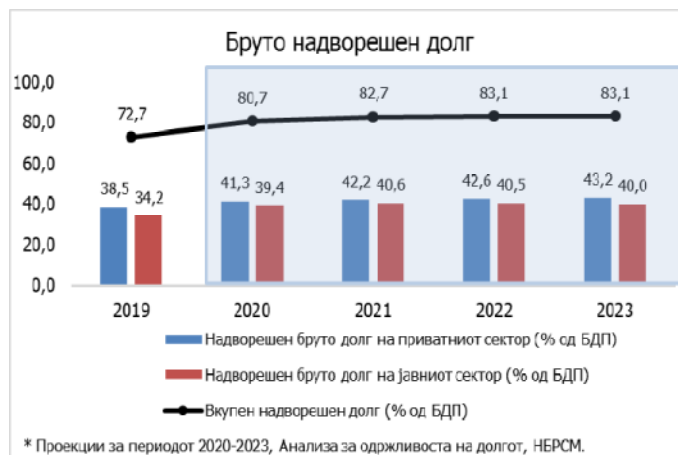
Прилог 5: Анализа на одржливоста на надворешниот долг

Со анализата за одржливоста на надворешниот долг¹¹⁴, бруто надворешниот долг на крајот на 2020 година се проценува на 80,7% од БДП, што претставува пораст во однос на претходната година за 8 п.п. од БДП. Оценетото зголемување на надворешниот долг во 2020 година во поголем дел ја одразува оцената за зголемен долг на јавниот сектор за 5,1 п.п. од БДП, како резултат на надворешното задолжување на државата со цел обезбедување на неопходната поддршка на економијата и здравствениот систем во услови на пандемија предизвикана од ковид-19. Дополнително, се оценува и зголемување на приватниот надворешен долг за 2,8 п.п., кое во најголем дел е резултат на меѓукомпанискиот долг. Во 2021 година се оценува дополнителен пораст на надворешниот долг, согласно очекуваното зголемување на јавниот долг, како резултат на проектираното долгорочно надворешно задолжување на јавниот сектор и поумерен пораст на долгот на приватниот сектор. Во наредните две години, 2022 и 2023 година се очекува негов мал пораст и стабилизација на ниво од 83,1% од БДП на крајот од 2023 година, при одредено намалување на јавниот долг, но и повисок меѓукомпаниски долг.

¹¹⁴Извор: Пресметки и анализа на НБРСМ, базирана на пристапот на ММФ. Основното сценарио претпоставува просечен раст на БДП во периодот 2020-2023 година од 1,7%, што е засновано на среднорочната проекција на НБРСМ за периодот 2021-2023 од октомври 2020, како и прикажаната проекција за платниот биланс (октомври, 2020 година), при што треба да се има предвид дека платно-билансната статистика не соодветствува целосно со статистиката на надворешниот долг. Притоа овие проекции се подготвени овие пред да се има сознанија за среднорочната фискалната стратегија и истите базираат на оцените на НБРСМ за фискалните параметри на долг рок.

Нивото на надворешниот долг на крајот на 2023 година се очекува да е повисоко во однос на оствареното ниво во 2019 година за 10,4п.п. од БДП, што произлегува од очекуваното зголемување на јавниот долг за 5,8п.п. и на приватниот долг за 4,6п.п. од БДП.

Во просек за анализираниот период тек којшто делува во насока на раст на долгот е дефицитот во примарната тековната сметка(без каматните плаќања). Од друга страна, недолжничките финансиски текови и автоматската динамика на долгот (која ги вклучува ефектите од растот на реалниот БДП, промените во цените и во номиналната ефективна каматна стапка)делуваат во насока на негово намалување, кумулативно за целиот период на проекција. Треба да се истакне дека во следните три години, од 2021 до 2023 година, се очекува раст на девизните резерви и нивно одржување на адекватно ниво.

Во рамки на надворешниот јавен долг, зголемено учество во БДП во 2023 година споредено со 2019 година се очекува кај неколку сектори, но најизразено е кај централната влада (за 4,8 п.п.), додека растот на долгот кај јавните претпријатија и јавните банки е поумерено и се должи на задолжување за инфраструктурни проекти и поддршка на мали и средни претпријатија за справување со ефектите од пандемијата. Кај приватниот надворешен долг, повисоко учество во БДП во 2023 година споредено со 2019 година се предвидува единствено кај меѓукомпанискиот долг (за 5,5п.п. од БДП), примало намалување кај другите категории.

Стрес-тестовите покажуваат дека очекуваната динамика на долгот на среден рок е особено сензитивна на шоките кај економскиот раст и примарната тековна сметка. Фактор којшто ја намалува ранливоста е самата структура на надворешниот долг, каде релативно високо учество од близу 40% за целиот период на проекција имаат меѓукомпанискиот долг и трговските кредити, како пофлексибилни и помалку ризични форми на долг.

Прилог 6: Резултати од работењето на ФИТР

Фондот за иновации и технолошки развој (во натамошниот текст: Фондот) развива и извршува услуги и издвојува финансиски средства според Законот за иновации, Стратегијата за иновации на Република Северна Македонија 2012-2020 година, подзаконските акти и програмите за работа на Фондот.

Фондот е основан на крајот на 2013 година. Во 2014 година, Фондот ја воспостави својата структура, персонал и финансиско управување, додека првиот повик за финансирање беше во 2015 година. Мисијата на Фондот е да ги поттикнува и поддржува активностите за иновации во микро, мали и средни претпријатија (ММСП) со цел да се постигне подинамичен технолошки развој заснован на трансфер на знаење, развојни истражувања и иновации кои придонесуваат за создавање работни места и економски раст и развој, истовремено подобрувајќи го деловното опкружување за развој на конкурентни способности на компаниите. Приоритети и цели на Фондот се: подобрен пристап до финансиска поддршка за иновации и технолошки развој и промовирање и поттикнување на активности за иновации во Република Северна Македонија.

Инструменти развиени и финансирани преку заем на Светска банка:

- Кофинансирани грантови за новоосновани претпријатија: Старт-ап и Спин-оф
- Кофинансирани грантови за комерцијализација на иновации
- Кофинансирани грантови за технолошка екстензија
- Кофинансирани грантови за воспоставување, работење и инвестиции на деловни и технолошки акцелератори

Инструменти развиени и финансирани според Планот за економски раст (столб 3):

- Кофинансирани грантови за технолошки развој
- Кофинансирани грантови за подобрување на иновациите и
- Кофинансирани грантови за професионален развој и практика на нововработени млади луѓе

Исто така, како резултат на кризата од пандемијата, ФИТР во текот на 2020 година создаде нов инструмент за поддршка на приватниот сектор за надминување на последиците од пандемијата „Кофинансирани грантови за технолошки развој за надминување на последиците од ковид-19“. Првиот повик беше објавен во мај 2020 година и по процесот на селекција, 87 компании беа наградени.

Заклучно со 30 ноември 2020 година, вкупното портфолио на ФИТР е 75.949.550,30 евра (558 поддржани проекти) каде што корисниците финансираат 33.290.514,03 евра или 44% од вкупната инвестиција, а ФИТР обезбедува 42.659.036,27 евра или 56%.

Вкупно портфолио: Аналитика според големина на поддржани	број	%
Микро	265	47,49%
Мали	246	44,09%
Средни	40	7,17%
Големи	7	1,25%
Вкупно	558	100%

Вкупно портфолио: Аналитика според индустрија	број	%
ИТ	161	28,8%
Инженеринг&Технологија	87	15,6%
Здравство&Медицински истражувања	45	8,1%
Маркетинг&Продажба	36	6,5%
Енергија&енергетски извори	29	5,2%
Текстил&кожа	29	5,2%
Образование	29	5,2%
Градежништво	27	4,8%

Земјоделство	24	4,3%
Преработка на храна	20	3,6%
Креативни индустрии	21	3,8%
Угостителство	17	3,0%
Екологија	14	2,5%
Биохемија&Биомедицина	8	1,4%
Мебел&преработка на дрво	7	1,3%
Транспорт	4	0,7%
Вкупно	558	100%

Аналитика: Жени како сопственици/управители	број	%
компанији со жени сопственици/управители	204	36,56%
компанији со мажи сопственици/управители	354	63,44%
Вкупно	558	100%

Аналитика според плански регион:	број	%
Скопски регион	333	59,68%
Источен регион	54	9,68%
Пелагониски регион	47	8,42%
Вардарски регион	40	7,17%
Југо-источен регион	38	6,81%
Југо-западен регион	24	4,30%
Полошки регион	14	2,51%
Северо-источен регион	8	1,43%
Вкупно	558	100%

Мониторинг на финансискиот перформанс на корисниците

Во текот на вториот квартал од 2020 ФИТР ги објави резултатите од анализата на финансискиот перформанс на дел од корисниците на ФИТР. Анализата е направена врз основа на податоци од финансиските извештаи на корисниците (вкупно 204 корисници беа опфатени односно корисници кои потпишале договор и добиле средства од ФИТР во 2019 година).

Индикатор	Релативни вредности
Просечен ГОДИШЕН ПОРАСТ НА ПРИХОДИТЕ ОД РАБОТЕЊЕТО на целокупното портфолио компании за период 2015 - 2019	11%
Просечно УЧЕСТВО НА КОМПАНИИ КОИ ОСТВАРУВААТ ДОБИВКА во вкупниот број компании финансирани во рамки на соодветните повици за период 2015 -2019	82%
Просечен ГОДИШЕН ПОРАСТ НА БРОЈОТ НА КОМПАНИИТЕ КОИ ОСТВАРУВААТ ДОБИВКА на ниво на целокупното портфолио компании за период 2015 - 2019	19%
Просечен ГОДИШЕН ПОРАСТ НА ДОБИВКАТА на целокупното портфолио компании за период 2015 - 2019	71%
Просечно учество на ДОБИВКАТА КАКО % ОД ПРИХОДИТЕ ОД РАБОТЕЊЕТО на целокупното портфолио компании за период 2015 - 2019	28%
Просечен ГОДИШЕН ПОРАСТ НА ВРАБОТЕНИ на целокупното портфолио компании за период 2015 - 2019	6%
Просечен ГОДИШЕН ПОРАСТ на ПРОСЕЧНАТА МЕСЕЧНА ПЛАТА ПО ВРАБОТЕН на целокупното портфолио компании за период 2015 - 2019	10%
Просечен ГОДИШЕН ПОРАСТ на УПЛАТИТЕ КОН ДРЖАВАТА на целокупното портфолио компании за период 2015 - 2019	18%

Во претстојниот период ФИТР ќе се стреми да направи анализи споредувајќи како работат компаниите кои добиле финансиска поддршка од ФИТР, во споредба со компаниите што аплицирале, но не добиле финансиска поддршка од ФИТР.

Прилог 7: Поврзаност на реформските мерки со клучните предизвици согласно Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022, Целите за одржлив развој, Зелен план на ЕУ и Дигитална стратегија на ЕУ

Реформски мерки од ПЕР 2021 - 2023	Клучни предизвици согласно Оценката на ЕК за ПЕР 2020-2022	Цели за одржлив развој ООН 2020-2030	Зелен план на ЕУ	Дигитална стратегија на ЕУ
Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија Со оваа мерка се предвидува постигнување на конкурентните цели и слободен пазар на електрична енергија за сите потрошувачи и постепено либерализирање на пазарот. Со усвојување на Законот за енергетика се овозможи основање организиран пазар на електрична енергија и целосна либерализација на пазарот на електрична енергија, која започна од јануари 2019 година.	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 7 - Пристапна и чиста енергија - Инвестирање во ниско-јаглеродна енергетска инфраструктура, намалување емисијата на стакленички гасови и зголемување на енергетската продуктивност.	Мерката е во согласност со целите за декарбонизација на енергетскиот систем од Зелениот план на ЕУ.	
Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија Спроведувањето на мерката ќе обезбеди диверзификација на снабдувањето и ќе придонесе за стабилност на понудата на електричната енергија. Со оваа мерка се предвидуваат алтернативи методи за да се промовира енергетска ефикасност и користење обновливи извори на енергија.	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 7 - Пристапна и чиста енергија - Зголемување на обновливите извори на енергија и зголемување на енергетската продуктивност и намалување на увозната зависност од електрична енергија.	Мерката е во согласност со целите за обезбедување чиста и пристапна енергија од Зелениот план на ЕУ како и целите за декарбонизација и намалување на емисијата на стакленички гасови.	
Мерка 3: Подобрување на енергетската ефикасност Мерката предвидува да се овозможи целосно и непречено спроведување на законската рамка за енергетска ефикасност од Законот за енергетска ефикасност, Формирање на Фонд за енергетска ефикасност и развој на Стратегијата за реконструкција на зградите до 2030 година.	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 7 - Пристапна и чиста енергија - Зголемување на енергетската ефикасност а со тоа и намалување на приватната енергетска потрошувачка, како и намалување на бројот на домаќинства кои не можат	Мерката е во согласност со целите за обезбедување чиста и пристапна енергија од Зелениот план на ЕУ , како и целите за реновирање и градење на енергетски ефикасни згради.	

		адекватно да го затоплат домот.		
Мерка 4: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10 Мерката предвидува имплементација на ИТС со неколку уреди како WIM (тежина во движење) на автопат А1, (делница Табановце – Гевгелија, дел од Коридорот 10), во должина од 175 км, Системи за Нацрт - верзија 23 информација за временски услови на пат (RWIS) (патни станици изградени да собираат податоци за временските услови и загадувањето на воздухот), вклучително системи за мониторинг на емисии на стакленички гасови (GHG).16 Најголемото влијание од оваа мерка се очекува да биде во зголемување на безбедноста и заштеда на времето за патување. Вкупното време на патување ќе се намали како резултат на координацијата на навремените информатички систем за корисниците на патот долж Коридорот 10.	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 9 - Индустрија, иновации и инфраструктура - Употребата на ИКТ во областа на транспортот, поврзана со инфраструктурата, возилата и корисниците се подобрува на капацитетот на мрежата, мобилноста на патниците, а со тоа и економската продуктивност. Со тоа се промовира одржлива инфраструктура и индустријализација.	Мерката е во согласност со целите за обезбедување чиста и пристапна енергија од Зелениот план на ЕУ како и целите за декарбонизација и намалување на емисијата на издувни гасови, како и забрзување на преминот кон одржлива и паметна мобилност.	Мерката е во согласност со целите за дигитализирање на индустријата од Дигиталната стратегија на ЕУ.
Мерка 5: Подобрување на системите за наводнување Оваа мерка предвидува капиталните инвестиции во водостопанството преку изградба на брани и нови системи за наводнување кои се започнати и ќе продолжат и во наредниот период. Мерката се очекува да обезбеди подобрување на условите за живот на земјоделската популација и одржливо производство, преку подобрена достапност и ефикасно користење на водните ресурси. Дополнително, имплементацијата на мерката ќе овозможи производство на електрична енергија со изградба на хидро електрани на браните кои ќе	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 2 - Искоренување на гладот и ЦОР 7 - Пристапна и чиста енергија - Обезбедување продуктивни и одржливи земјоделски системи е клучна алатка за борба со гладот и е една од главните предизвици, со што се олеснува пристапот на земјоделците до сигурно наводнување и	Мерката е во согласност со целите за дизајнирање здрав и еколошки, и одржлив систем во земјоделскиот сектор т.н. "From farm to fork" од Зелениот план на ЕУ.	

бидат изградени во рамки на мерката.		одржливо земјоделско производство. - Со изградба на хидро електрани на браните се обезбедуваат нови обновливи извори на енергија.		
Мерка 6: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште Преку Националната програма за консолидација на земјиштето и Законот за земјоделство и рурален развој се утврдените клучните цели на националната земјоделска политика . Подобрувањето на структурата на земјоделските имоти преку окрупнување на земјоделските парцели и добивање поголеми и подобро обликувани земјоделски површини треба да го олесни усвојувањето на новите земјоделски технологии што ќе доведат до ефикасен земјоделски сектор.	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 2 – Искоренување на гладот - Консолидација на земјиштето обезбедува подобрена ефикасност на земјоделското производство во проектните подрачја со зголемена можност за примена на современи технологии на производство и зголемени приходи на земјоделски производи поради пониски трошоци за производство, со тоа се обезбедува одржлив земјоделски систем, зголемени инвестиции во руралниот развој.		
Мерка 7: Земјоделски задруги Формирањето земјоделски задруги е предвидено во Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2014-2020 година, со цел подобрување на структурата во земјоделскиот сектор, односно подобрување на позицијата на пазарот на земјоделците и зголемување на нивната		ЦОР 2 – Искоренување на гладот - Обезбедување продуктивни и одржливи земјоделски системи кои се истовремено и еколошки и органски е	Мерката е во согласност со целите за дизајнирање здрав и еколошки, и одржлив систем во земјоделскиот сектор т.н. "From farm to fork" од Зелениот план на ЕУ. Се очекува земјоделските задруги во следниот период	

переговарачка моќ во однос на откупувачите, како и постигнување пониска цена за набавка на репроматеријали и механизација и средства за инвестиции .Формирањето на земјоделски задруги претставува можност за развој на земјоделските стопанства, кои преку економско здружување, со заеднички настап во производството, продажбата и пласманот на своите производи ќе ја зајакнат нивната пазарна улога, ќе ја зголемат конкурентноста и ефикасноста во работењето.		една од главните предизвици. Задругите се предвидуваат да бидат модел на одржливо земјоделство кое води сметка за заштитата на животната средина и биодиверзитетот.	да го спроведуваат концептот на „зелено“ земјоделство како логичен и природен начин на извршување на нивните земјоделски активности.	
Мерка 8: (Ре)конструкција на полски патишта Реализацијата на оваа мерка ќе придонесе за исполнување на целите од стратешките документи на Република Северна Македонија од областа на земјоделството и руралниот развој, како и на глобалните цели за одржлив развој. Со реализацијата на проекти од руралната инфраструктура ќе се подобрат предусловите за економски раст на земјоделските стопанства. Проширената и подобрената патна рурална инфраструктура ќе обезбеди полесен пристап до земјоделските површини, што се очекува да има директно влијание врз зголемување на приносите, квалитетот и физичкиот обем на земјоделското производство.	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 2 – Искоренување на гладот и ЦОР - 12 Одговорна потрошувачка и производство - Со зголемување на ефикасноста на земјоделските стопанства се очекува нивно подобро функционирање и искористување на природните ресурси на одржлив начин што ќе биде гаранција за обезбедување на долгорочен развој на земјоделството.		
Мерка 9: Електронски пазар на јавни набавки од мала вредност Фокусот на мерката е ставен на спроведување на Закон за јавни набавки ,со кој ќе им се овозможи на МСП полесно и поевтино учество во постапките за доделување договори за јавни набавки, ќе обезбеди најдобра вредност за парите за јавни набавки и ќе овозможи почитување на принципите на ЕУ за	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 8 – Пристојна работа и економски раст - Со мерката се заштедуваат јавните средства кои оставаат простор за нивно доделување во други		Мерката е во согласност со целите за дигитална трансформација и онлајн платформи кои ќе им дадат можност на бизнисите да се дигитализираат од Дигиталната стратегија на ЕУ, како и иницијативите за

транспарентност и конкурентност.		важни области, со што се создаваат дополнителни можности за економските оператори кои можат да имаат позитивно влијание врз вработувањето.		отворено дигитално општество од истата стратегија.
Мерка 10: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки Целта на мерката е да го поедностави системот на неданочни давачки и парафискални трошоци, да ја подобри нивната транспарентност и предвидливост, а со тоа да придонесе за поповолно деловно опкружување.	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност и Клучен предизвик 3: Формализирање на економијата	ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст и ЦОР 9 – Индустрија, Иновации и Инфраструктура - Преку намалување на трошоците за основање и водење бизнис оваа мерка ќе придонесе за формализација на економијата и зголемување на вработувањата на различни групи. - Оптимизација на парафискалните давачки и дигитализација на услугите се придонесува за зголемување на конкурентноста на индустријата.		Мерката е во согласност со целите за дигитална трансформација и онлајн платформи кои ќе им дадат можност на бизнисите да се дигитализираат од Дигиталната стратегија на ЕУ, како и иницијативите за отворено дигитално општество од истата стратегија.
Мерка 11: Поддршка на новоосновани компании и МСП во најмалку развиени региони насочена кон раст, производство на додадена вредност и создавање на локална економија и услови за живот Мерката предвидува активности за зголемување на	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на	ЦОР 8 – Пристојна работа и економски раст и ЦОР 10 – Намалување на нееднаквоста - Преку поддршка на	Оваа мерка ќе таргетира деловни активности согласно Зелениот план на ЕУ со цел движење кон зелена економија т.е. компании силно посветени	

економските активности на локално ниво и зголемување на конкурентноста во најмалку развиените региони во земјата т.е. Североисточен, Полошки, Југозападен регион и реонот Преспа (општина Ресен) во Северна Македонија преку подобрување на пристапот до финансии и услуги со високо додадена вредност за новоосновани компании и МС .	вредност	новоосновани компании и МСП и рамномерен регионален развој се обезбедува економски раст и креирање работни места. - Мерката предвидува работни места, самовработување или вработување насочени кон луѓе помлади од 40 години, жени и лица од ранливи категории и малцинства, со што се постигнувам рамномерен регионален развој.	кон зајакнување на ефикасноста во користењето ресурси преку насочување кон чиста, циркуларна економија и возобновување на биодиверзитетот и намалување на загадувањата односно движење кон моделот нула загадување и нула отпад.	
Мерка 12: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа Мерката е директно поврзана со проектни активности за дизајнирање на систем на ваучери или еквивалентни механизми кои промовираат подобри работни услови и пријавено вработување во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа и истата е поврзана.	Клучен предизвик 3: Формализирање на економијата	ЦОР 1 - Крај на сиромаштијата и ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст - Преку формализирање на економијата и вработувањето се обезбедува еднаков пристап и права до економските ресурси, здравствено и пензиско осигурување на ранливите групи. - Со овозможување на услови за фер конкуренција помеѓу фирмите се стимулира редовно вработување, се намалува несигурноста во вработеноста и се создаваат нови можности		

		за пристојна работа.		
Мерка 13: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата Предвидената мерка и нејзиното понатамошно спроведување ќе воведат механизми за поттикнување инвестиции за истражување и развој, иновациската дејност, соработката помеѓу академската заедница и индустријата и комерцијализација на иновациите.	Клучен предизвик 1: Подобрување на квалитетот и релевантноста на образовниот систем	ЦОР 4 - Квалитетно образование и ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст. - Со оваа мерка се обезбедува подобро образование, и зголемување на бројот на млади луѓе кои имаат релевантни вештини за пристојно вработување. - Инвестициите во ИР водат кон воспоставување нови бизниси и раст на постојните бизниси, создавање нови работни места, особено за младите луѓе и за високо квалификувана работна сила.		
Мерка 14: Проширување на опсегот на дигиталните услуги достапни на Националниот портал за е-услуги Целта на мерката е да се зголеми употребата на Националниот портал за е-услуги uslugi.gov.mk (Порталот) како централна точка за испорака на е-услуги.	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 9 - Индустрија, иновации и инфраструктура и ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст. - Градењето на добра и одржлива дигитална инфраструктура промовира инклузивен раст и индустријализација. - Порталот за е-услуги се очекува да го намали административниот и финансискиот товар не	Мерката е во согласност со целите за мобилизирање на истражувањата и поттикнување на иновациите преку дигитализирање на процесите од Зелениот план на ЕУ.	Мерката е во согласност со целите за дигитална трансформација и онлајн платформи кои ќе им дадат можност на бизнисите да се дигитализираат од Дигиталната стратегија на ЕУ, како и иницијативите за отворено дигитално општество од истата стратегија.

		само за граѓаните, туку и за бизнисите, со што ќе се зголеми ефикасноста на бизнисите.		
Мерка 15: Олеснување на трговијата Мерката е поврзана со спроведувањето на Дополнителниот протокол 5 на Договорот за ЦЕФТА насочен кон поедноставување на инспекциите во врска со сите постапки за царинење и намалување на формалностите до максимален можен степен преку електронска размена на информации помеѓу царинските органи	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 9 - Индустрија, иновации и инфраструктура - Мерката придонесува за функционални и ефикасни транспортни системи како и мобилност кои се едни од клучните елементи за компетитивна економија.		Мерката е во согласност со целите за дигитализирање на индустријата од Дигиталната стратегија на ЕУ.
Мерка 16: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија Со оваа мерка се предвидува изградба на нова Заедничка гранична железничка станица (ЗГЖС) помеѓу Северна Македонија и Србија. Со градење на ЗГЖС во Табановце, царинските контроли ќе се извршуваат само еднаш и заеднички од страна на властите од двете држави, врз основа на принципот „едношалтерски систем“. Најголем ефект се очекува да има од аспект на заштедата на време	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 9 - Индустрија, иновации и инфраструктура - Со изградбата на ЗГЖС се очекува да се подобри конкурентската предност на железничкиот во однос на патниот транспорт, подобрување на инфраструктурата и мобилноста.	Мерката е во согласност со иницијативите за зголемување и подобро управување на капацитетите на железниците на Зелениот план на ЕУ.	Мерката е во согласност со целите за дигитализирање на индустријата од Дигиталната стратегија на ЕУ.
Мерка 17: Зајакнување на внатрешниот пазар во Република Северна Македонија Оваа мерка ќе придонесе во забрзување на економскиот развој и трговските односи со ЕУ преку подобрување на сообразноста со здравствените, безбедносните и еколошките барања. Таа ќе го забрза хармонизирањето со законодавството на ЕУ во областа на внатрешен пазар со примарен фокус на слободно движење на стока и услуги, заштите на	Клучен предизвик 2: Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност	ЦОР 8 – Пристојна работа и економски раст и ЦОР 16 - Мир, правда и силни институции - Мерката придонесува за подобрување на условите на деловното опкружување односно со забрзување на економскиот развој и		

правата на потрошувачите и подобра регулираност на бизнис операциите. Мерките за градење на капацитети ќе придонесат за спроведување на законите и ќе го забрзаат воспоставувањето на нови процедури и структури. Особен фокус е ставен на подобрување на надзорот на пазарот и заштита на потрошувачи.		трговските односи со ЕУ преку подобрување на сообразноста со здравствените, безбедносните и еколошките барања. - Создавање на транспарентни и ефикасни институции.		
Мерка 18: Понатамошен развој на системот на квалификации Мерката предвидува зголемувањето на квалитетот на наставните програми за стекнување знаења, вештини и компетенции кои ќе овозможат лесно наоѓање работа по завршување на образованието. Исто така се воспоставуваат и Регионални центри за стручно образование и обука (СОО) започнува реформата на СОО, при што истата ќе придонесе кон рестартирање на економијата, заштита и создавање на работни места и градење на регионален пазар одржлив за идните генерации.	Клучен предизвик 1: Подобрување на квалитетот и релевантноста на образовниот систем	ЦОР 4 - Квалитетно образование - Со оваа мерка се обезбедува подобро образование, и зголемување на бројот на млади луѓе кои имаат релевантни вештини за пристојно вработување.		
Мерка 19: Зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории на лица Целта на мерката е намалување на стапката на сиромаштија, особено за ранливите категории и нивна успешна реинтеграција во општеството. Од најголема важност е поврзувањето на социјалната помош со активацијата на корисниците на ГМП. Затоа, соработката помеѓу службите за вработување и социјална заштита ќе се зајакне и продлабочи, со цел да се поддржат и активираат корисниците на ГМП што можат да се вработуваат.		ЦОР 1 - Крај на сиромаштијата ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст - Мерката е директно поврзана преку активностите за намалување на стапката на сиромаштија - обезбедување на вработување за ранливите групи.		

Мерка 20: Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ) Мерката има за цел подобрување на квалитетот на примарната здравствена грижа преку реформа на моделот на плаќање на примарната здравствена заштита, кој треба да поттикне и обезбеди подобрување на превентивата, дефинирање и примена на стандарди за обезбедување услуги, поттикнување на справување со одредени состојби на примарно ниво и намалување на степенот на упатување кон повисоко ниво на здравствена заштита, поголем број на лекари од општа пракса кои ќе имаат специјализација по семејна медицина, поттикнување на реализација на одредени здравствени услуги од страна на медицинските сестри и олеснување на административната работа.. Мерката ќе доведе до зголемувањето на свесноста на населението за здравиот начин на живот преку превентивни активности, скрининзи и редовно следење на хроничните состојби.		ЦОР 3 – Добро здравје и благосостојба - Здраво население преку зголемување на свесноста за здрав начин на живот и превентивни активности со цел намалување и рано третирање на хронични болести.		
---	--	---	--	--

Прилог 8: Вклучени институции во подготовка на ПЕР 2021 - 2023

Програмата на економски реформи за 2021 - 2023 година претставува заеднички резултат на повеќе институции, а целокупната подготовка се координира од страна на Министерството за финансии.

Содржина на Програмата на економски реформи	Институција	Номинација
i Вовед	Министерство за финансии	Андрија Алексоски
1. Општа рамка и цели на политиката	Министерство за финансии	Весна Цветанова
2. Реализирани активности согласно заедничките заклучоци од Економско-финансискиот дијалог помеѓу ЕУ, Западен Балкан и Турција од 19 мај 2020 година	Сите вклучени институции	
3. Макроекономска рамка		
3.1. Последни економски движења	Министерство за финансии Народна Банка	Неџати Куртиши Анета Крстевска
3.2. Среднорочно макроекономско сценарио	Министерство за финансии Народна Банка	Неџати Куртиши Ленче Тагасовска Викторија Митевска Анета Крстевска
3.3. Алтернативни сценарија и ризици	Министерство за финансии Народна Банка	Неџати Куртиши Анета Крстевска
4. Фискална рамка		
4.1. Фискална стратегија и среднорочни цели	Министерство за финансии	Тања Костовска Аница Иваноска Ален Калач
4.2. Извршување на Буџетот во 2020 година	Министерство за финансии	Билјана Миноска Бранко Димчевски Викторија Христовска
4.3. Буџетско планирање за 2021 година	Министерство за финансии	Тања Костовска Аница Иваноска Ален Калач
4.4. Среднорочни буџетски очекувања	Министерство за финансии	Тања Костовска Аница Иваноска
4.5. Структурен дефицит	Министерство за финансии	Неџати Куртиши
4.6. Управување со јавен долг, состојба и проекции на движењето на јавниот долг	Министерство за финансии	Сања М. Манчева Алев Сулејман
4.7. Сензитивна анализа и споредба со претходната Програма	Министерство за финансии	Неџати Куртиши Сања М. Манчева
4.8. Квалитет на јавни финансии	Министерство за финансии	Ардиан Целадини Наталија Кожовска Тања Костовска Аница Иваноска
4.9. Фискално управување и буџетски рамки	Министерство за финансии	Тања Костовска Аница Иваноска Ален Калач
4.10. Одржливост на јавните финансии	Министерство за финансии	Неџати Куртиши
5. Структурни реформи за периодот 2021-2023 година		
5.1. Идентификација на клучните пречки за конкурентност и инклузивен раст	Министерство за финансии	Весна Цветанова Кирил Симеоновски

5.2. Резиме на мерките на структурни реформи	Министерство за финансии	Александра Велкова
5.3. Анализа по области и мерки на структурни реформи		
5.3.1. Реформи на енергетскиот и транспортниот пазар	Министерство за економија Министерство за транспорт и врски	Валентина Старделова Магдалена Билбиловска Елена Маркова Велинова Бојана Стојчевска Билјана Здравева Јасминка Киркова Мевлудин Шабани Весна Цветанова, МФ Ирена Рашовиќ, МФ
5.3.2. Секторски развој		
5.3.2.1. Развој на земјоделскиот сектор	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	Лариса Китанов Ацевска Маја Лазареска Јовеска Лиле Симоновска Кирил Георгиевски Васка Недановска Стојан Гацов Александар Ѓорѓиевски Сашка Јовановска Вукелиќ Татјана Симовска-Новковска Весна Цветанова, МФ Ирена Рашовиќ, МФ
5.3.2.2. Развој на секторот индустрија	Министерство за економија	Јасмина Мајсторовска Весна Цветанова, МФ
5.3.2.3 Развој на секторот услуги		
5.3.3. Деловно окружување и намалување на неформалната економија	Биро за јавни набавки Министерство за економија Кабинет на ЗПВРСМ за економски прашања Министерство за труд и социјална политика	Александар Аргировски Марина Арсовска Дане Јосифовски Мирјанка Алексевска Горан Велески Весна Цветанова, МФ Александра Велкова, МФ
5.3.4. Истражување, развој и иновации и дигитална трансформација	Фонд за иновации и технолошки развој Министерство за информатичко општество и администрација	Соња Андова Тања Илиевска Розалинда Стојова Солза Ковачевска Весна Цветанова, МФ
5.3.5. Реформи за економска интеграција	Министерство за економија Министерство за транспорт и врски Кабинет на ЗПВРСМ за економски прашања	Илир Шабани Зорица Смилева Билјана Здравева Јасминка Киркова Мевлудин Шабани Дане Јосифовски

		Весна Цветанова, МФ
5.3.6. Образование и вештини	Министерство за образование и наука	Надица Костоска Весна Цветанова, МФ Александра Велкова, МФ
5.3.7. Вработеност и пазар на труд	Министерство за труд и социјална политика	Горан Велески Мирјанка Алексевска Весна Цветанова, МФ Александра Велкова, МФ
5.3.8. Социјална заштита и инклузија, вклучувајќи и здравствена заштита	Министерство за труд и социјална политика Министерство за здравство	Софија Спасовска Валентина Петровска Дукоска Александра Славковска Елена Петровска Весна Цветанова, МФ
6. Трошоци и финансирање на структурните реформи	Министерство за финансии	Александра Велкова
7. Институционални прашања и вклучување на засегнатите страни	Министерство за финансии	Александра Велкова